تصوير ابو عبدالرحمن الكردي

تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی [١١]

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

جزمی [٢٢]

منتدي اقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

تەفسیری ڕەوان

بۆتێگەیشتنی قورئان

نوسینی

مەلا محمودی گەلاڵەیی

بەرگی یازدەهەم

جزمی (٢٢)

بسم الله الرحمن الرحيم

- تەفسیری رەوان بۆ تێگەیشتنی قورئان

- نوسینی : مەلا مەحمودی گەلاڵەیی

- چاپی یەکەم
- چاپخانەی تیشك
- تیراژ (٥٠٠) دانە
- ژمارەی سپاردن (٣٥٩) ی ساڵی ٢٠٠٤

- مافی چاپکردنی پارێزراوە و تەنها هی نوسەرە

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

تایبەتمەندی خانەوادەی پێغەمبەر ﷺ

۞ وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتَعْمَلْ صَٰلِحًا نُّؤْتِهَآ أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِىِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ ٱلنِّسَآءِ ۚ إِنِ ٱتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِٱلْقَوْلِ فَيَطْمَعَ ٱلَّذِى فِى قَلْبِهِۦ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِى بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ ٱلْأُولَىٰ ۖ وَأَقِمْنَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتِينَ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِعْنَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ ٱلرِّجْسَ أَهْلَ ٱلْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ وَٱذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِى بُيُوتِكُنَّ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱلْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

لەوەپێش لەکۆتایی جزمی (٢١)دا ئەوەی ڕاگەیاند: کە تاوانی خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ سزایان دوو چەندانەیە، هەڵبەتە عەدالەتکاری خودا داخوازی ئەوەیە: کە پاداشتی چاکەو ئیحسانیشیان دوچەندانەبێ، بۆیە دوا بەدوای ڕاگەیاندنی ئەوە: کە خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ ئەگەر تاوانیان لێ روبدا سزایان دووقات دەبێ، باسی تایبەتمەندییەکی تریشیان دەکا، کە بریتییە لەپاداشتی دووچەندانە بۆیان لەسەر کردەوەی باش، هەروەها ئامادەکردنی رزقو رۆژی باش بۆیان لەبەهەشتدا، هەروا جوداوازییان لەهەموو ئافرەتانی سەرڕوی زەوی، لەهەمان کاتدا فەرمانیان پێ دەکا: کە قسەکردنیان لەگەڵ پیاواندا بەشێوەیەکی وانەبێ دەروون نەخۆشان تەماعیان لێ پەیدا بکەن، گوفتو گۆیان بەجۆرێك نەبێ پیاوانی دەرون نەخۆش وا بزانن ئەوە بۆنی ئامادەباشیو خۆبەدەستەوەدانی تێدایە! تایبەتمەندییەکی تریان ئەوەیە: فەرمانیان پێ دەکا: کە لەماڵی خۆیاندا دانیشنو خۆیان دەرنەخەن بۆ پیاوی بێگانە، هەروا داواشیان لێ دەکا: کە بەردەوام بن لەسەر طاعەتو خوداپەرستیو زەکاتدانو پابەند بوون بەفەرمانی خوداو پێغەمبەری خوداوە، لەهەموو فەرمانو جڵەوگیری لێکردندا ئەمجار فەرمانیان پێ دەکا: کە ناموسو کەسایەتی خۆیان بپارێزن، بەتاوانو سەرپێچیکردن لەکەداری نەکەن، خۆیان بەتەقواو خوداپەرستی بڕازێننەوە.

ئەمجار فەرمانیان پێ دەکا: کە قورئانو حەدیث فێری کەسانی دی بکەنو یادی نیعمەتی خودا بکەنەوە.

یەکەم دەربارەی پاداشی دووچەندانە دەفەرموێ: ﴿ومن یقنت منکن لله ورسوله وتعمل صالحاً نؤتها أجرها مرتین﴾ هەر کەسێ لەئێوە فەرمانبەرداری فەرمانی خوداو پێغەمبەری خودا بێو کردەوەی باش ئەنجام بدا، ئەندامی

جەستەی دیاردەی لەخوداترسانیان پێوە دیار بێ، ئەوە پاداشیان دووچەندانە دەدەینەوە، چونکە لەخانەوادەی پێغەمبەرایەتین‌و لەخانوێکدان نیگاو سروشی تێدا نازڵ دەبێ. ﴿وأعتدنا لها رزقاً كريماً﴾ ئامادەمان کردوە لەقیامەتدا بۆ ئەو ئافرەتە خوداپەرستە گوێڕایەڵە رزق‌و رۆزی پاك‌و خاوێن‌و بێ عەیب، ئەویش بەهەشتی جوان‌و رازاوەیە، بێ عەیب‌و کەم‌و کورییە، بێ منەتەو هەموو کات بەیدەستە،!

دووەم جوداوازییان لەهەموو ئافرەتانی تر ئەوەیە: کە دەفەرموێ: ﴿یانساء النبي لستن كأحد من النساء﴾ ئەی هاوسەرانی پێغەمبەر! وێنەی ئێوە لەرێزداری‌و شکۆمەندیدا، لەشەرەف‌و کەرامەتدا لەناو ژنانی جیهاندا نیە، چونکە ئێوە دایکی موسوڵمانانن، هاوسەری گەورەترین پێغەمبەرن، قورئان لەماڵی ئێوەدا نازڵ دەبێ.

سێیەم: جلەوگیرییان لێ دەکا لەوە قسەی نەرم لەگەڵ پیاوانی بێگانەدا بکەن. دەفەرموێ: ﴿ان اتقيتن فلا تخضعن بالقول فيطمع الذي في قلبه مرض وقلن قولاً معروفاً﴾ ئەگەر ئێوە تەقواکارن‌و دەتانەوێ خۆتان لەسزای سەختی دۆزەخ بپارێزن‌و ناتانەوێ سەرپێچی فەرمانی خوداو پێغەمبەر بکەن کە ئاخاوتن لەگەڵ پیاواندا دەکەن، قسەتان نەرم نەبێ، باگوفت‌و گۆتان لەگەڵیاندا توندو تۆڵ‌و جیدی‌و رەنگ ژنانەبێ، نەوەکوو ئەوانەی دەروونیان نەخۆشەو لەفیسق‌و داوێن پیسی دەگەڕێن تەماعتان لێ پەیدا بکەن، قسەتان لەگەڵیاندا ئاسایی‌و عادەتی بێ، نازو نوز مەکەن‌و دەنگی خۆتان ناسك مەکەنەوە.

ئەم جلەوگیرییەی قورئان لەهاوسەرانی پێغەمبەرﷺ ئەوە ناگەیەنێ: کە لەسەر حاڵەتێکی وەها بوون داخوازی ئەوە بووە بەم جۆرە جلەوگیرییان لێ بکرێ، بەڵکوو مەبەستی ئەوەیە: کە هەڵیان بنێ بۆ خۆئارایشدان بەجوانترین

ڕەوشتو بەرزترین هەڵسوکەوت. جا: کە لەوەپێش جڵەوگیری لێ کردن لە کاری فاحیشەو تاوان، جڵەوگیری لێ کردن لەڕێ خۆشکردنو پێشەکیەکانیشی: کە بریتین لەئاخاوتن لەگەڵ پیاوی بێگانەدا بەشێوەیەکی وا گومانو تەماع بخاتە ناو دڵ و دەروونی نەخۆشەوە.

ئاشکراشە ئەم فەرمانو جڵەوگیرییە ئافرەتانی موسوڵمانی تریش دەگرێتەوەو پێویستە خۆیان لەو جۆرە ئاخاوتنە بپارێزن، بەکورتی نابێ قسەو گوفتو گۆیان لەگەڵ بێگانەدا وەکوو گوفتو گۆیان بێ لەگەڵ مێردەکانیاندا.

ڕستەی ﴿ان اتقیتن﴾ دەگونجێ پەیوەست بێ بەپێشەوەی، ماناکەی بەم جۆرە بێ ﴿لستن کأحد ان اتقیتن﴾ ئێوە ئەگەر تەقواکار بن کەس لەئافرەتان ناگاتە پلەو پایەی ئێوە.

دەشگونجێ پەیوەست بێ بەدوواوەی وەکوو ئێمە تەفسیرمان کردوە، واتە: عیبارەتەکە بەم جۆرە بێ ﴿ان اتقیتن فلا تخضعن﴾ وێدەچێ مانای (اتقیتن) (استقبلن) بێ، لەروی زمانەوانییەوە (اتقى) بەمانا (استقبل) هاتووە، ئەوەتا (النابغة) دەڵێ: (سقط النصیف ولم ترد اسقاطه- فتناولته واتقتنا بالید) واتە: (استقبلتنا بالید).

ئەبو حەییان دەڵێ: ئەم مانایە بەلیغ ترە بۆ سەلماندی پەسنی هاوسەرانی پێغەمبەر ﷺ چونکە فەضلو ڕێزیان پەیوەست ناکا بەتەقواکارییەوە، هەروەها جڵەوگیری لەقسەنەرمیو دەنگ ناسکی پەیوەست ناکا بەتەقواکارییەوە. چونکە ئەوان بۆ خۆیان تەقواکارن، ئەگەری تەقوا بەرواڵەت ئەوە دەگەیەنێ: کە ئەوان ڕەوشتی تەقوایان تێدا نەبێ. بۆیە ئەو ڕایەی کە دەڵێ: (اتقى) بەمانا (استقبل)یە پەسندە.

چـوارەم: فـەرمانیان پـێ دەکـا بـەوە کـە لەماڵـەوەدا دابنیـشنو وەکـوو ئافرەتـانی سـەردەمی نـەزانی جـوانی خۆیـان دەرنەخـەن دەفـەرموێ: ﴿وقـرن في بيوتكن، ولا تبرجن تـبرج الجاهليـة الأولى﴾ لەماڵـەوە دابنیـشنو بـەبێ کـاری پێویـست دەرمەچـن، کـە بـۆ کـارێکی پێویـستو بەناچـاری چـونە دەرەوە جـوانی خۆتان بۆ پیـاوان دەرمەخـەن، پەچـە لەسـەر خۆتـان لامەبـەن، مـەهێڵن سـینگو بەرۆكو گەردنو سەرو قژتان دەربکەوێو پیاوی بێگانە بیبینن.

تـیرمیـذی و (البـزار) لەعەبـدوڵڵای کـوڕی مەسـعودەوە ریوایـەت دەکـەن، دەڵـێ: پێغەمبـەر ﷺ فـەرمووی: (ان المـرأء عـورة، فـإذا خرجـت استـشر فها الـشيطان، وأقـرب مـا تكـون بروحـة -برحمـة- ربهـا وهـي في قعـر بيتهـا). ئـافرەت عەورەتـەو هـەر لەگـەڵ لـەماڵ چووە دەر شـەیتان بـۆی لەکـەلێن دایـەو دەیـەوێ لەخشتەی بەرێ، کاتێك لەژێر رەحمەتی خودادایە کە لەماڵەوەبێ.

ئـەبو داود لەپێغەمبـەرەوە ﷺ فەرموودەیـەکی ریوایـەت کـردوە دەفـەرموێ: (صلاة المـرأء في مخـدعها أفـضل مـن صـلاتها في بيتهـا، وصـلاتها في بيتهـا أفـضل مـن صلاتها في حجرتها). چـوونە دەرەوە بـۆ مزگـەوت بـۆ ئـافرەتی بەساڵاچـوو گـەڕاوە، دروسـتـە چـونکە پێغەمبـەر ﷺ فەرموویـەتی: (لاتمنعـوا امـاء الله مـساجد الله، وليخرجن تفلات).

پێنجەم: بـەردەوامبوونیان لەسـەر طـاعـەتی خـوداو شـوێنکەوتنی پێغەمبـەر ﷺ دەفـەرموێ: ﴿وأقمـن الـصلاة وآتـين الزكـات وأطعـن الله ورسـوله﴾ نوێـژەکانتان بـەرێكوپێکیو بەخوشـوعو خـوضـوعـەوە ئـەنجام بـدەن، زەکـات لـەماڵو سـامانی خۆیـان دەر بکـەن، گوێڕایـەڵی خـوداو پێغەمبـەربن لەهـەموو فەرمانو جڵەوگیرییەکدا، فـەرمانی کـرد بەنوێـژ چونکە نوێـژ کۆڵەکـەی ئایینـە،

پاککـەرەوەی دڵو دەروونـە، فەرمانیـشی کـرد بەزەکاتـدان، چـونکە پاککـەرەوەی مـاڵو سـامانەو چـەکی بەرەنگاربوونـەوەی هەژارییـە، ئـەمجار: کـە دەفـەرموێ: ﴿وأطعن الله ورسوله﴾ ئەوە عەطفی عامە بۆ سەر خاص.

شەشەم: دەستەبەر کردنـی نـاوو شـۆرەتی بـاشو پەسـند دەفـەرموێ: ﴿انمـا یرید الله لیذهب عنکم الرجس أهل البیـت ویطهـرکم تطهـیراً﴾ ئـەم هـەموو فەرمانو جڵەوگیرییانـەی ئاڕاسـتەی ئێـوە کـران هۆیەکـەی ئەوەیـە خـودا دەیـەوێ تـاوان لـەئێوە دوور بخاتـەوە، لەچـڵکی گونـاه پاکتـان بکاتـەوە، دڵتـان بـەنووری ئیمان رۆشن بکاتەوە، شیاوی ئەوە بن هاوسەری پێغەمبەری بن.

مەبەسـت بـە(أهـل البیـت) هـەموو ئەوانـەن کـە لەگـەڵ پێغەمبـەردا بـوون لەهاوسـەرو خـزمو کـەسو کـاری. ئاڕاسـتەکردنی فـەرمان بەتایبـەتی بـۆ ئـەوان لەبەر ئەوەیە ئەوان نمونەو قودوەن بۆ ئوممەتی ئیسلام.

حەوتـەم: فـەرمانیان پـێ دەکـا بـەفێربوونی قورئـانو فـەرمودەی پێغەمبـەرو یـادکردنی نیعمەتـەکانی خـودا بەسـەریانەوە: دەفـەرموێ: ﴿واذکـرن مـایتلی علیکن من آیات الله والحکمـة، ان الله کـان لطیفـاً خـبیراً﴾ یـادی نیعمـەتی خودا بکەنەوە: کە پێی بەخـشیون. ماڵـەکانی کـردون بەشـوێنی نـازڵبوونی نیگـاو سروش، قورئان فێر بـبنو لـەبیرتان نەچـێتەوە، ئـەحکامو یاسـای شـەرع فێـر بـبنو کاری پێ بکـەنو بەکەسـانی دیکـەی رابگەیـەننو بـۆ خۆتـان لـەبیرتان نەچـێتەوە. بێگومان خـودا خـاوەن لـوطفـو خـاوەن زانیارییـە، دەزانـێ چـی بەکـەڵکی ئێـوە دێو لەبەرژەوەندی ئێوەدایە بۆ دینو دونیاتان.

ئەمـە حـەوت ئـادابو رەوشـتی بـەرزو جـوانن پـەروەردگار فـەرمانی بەهاوسەرەکانی پێغەمبەر کرد: کـە پێیانـەوە پابەنـد بـن، زوربـەی ئـەو فـەرمانو جڵەوگیریو ئادابو رەوشـتانە ئـافرەتی موسـوڵمانی تـریش دەگرێتـەوە، پێویـستە

ئەوانیش پێیانەوە پابەند بن. یەکێ لەو فەرمانو جڵەوگیرییانە ئەوە بوو، خودا فەرمانی بەهاوسەرەکانی پێغەمبەر ﷺ کرد: کە بەبێ کاری پێویست لەماڵ دەرنەچن، جڵەوگیری ئەوەشی لێ کردن: کە جوانی خۆیان دەربخەن، جا هەرچەندە خیطابەکە ئاڕاستەی خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ کراوە وەلێ هەموو ئافرەتانی موسوڵمان دەگرێتەوە، چونکە چەند جاری تر فەرمان بەوە: کە ئافرەت بەبێ کاری پێویست نابێ لەماڵ دەربچێ لەشەریعەتدا دووبارەبۆتەوە. کە لێرەدا بەتایبەتی خیطابەکە ئاڕاستەی هاوسەرەکانی پێغەمبەر کراوە، ئەوە بۆ زێدە ڕێزو تەقدیرە، بۆ ئەوەیە ببنە نموونەو قودوە بۆ ئافرەتانی تر.

لێرەدا پرسیارێك دێتە پێشەوە، دەگوترێ: ئەدی بۆچی خاتو عائیشە (دایکی موسوڵمانان) بۆ شەڕی (الجمل) چووەدەر؟ لەوەڵامدا دەگوترێ: چونە دەرەوەکەی بۆ شەڕ نەبوو، بەڵکوو کە جەنگەکە لەنێوان یاریدەدەرانی ئیمامی عەلیو هەواخواهانی طەلحەو زوبەیردا بەرپابوو، موسوڵمانان زۆریان تکاو ڕەجا لەبەردا کرد: کە بچێ بۆ ناو بژێو خوێن وەستانی نێوان موسوڵمانان، پێیان وابوو کە ئەو بچێ بۆ ناو بژی هەردوولا شەرمی لێ دەکەنو واز لەشەڕو کوشتارو خوێن ڕشتنی یەکتری دێنن. ئەو ساڵە بڕیاری دابوو بچێ بۆ حەج، بەڵام کە ئەو فیتنەیە بەرپا بوو وای بەباش زانی بچێ بۆ ناوبژیو ئاگر کوژاندنەوە، ئاماژە بەتایبەتی ﴿وان طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فأصلحوا بينهما﴾(الحجرات:٩) فەرمان بەناوبژی کردنو ئیصلاحی نێوان موسوڵمانان هەموو کەس دەگرێتەوە بەژنو پیاوەوە، بەڵام: کە خاتو عائیشە چوو قەزاو قەدەری خودا وەهابوو شەڕەکە نەکوژایەوە بەڵکوو توند تربوو، تەنانەت عائیشەش پریشکی ئەو شەڕەی بەرکەوت، ئەوەبوو وشترەکەی ڕمێکی لێ دراو بریندار کرا، قاچی قرتێنرا، عائیشە کەوتە خوارێ، موحەممەدی کوڕی

ئەبو بەکر گەیاندیە بەصرەو لەوێوە عـەلی ناردیـەوە بـۆ مەدینـە لەگـەڵ سـی ئـافرەتدا. خـاتو عائیـشە بـۆ ئـەم چـوونە دەرەوەیـەی بـۆ شـەڕی جەمـەل ئیجتیهادی کرد، موجتەهیدیش بیپێکێ یان هەڵە بکا پاداشی هەیە.

یەکسانی نێوان پیاوو ئافرەت بۆ پاداشی قیامەت

إِنَّ ٱلْمُسْلِمِينَ وَٱلْمُسْلِمَٰتِ وَٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَٱلْقَٰنِتِينَ وَٱلْقَٰنِتَٰتِ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلصَّٰدِقَٰتِ وَٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰبِرَٰتِ وَٱلْخَٰشِعِينَ وَٱلْخَٰشِعَٰتِ وَٱلْمُتَصَدِّقِينَ وَٱلْمُتَصَدِّقَٰتِ وَٱلصَّٰٓئِمِينَ وَٱلصَّٰٓئِمَٰتِ وَٱلْحَٰفِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَٱلْحَٰفِظَٰتِ وَٱلذَّٰكِرِينَ ٱللَّهَ كَثِيرًا وَٱلذَّٰكِرَٰتِ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئەم ئایەتە زۆر ریوایەت هەن:

١- تیرمیـذی ریوایـەتی کـردوە لـە(أم العمـارة الأنـصارية)وەو بەجوانیـشی دانـاوە، ئەم ئافرەتە هاتـە لای پێغەمبـەر ﷺو وتـی: ئـەوە چیە هـەموو شـتێك هـەر بـۆ پیـاوەو قـەت باسـی ئـافرەت نـاکرێ؟ ئـیتر ئایـەتی ﴿ان المـسلمین والمسلمات...﴾ نازڵ بوو.

٢- طەبەرانی لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکا، دەڵێ: ئافرەتان هاتنە لای پێغەمبەر ﷺ وتیان: ئەی رەوانەکراوی خودا، ئەوە بۆ هەر باسی پیاوانی موسوڵمان دەکرێ‌و ناوی ئافرەتانی موسوڵمان لەکولەکەی تەریشدا نایە؟! ئیتر ئایەتی ﴿ان المسلمین والمسلمات...﴾ نازڵ بوو.

٣- ئیبنو سەعد لەقەتادەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ: کە قورئان باسی هاوسەرەکانی پێغەمبەری کرد، ئافرەتان وتیان: ئەگەر ئێمە خێرێکمان تێدا بوایە باسی ئێمەشی دەکرد ئیتر ئایەتی ﴿ان المسلمین والمسلمات...﴾ نازڵ بوو.

ئیمام ئەحمەدو نەسائی‌و ئیبنو جەریر لەعەبدوررەحمانی کوڕی شەیبەوە ریوایەت دەکەن: دەڵێ: لەخێزانی پێغەمبەر ئوموسەلەمەم ژنەوت وتی: بەپێغەمبەرم وت: ئەوە بۆ ناوی ئێمە لەقورئاندا نایە؟ وەکوو باسی پیاوان دەکا بۆ باسی ئافرەتان ناکا؟؟ دەڵێ لەوەدوا رۆژێك خەریکی سەربەشانە کردن بووم گوێم لێ بوو پێغەمبەر ﷺ لەسەر مینبەر دەنگی دەهات: منیش خێرا چوومە ژوورەکەی خۆمەوەو گوێم بۆ دەنگەکە کلۆر کرد بیستم پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو ئەی خەڵکینە! پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ان المسلمین والمسلمات والمؤمنین والمؤمنات﴾ تا کۆتایی ئایەتەکەی خوێندەوە.

پەیوەندی ئەم ئایەتە بەپێشەوە لەم رووەوەیە: لەوەپێش فەرمانی بەهاوسەرانی پێغەمبەر ﷺ کردو رێنموونی کردن بۆ خۆئارایشدان بەچەند کردارو صیفەت‌و رەوشتێکی بەرزی وەهبا شیاوی پلەو پایەیان بێ. ئەوەشی رون کردەوە: کە چ پاداش‌و نازو نیعمەتێکی بۆ ئامادە کردون. ئەمجار لێرەدا ئەو لێخۆشبون‌و پاداشە گەورەو بەنرخە رون دەکاتەوە: کە بۆ پیاوی موسوڵمان‌و ئافرەتی موسوڵمانی ئامادە کردوە لەقیامەتدا.

دەفەرموێ: ﴿ان المسلمين والمسلمات والمؤمنين والمؤمنات والقانتين والقانتات والصادقين والصادقات والصابرين والصابرات والخاشعين والخاشعات والمتصدقين والمتصدقات والصائمين والصائمات والحافظين فروجهم والحافظات والذاكرين الله كثيراً والذاكرات أعد الله لهم مغفرة وأجراً عظيماً﴾ ئەم ئایەتە بەرزە پیرۆزە وادەی خێرو خۆشی تێدایە بۆ پیاوی موسوڵمانو ئافرەتی موسوڵمان، بۆ ئەوانەی گەردنکەچی فەرمانی خودانو خۆیان بەو رەشتانە ئارایش دەدەن کە ئایەتەکە ئاماژەیان پێ دەکا: کە (دە) رەوشتی بەرزنو پێویستە لەهەموو موسوڵمانێکدا هەبن بەپیاوو ئافرەتیانەوە:

١- ئیسلامو گەردنکەچی بۆ فەرمانی خوداو شوێنکەوتنی ئەحکامی ئایین بەکردارو گوفتارەوە.

٢- ئیمانو باوەڕی دڵ بەتەواوی بەهەموو ئەو هەواڵو ئەحکامو یاسایانەی لەخوداوە هاتوون.. بەم جۆرە دەردەکەوێ: کە ئیمانو ئیسلام جیاوازییان هەیە چونکە ئیمان بریتییە لەباوەڕ هێنان بەدڵو دەربڕینی بەزوبانو کردەوەی چاك، وەلێ ئیسلام بریتییە لەگەردنکەچی بەقسەو بەکردەوە، بڕوای دڵ ناگرێتەوە. بۆیە : قورئان دەفەرموێ: ﴿قالت الأعراب آمنا قل لم تؤمنوا ولكن قولوا أسلمنا ولما يدخل الإيمان في قلوبكم﴾(الحجرات:١٤) کەوابێ (هەموو موئمینێك موسلیمە، وەلێ هەموو موسلیمێك موئمین نیە).

٣- ﴿القانيتين والقنتات﴾ قنوت، واتە: بەردەوام بوون لەسەر کردەوەی باشو خوداپەرستی بەلەسەرەخۆییو هێدییانە. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿امن هو قانت آناء الليل ساجداً وقائماً يحذر الآخرة ويرجو رحمة ربه﴾(الزمر:٩) یان دەفەرموێ: ﴿يامريم اقنتي لربك واسجدي واركعي مع الراكعين﴾(آل عمران:٤٣).

تێبینی دەکرێ: کە (قنوت) لەئاکامی ئیسلامو ئیمانەوە پەیدا دەبێ. ئیسلام پەیڕەوی کردنی ئایینە بەڕواڵەت شایەتومان بێنێو ئەرکەکانی ئیسلام کە نوێژو رۆژو زەکاتدانو حەجکردنە ئەگەر دەسەڵاتی بوو بەجێیان بێنێ ئیمانیش پلەکی بەرزترەو بریتییە لەباوەڕی دڵ بەخوداو بەفریشتەکانی بەنامە ئاسمانیو پێغەمبەرانی، بەرۆژ قیامەتو بەقەزاو قەدەر بەخێرو شەڕیەوە، ئەنجار لەئاکامی هەردوکیان (واتە: ئیسلامو ئیمان) قونوت دەستەبەر دەبێ: کە بریتییە لەئارامیو هێدیەتیو ترسان لەخودا لەعیبادەتو خوداپەرستیدا. واتە: طاعەتو بەندایەتیکردن بۆ خودا بەخوشوعو خضوعەوە ئەوە دەبێتە (قنوت).

٤- راستگۆیی لەکردارو گوفتاردا، ئەمەش رەوشتێکی پەسەندو نیشانەی بیروباوەڕی دامەزراوە. هەروەکوو چۆن درۆزنی نیشانەی دووڕووییو بێ باوەڕییە.

فەرموودەیەکی صەحیح هەیە ئیمام ئەحمەدو بوخاریو موسلیمو تیرمیذی لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەتیان کردوە دەفەرموێ: (علیكم بالصدق فان الصدق یهدي إلى البر، وان البر یهدي إلى الجنة، وما یزال الرجل یصدق ویتحرى الصدق حتى یكتب عند الله صدیقاً، وإیاكم والكذب فان الكذب یهدي إلى الفجور وان الفجور یهدي إلى النار وما یزال الرجل یكذب ویتحرى الكذب حتى یكتب عند الله كذاباً).

٥- ﴿والصابرين والصابرات﴾ صەبر گرتن لەسەر بەڵاو موصیبەتو خۆڕاگری لەبەرامبەر ئەرکی قورسو ئەنجامدانی عیبادەتو وازهێنان لەتاوان دڵنیابوون بەوە هەرچی خودا تەقدیری کردبێ دێتە جێو گەڕانەوەی نیە، روبەڕوبوونەوەی هەموو کارەساتو ئەرکی قورسو گران لەسەر شان بەصەبرو پشوو درێژییەوە، هەڵبەتە صەبری زۆر پەسەندو نموونەیی ئەوەیە: کە لەگەڵ پەیدابوونی کارەساتەکە وجودی هەبێو رۆڵی خۆی بنوێنێ، پێغەمبەر ﷺ

فەرموویەتی: (انما الصبر عند الصدمة الأولى) صەبر ئەوەیە: لەسەرەتای بەلاکەوە هەبێ‌و رۆڵی خۆی بنوێنێ. ئەم جۆرە صەبرە پەسەندە رەوشتی بەندە خواپەرستە دڵ دامەزراوەکانە.

٦- ﴿والخاشعين والخاشعات﴾ خوشوع: بریتییە لەئارامی‌و دڵنیایی ویقارو خۆبەکەمزانین لەبەرامبەر پەروەردگاردا، بەجۆرێك ئەو دڵنیایی‌و ویقارو تەواضوعە لەناخەوە هەڵقوڵێ‌و لەهەڵس‌و کەوتدا رەنگ بداتەوە، ترسی خودای لەدڵدا جێگیر بێ‌و وابزانێ چاوی لەخودایە، یان: کە هیچکە نەبێ دڵنیا بێ لەوەی: کە خودا چاوی لەئەوە، وەکوو لەفەرمودەی صەحیحدا هاتووەو ئیمام موسلیم لەعومەرەوە ریوایەتی کردوە، دەفەرموێ: (أن تعبد الله كانك تراه، فان لم تكن تراه فانه يراك). ئەمەش پلەیەکە وەکوو چاو دێریکردن وایە بەسەر کردەوە باشەکاندا ئەگەر ئادەمیزاد کرداری باشی ئەنجام دا وێدەچێ بەخۆی بنازێ‌و شانازی بەخۆیەوە بکا، بۆیە پەروەردگار فەرمان بەموسوڵمان دەکا: کە رەوشتی تەواضوع لەخۆیاندا بەدی بێنن‌و جڵەوگیری نەفس بگرنەوەو نەهێڵن سەرکەش بێ‌و خاوەنەکەی بەهیلاك بەرێ‌و کردەوە باشەکانی پوچەڵ بکاتەوە.

٧- ﴿والمتصدقين والمتصدقات﴾ ماڵبەخشین‌و چاکە کردن لەگەڵ هەژاران‌و بێنەوایاندا، رەوشتێکە بەروبومی رەوشت‌و کردەوە باشەکانی شەش خاڵەکانی پێشووە، ماڵبەخشین بەئاتاجان رەنگدانەوەی رەوشتە باسکراوەکانی پێشووە، هەر کاتێ موسوڵمان ئەو خاڵانەی پێشووی تێدا بەرجەستە بوون، ئیتر دڵی نەرم دەبێ‌و دەستی لەماڵ‌و سامانی خۆی بەردەبێ‌و ئەوە بەهی خۆی دەزانێ: کە دەیبەخشێ‌و پێش خۆی دەینێرێ بۆ قیامەت. هەڵبەتە ماڵبەخشین بەرەنگاریکردنی نەفسە، بەربەرەکانی نەفسیش ئەرکێکی قورس‌و گرانە. لەصەحیحەین دا هاتووە یەکێك لەو حەوت پیرانەی رۆژی قیامەت خودا

دەیانخاتە ژێر سـێبەری عـەرشـی خۆیـەوە، کـە لـەو ڕۆژەدا هـیچ سـێبەر نـین جگـە لەسێبەری عەرش" ئەوەیە کە پێغەمبـەر بـەم جـۆرە پێناسـەی دەکـاو دەفـەرموێ: (رجـل تـصدق بـصدقة فأخفاهـا حتـى لايعلـم شمالـه مـاتنفق بيمينـه) پیاوێــك ماڵێك ببەخشێ بـەنهێنی بـەجۆرێك بەدەسـتی ڕاسـتی ببەخـشێو دەسـتی چـەپی پێی نەزانێ.

لەفەرموودەیـەکی تـردا هـاتووە دەفـەرموێ: (والـصدقة تطفـئ الخطيئـة كمـا يطفـئ المـاء النـار) خێـرو صـەدەقە تـاوان دەکوژێنێتـەوە، وەکـوو چـۆن ئـاو ئـاگر دەکوژێنێتەوە.

٨- ﴿والــصائمين والــصائمات﴾ ڕۆژوو فـەرزبێ یـان سـوننەت، گیـان بـەرز دە[illegible]ە لــەمادەو مادەپەرســتی دووری دەخاتــەوە، نــەفس ڕام دەکــا بــۆ خوداپەرستیو [illegible]ی بـۆ کردنـی، یارمەتیـدەرە بـۆ بەربـەرەکانی شـەهوەتو ئـارەزوو لغـاو کردنــی، لەفـەرمودەی صـەحیحی بوخـاریو موسـلیمدا هـاتووە، لــەئیبنو مەســعودەوە ڕیوایــەت کــراوە" پێغەمبــەر ﷺ فەرموویــەتی: (يامعـشر الـشباب مـن استطاع مـنكم البـاءة فليتـزوج، فانـه أغض للبـصر وأحـصن للفـرج ومـن لم يـستطع فعليـه بالـصوم فانـه لـه وجـاء) هــەروەها ڕۆژوو زەکـاتو پاککــەرەوەی جەستەیە.

ســەعیدی کــوڕی جوبــەیر دەفــەرموێ: کەســێك ڕەمــەزان بــەڕۆژوو بــێ، لەهــەموو مــانگێکیشدا ســێ ڕۆژ بــەڕۆژوو بــێ دەچــێتە پێــڕی ﴿والــصائمين والصائمات﴾ەوە.

٩- ﴿والحافظين فــروجهم والحافظــات﴾ ئـەو پیـاوو ئافرەتانـەی شـەرمگای خۆیان دەپارێزن، بـۆ حـەڵاڵی خۆیـان نـەبێ بـەکاری نـاهێنن. وەکـوو لەئایـەتێکی تــردا دەفــەرموێ: ﴿والـذين هـم لفـروجهم حـافظون إلا علـى أزواجهـم أو ماملكـت

ایمانهم فانهم غیر ملومین فمن ابتغی وراء ذلك فأولئك هم العادون﴾(المؤمنون:٥-٧). کەسێك پڕکێشی زینا بکاو لەم بارەوە سنووربەزێنی لێ روبدا، پێشێلکردنی هەموو سنوورەکانی ترو پابەندنەبوون بەهەموو فەرمانو جڵەوگیرییەکانی ئایینی بەلاوە ئاسانە، کەسێك شەرمگای خۆی بپارێزێ لەحەرامو لەحەڵاڵدا نەبێ بەکاری نەهێنێ دەچێتە پێڕی پاکداوێنانو هەڵبژاردراوانەوەو شیاوی رەزامەندی خودان.

١٠- ﴿والذاکرین الله کثیراً والذاکرات﴾ یادکردنی خودا بەزۆریو بەبەردەوامی، بریتییە لەئامادەکردنی گەورەییو شکۆمەندیی پەروەردگار لەدڵو دەروونداو، بەزوبانیش لەهەموو کەمو کوڕییەك بەدووری بگرن، هەموو صیفەتێکی کەماڵو جەمالی پاڵ بدەن. یادی خودا بەزۆریو زۆرکردنی یادی خودا حەلقەی پەیوەندی نێوان جموجۆڵی ئادەمیزادو بیروباوەڕیەتی دەربارەی خودا.

تێبینی ئەوە دەکرێ لەزۆر شوێنی قورئان: کە باسی (ذکر) دەکا قەیدی (کثیر)ی پێوە دەنێ، ئەمەش ئاماژەی ئەوەی تێدایە کە ئادەمیزاد نابێتە (ذاکر) هەتا بەردەوام نەبێ لەسەر ذیکر، بەراوەستانەوە، بەدانیشتوانەوە، بەراکشانەوە...!

یاد کردنی خودا بەزۆر شێوەو شێواز ئەنجام دەدرێ. بەنوێژ کردن، بەیادکردنی خودا لەکاتی نان خواردندا لەکاتی ئاو خواردنەوەدا بەرۆیشتنەوە بەدانیشتنەوە بەراکشانەوە، بەسواریی بەپیادەیی لەهەموو شوێنێكو بەهەموو جۆرێك دەکرێ یادی خودا بکەیتەوە.

ئیمامی ئەحمەد لەموعاذی (الجهني)یەوە لەپێغەمبەرەوە ﷺ ریوایەت دەکا: دەڵێ پیاوێك پرسیاری لەپێغەمبەر ﷺ کرد وتی: ئەی رەوانە کراوی خودا چ موجاهیدێك پاداشی لای خودا زۆر ترە؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:

(أكثرهم لله عزوجل ذكرا) ئەوانەیان کە زۆر یادی خودا دەکەن دوایی کابرا وتی: ئەدی رۆژوەوانان کێیان پاداشی زۆرترە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (أكثرهم لله عز وجل ذكرا) ئیتر کابرا بەو جۆرە باسی نوێژو زەکاتو حەجی ماڵی خوداو ماڵبەخشینی کرد لەوڵامی هەموواندا پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: (أكثرهم لله ذكرا) ئەبو بەکری صدیق بەعومەری فەرمو: دەی کەوابێ یادکەرەوانی خودا هەموو خێرو فەرێکیان بردوە بۆخۆیان! پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: بەڵێ!

ئەمجار لەکۆتایی ئایەتەکەدا پەروەردگار پاداشی هەموو ئەو خاوەن رەوشتو هەڵوێستە بەرزو پەسندانەی رونکردەوەو فەرمووی: ﴿أعد الله لهم مغفرة وأجراً عظيماً﴾ واتە: پەروەردگار بۆ هەموو ئەو کەسانەی ئەوە رەوشتو هەڵوێستیان بووە، لێخۆشبونی زۆرو پاداشی گەورەی داناوە: کە ئەویش بەهەشتی رازاوەیە..

چیرۆکی زەیدی کوڕی حاریثەو زەینەبی کچی جەحش

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًا مُّبِينًا ﴿٣٦﴾ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِىٓ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَٱتَّقِ ٱللَّهَ وَتُخْفِى فِى نَفْسِكَ مَا ٱللَّهُ

مُبْدِيهِ وَتَخْشَى ٱلنَّاسَ وَٱللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَىٰهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَٰكَهَا لِكَىْ لَا يَكُونَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِىٓ أَزْوَٰجِ أَدْعِيَآئِهِمْ إِذَا قَضَوْا۟ مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾ مَّا كَانَ عَلَى ٱلنَّبِىِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ ٱللَّهُ لَهُۥ سُنَّةَ ٱللَّهِ فِى ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا ﴿٣٨﴾ ٱلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَٰلَٰتِ ٱللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُۥ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا ٱللَّهَ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

ئـەم وانەیـە هەوڵـدانێکی تـرە بـۆ سـەرلەنوێ دروسـتکردنەوەی کۆمـەڵگای ئیـسلامیو ڕێکخـستنەوەی لەسـەر بنـەمای تەصـەوری ئیـسلامی، وانەیەکـە تایبەتـە بەهەڵوەشـاندنەوەی یاسـای بـەکوڕ کـردن (نظـام التـبني) کـە لـەوەپێش ئاماژەمان پـێ کـرد، پـەروەردگار ویـستی وابـوو ئەکتـەری هەڵوەشـاندنەوەی ئـەم دابو نەرێتـە ناشـیرینە پێغەمبـەر ﷺ خـۆی بـێ، نـەك بەنـەظـەری بەڵکوو بەعەمەلی!

بێگومان داب‌و نەریتی عەرەب تا ئەو سەردەمە وەهابوو ئەگەر کەسێك بەیاسای (التبني) منداڵێکی بکردایە بەکوری خۆی دوایی ئەو کورە ژنی بهێنایەو تەڵاقی بدایە، مارەکردنی ئەو ئافرەتە تەڵاقدراوە لەباوکە جەعلییەکە حەرام بوو، وەکوو چۆن دروست نیە پیاو ئافرەتی تەڵاقدراوی کوری حەقیقی خۆی مارە بکاتەوە. ئەم داب‌و نەریتەش ئەوەندە خۆی داکوتابوو بەناو کۆمەڵگای عەرەبدا بڵاوو قوڵ بوبووەوە، پێویستی بەوە بوو بەعەمەلی‌و بەشێوەیەکی سەرەنج راکێش هەڵبوەشێتەوە. پەروەردگار بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە قورسەو هەڵگرتنی ئەم ئەرکە گرانەو شکاندنی ئەو حاجیزو لەمپەرو کۆسپە دەرونی‌و کۆمەڵایەتیانە پێغەمبەری خۆی تەکلیف کرد: کە پێی هەڵسێ‌و ئەنجامی بدا، چونکە کەسێك دەیتوانی ئەم کارە ئەنجام بدا: کە بتوانێ ئەرکی پێغەمبەرایەتی هەڵبگرێ! لەمەبەولاوە بۆمان دەردەکەوێ: کە جگە لەپێغەمبەر ﷺ لەتوانای کەسی تردا نەبوو ئەم ئەرکە قورسە لەئەستۆ بگرێ‌و روبەروی کۆمەڵگا ببێتەوە بەهەڵوەشاندنەوەی ئەم داب‌و نەریتە خوپێوەگیراوەی سەدان ساڵەی لەوەپێشیان، بۆیە دەبینین ئایەتەکان: بەدرێژی تەعقیب لەسەر روداوەکە دەکەن‌و دڵ‌و دەروونەکان پەیوەست دەکەن بەخوداوە، پەیوەندی موسوڵمانان بەخوداو بەپێغەمبەرەکەیان رون دەکەنەوەو ئەرکی پێغەمبەر دیاری دەکەن هەموو ئەمانە بۆ ئەوەیە کاریگەری هەڵوەشاندنەوەی ئەو یاسایە سوك بکرێ‌و لەسەر شانی موسوڵمانان قورس نەبێ.

ریوایەت کراوە: کە ئایەتی ژمارە (٣٦) ﴿وما كان لمؤمن ولا مؤمنة...﴾ دەربارەی زەینەبی کچی جەحش نازڵ بووە، کاتێ پێغەمبەر ﷺ ویستی دیواری جوداوازی چینایەتی کە بەمیرات بۆ کۆمەڵگای ئیسلامی مابوەوە بروخێنێ‌و خەڵکی بگێرێتەوە بۆ یاسای یەکسانی‌و یاسای (الناس سواسية كأسنان المشط)و یاسای (لافضل لأحد على أحد إلا بالتقوى).

ئەوانەی کۆیلە بوون دوای ئازاد کردنیان پێیان دەگوترا (موالي) چینی ئەمانە هەرچەندە ئازادیش کرابوون لەچینی (سادة)و خاوەن کۆیلەکان نزم تر بوون، زەیدی کوڕی حاریسەش یەکێك بوو لەو مەوالییانەو ئازاد کراوی پێغەمبەر بوو، ئازادی کردبوو دوایی بەیاسای (التبني) کردبوویە کوڕی خۆی! پێغەمبەر ﷺ ویستی یەکسانی بخاتە نێوان ئەو دوو چینەودو ئەو جوداوازیو تێڕوانینە جاهیلیە قەڵاچۆ بکا، ئەمەش بەهۆی مارەکردنی ئافرەتێکی نەجیب زادەو خانەدانی قوڕەیش و لەرێزدارترین خانەوادەو خزمی پێغەمبەر ﷺ خۆیشی. بۆ ئەوەی بەعەمەلی و لەخانەوادەی خۆیدا ئەو لەمپەڕو دیوارە پتەوە، ئەو داب و نەریتە خوپێسودگیراوە بروخێنێ و قەڵاچۆی بکاو موسوڵمانانیش شوێنی بکەون و بۆ هەتا هەتایە ئەو جوداوازی تێڕوانینە قێزەونە قەڵاچۆ بکا.

ئیبنو کەثیر لەم بارەوە دەفەرموێ: (العوفی) لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ: ئەوە بوو پێغەمبەر ﷺ چووە خوازبێنی زەینەبی کچی جەحش بۆ کۆیلە ئازادکراوەکەی: کە زەیدی کوڕی حاریسە بوو، چووە لای زەینەب و خوازبێنی لێ کرد، زەینەب وتی: من هەرگیزاو هەرگیز شووی پێ ناکەم، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (بلی فانکحیە) نەخەیر نابێ بەڵکوو دەبێ شوی پێ بکەی، زەینەب وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! بۆ شوکردنەکەم بەدەست خۆم نیە؟ فەرمانە دەربارەی خۆم؟ جا لەو کاتەدا: کە پێغەمبەرو زەینەب لەگفتو گۆدا بوون پەروەردگار ئایەتی ﴿وما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضى الله ورسوله أمراً أن يكون لهم الخيرة من أمرهم..﴾ ئیتر زەینەب وتی: ئەی پێغەمبەری خودا، پێی رازی مارەم بکا؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: بەڵێ. وتی: کەوابێ من بێ ئەمری تۆ ناکەم ئەی پێغەمبەری خودا! ئەوا خۆم لێم مارەکرد.

ئیبنولوهەیعــە لەئــەبو عــەمرەوە لەعەکرەمــەوە لــەئیبنو عەبباســەوە ریوایەت دەکەن: دەڵێ: کاتێــك پێغەمبــەر ﷺ خــوازبێنی زەینــەبی کــچی جەحــشی کرد بۆ زەیدی کــوڕی حــاریثــە زەینــەب ناڕەزامەنــدی دەربــڕی‌و رازی نــەبوو، وتــی: من لەئەو خانەدان ترم بنەچەو نــژادم لەبنەچــەو نــژادی ئــەو رێزدارتــرە، شــووی پــێ ناکــەم. (زەینــەب ئــافرەتێکی روســورو روهــەڵماراوو قــسە لــەروبوو) ئــیتر خــودا ئایەتی ﴿وما كان لمؤمن ولا مؤمنة...﴾ی نازڵ کرد.

بەهــەمان شــێوەو ریوایــەت زانایــانی وەکــوو موجاهیــدو قــەتادەو موقــاتیلی کوڕی حەییان ریوایەتیان کــردوەو وتوویانــە ئــەم ئایەتــە دەربــارەی زەینــەبی کــچی جەحش نــازڵ بــوو، کاتێــك: کــە پێغەمبــەر ﷺ خــوازبێنی کــرد بــۆ زەیــدی کــوڕی حاریثەو زەینەب رەتی کردەوەو دوایی رازی بوو.

عەبــدوررەحمانی کــوڕی زەیــدی کــوڕی ئەســلەم دەڵــێ: ئــەم ئایەتــە دەربــارەی ئومموکولثومی کچی عوقبەی کــوڕی ئــەبو (معــيط) نــازڵ بــوو، ئــەم ئافرەتــە دوای پــەیمانی حودەیبییــە یەکــەم ئــافرەت بــووە هیجرەتــی کــردوە بــۆ مــەدینــە، کــە گەیــشتە مەدینــە خــۆی بەپێغەمبــەر ﷺ بەخــشی، پێغەمبــەر ﷺ فــەرمووی: خۆبەخــشینەکەتم قبووڵــە، ئــیتر لەزەیــدی کــوڕی حــاریثــەی مــارەکرد (رەنگــە دوا تەڵاقدانی زەینــەب بووبــێ) والله أعلـم. ئــیتر ئوممکــولثومو براکــەی ئەمــەیان زۆر پێ ناخۆش بوو وتیان: ئێمــە کــەئوممکولثــوم خــۆی بەخــشی مەبەســتی ئــەوە بــوو پێغەمبەر بۆ خۆی مــارەی بکــا، کەچــی ئێــستا لەکۆنــە کۆیلەکــەی خــۆی مــارەی کردوە!! ئیتر ئایەتی ﴿وما كان لمؤمن ولا مؤمنة...﴾ نازڵ بوو.

ئیمام ئەحمەد دەفەرموێ: عەبــدوررەزاق بۆیگێڕاینــەوە، موعەممــەر لــەثابیتــی (البناني)یەوە ئــەویش لەئەنەســی کــوڕی مالیکــەوە ریوایــەت دەکــەن دەفــەرموێ: پێغەمبــەر ﷺ خــوازبێنی ئــافرەتێکی ئەنــصاری کــرد بــۆ کۆیلەیــەکی ئــازاد کــراو

ناوی (جلیبیب) بوو لەباوکی، وتی: با پرس بەدایکی بکەم، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: زۆر باشە پرسی پێ بکە، کابرا چوو پرسی بەخێزانی خۆی کردو باسی خوازبێنی کردنەکەی پێغەمبەری بۆ کرد، دایکی ئافرەتەکە وتی: (لاها الله) بۆ پێغەمبەر جگە لەجولەیبیب کەسی تری دەست نەکەوت کچی ئێمەی بداتێ؟ ئێمە نەمانداوە بەفلانو بەفیسار، تا ئێستا چەند کەس هاتوونە داخوازیو رەتمان کردونەوە، ئافرەتەکەش لەپاش پەردەوە گوێی لەم گفتو گۆیەی دایکو باوکی بوو، ئیتر کابرا هەستا بڕوا هەواڵەکە بەپێغەمبەر ﷺ بداتەوەو بڵێ: خێزانەکەم رازی نیە. ئیتر کچەکە وەدەنگ هات، وتی: ئەوە خەریکن خوازبێنی پێغەمبەر ﷺ رەت بکەنەوە؟ ئەگەر ئەو تەشریفی رازییە جلیبیب ببێتە زاواتان، ئێوە کچەکەتانی لێ مارە بکەن، بەم جۆرە بەرپەرچی باوكو دایکی دایەوە، ئەوانیش وتیان: قسەتە! ئەمجار باوکی هەستا رۆیشت بۆ لای پێغەمبەر ﷺ وتی: قوربان! ئەگەر جەنابت رازی بی ئێمە رازین، ئەمجار پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (فأنا قد رضيته) ئەمن پێم باشەو رازیم، ئیتر لێی مارە کرد، دوایی ترسێك بەردانیشتوانی مەدینە کەوت، جولەیبیب سوار بوو بۆ بەرەنگاری دوژمن ئازایەتیەکی کەم وێنەی نواند، دوایی موسوڵمانان دیتیان شەهید بووە، پێش ئەوەی شەهید ببێ حەوتی لەکافرەکان کوشت بوو لاشەکانیان لەدەوری تەرمەکەی لالو پاڵ کەوتبوون.[١]

پەیوەندی ئەم کۆمەڵە ئایەتانە بەهی پێشەوە لەو روەوەیە: کە لەوەپێش پەروەردگار فەرمانی بەپێغەمبەر ﷺ کرد: کە خێزانەکانی سەرپشك بکا لەنێوان قینیات کردن بەو ژیانە زبرەی پێغەمبەر ﷺ بۆخۆی هەڵیبژاردوە، یان

(١) تەفسیری ئیبنو کەثیر ج٣/١٤٨٥-١٤٨٦.

لـێی جیابینــەوە بەشـێوەیەکی ڕێـكو پێـك تـەڵاقیان بـدا. بـۆ ئـەوەی وا گومــان نەبرێ: کە پێغەمبەر ﷺ دەیـەوێ زیـان بەخـەڵکی بگەیـەنێ، ئـەمجار لێـرەدا ئـەوە رادەگەیەنێ: کە لەهـەموو شـتێکدا ئـادەمیزاد ئـازاد نیـە، بـەڵکوو هەنـدێ شـت هەیە ئادەمیزاد تێیدا موسەییرەو ناچارە ئـەو ڕێگـا بـۆ دیـاریکراوە پـەیڕەو بکـاو فەرمانبەردار بـێ وەکـوو ئـەو شـتانەی پـەروەردگار بڕیـاری تێـدا دەداو یـەکالای دەکاتەوە. هەر شـتێ خـودا فـەرمانی پـێ کـرد پێویـستە بـێ سـێو دو تـەنفیـذی بکەی، ئەوەی پێغەمبەرێ دەیەوێ بکرێو ئـەنجام بـدرێ دەبـێ جـێ بـەجێ بکـرێ، هــەر کەسـێ پێـچەوانەی فــەرمانی خــوداو ویــستی پێغەمبــەر بجوڵێتــەوە ئــەوە گومڕا [illegible] شێواوە. ئـەمجار دێتــە سـەر باسـی چیرۆکی مـارەبڕینی زەینـەب [illegible] ئەمــەش بــەپێی فــەرمانی خـوداو بـۆ چەسـپاندنی شـەریعەتێکی تۆکمــەو بــەردەوامو بەســوود. هــەروەها ئــەوەش رادەگەیــەنێ: کــە پێغەمبــەر ﷺ لەپێغەمبەرانی تر جوداوازنیە، هــەر شــتێك بـۆ پێغەمبــەرانی تـر دروسـت بووبـێ بــۆ ئــەمیش رەوایـــە، ئــەوەی خـودا بــۆی حــەڵاڵ کــردوە لــەژن مـــارەکردنو هاوســەریکردنیان [illegible] ڕەوی دەکــاو یەکێکــە لــەو پێغەمبەرانــەی پــەیامی خــودا رادەگەیەنێو جگە لەخودا لەکەسـی تـر ناترسـێ، هــەروەها ئـەو بــەو کــارەی: کـە زەینەبی [illegible]رە کرد یاسـایەکی جێگرتــوو دامــەزراوی هەڵوەشـاندەوە: کـە لــەوەپێش بــەگوێرەی دابو نــەرێتی عــەرەب لەســەردەمی جاهیلیدا و تـا ئــەو رۆژگــارەش پیاو بۆی دروست نەبوو تەڵاقدراوی کوڕی جەعلی مارە بکاتەوە.

دەفــەرمویێ: ﴿وما كان لمؤمن ولا مؤمنــة إذا قــضى الله ورســوله أمــراً أن يكون لهم الخيرة من أمــرهم﴾ نیــە بــۆ هــیچ پیــاوێکی موســوڵمانو ئــافرەتێکی موســوڵمان ئەگــەر خــوداو پێغەمبــەری خــودا بڕیارێکیــان دەرکــرد، بۆیــان نیــە بڕیارێکی تر هەڵبژێرن! بەڵکوو پێویــستە بــەبێ سـێو دو ملکەچـی بڕیــاری خــوداو پێغەمبــەری خــودا بــن، خۆیــان لەسەرپێــچیکردنی فــەرمانی خــودا بپــارێزنو ئــەو تاوانە ئەنجام نەدەن!

ڕاگەیەنەری فەرمانەکە پێغەمبەرە، هێنانی ناوی خودا لێرەدا بۆ گەورەکردنی بڕیارەکەیە: کەوابێ حوکمی خوداو حوکمی پێغەمبەر ﷺ یەك حوکمە، یەك بڕیارە، هەر کاتێ پێغەمبەر ﷺ بڕیارێکی دا بۆ هیچ ئادەمیزادێکی تر نیە پێچەوانەی ئەو بڕیارە کار بکا یان تەنفیذی نەکا، بەڵکوو دەبێ بەتەواوی‌و بێ دواکەوتن پەیڕەوی بکا، بێ منجە منج‌و ڕاڕایی وەری بگرێ، هەر کارێك خوداو پێغەمبەری خودا بڕیاریان تێدا دا، ئیتر ئادەمیزاد ڕێگای هەڵبژاردنی پێچەوانەی ئەو بڕیارەی نیە، فەرمانەکە یەکالاکەرەوەو حەددییە، دەبێ قبوڵیان بی‌و پەیڕەوی بکەن!

ئەمجار پەروەردگار بەندەکانی لەسەرپێچیکردنی فەرمانەکانی دەترسێنێ‌و دەفەرموێ: ﴿ومن یعص الله ورسوله فقد ضل ضلالاً بعیداً﴾ کەسێك پابەندی فەرمانی خودا نەبێ‌و پێچەوانەی فەرمانی خوداو پێغەمبەری خودا هەڵس‌و کەوت بکا پرکێشی ئەو شتە بکا: کە جڵەوگیرییان لێ کردوە، بێگومان ئەوە لەڕێبازی هیدایەت‌و سەرفرازی لایداوە، کەوتۆتە زلکاوی گومڕاییەوە، دوورکەوتۆتەوە لەڕێبازی حەق‌و خوداپەسند، ڕێگای فەوتان‌و ماڵوێرانی دونیاو قیامەتی گرتۆتەبەرو خۆی بەهیلاك بردوە، بەدبەخت‌و چارەڕەش بووە! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فلیحذر الذین یخالفون عن أمره أن تصیبهم فتنة أو یصیبهم عذاب ألیم﴾(النور:٦٣).

ئیتر لەبەرامبەر ئەم حوکمە ئیلاهییە یەکالاکەرەوەدا، لەدوای ئەم هەڕەشەو ترساندنە لەسەرپێچیکردنی فەرمانی خوداو پێغەمبەری خودا، زەینەبی کچی جەحش پابەندی فەرمانی پێغەمبەری خودا بوو، بەناچاری شوی بەزەیدی کوڕی حاریثە کرد، هەرچەندە لەنێوان زەینەب‌و زەیددا بەپێی داب‌و نەرێتی عەرەب لەسەردەمی جاهیلیدا جوداوازی چینایەتییان هەبوو" زەید

کۆیلەیەکی ئازاد کراوی پێغەمبەر بوو، زەینەب لەبنەماڵەی خانەدانی قورەیش بوو، کچی ئومەیەی کچی عەبدولموطەلیب بوو، کچی پوری پێغەمبەر بوو، بەڵام نەیتوانی سەرپێچی فەرمانی خوداو پێغەمبەری خۆی بکا، هەرچەندە لەوەپێش پێی رازی نەبوو داواکەی رەت کردبووەوە وتی: کەوابێ بێ گوێیی فەرمانی پێغەمبەر ناکەمو ئەوا خۆم لێ مارە کرد.

بێگومان بەم شوپێکردنەی زەینەب بەزەید کۆسپو لەمپەری جوداوازی چینایەتی سەردەمی نەزانی شکان، ئیعلانی یەکسانی نێوان ئادەمیزاد کرا لەژێر چەتری ئیسلامدا بەرزو نزمیو چاکو خراپی تەنها بەتەرازۆو پێوەری ئیسلام دەست نیشان دەکرێ، ئەویش خوداپەرستیو کردەوەی چاکە ﴿إن أكرمكم عند الله اتقاكم..﴾.

بەڵام هە[illegible]ە زەینەب بەرواڵەتو بەناچاری شوی بەزەید کرد، وەلێ دەسەڵاتی بەسەر دڵی خۆیدا نەبوو نەیتوانی بیرۆشی بەدڵی خۆی بداو قەناعەت بەدەروونی خۆی بکا، (مەیلی دڵ بەدەست ئادەمیزاد نیە) زۆر شت هەیە ئادەمیزاد ناچارە ئەنجامی بداو بەدڵیش پێی ناخۆشەو نەفسی بۆی رام نابێ. بۆیە هەرچەندە بەرواڵەت زەینەب شوی بەزەید کرد بەڵام بەدڵ ناخۆشی دەویست، خۆی لەو بەرزترو خانەدانتر دەزانی، کار گەیشتە ئەوە چەند جارێك زەید شکایەتی لێ بکا لای پێغەمبەر ﷺ هەموو جارێکیش پێغەمبەر ئامۆژگاری دەکرد دەیفەرموو: دان بەخۆتا بگرەو لەگەڵ خێزانەکەتدا گوزەران بکە.

دەفەرموێ: ﴿واذ تقول للذي أنعم الله عليه وأنعمت عليه: أمسك عليك زوجك واتق الله﴾ یادی ئەوە بکەرەوە ئەی موحەممەد! کە بەزەیدت دەگوت: ئەو زەیدەی خودا نیعمەتی ئیسلامی پێ دابوو ئەتۆش نیعمەتی ئازادیو بەخێوکردنو کردن بەکوڕی خۆتت پێ بەخشیبوو لەخۆتت نزیك

کردبوەوە کردبوتە کوڕی ماڵو بانگیان دەکرد (زەیدی کوڕی موحەممەد). بیری ئەوە بکەرەوە: کە دەهاتە لای تۆ سکاڵای بوو لەدەستی زەینەبی هاوسەری ئەتۆش ئامۆژگاریت دەکردو پێت دەگوت: پشوو درێژبە لەگەڵیداو گوزەران بکە، چاو لەهەڵەکانی بپۆشەو گوێ مەدە بەفیزو خۆبەزلزانی ئەو بەسەرتدا، بیر لەتەڵاقدانی مەکەرەوە، چونکە تەڵاق لای خودا دزێوە، هەرچۆنێك بێ لەگەڵی هەڵبکەو صەبر لەسەر هەڵەکانی بگرە.

بەڵێ هاوکات لەگەڵ ئەم بارودۆخەدا، تەنانەت پێش ئەوەش پەروەردگار بەئیلهام خستبویە دڵی پێغەمبەرەوە: کە زەید زەینەب تەڵاق دەدا، ئەمجار پێغەمبەر ﷺ خۆی لەبەر حیکمەتێك کە خودا دەیزانی زەینەب مارە دەکاو دابو نەریتێکی دزێوی سەردەمی نەزانی پێ لەبێخ دەردێنێ!!

پەیوەندی نێوان زەیدو زەینەب رۆژ لەدوای رۆژ بەرەو نەمانو لێك جیابوونەوە دەچوو، کار گەیشتە ئەوە زەید نەتوانێ تەحەمولی بکا. چەند جارێك هاتە لای پێغەمبەرو سکاڵای خۆی لەدەستی زەینەب کردو ئەوەی درکاند: کە ناتوانێ چیدی ژیانی هاوسەری لەگەڵدا بەسەربەرێ، پێغەمبەریش ﷺ وێڕای ئازایەتیو چاونەترسی لەبەرامبەر گەلەکەیدا دەربارەی عەقیدەو بیروباوەڕو راگەیاندنی شەریعەتی خودا بەراشکاوی، کەچی لەناخی خۆیدا هەستی بەقورساییەك دەکرد دەربارەی ئەو ئیلهامەی خودا خستبویە دڵیەوە لەبارەی زەینەبەوە. راڕابوو دەربارەی روبەڕوبوونەوەی گەلەکەیو روخاندنی ئەو دیوارە پتەوەی دابو نەریتی عەرەب لەپێش ئەو رۆژگارەدا هەڵیان چنیبوو، زۆری بەلاوە قورس بوو بەرەنگاری ئەو تەقلیدو دابو نەریتە ببێتەوەو ئەو عادەتە بەکردەوە بروخێنێ. بۆیە هەر کاتێ زەید دەهاتو سکالای لەدەستی زەینەب دەکرد پێغەمبەر ﷺ ئامۆژگاری دەکرد بەخۆڕاگریو گوزەران کردن

لەگەڵیـداو بیرنەکردنـەوە لەتەڵاقـدانیو پـێی دەفـەرموو: (أمسك علیك زوجك واتق الله) بەمـەش پێغەمبـەر روبەڕوبوونەوەکـەی خـۆی لەگـەڵ نەتەوەکەیـدا: کـە ڕاڕابـوو لەدرکانـدنیو لەسەرشـانی گـران بـوو، دوادەخـستو چـاوەڕوانی زەمینـە بۆخۆشکردن بوو،چاوەڕوانی رەخـساندنی بـارودۆخی گونجـاو بـو بـۆ ئیعلانکردنـی. پێغەمبەر ﷺ هەرچەندە خودا خـستبویە دڵیـەوە: کـە زەیـد زەینـەب تـەڵاق دەداو دوایی خۆی مارەی دەکا، بـەڵام لەترسـی وتـی وتـی خـەڵك پـێی خـۆش بـوو ئـەم کارە بوەغرێو دوا بکەوێ. وەکـوو قورئـان ئـەم حاڵەتـە نەفـسییەی پێغەمبـەر ﷺ تەصویر دەکاو دەفەرموێ: ﴿وتخفي في نفـسك مـاالله مبديـه، وتخـشى النـاس والله أحق أن تخـشاه﴾ ئـەی پێغەمبـەر! لـەدڵی خـۆتدا ئـەوەت دەشـاردەوە کـە بەئیلهام دەتزانی: کە بریتـی بـوو لـەوە: زەیـد زەینـەب تـەڵاق دەداو دوایـی خـۆت مـارەی دەکـەی. لـەوە دەترسـای خـەڵکی لۆمـەو سەرزەنـشتت بکـەنو بڵـێن: موحەممـەد تەڵاقـدراوی کـوڕی خـۆی مـارە کردۆتـەوە. پـەروەردگار زیـاتر شـیاوی ئەوەیە لـێی بترسـێی، هەڵبەتـە پێغەمبـەر ﷺ بەئیلـهام ئـەوە خرابـوە دڵیـەوەو بەصـەراحەت فـەرمانی پـێ نـەکرابوو: کـە دوای لێـك جیابوونـەوەی زەیـدو زەینـەبو بەسـەر چـوونی عیـدەی زەینـەب، پێغەمبـەر ﷺ لـەخۆی مـارە بکـا، ئـەگینا هـیچ ڕاڕاییـەکی نـەدەبوو هـەوڵی دواکـەوتنی ئـەو کـارەی نـەدەداو یەکـسەر تـەنفیـذی دەکـردو بەئاشـکرا رای دەگەیانـدو هـیچ ترسیـشی لـە(رد الفعـل)ی جـەماوەر نـەدەبوو، بـەڵام پێغەمبـەر ﷺ ئیلـهامێکی خرابـوە دڵـەوە، بەفەرمانی صەریح فـەرمانی پـێ نـەکرابوو، لەهـەمان کـاتدا ترسـی وتـی وتـیو گەزافکێـشانی خەڵکیـشی هـەبوو، هـەتا خـودا ئیزنـی دا بەهاتنـەدی کارەکـەو سەرەنجام زەید زەینـەبی تـەڵاق دا، لـەدوای تەڵاقـدانی زەینـەبیش نەپێغەمبـەر ﷺ بیری لەوە کـردەوە زەینـەب مـارە بکـا، نەزەینـەب بەخەیاڵیـدا دەهـات شـو بکـا بەپێغەمبەر ﷺ چـونکە بـەگوێرەی دابو نـەریتی ئـەو کاتـە زەینـەب تەڵاقـدراوی

کوڕی موحەممەدەو حەڵاڵ نیە بۆی مارەی بکا، تەنانەت پاش پووچەڵکردنەوەی یاسای (التبني)یش، هێشتا هیچ حوکمێکی ئاسمانیش نازڵ نەبوبوو: کە ئەوە بچەسپێنێ پیاو بۆی رەوا بێ تەڵاقدراوی کوڕی جەعلی خۆی مارە بکاتەوە. بەڵێ روداوی مارەکردنی زەینەب لەلایەن پێغەمبەرەوە ﷺ بەعەمەلی ئەو داب‌و نەرێتەی هەڵوەشاندەوەو یاسای تازەی چەسپاند، هەرچەندە بڕیارەکە بەدەهشەت‌و سەرسوڕمان وەرگیراو بەنیسبەت جەماوەرەوە موفاجەئە بوو.

عائیشە دەفەرموێ: ئەگەر پێغەمبەر ﷺ شتێکی بشاردایەوە لەو نیگایەی بۆی هاتووە، ئەم ئایەتەی دەشاردەوە، بێگومان دوژمنانی ئیسلام لەکۆن‌و نوێدا روداوی مارەکردنی زەینەبیان کردوە بەسەنگەری خیانەت‌و تیری ژەهراوی خۆیانی لێوە ئاراستەی پێغەمبەرو پەیامەکەی دەکەن‌و جۆرەها ئەفسانەو درۆو دەلەسەیان بەدەوردا هەڵبەستووە. کلکەکانی ماسۆنیەت‌و صەهیۆنیەت‌و چەپڕەوو شوشیالیزمەکان. کافرو مولحیدەکان، نۆکەرو چلکاوخۆرەکانی بێگانە لەم بارەوە زۆریان گوتووەو زۆریان نووسیوە، زۆر چیرۆك‌و ئەفسانەیان هەڵبەستۆن، زۆر بێ ئەدەبی‌و ناقوڵییان کردون، چەندان کتێب‌و نامیلکەی وەکوو (آيات شيطانية)یان نوسیوە، زۆریان هەوڵ داوەو تێ دەکۆشن کەسایەتی پێغەمبەر ﷺ لەکەدار بکەن، بەپیاوێکی هەوەسبازو شەهوانی لەقەڵەمی بدەن، بەڵام هەوڵەکانیان بێهودە بووە، سەریان لەبەردی رەق‌و شاخی سەرکەش داوەو کەسایەتی ئەو زاتەیان بۆ نەلەخشاوەو ناماقوڵییان بۆ ماوەتەوە!

ئەمجار پەروەردگار بڕیاری مارەکردنی زەینەبی تەڵاقدراو لەپێغەمبەر ﷺ رادەگەیەنێ، ئەمەش دوای تێپەڕبوونی عیدەی شەرعی!

دەفەرموێ: ﴿فلما قضي زيد منها وطراً﴾ جا کە زەيد ئيشی خۆی لەزەينەب جێ بەجێ کردو بوونە هاوسەری يەکترو پێکەوە نەگونجان، سەرەنجام زەيد زەينەبی تەڵاقداو پەيوەندی پێوە نەماو عيددەی شەرعی دوای تەڵاقدانەکەی بەسەرچوو ﴿زوجنا کها﴾ ئێمە زەينەبمان لەتۆ مارە کرد ئەی موحەممەد! کردمانە هاوسەری تۆ، ﴿لكيلا يكون على المؤمنين حرج في أزواج ادعيائهم إذا قضوا منهن وطراً﴾ بۆ ئەوەی حەرەجو سەرزەنشتو لۆمە نەبێ لەسەر موسوڵمانان، هەر کاتێ ويستيان تەڵاقدراوی کوڕە جەعلييەکانيان مارە بکەنەوە، ئەو کوڕانەی لەسەردەمی نەزانیدا بەياسای (التبني) کردبوويياننە کوڕی خۆيانو پاشان ئايينی ئيسلام ئەو ياسايەی پووچ کردەوە بنەبڕی کرد، ﴿وكان أمر الله مفعولاً﴾ بڕيارو حوکمی خودا جێ بەجێ کراوە، نابێنەيەتەجێ، حوکمو بڕياری خودا لەهەموو کاتو شوێنێکدا دەبێ پەيڕەو بکرێو تەنفيذ بکرێ. بەشێکيش لەئەحکامی خوداو بڕياری چەسپاو لەزانياری ئەزەلی خۆيدا ئەوە بووە زەيد زەينەب تەڵاق بداو دوايی پێغەمبەر ﷺ مارەی بکاتەوەو ببێتە هاوسەری.

ئەم رووداوە بۆخۆی يەکێکە لەو بەڵگانەی: کە پێغەمبەر پياوێکی شەهوانی نەبوە، ئەگينا زەينەبی بەکچی مارە دەکرد نەك بەبێوەژنی. نيشانەی ئەوەيە پێغەمبەر ﷺ زەينەبی لەبەر جێ بەجێ کردنی شەهوەتی جينسی مارە نەکردوە، بەڵکوو بۆ دامەزراندنی حوکمێکی شەرعیو پوچەڵکردنەوەی دابو نەرێتێکی سەردەمی نەزانی،ئاشکراشە حوکمی شەرعی بەفيعلی پێغەمبەر ﷺ باشتر دەچەسپێو جێگير دەبێ.مەبەست بەم مارەکردنە رێچکەشکاندنە بۆ موسوڵمانان: کە ئيتر کۆ لەوە نەکەنەوە تەڵاقدراوی کوڕە جەعلييەکانيان مارە بکەنەوە. بەو جۆرە پێغەمبەر توانی ئەو دابو نەرێتەی سەردەمی نەزانی بەعەمەلی قەڵاچۆ بکا.

مـارەکردنی زەینـەب لەلایـەن پێغەمبـەرەوە بـەم جـۆرە بـوو: دوای ئـەوەی زەیـد تـەڵاقی داو عیـددەی زەینـەب لەزەیـد بەسـەر چـوو، پێغەمبـەر ﷺ زەیـد: (مێردە کۆنەکەی زەینەب)ی نارد بۆ لای زەینەب بۆ خوازبێنی لـێ کردنی.

ئیمـام ئەحمـەدو موسـلیمو نەسـائی لەئەنەسـەوە ریوایـەتیان کـردوە: دەفـەرموێ: کـە عیـددەی زەینـەب بەسەرچـوو پێغەمبـەرﷺ بەزەیـدی کـوڕی حاریثەی فەرموو: بچۆ بۆ لای زەینەبو خوازبێنی لـێ بکـە بـۆ خـۆم، زەیـد چـوو بۆ لای زەینەب، لەم کاتەدا خەریکی هـەویر شـیلان بـوو، زەیـد دەڵـێ: کـە چـومو زەینـەبم بینـی لـەپێش چـاوم هێنـد شـکۆمەندبوو نـەمتوانی سـەیری بکـەم. وتم: پێغەمبەر ﷺ ناوی تۆی هێنـاوە! پـشتم تـێ کـردو تـۆزێ پاشـەو پـاش کـشامەوە وتم: ئـەی زەینـەب مـوژدەت لـێ بـێ پێغەمبـەر ﷺ منـی نـاردوە بـۆ شـتێکی وەهـا، نـاردومی خـوازبێنی لـەتۆ بکـەم بـۆی. وتـی: ئـەمن هـیچ شـتێك ناکـەم تامەشوورەت بەخودای خۆم نەکەم، ئـیتر هەڵـساو چـوو بـۆ مزگەوتەکـەی، سـروش دابەزیو پێغەمبـەر ﷺ بـەبێ ئیـزن وەرگـرتن لـەوەلی ئـەمری زەینـەب چـووە لای چونکە خودا لـێی مارە کرد.

ئیمام بوخـاری لەئەنەسـی کـوڕی مالیکـەوە فەرمودەیـەك دێنـێ دەفـەرموێ: زۆر جـار زەینـەب شـانازی بەسـەر خێزانـەکانی پێغەمبـەردا دەکـرد" دەیگـوت: ئێـوە وەلی ئـەمرەکانتان مارەیـان کـردون، ئـەمن خـودا لـەژوور حـەوت تەبـەقی ئاسمانەوە لەپێغەمبەری مارە کردوم.

ئیبنـو جـەریر لـە(الـشعبي)یـەوە ریوایـەت دەکـا" دەڵـێ: زەینـەب عـەرزی پێغەمبـەری دەکـرد: دەیگـوت: مـن بەسـێ شـێوە نـازم هەیـە بەسـەرتدا، هـیچ کامـێ لەژنـەکانی تـرت ئـەو نازەیـان نیـە (١) باپیرەمـان یەکێکـە (٢) خـودا لەئاسمانەوە منی لـێ مارەکردوی (٣) سەفیرو کارگوزاری ئەو کارە جوبرائیل بووە.

بێگومـان هەڵوەشـاندنەوەی یاسـای (التبني) هـەروا کـارێکی ئاسـان نـەبوو بەسـادەیی وەرنـەگیرا، بـەڵکوو بەنیـسبەت کۆمـەڵگای ئیـسلامییەوە موفاجەئـە بوو، دووڕووەکانیش گـەزافیان کێـشاو زوبانیـان درێـژ کـردو دەیـانگوت: موحەمـەد ژنی کوڕی خۆی مارە کردوە!!

جا چـونکە مەسـئەلەکە مەسـئەلەی چەسپاندنی یاسـایەکی تازەیـە، قورئـان جـەختی لەسـەر کـردەوەو لایـەنی غەرابـەی لـێ دوور خـستەوەو مەوزوعەکـەی گێڕایـەوە بـۆ بنـەما ئاسـاییەیە لۆژیکییـە مێژووەکـەی خـۆی‌و دەفـەرموێ: ﴿مـا کان علی النبي من حرج فیما فـرض الله لـە﴾ هـیچ عەیبەیـەکی تێدا نیـە بـۆ پێغەمبەر شتێك ئـەنجام بدا: کـە خـودا بـۆی حـەڵاڵ کـردوەو لەسـەری پێویـست کـردوە. بێگومـان خـودا فـەرمانی پێکـرد: کـە زەینـەب مـارە بکـاو ئـەو داب‌و نەرێتەی لەناو عەرەبدا باو بوو: کـە نابـێ ئـافرەتی تەڵاقـدراوی کـوڕی (جـەعلی) خۆیـان مـارە بکەنـەوە، هـەڵی بوەشـێنێتەوە، کـەوابێ لـەم کـارەدا چ حـەرەجێك لەسەر پێغەمبەر نیەو هیچ لۆمەی نـاکرێ. ﴿سنة الله في الذین خلـوا مـن قبـل من الرسل﴾ ئـەوە داب‌و نـەرێتی خودایـە دەرحـەق بەپێغەمبـەرانی پێـشوو، هـەر کاتـێ خـودا فـەرمانی پـێ کـردبن بەئەنجامـدانی شـتێك، کـە ئـەنجامیان دابـێ چ حـەرەجێك‌و تـەریق بوونەوەیـەکی تێـدا نـەبوە بۆیـان، ئـەوە فـەرمانی خودایـە، بـەگوێرەی سـوننەتی خـودا بـەڕێوە دەچـێ‌و گـۆڕانی تێـدا نیـەو پەیوەنـدی هەیـە بەحەقائیقی شتەکەوە، نـەك بـەو تەصـەوراتو تەقالیـدە دەسـتکردە پـڕوپوچـانەوە: کە هیچ بنەمایەکیان نیـە. ﴿وکان أمر الله قـدراً مقـدوراً﴾ ئـەو ئیـشەی خـودا تەقـدیری کـردوە دەبـێ‌و هـەر دەبـێ ببـێ‌و پاشـگەزبوونەوەی تێـدا نیـە. هەرچـی خودا بیـەوێ ببـێ دەبـێ ببـێ، هەرچـی بیـەوێ نـەبێ نابـێ ببـێ. هەرچـی خـودا بڕیـاری دا ببـێ، هـیچ کۆسـپ‌و تەگەرەیـەك نیـە بتوانـێ بەربەسـتی بکـا، کـاری

خودا ئەندازەکێش کراوە بەلێزانیو دانایی ئەو سەرەنجامەی تێدا دەستەبەر دەبێ: کە خودا نەخشەی بۆ کێشاوە، خودا دەزانێ چەند پێویستەو بۆچی مەبەستە، ئەندازەو زەمانو مەکانی دەزانێ، فەرمانی بەپێغەمبەر ﷺ کرد بەمارەکردنەوەی زەینەبو هەڵوەشاندنەوەی ئەو دابو نەرێتە دەستکردەی عەرەب: کە بەنەفامی بەسەر خۆیاندا سەپاندبوو، ویستی خودا وابوو ئەو دابو نەرێتە لەبێخ هەڵکەنێو ئاسەوارەکانی بەعەمەلی قەڵاچۆ بکاو واقیعە ئەصڵەکە بخاتەوە شوێنی خۆیو بیچەسپێنێ فەرمانی خوداو ویستی خودا رەتبوونەوەیان نیە.

بەڵێ: ئەوە سوننەتی خودایە دەرحەق بەپێغەمبەرانی رابوردو ئەوانەی لەپێش پێغەمبەری ئیسلامدا هاتوونە گۆڕەپانی ژیانەوەو فەرمانی خودایان جێ بەجێ کردوە، ئەوان: کە فەرمانی خودایان جێ بەجێ کردوە تەریق نەبوونەوەو حەرەجیان لەسەر نەبوە.

ئەمجار پەروەردگار مەدحی پێغەمبەرە رێزدارەکانی دەکاو دەفەرموێ: ﴿الذين يبلغون رسالات الله ويخشونه ولا يخشون أحداً إلا الله﴾ واتە: ئەو پێغەمبەرە رێزدارانەی خودا: کە پەروەردگار حەرەجی لەسەر لابردون لەمەڕ ئەنجامدانی ئەو ئەرکانەی فەرمانی پێ کردون ئەنجامی بدەنو بۆیان حەڵاڵ بووە بیکەن! ئەو پێغەمبەرانەی ئەرکی سەرشانیان گەیاندنی پەیامی خودابووە بەنەتەوەکانیانو رونکردنەوەی شەریعەتی پەروەردگار بووە بۆیان، ئەو پێغەمبەرانە تەنها لەخودا ترساونو حیسابیان بۆ کەسی تر نەکردوە لەو شتانەدا کە خودا بەرپرسی کردونو فەرمانی پێ کردون ئەنجامی بدەن، تەنها لەو خودایە ترساون: کە ئەوانی ناردوە بۆ پەیام گەیاندنو کار بەشەریعەتکردنو تەنفیذ کردنی فەرمانەکانی!

﴿وکفی باللە حسیباً﴾ بەسە بۆ ئەو پێغەمبەرانە: کە خودا یارمەتیدەرو پشتیوانیان بێ، سەرژمێرو تۆمارکاری کردەوەکانیان بێ، خودا بۆ خۆی حیسابیان لەگەڵ دەکاو ئەو کردەوەکانیان هەڵدەسەنگێنێو کەس بۆی نیە حیسابیان لەگەڵ بکاو رەخنەیان لێ بگرێ.

ئەمجار پەروەردگار رەدی ئەوانە دەداتەوە: کە رەخنەیان لەپێغەمبەر ﷺ دەگرتو دەیانگوت: ژنی کوڕەکەی خۆی مارە کردۆتەوە، فەرمووی: ﴿ما کان محمد أبا أحد من رجالکم﴾ موحەممەد باوکی حەقیقی ئێوە نیە، هیچ یەکێ لەپیاوانی موسوڵمان لەپشتی موحەممەد نەکەوتوونەوە، زەید کوڕی موحەممەد نیەو کوڕی حاریثەیە، زەینەب خێزانی کوڕی موحەممەد نەبوە، خێزانی زەیدی کوڕی حاریثە بووە، کەوابێ موحەممەد باوکی هیچ کەس نیە لەپیاوانتان ﴿ولکن رسول اللە وخاتم النبیین﴾ بەڵکوو پێغەمبەرەو رەوانەکراوە بۆ گەیاندنی پەیامی خودا بەئێوەو شەریعەتی خوداتان بۆ رون دەکاتەوە، دوا پێغەمبەرەو هیچ پێغەمبەری تر لەدوا هاتنی ئەو نایەت، کاروانی پێغەمبەران بەئەو کۆتایی هاتوەو سەردارو خاتەمی هەموو فروستادەو پێغەمبەرەکانە.

﴿وکان اللە علیماً حکیماً﴾ پەروەردگار لەئەزەلەوە تا ئەبەد، هەمیشە زاناو ئاگادارو دانایە، دەزانێ کێ یەکەم پێغەمبەرەو کێ خاتەمە، هەر بریارێکی دەیدا، هەرچی دەیکا لەبەرژەوەندی ئێوەدایەو هەرچی هەڵیدەبژێرێ بۆ پێغەمبەرایەتی شیاوی هەڵبژاردنە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرمویێ: ﴿اللە اعلم حیث یجعل رسالتە﴾(الأنعام:١٢٤).

لەنێوان موحەممەدو پیاوانتاندا باوکایەتی تایبەتی حەقیقی نیە، بەڵکوو ئەو باوکی روحی هەموو موسوڵمانانە، زۆر بەرەحمو شەفەقەتە بۆیان، لەخۆتان زیاتر بەپەرۆشە بۆتان دەبێ ئێوەش لەخۆتان پێ لەپێشتر بێ، وەکوو دەفەرموێ: ﴿النبي أولى بالمؤمنين من أنفسهم﴾(الأحزاب:٦).

حەزرەتی موحەممەد باوکی تایبەتی چوار کورو چوار کچ بووە، (القاسم والطيب والطاهر)ی لەخەدیجە بوون بەزارۆکی مردون، ئیبراهیمی لە(مارية القبطية) بووە بەشیرخۆریی مردوە.

چوار کچەکانیشی لەخەدیجە بوون، (زەینەب، روقییە، ئوموکولثوم، فاطیمة) فاطمة نەبێ کچەکانی لەژیانی خۆیدا کۆچی دواییان کردوە، فاطیمەش شەش مانگ دوا پێغەمبەر ژیاوە.

بەگەورە زانینی خوداو تەسبیح و یادکردنی

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ ٱلَّذِى يُصَلِّى عَلَيْكُمْ وَمَلَـٰٓئِكَتُهُۥ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ ٱلظُّلُمَـٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۚ وَكَانَ بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُۥ سَلَـٰمٌ ۚ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

لەوەپێش ئەو حاڵو وەزعەی بەیانکرد: کە پێویستە پێغەمبەر پەیڕەوی بکا بەرامبەر بەخودا لەبارەی تەقواو ئیخلاصەوە، هەروا بەرامبەر بەخاوو خێزانو خزمو کەسو کاری، پێی فەرموو: ﴿یاأیها النبي قل: لأزواجك...﴾ بەم سەرپشك کردنەش خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ ئازادییان بۆ چەسپاو دڵئارامی هاوسەرییان بۆ دەستەبەر بوو، ئەنجار پەروەردگار ئەو فەرمانەی ئاراستەی پێغەمبەرەکانی کردوە ئاراستەی تێکڕای موسوڵمانانیشی دەکا: کە بریتییە لەتەعظیم گرتنی خوداو تەقدیسو تەسبیحات بۆ کردنی لەزوربەی کاتداو بەجۆرەها شێوە.

بەم جۆرە سیاقە قورئانییەکە دڵەکان پەیوەست دەکا بەخوداوە، فەرمان بەبەندە موسوڵمانەکانی دەکا: کە زۆر یادی خودا بکەن بۆ ئەوەی پاداشی باش وەربگرنو لەگومڕایی‌یەوە بکەونە ناو روناکی ئیمانو خودا پەرستی.

دەفەرموێ: ﴿یاأیها الذین آمنوا اذکروا الله ذکراً کثیراً وسبحوه بکرة وأصیلاً﴾ ئەی ئەو کەسانەی ئیمانتان هێناوەو بڕواتان بەتاكو تەنهایی خوداو راستی پێغەمبەرایەتی پێغەمبەرەکەی هێناوە، بەدڵو بەزوبان یادی خودا بکەن، بەجۆرێك ئەو ذیکرو یادە هەستو شعورتان داپۆشێ، بەهەموو حاڵو وەزعێکتان لەسەرەتای رۆژو ئێوارەدا، لەهەموو کاتو شوێنێکدا ترسی خوداتان هەبێ، نوێژەکانتان بەرێكو پێکی ئەنجام بدەن. خودای مەزن لەهەموو عەیبو کەمو کورییەك بەدوور بگرن، کە دەفەرموێ: ﴿بکرة وأصیلا﴾ بەتایبەتی ناوی بەیانیو ئێواری هێناوە، چونکە ئەو دووکاتە فریشتەی شەوو فریشتەی رۆژ ئامادەی دەبن، ئەگینا هەموو کاتەکان مەبەستن.

یادی خودا، بریتییە لەپەیوەستبوونی دڵ بەخوداوە، مەشغوڵ بوون بەموراقەبەکردنی، نەك هەر زمان جوڵاندنو بەس! بەجێهێنانی نوێژ بەشێکە لەذیکری خودا، بەڵکوو هەندێ ریوایەتو ئاثار هەن ئەوە دەگەیەنن: کە ذیکر بریتییە لەنوێژ.

ئەبو داوودو نەسائیو ئیبنو ماجە لەحەدیثی (الأعمش) وە لە(الأغر) ئەبو موسلیمەوە لەئەبو سەعیدی (الخدري)و ئەبو هورەیرەوە لەپێغەمبەرەوە: کە فەرموویەتی: (إذا أيقظ الرجل امراته من الليل فصليا ركعتين، كانا تلك الليلة من الذاكرين الله كثيراً والذاكرات) ئەگەر پیاو شەو ژنی خۆی هەڵساندو بەیەکەوە دووركاتیان نوێژ کرد، ئەوە ئەو شەوە لەپێری ئەوانە دەژمێردرێن: کە زۆر یادی خودا دەکەن.

ئیمام ئەحمەدو تیرمیذیو ئیبنو ماجە لەئەبودەرداوە ریوایەت دەکەن، دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (ألا أنبئكم بخير أعمالكم وازكاها عند مليككم وأرفعها في درجاتكم وخير لكم من اعطاء الذهب والورق، وخير لكم من ان تلقوا عدوكم فتضربوا اعناقهم ويضربوا أعناقكم، قالوا وما هو يارسول الله؟ قال: ذكر الله عز وجل) واتە: پێتان نەڵێم باشترین کردەوەتان پاکترینی لای پەروەردگارتان چیە؟ چ کردەوەیەك باش پلەو پایەتان بەرز دەکاتەوەو باشترە بۆ ئێوە لەزێرو زیو بەخشینو لەجیهاد کردنو کافر کۆشتنو خۆبەختکردن؟ هاوەڵان وتیان: ئەو کردەوە باشە چیە ئەی رەوانەکراوی خودا؟ پێغەمبەر فەرمووی: (یادی خودا).

جا ئەگەر ذیکر عام تر بێ لەنوێژ، ئەوە هەموو جۆرە ذیکرێك دەگرێتەوە: کە بەندە یادی خودای پێ بکاتەوەو دڵی بەخوداوە پەیوەست بکا، بەزوبان بیلێ یان نا، مەبەست پەیوەست بوونێکی کاریگەرو ناخ هەژێنە، بەجۆرێك

ڕەنگدانەوەی لەسەر کردەوەکانی هەبێ. هەرچی دەیکا وابزانێ چاوی لەخودایە، خۆ ئەگەر ئەو خودا نەبینێ، بێگومان ئەو دەیبینێ.

کە لەئایەتەکەدا ذیکرو تەسبیحی بەیەکەوە هێناوە، ئاماژەیە بەوە: کە پێویستە یادکردنی خودا بەشێوەیەك بێ تەعظیمو تەنزیهی خودا بگەیەنێو لەهەموو عەیبو کەمو کوڕییەك بەدووری بگرێ. هەموو صیفاتێکی کەماڵو جەلالی بداتێو بەندایەتی بۆ ئەو زاتە بێ عەیبە رابگەیەنێ.

﴿هو الذي يصلي عليكم وملائكته، ليخرجكم من الظلمات إلى النور وكان بالمؤمنين رحيماً﴾ ئەو خودایەی ئێوە یادی دەکەنو بەگەورەو شکۆمەندی دەزانن، هەر ئەوە ڕەحمتان پێ دەکا، ئەو خودا بەرزو شکۆمەندە وێڕای گەورەیی‌و بێ ئاتاجی، وێڕای نیعمەتی زۆرو زەبەندەی بەسەر بەندەکانیەوە، ئەو یادی بەندە زەعیفو بێ هێزو هیچ لەبارانەبوەکانی دەکاتەوە، یادیان دەکاو ڕەحمەتی خۆی دەڕێژێ بەسەریاندا، لەعالەمی باڵادا بەخێرو چاکە باسیان دەکا، فریشتەکانی داوای لێخۆشبوون بۆ ئێوەی ئادەمیزاد دەکەن، پەروەردگار بەم ڕەحمەتو بەخشندەیی‌یەی دەیەوێ ئێوە لەتاریکایی کوفرو بێدینی‌یەوە رزگار بکاو بتانخاتە ناو روناکایی ئیمانو هیدایەتەوە، پەروەردگاری ئێوە هەموو کاتێ خاوەن ڕەحمەتو سۆزو بەزەیی‌یە بۆ بەندە خاوەن باوەڕەکانی، لەدونیاو قیامەتدا، لەدونیادا هیدایەتی داون بۆ ڕێبازی حەقو دڵئارامی پێ بەخشیون، شارەزای ڕێبازی حەقو راستی کردون، لەقیامەتیشدا تووشی ترسی گەورە نابن، فەرمان دەکا بەفریشتەکانی کە پێشوازییان لێ بکەن بەمژدە پێدانیان بەبەهەشتو رزگاربوونیان لەئاگری دۆزەخ. ئەمەش هەمووی لەدەریای ڕەحمەتو بەزەیی خوداوە سەرچاوە دەگرێ.

له‌صه‌حیحی بوخاریـدا فه‌رمووده‌یه‌ك هاتووه له‌ئیمامی عومه‌ره‌وه ریوایه‌تكرداوه، ده‌یفه‌رموو: پێغه‌مبه‌ر ﷺ ئافره‌تێكی رفێنـدراو (سبـي)ی بینی منداڵێكی به‌به‌ره‌وه بوو به‌سنگی خۆیه‌وه گوشی‌و شیری پێدا، ئه‌مجار پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ئایا پێتان وایه ئه‌و ئافره‌ته دڵی بێ ئه‌و جگه‌ر گۆشه‌یه‌ی خۆی فرێ بداته ناو ئاگره‌وه؟ هاوه‌ڵان وتیان: نه‌خه‌یر. پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: (فوالله لله أرحم بعباده من هذه بولدها) سوێندم به‌خودا خودا زۆر بۆ به‌نده‌كانی به‌ره‌حم تره له‌و ئافره‌ته به‌جگه‌رگۆشه‌كه‌ی.

﴿تحيتهم يوم يلقونه: سلام، وأعد لهم أجراً كريماً﴾ سڵاوی خودا بۆ ئه‌و به‌هه‌شتیانه به‌واسیته‌ی فریشته‌كانیه‌وه له‌رۆژی قیامه‌ت دا، سڵاوو ئاشتی‌و دڵنیاكردنیانه. وه‌كوو له‌ئایه‌تێكی تردا ده‌فه‌رموێ: ﴿سلام قولا من رب رحيم﴾(یس:٥٨) یان ده‌فه‌رموێ: ﴿والملائكة يدخلون عليهم من كل باب سلام عليكم بما صبرتم فنعم عقبى الدار﴾(الرعد:٢٣-٢٤).

ئاماده‌ی كردوه بۆ ئه‌و خودا پێداوانه پاداشی باشی نه‌براوه.. نیعمه‌ته‌كانی، پۆشاك‌و خانوو باڵه‌خانه‌كانی ئه‌وه‌نده خۆش‌و جوان‌و رازاوه‌و قه‌شه‌نگن، نه‌چاو بینیویه‌تی، نه‌گوێ بیستۆیه‌تی، به‌خه‌یاڵیش به‌سه‌ر دڵی كه‌سدا رانه‌بردوه.

تێبینی:

سه‌لامكردنی خودا له‌موسوڵمانان بریتییه له‌وه كه خودا دڵنیایان ده‌كا له‌رزگار بوون له‌ئاگری دۆزه‌خ، ئه‌وه‌ش ئه‌و كاته ده‌بێ: كه ده‌یانخاته به‌هه‌شته‌وه، هه‌ندێك ده‌فه‌رموون: سه‌ڵاو لێ كردن‌و دڵنیاكردنه‌كه‌یان له‌كاتی گیانكێشاندایه.

ئەمجار ئایا سڵاوکردنەکە لەخوداوە دەبێ بۆیان، یان لەناو خۆیان خۆیان سڵاو لەیەکتر دەکەن؟

ئیبنو کەثیر دەفەرموێ: وا پێدەچێ سڵاوکردنەکە لەخوداوە بێ، خودا سڵاویان لێ بکا، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿سلام قولاً من رب رحيم﴾(يس:٥٨).

قەتادەو ئیبنو جەریرو قورطوبی دەفەرموون: مەبەست ئەوەیە موسوڵمانەکان خۆیان لەناو خۆیاندا سڵاو لەیەکتر دەکەن، بەڵگەشیان لەسەر ئەم تەفسیر کردنەیان ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿دعواهم فيها سبحانك اللهم، وتحيتهم فيها سلام، وآخر دعواهم أن الحمد لله رب العالمين﴾(يونس:١٠)

ئەرکی سەرشانی پێغەمبەر ﷺ و رێبازو پەیامی

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَرْسَلْنَـٰكَ شَـٰهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَـذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى ٱللَّهِ بِإِذْنِهِۦ وَسِرَاجًا مُّنِيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ ٱلْكَـٰفِرِينَ وَٱلْمُنَـٰفِقِينَ وَدَعْ أَذَىٰهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نَكَحْتُمُ ٱلْمُؤْمِنَـٰتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ۖ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

دەربـارەی سەبەب نـزولی ئایـەتی ژمـارە (٤٧)ی ئێـرە ئیبنـو جـەریر لەعیکریـەو حەسـەنی بەصـرییەوە ریوایـەت دەکـەن دەڵـێن: کاتێـك ئایـەتی ﴿لیغفر لك الله ماتقدم من ذنبك وماتأخر﴾ەی سـورەتی (الفـتح:٢) نـازڵ بـوو، کۆمەڵێگ لەموسوڵمانان وتیان: موژدەت لـێ بێ ئـەی پێغەمبـەری خـودا! ئـەوە زانیمان خودا چی لەگەڵ تـۆ دەکـا، بـەڵام نـازانین خـودا چـی لەگـەڵ ئێمـە دەکـا. ئـیتر پـەروەردگار ئایـەتی ﴿لیدخل المؤمنین والمؤمنات جنات...﴾(الفتح:٥)ی نازڵ کرد، لەسورەتی (الأحزاب)یشدا ئایـەتی ﴿وبشر المؤمنين بأن لهم من الله فضلاً كبيراً﴾ی نازڵ کرد.

ئیمـامی بەیهـەقی لـەکتێبی (دلائـل النبـوة)دا لـەرەبیعی کـوڕی ئەنەسـەوە ریوایـەت دەکـا" دەڵـێ: کـە ئایـەتی ﴿ومـا أدری مایفعـل بـي ولا بكـم...﴾(الأحقاف:٩) نـازڵ بـوو دوا ئـەویش ئایـەتی ﴿لیغفر لك الله ماتقدم من ذنبك وما تأخر...﴾(الفتح:٢) نـازڵ بـوو هـاوەڵان وتیـان: ئـەی رەوانـەکراوی خـودا! ئەوە زانیمان خودا چی لەگەڵ تـۆ دەکـا، وەلـێ نـازانین چـی لەگـەڵ ئێمـە دەکـا؟ ئیتر ئایـەتی ﴿وبشر المؤمنين بأن لهم من الله فـضلاً كـبيراً﴾ نـازڵ بـوو ﴿فـضل كبير﴾یش بەهەشتە.

پەیوەندی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بەهی پێشەوە لەم روەوەیە: سەرە باس‌و جەمسەری سورەتەکە دەربارەی ئاداب‌و ئەخلاقی پێغەمبەرە ﷺ جا کە لەوەپێش پەروەردگار فەرمانی پێ کرد: کە لەگەڵ خودادا هەڵس‌و کەوتی چۆن بێ‌و پێی فەرموو: ﴿یاأیها النبي اتق الله﴾(الأحزاب:١) هەروەها ئەو حاڵ‌و وەزعەشی دیاری کرد: کە پێویستە خێزانەکانی پێیەوە پابەند بن‌و فەرمووی: ﴿یاأیها النبي قل لأزواجك...الآیة﴾.

ئەمجار فەرمانی پێ کرد کە هەڵس‌و کەوتی لەگەڵ ئادەمیزاددا چۆن بێ، پێی فەرموو: ﴿یاأیها النبي إنا أرسلناك...﴾ جا ئەو پێغەمبەرەی: کە پەیامی خودایان پێڕادەگەیەنێ بەسوننەتی عەمەلی ئەو شەریعەتەی لای خودا پەسندە بۆیان شی دەکاتەوە، جا بەم بۆنەشەوە ئاوڕێك لەوەظیفەو ڕێزوشکۆمەندی پێغەمبەر ﷺ دەداتەوە فەضل‌و گەورەیی ئەو زاتە بەرێزە بەسەر ئادەمیزاددا رون دەکاتەوە.

پەروەردگار لەم کۆمەڵە ئایەتەدا حەوت ئەرکی سەرەکی پێغەمبەر ﷺ رون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿یاأیها النبي إنا أرسلناك شاهداً ومبشراً ونذیراً﴾ ئەی پێغەمبەر! ئێمە تۆمان رەوانە کردوە شایەتی بەسەر ئەو مەردومگەلەوە، ئاخۆ بڕوات پێ دەکەن یان بەدرۆت دەخەنەوە؟ شوێن پەیامەکەت دەکەون یان نا؟ شایەتیەکە لەژیانی دونیادا هەڵێدەگری‌و لەقیامەتدا لای خودا ئەو شایەتیە ئەدا دەکەی! وەزیفەی پێغەمبەرە: کە شایەت بێ بەسەر گەلەکەیەوە، شایەتی راستەقینەیان لێ بدا، هیچ گۆڕانکاری‌و زیادو کەمی تێدا نەکا. هەروەها مژدەدەر بێ پێیان بەرەحمەت‌و لێخۆشبونی خودا بۆیان، بەنازو نیعمەتی بەهەشتی ئامادەکراو بۆیان، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿لتکونوا شهداء علی الناس، ویکون الرسول علیکم شهیدا﴾(البقرة:١٤٣).

ترسێنەربێ بۆ بێ ئاگایان، بیانترسێنێ لەو عەزابو ئازارەی چاوەڕوانی خراپەکاران دەکا، دابو نەریتی خودا وەهایە، تا ترسێنەر نەنێرێو ئەو ترسێنەرانە پەیامی خودا بەگەڵو نەتەوەکان رانەگەیەننو ئەوانیش سەرپێچی نەکەن کەس سزانادا، کەس گۆزو گومەتو بەبێ ئینذار پێش وەخت ناگرێو تووشی عەزابی دۆزەخی ناکا.

﴿وداعیا إلی الله﴾ ئەرکێکی تری پێغەمبەر ﷺ ئەوەیە: بانگەوازی ئادەمیزاد دەکا بۆ لای خوداو بۆ پەیڕەوکردنی ئایینی خودا، بانگیان دەکا بۆ لای خودا نەك بۆ لای دونیا، بۆ دەمارگیریو تایەفەگەریو دەسەڵاتو کۆکردنەوەی سامان بانگیان ناکا، بانگیان دەکا بۆ لای خودا ﴿بأذنه﴾ بەئیزنو رەزامەندی خودا، دڵنیابن ئەو پێغەمبەری خودایەو بیدعەچیو خۆسەپێنەر نیە، لەخۆیەوە شت ناڵێو شەرع دانانێ، هەرچی دەیکاو دەیڵێ بەفەرمانی خودایەو بەئیزنی ئەوە، ﴿وسراجاً منیراً﴾ ئایینی موحەممەد ئاینێکی پەسندەو لابەری تاریکیو غەمو پەژارەیە، چرای روناکی شەوە زەنگی گومراییەیە، نووری هیدایەتو کەشتی رزگارییە.

بەڵێ پێغەمبەر ﷺ هیدایەتدەرو موژدەدەرو ترسێنەر بوو، ئایینەکەی ئاشکراو مەفهووم بوو، شیکەرەوەی بوونەوەرە، پەیوەندی نێوان بوونەوەرو پەیوەستکردنی بەبەدیهێنەرەوەو رۆڵی ئادەمیزاد لەناو ئەم جیهانە هەستییەدا رۆڵی پەروەردگار لەبەدیهێنانو هەڵسوڕاندنیدا شی دەکاتەوە. رێگەو هۆکارو ئامانجو ئاکام بەشێوەیەکی رونو ئاشکرا شی دەکاتەوە. بەبێ گرێو گۆڵو بەئوسلوبێکی سادەو رەوان خیطاب لەگەڵ سروشتی ئادەمیزاد دەکاو دەیهەژێنێو رێگای ژیانی بەختەوەری دونیاو قیامەتی نیشان دەدا.

ئەمجار بۆ زێدە رێزو دەرخستنی فەضلی خودا بەسەر بەندەکانی‌دا جارێکی تر ئەرکی سەرشانی پێغەمبەر ﷺ (کە موژدەدانە) دوپات دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وبشر المؤمنين بأن لهم من الله فضلاً كبيراً﴾ ئەی پێغەمبەر! موژدە بدە بەهەموو ئەو کەسانەی ئیمانیان بەئایینی ئیسلام هێناوە، پابەندی شەریعەتی خودا بوونو شوێن پەیامی تۆ کەوتوون، موژدەیان بدەرێ بەوەی: کە فەضلو رێزیان بەسەر هەموو نەتەوەکانی تردا هەیە، پاداشی گەورەو نەبڕاوەیان بێ دەبەخشرێ" ئەویش بەهەشتی رازاوەو پانو بەرینە.

﴿ولا تطع الكافرين والمنافقين ودع أذاهم، وتوكل على الله وكفى بالله وكيلاً﴾ ئەی پێغەمبەر! بەهیچ جۆرێك تۆ گوێڕایەڵی کافرو دوڕوەکان مەکە" ئەو کافرانەی بڕوا بەپەیامەکەت ناکەنو ئەو دوڕووانەی خۆیان بەموسوڵمان لەقەڵەم دەدەنو لەدڵدا کافرن. گوێ مەدەرە رەخنەو بیروبۆچونیان دەربارەی بانگەوازیو پەیامەکەت، هیچ گرنگیان پێ مەدەو پەیامی خۆت بەهەموو خەڵك رابگەیەنەو بیر لەوە مەکەرەوە زیانیان پێ بگەیەنی، چاوپۆشییان لێ بکە، لە [illegible]، خودا چیت فەرمان پێ دەکا پابەندی بەو تەنفیذی بکە. پشتی خۆت بەخودا بسپێرە. لەهەموو کاروبارێکتدا پشت بەخودا ببەستە، بتما[illegible] بەئەو هەبێ، ئەوت بەسە، خودا پارێزگارو چاودێرتە، هەر کاتێکیش خودا پشتیوانی بەندەی خۆی بکا ئیتر پێویستی بەکەسی تر نیە.

ئەمجار دوای رونکردنەوەی ئەرکی سەرشانی پێغەمبەر ﷺ سیاقەکە دەگەڕێتەوە بۆ سەر باسی تایبەت بەژنو مێردەوە، جا کە لەوەپێش چیرۆکی زەینەبی گێڕایەوە، دوای ئەوەی زەید گواستیەوەو چووە لای تەڵاقی‌دا: کە عیددەی بەسەر چوو پێغەمبەر ﷺ مارەی کردو کردی بەهاوسەری خۆی. ئەمجار ئەوە رون دەکاتەوە ئەگەر ئافرەتێك پێش گواستنەوەو چونە پەردەی بوكو زاوایی‌یەوە تەڵاق بدرێ، ئەوە عیددە ناگرێو پێویست نیە.

دەفەرموێ: ﴿یاأیها الذین آمنوا اذا نکحتم المؤمنات ثم طلقتموهن من قبل أن تمسوهن، فما لکم علیهن من عدة تعتدونها، فمتعوهن وسرحوهن سراحا جمیلاً﴾ ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بەتاكو تەنهایی خودا هەیە، بڕواتان بەپەیامی پێغەمبەری خودا هەیە، ئەگەر ئافرەتتان مارە کردنو پاشان پێش ئەوەی بیانگوێزنەوەو بچنە لایان تەڵاقیان بدەن، ئەوە عیددەیان لەسەر نیە، یەکسەر دەتوانن شویکەنەوەو ببنە هاوسەری موسوڵمانێکی تر. وەلێ بۆ دڵنەوایی کردنی ئەو جۆرە ئافرەتانە وا باشە موتعەیەکی موناسیبو گونجاو لەگەڵ کاتو شوێن بدرێ بەئافرەتەکە، بەرگو پۆشاکێکی شایان بەپلەو پایەی خۆیو بارودۆخی ئەو رۆژگارەی بدرێتی، تەڵاقدانەکەشتان بۆیان بەشێوەیەك بێ زیانیان پێ نەگا، ئەو دیاریو شتانەی پێتان داون لێیان مەستێننەوە، داوایان لێ مەکەن بۆتان بگێڕنەوە.

تێبینی:

ئیبنولعەرەبی لەروانگەی ئەم ئایەتەوە شەصتو حەوت ناوی بۆ پێغەمبەر ﷺ باس کردوە: کە ئەمانەن (الرسول، المرسل، النبي، الأمي، الشهید، المصدّق، النور، المسلم، البشیر، المبشر، النذیر، المنذر، المبین، الأمین، العبد، الداعي، السراج، المنیر، الإمام، الذکر، المذکّر، الهادي، المهاجر، العامل، المبارك، الرحمة، الآمر، الناهي، الطیب، الکریم، المحلل، المحرم، الواضع، الرافع، المخبر، خاتم النبیین، ثاني اثنین، منصور، أذن الخیر، مصطفی، أمین، مأمون، قاسم، نقیب، مزمل، مدثر، العلي، الحکیم، المؤمن، المصدّق، الرؤوف، الرحیم، الصاحب، الشفیع، المشفع، المتوکل، محمد، أحمد، الماحي، الحاشر، المقفی، العاقب، نبي التوبة، نبي الرحمة، نبي الملمحة، عبد

الله، نبي الحرمين)[١] هەڵبەتە هەر ناوێکی مانایەکی تایبەتی خۆی هەیە دیاردەی ئەو مانایانە لەپێغەمبەردا ﷺ بەعەمەلی رەنگی داوەتەوە.

فوقەهای ئیسلام لەمانای ئایەتی ﴿إذا نكحتم المؤمنات...﴾ زۆر حوکمو یاسایان لێ دەرهێناوەو هەریەکەیان بەشێوەیەكو لەروانگەیەکەوە بۆ مانای ئایەتەکە چووەو تێگەییشتنی خۆی دەربڕیوە:

١- هەموویان کۆڕایان هەیە: کە ئافرەتی تەڵاقدراوی دەست لێ نەدراو واتە: ئافرەتێك نەچوبێتە پەردەی بوكو زاوایی‌یەوە تەڵاق درابێ عیدەی ناگرێ، ئەگەر چووە پەردەوەو کاری (سەرجێیی) لەگەڵ کراو تەڵاق درا دەبێ عیددە بگرێ. ئەمە بەگوێرەی دەقی قورئانو کۆڕای زانایانی ئیسلام.

٢- ئەوەی مەشهورو باوە لەلای شەرعزانان ئەوەیە: کە عیددە تەنها مافی ئادەمیزاد (حق العباد) نیە بەڵکوو (حق الله)شی تێدایە. چونکە جڵەوگیریو بەربەستکردنی بڵاوبوونەوەی فەساد لەرێگەی تێکەڵاوبوونی گەراو گەرچکەوە وەکوو مافی ئینسانە مافی خوداشە. کەوابێ ئەگەر مێرد ژنی تەڵاقداو وتی: عیددەشت لەسەر نەبێ، عیددەکەی لەسەر لاناچێ، چونکە شەرع چەسپاندویەتیو (حق الله)و (حق العباد)ی تێدایە ئەگەر مێرد مافی ئەوەی هەبێ (حق العباد) لابەرێ مافی لابردنی (حق الله) نیە. عیددە ئەو ماوەیە یە کە ئافرەتی تەڵاقدراو یان مێرد مردو چاوەڕوانی پاکبوونەوەی رەحمی خۆی تێدا دەکا.

٣- نیکاح دوو مانای هەیە: (١) مارە کردن. (٢) سەرجێیی کردن. مانای یەکەمیان مەجازەو مانای دووەمیان حەقیقەتە. واتە: بەحەقیقەت

---

(١) تەفسیری مونیر ج٢٢/٥١-٥٢ ئەویش لە(الأحكام القرآن) ئیبنولعەرەبی ج٣/١٥٣٤ راگوێزی کردوە.

نیكاح بۆ جوتبوون بەكاردێو بەمەجاز بۆ مارە كردن بەكار دەهێندرێ. لێرەدا وشەی (نكح) مانا مەجازییەكەی مەبەستەو بەمانا مارەكردنە.

كابرای شاعیر كە لە زەمی بەغدایی یەكاندا دەڵێ

التاركين نساءهم على طهر والناكحين بشطري دجلة البقرا

لێرەدا مادەی (نكح)ەی لەمانای حەقیقی خۆیدا بەكارهێناوە.

٤- تەڵاقدانی ئافرەت پێش ئەوەی بیگوێزێتەوەو بچیە لای حەڵاڵە. ئەم ئایەتەی ئێرە تەخصیصی ئایەتی ﴿والمطلقات يتربصن بأنفسهن ثلاثة قروء﴾(البقرة:٢٢٨) دەكا هەروەها تەخصیصی ئایەتی ﴿واللائي يئسن من المحيض من نسائكم ان أرتبتم فعدتهن ثلاثة أشهر﴾(الطلاق:٤) دەكا.

٥- كە دەفەرموێ: (المؤمنات) مەبەستی حاڵەتی عامو زوربەی زۆری كاتە، ئاماژەیە بەوە: كە موسوڵمانان ئافرەتی موسوڵمان مارە دەكەن، ئەگینا چ جوداوازییەك نیە لەنێوان ئەوەدا ئافرەتەكە موسوڵمان بێ یان ئەهلی كیتاب بێ.

٦- جەماوەری زانایان لەوانە (شافیعیو ئەحمەد) لەئایەتی ﴿إذا نكحتم المؤمنات ثم طلقتموهن﴾ لەوشەی (ثم) حوكمی ئەوەیان وەرگرتووە: كە دەبێ تەڵاق دوا مارە كردن بێ، پێش مارەكردن تەڵاق هیچ حوكمێكی نیە. واتە: ئەگەر كابرایەك ئافرەت تەڵاق بدا پێش مارەكردنی، با دیاریشی بكاو ناوی بەرێ، تەڵاقەكەی ناكەوێ. ئەگەر كابرایەك بڵێ: هەر ئافرەتێكی من لەوەدوا مارەی دەكەم تەڵاقی كەوتبێ، ئەم وتەیەی بەتەڵاق حیساب ناكرێ، ئەگەر دوا ئەو قسەیەی ئافرەتی مارە كرد بەو قسەیەی پێش مارەكردنەكە تەڵاقی ناكەوێ..

ئیبنو ماجە لەعەلیو (المسور)ی کوڕی مەخرەمەوە (خودایان لێ رازی بێ) لەپێغەمبەرەوە ریوایەت دەکەن: فەرموویەتی (لاطلاق قبل النکاح) تەڵاقدانی پێش مارە کردن هیچ ئیعتیبارێکی نیە.

ئەحمەدو ئەبوداودو ئیبنو ماجە لەعەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە ریوایەت دەکەن فەرمووی: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (لاطلاق لابن آدم فیما لایملك) ئادەمیزاد تانەبێتە خاوەنی تەڵاق، تەڵاقدانی هیچ ئیعتیبارێکی نیە.

ئەبو حەنیفە دەفەرموێ: بەتایبەتی ناوی ئافرەتێك بێنێ یان بەشێوەیەکی گشتی بەم جۆرە بڵێ: فلان ئافرەت یان هەر ئافرەتێك مارە بکەم تەڵاقی بکەوێ، تەڵاقی دەکەوێ.

ئیمامی مالیك دەفەرموێ: ئەگەر بەشێوەیەکی گشتی تەعلیقەکەی کرد بەم جۆرە وتی: هەر ئافرەتێك مارە بکەم تەڵاقی بکەوێ، تەڵاقی ناکەوێ. چونکە ئەو تەنگی بەخۆی هەڵچنیوەو هەموو رێبازێکی لەخۆی بڕیوەتەوە، هەر شتێکیش ئاوا تەنگ بووە فراوانی تێدەکەوێ. بەڵام ئەگەر وتی: هەر کاتێ فلان ئافرەتم مارە کرد، یان هەر کاتێ لەخێڵی فلان، یان لەفلان شار ئافرەتم مارە کرد تەڵاقی بکەوێ، لەگەڵ مارەی کرد تەڵاقی دەکەوێ.

٧- شەرعزانان کەوتوونە راجیاییەوە لەوەدا ئاخۆ (خەلوە)[1] بەبێ جوتبوون حوکمی جوتبوونی هەیە؟

شافیعیو ئەحمەد پێیان وایە (خەلوە) حوکمی (جیماع)ی نیە. چونکە ظاهیری قەیدارکردنی نیکاح بەدەس لێ نەدان.کە دەفەرموێ: ﴿من قبل أن

(١) خەلوە: بریتییە لەکۆبونەوەی پیاوو ئافرەت لەشوێنێکدا دوو بەدوو بتوانن کاری سەرجێی ئەنجام بدەن.

تمسوهن﴾ نیشانەی ئەوەیە: کە جوداوازی نێوان خەلوەو جیماع هەیە: کەوابێ ئەوەی بەتەلاقی دوا جیماع پێویست دەبێ کە عیددەیە بەتەلاقی دوا خەلوە پێویست نابێ.

حەنەفییەکانو مالیکییەکان پێیان وایە: خەلوەی صەحیح وەکوو جیماع ئەگەر تەلاقیان بەدووا هات دەبنە هۆی پێویست بوونی عیددەگرتن. لەبەر ئەو فەرموودەیەی دارەقوطنيو جەصصاص لەئەحکامولقورئاندا چەسپاندویانە دەفەرموێ: (من كشف خمار امرأة ونظر إليها وجب الصداق، دخل بها أو لم يدخل) کەسێك تارای بوکی خۆی هەڵدایەوەو تەماشای کرد، مارەیی لەسەر پێویست دەبێ لەگەڵی دروست بێ یان نا!

لەزوورارەی کوڕی ئەبوئەوفاوە ریوایەتکراوە فەرموویەتی: جێنشینە بەرێزەکانی پێغەمبەر ﷺ وایان بڕیارداوە هەر کاتێ زاوا لەگەڵ بوکدا چووە ژوورەوە پەردەی دادایەوەو دەرگای داخست، مارەیی تەواوی دەکەوێتە سەرو دوا ئەوە ئەگەر تەلاق درا پێویستە عیددە بگرێ، زاوا بچێتە لای یان نەچێ!

عیددە بەلای حەنەفییەکانەوە دوای خەلوە واجبە شەرعەنو دیانەتەن. نابێ ئافرەتی تەلاقدراو بەبێ گرتنی عیددە شو بکا بەمێردێکی تر بەمەرجێ لەگەڵ مێردی یەکەمی خەلوەکەی تەواو بووبێ، تەنانەت با سەرجێییشی نەکردبێ. هەندێ لەحەنەفییەکان پێیان وایە: ئەگەر مێردی یەکەم لەگەڵی جوت نەبوو بێ لەروی ئایینیەوە دەتوانێ بەبێ گرتنی عیددە شو بکاتەوە، وەلێ بەظاهیری شەرع ئیعتیباری پێ ناکرێ.

ئەو ئافرەتانەی مارەکردنیان بۆ پێغەمبەر ﷺ حەڵاڵ بووە

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ
أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَٰجَكَ ٱلَّـٰتِيٓ ءَاتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ
يَمِينُكَ مِمَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّـٰتِكَ
وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَـٰلَـٰتِكَ ٱلَّـٰتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَٱمْرَأَةً
مُّؤْمِنَةً إِن وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ ٱلنَّبِيُّ أَن يَسْتَنكِحَهَا
خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۗ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا
عَلَيْهِمْ فِيٓ أَزْوَٰجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَـٰنُهُمْ لِكَيْلَا
يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٠﴾
۞ تُرْجِي مَن تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِيٓ إِلَيْكَ مَن تَشَآءُ ۖ وَمَنِ ٱبْتَغَيْتَ
مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ
وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَآ ءَاتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ

مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾ لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا

دەربارەی سەبەب نزولی ئایەتی ژمارە (٥٠) ﴿یاأیها النبي انا أحللنا لك...﴾ تیرمیذی ریوایەتی کردوەو بەجوانیشی داناوە هەروا حاکیم ریوایەتی کردوەو بەصەحیحی لەقەڵەم داوە، هەردوکیان لەئیبنو عەبباسەوە لەئومموهانی کچی ئەبو طالیبەوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ خوازبێنی کردم بیانوم هێنایەوەو بیانوەکەشمی وەرگرت ئیتر ئایەتی ﴿انا أحللنا لك...﴾ تا دەگاتە ﴿...واللاتي هاجرن معك﴾ نازڵ بوو، چونکە من کۆچم نەکردبوو لەپێش رزگارکردنی مەککەدا، من بۆی حەڵاڵ نەبووم.

ئیبنو ئەبو حاتەم لەئوممەهانیئەوە ریوایەت دەکا: کە دەڵێ: ئایەتی ﴿وبنات عمك وبنات عماتك...﴾ تا دەگاتە ﴿...هاجرن معك﴾ دەربارەی من نازڵ بووە، پێغەمبەر ﷺ ویستی مارەم بکا جڵەوگیری لێ کرا لەوە چونکە من کۆچم نەکردبوو.

ئایەتی ﴿وامرأة مؤمنة...﴾ ئیبنو سەعد لەعیکریمەوە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: دەربارەی (أم شريك الدوسية) نازڵ بووە.

هەر ئیبنو سەعد ریوایەتی کردوە لەمونیری کوڕی عەبدوڵلای (الدؤلي)یەوە دەڵێ ئوممو شورەیك (غزیة)ی کچی جابیری کوڕی حەکیمی (الدوسیة) ئافرەتێکی جوان بوو، خۆی بەپێغەمبەر بەخشیو پێغەمبەریش قبوڵی کرد، عائیشە وتی: ئافرەت خۆ بەپیاو ببەخشێ بێ خێروبێرە. ئوممو شورەیك وتی: دەسا من ئەوەم، پەروەردگار لەقورئاندا بە(مؤمنة) ناوی هێناو ئایەتی ﴿وامرأة مؤمنة ان وهبت نفسها للنبي...﴾ نازڵ بوو عائیشە وتی: خودا زو ویستەکانت دێنێتە دی!

دەربارەی ئایەتی (٥١) ﴿ترجي من تشاء...﴾ موسلیمو بوخاری لەخاتو عائیشەوە فەرموودەیەکیان چەسپاندوە، دەڵێن: عائیشە وتبوی: ئەوە ئافرەت شەرم ناکەن خۆیان دەبەخشن؟ ئیتر ئایەتی ﴿ترجي من تشاء...﴾ نازڵ بوو، ئەمجار عائیشە وتی: من وا دەبینم خودا بەدڵی تۆ دەکا.

دەربارەی ئایەتی ژمارە (٥٢) ﴿لايحل لك النساء من بعد...﴾ ئیبنو سەعد لەعیکریمەوە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: کاتێ پێغەمبەر ﷺ خێزانەکانی سەرپشك کردنو ئەوانیش خوداو پێغەمبەریان هەڵبژارد، ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿لايحل لك النساء من بعد، ولا أن تبدل بهن من أزواج﴾ نازڵ کرد.

ئیبنو عەبباسو موجاهیدو (الضحاك)و قەتادەو ئیبنو زەیدو ئیبنو جەریرو هی تریش ئەم ریوایەتەیان هێناوەو فەرمویانە: ئەم ئایەتە بۆ پاساو دانەوەی خێزانەکانی پێغەمبەر نازڵ بووە، چونکە هەڵبژاردنەکەیان پەسندبوو..

پەیوەندی ئەم ئایەتانە بەهی پێشەوە لەم روەوەیە: لەوەپێش باسی چۆنیەتی ژن مارە کردنی موسوڵمانانو حوکمەکانی کرد، لێرەدا بەتایبەتی باسی ئەو ئافرەتانە دەکا: کە بۆ پێغەمبەر ﷺ حەڵاڵە مارەیان بکا. هەروەها

باسی چۆنیەتی هەڵس‌وکەوتی پێغەمبەر ﷺ دەکا لەگەڵیاندا. بڕێ تایبەتمەندی پێغەمبەر لەبارەی مارەکردنی ئافرەتەوەو کە بڕێ لەو تایبەتمەندییانە خۆبەخشینی ئافرەتە بەپێغەمبەر ﷺ بەبێ مارەیی.

دەفەرموێ: ﴿یاأیها النبي انا أحللنا لك أزواجك اللاتي أتيت اجورهن﴾ پەروەردگار لەم ئایەتەدا دەست نیشانی چوار کۆمەڵ ئافرەت دەکا: کە بۆ پێغەمبەر حەڵاڵە مارەیان بکا:

یەکەم کۆمەڵ: ئەو ئافرەتانەن: کە مارەیان دەکاو مارەییان دەداتێ. واتە: ئەی پێغەمبەر! ئێمە بۆ تۆمان حەڵاڵ کردوە ئەو ئافرەتانەی: کە مارییت پێداون، ئەو ئافرەتەی مارەیی پێدرابێ لەو ئافرەتە لەپێش ترە: کە مارەیی وەرنەگرتبێ، ئەوەی مارەیی تەواوی پێ درابێ باشترە لەوەی مارەیی تەواوی وەرنەگرتبێ. وەلێ ئێستا: کە موسوڵمانان مارەییان کردوە بەدو جۆر (حازرو قەرز) هەندێکی دەدرێتێو هەندێکی دەکرێتە قەرز ئەوە داب‌و نەرێتێکی تازە داهاتووەو بەهۆی زۆری مارەیی‌و زێدەرەویکردنە لەمارەییداو نەتوانینی مێردە بۆ پێدانی مارەییەکە بەتەواوی سەری هەڵداوە.

مارەیی پێغەمبەر ﷺ بۆ ژنەکانی دوانزە ئوقیەو نیو بووە، واتە: پێنج دیرهەمی زیوبووە، جگە لەئوموحەبیبەی کچی ئەبو سەفیان، ئەو نەجاشی مارەییەکەی بۆدا: کە چوار صەد دیرهەم بوو، هەروەها جگە لە(صفیە)ی کچی حویەی، ئەمیشی لەناو ئافرەتە رفێندراوەکانی خەیبەردا هەڵبژاردو دوایی ئازادی کردو ئازادکردنەکەی بۆ کردە مارەیی.

هەروەها (جویریە)ی کچی ئەلحاریثی (المصطلقية) ئافرەتێکی (موکاتەبە) بوو، پێغەمبەر ﷺ قیسطەکانی کە لەسەری بوو بۆی دا بەثابیتی کوڕی قەیسی کوڕی شەمماس. ئەمجار مارەی کرد.

کۆمەڵی دووەم: لەو ئافرەتانە ﴿وما ملكت يمينك مما أفاء الله عليك﴾ هەروەها حەلاڵە بۆ تۆ ئەی پێغەمبەر ئەو ئافرەتانەی دەبنە دەستکەوتی جەنگو دەبنە بەشی تۆ، واتە: ئەو کەنیزانەی: کە خودا داونی بەتۆ لەدەستکەوتی جەنگ کە بەپێی دەستوورو باوی کۆمەڵایەتی سەردەمی خۆت دەبن بەبەشی خۆت لەتالاّنی جەنگ، بێگومان پێغەمبەر ﷺ چەند ئافرەتێکی لەرێگای دەستکەوتی جەنگەوە تەملیك کردوە وەکوو (صفية، جويرية، رەیحانەی کچی شەمعون، النضرية، (مارية القبطية) کە دایکی ئیبراهیمی کوڕیەتی).

﴿وبنات عمك وبنات عماتك وبنات خالك وبنات خالاتك اللاتي هاجرن معك﴾ بۆ تۆمان حەلاڵ کردوە لەخزمەکانت کچی مامەکانت، کچی پورەکانت (خوشکی باوکت) کچی خاڵو کچی پورەکانت (خۆشکی دایکت) ئەوانەیان لەمەککەوە لەگەڵتدا کۆچیان کردوە، ئەمە کۆمەڵی سێیەمە لەو کۆمەڵە ئافرەتانەی بۆ پێغەمبەر ﷺ حەلاڵ بووە مارەیان بکا، بەمەرجێ کۆچکار بووبن، ئەگەر کۆچیان نەکردبێ بۆی رەوانەبوە مارەیان بکا. مەبەست بەکچە مامو کچە پوری (خوشکی باوك) ئافرەتە قورەیشییەکانن، چونکە بە قورەیشییەکان دەگوترێ مامەکانی پێغەمبەر ﷺ (مەبەست بەخاڵو پور (خوشکی دایك) کچەکانی تیرەی (بني زهرة)ن) بەشێوەیەکی واقیعی پێغەمبەر ﷺ شەش لەخێزانەکانی قورەیشی بوون، بەلاّم هیچ خێزانی لەتیرەی بەنی زەهرە نەبوون.

﴿وامرأة مؤمنة ان وهبت نفسها للنبي أن أراد النبي أن يستنكحها خالصة لك من دون المؤمنين﴾ هەروەها بۆ تۆ حەلاّلە ئەی پێغەمبەر هاوسەریەتی ئافرەتێکی موسوڵمان ئەگەر خۆی بەتۆ ببەخشێ بەبێ مارەیی،

ئەم جۆرە ئافرەتانە بۆ پێغەمبەر ﷺ حەڵاڵ بوون مارەییان نەبوە. بەدوو مەرج (١) ئافرەتەکە خۆ ببەخشێ بەپێغەمبەر ﷺ (٢) پێغەمبەریش مەیلی لەمارەکردنی بێ‌و رەتی نەکاتەوە.

ئەو چوار پێرە ئافرەتە (مارەپێدراو، ئەمەتە، خزم، خۆبەخش بەبێ مارەیی) بۆ پێغەمبەر ﷺ حەڵاڵ بوون، مەبەست بەم حەڵاڵکردنە رێگەپێدانێکی گشتی بووە بۆ ژن مارەکردن.

حەڵاڵبوونی ئافرەتی خۆبەخش بۆ پێغەمبەر ﷺ بەبێ ئەوەی مارەیی بکەوێ، تایبەت بووە بەپێغەمبەرەوە ئەگەر ئافرەتێك خۆببەخشێ بەپیاوێکی تر، مارەیی هاوشانی (مهر المثل)ی دەکەوێ. چونکە کاتێك (بەروەعی) کچی واشیق خۆی بەپیاوێك بەخشی‌و دوایی پیاوەکە مرد، پێغەمبەر ﷺ بڕیاری دا مارەیی هاوشانی بدرێتێ.

مارەیی هاوشانی (مهر المثل) بەدوو جۆر پەیدا دەبێ، بەگواستنەوەو سەرجێیی کردن، یان بەمردن، هەر ئافرەتێك خۆی بەخشی بەپیاوێك بەم دوو مەرجە مارەیی هاوشانی دەکەوێ. بەڵام بەنیسبەت پێغەمبەرەوە مارەیی ئەم جۆرە ئافرەتانەی لەسەر پێویست نیە چونکە بۆ پێغەمبەر رەوابووە ئافرەت مارە بکا بەبێ ئەوەی مارەیی بداتێ، هەروەکوو بۆی دروست بووە بەبێ وەلی‌و شایەت ئافرەت مارە بکا لەخۆی، وەکوو لەچیرۆکی زەینەبی کچی جەحش‌دا دەردەکەوێ.

بەڵام ئەگەر ئافرەتە خۆبەخشەکە کافربووبێ، ئەوە بۆ پێغەمبەر حەڵاڵ نەبوە بەڵکوو لێی حەرام بووە.

ئیبنولعەرەبی دەفەرموێ: ئەوەی بەلای منەوە راستە ئەوەیە: ئافرەتی (کافرة) لەپێغەمبەر ﷺ حەرام بووە، بەمەش پێغەمبەر ﷺ لەباقی موسوڵمانان جیا دەبێتەوە، چونکە هەر شتێك لایەنی شکۆمەندیو کەرامەتی تێدا بێ، بەشی پێغەمبەر ﷺ تێیدا زۆرترە، هەر شتێك نەنگیو عەیبی تێدا بێ، پێغەمبەر ﷺ لەهەموو کەس زیاتر لێی دوورەپەرێزەو توخنی ناکەوێ.

هەر لەم روانگەوە بۆ ئێمە مارە کردنی ئافرەتی جولەکەو مەسیحی دروستە، وەلێ بۆ پێغەمبەر ﷺ تەنها ئافرەتی موسوڵمان دروست بووە، چونکە ئەگەر بۆ ئەو جگە لەئافرەتی (مهاجرة) حەلاڵ نەبووبێ، لەبەر ئەوە: [illegible]ی کۆچ کردنی تێدا نەبوە، دەبێ ئافرەتێك: کە موسوڵمان نەبێو فەضلی ئیسلامی نەبێ زیاتر بۆی حەلاڵ نەبووبێو مارەی بکا.

﴿قد علمنا مافرضنا علیهم في أزواجهم وما ملكت أيمانهم﴾ ئەی پێغەمبەر! ئەوەی بۆمان بەیان کردی ئەوە حوکمو یاسایەك بوو تایبەتە بەتۆوە لەگەڵ خێزا[illegible]کانت، بەلام یاساو حوکمی ئوممەتەکەت لەگەڵ ئافرەتەکانیان، ئەوە زانیاریمان لایەو بەگوێرەی پێویست بۆیان شی دەکەینەوە، واتە: بێگومان خودا د[illegible] چی لەسەر بەندەکانی پێویست کردوە، حوکمو مەرجو حاڵەتو چۆنیەتی هەڵسو کەوت کردنیان لەگەڵ ئافرەتە موسوڵمانەکانیانو ئەمەتەو کۆیلەکانیاندا بۆی شی کردونەوە بەجۆرێك: کە حوکمو یاسای موسوڵمانان لەگەڵ هاوسەرو ئەمەتەکانیاندا جوداوازە لەهی پێغەمبەر، ئەوەتا بۆ باقی موسوڵمانان دروستە لەئافرەتی ئازاد تا چوار ژن مارە بکەن، چەندێکیش بۆیان بلوێ لەئەمەتەو چەتیوی موسوڵمانو کیتابی مارە بکەن، بۆشیان حەلاڵ نیە ئافرەت خۆیان پێ ببەخشێ. هەروا بۆیان رەوا نیە بەبێ وەلیو مارەییو شایەت ئافرەت مارە بکەن.

ئەی پێغەمبەر! ئێمە بۆ تۆمان حەڵاڵ کردوە ئەو ئافرەتانە (ئەمەتەو خزمو خۆبەخش) بەو شێوەو مەرجانەی دەست نیشان کران ﴿لكيلا يكون عليك حرج﴾ بۆ ئەوەی حەرەجو مەشەقەت لەسەر تۆ نەبێ، تەنگەتاو نەبێو لێ بېڕێی بۆ ڕاگەیاندنی پەیامەکەتو بەتەواوی ئەرکی سەرشانی خۆت ئەنجام بدەی ﴿وكان الله غفوراً رحيماً﴾ پەروەردگار هەمیشە لێخۆشبوو لێبووردوە بۆخۆتو ئوممەتەکەت، سزاتان نادا لەسەر ئەو شتانەی ناتوانن خۆتانی لێ بپارێزن، خاوەن ڕەحمو بەزەییە، مەشەقەتو حەرەجیان لەسەر لادەبا، لەتاوانی تۆبە لەسەر کراویان خۆش دەبێ.

ئەمجار وەڵامی غیرەتگرتنی هەندێ لەخێزانەکانی پێغەمبەر دەداتەوە، وەکوو: ئەوە: کە خاتو عائیشە: کە غیرەی هەبوو بەرامبەر ئەو ئافرەتانەی خۆیان بەپێغەمبەر ﷺ دەبەخشی، دەیگوت: خێر لەو ئافرەتەدا نیە: کە خۆی دەبەخشێ! دەیفەرموو: ڕقو بێزم لەو ژنانە دەبوەوە کە دەچوون خۆیان بەپێغەمبەر دەبەخشی، دەیگوت: خۆ ئافرەت دیاریو دەسەنەو شمەك نیە چۆن خۆی دەبەخشێ؟! هەروا ئەوەش ڕادەگەیەنێ: کە پێغەمبەر ﷺ ئازادە لەوەدا لای کام لەخێزانەکانیدا دەمێنێتەوە.

دەفەرموێ: ﴿ترجي من تشاء منهن، وتؤوي إليك من تشاء﴾ ئەی پێغەمبەر ئەتۆ خاترو خۆو سەرپشکی لەوەدا چۆن خۆت لەناو خێزانەکانتدا دابەش دەکەی، بەئارەزۆی خۆت دەتوانی لای کامیانت پێ خۆشە شەو بمێنیەوەو سەرجێییان بکەی! چ خراپەیەکت لەسەر نیە ئەگەر (قەسم) خۆبەشکردن واز لێ بێنیو چۆنت بوێ ئاوا شەو لایان بمێنیەوە، بەنۆرە نوستن لایان پەیڕەو نەکەی. دەتوانی هەندێکیان پێش هەندێکیان بخەی. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پێغەمبەر ﷺ بەنۆرە لای ژنەکانی دەمایەوەو بەشێوەیەکی عادلانە خۆی لەناویاندا دابەش کردبوو.

خاتو عائیشە دەفەرموێ: لەپاش نازڵبوونی ئەم ئایەتە واتە ئایەتی ﴿ترجي من تشاء منهن﴾ کە ئەوەی تێدایە: پێغەمبەر ﷺ خۆی خاترخۆو سەرپشکە بۆ شەو نوستن لەلای هەر کامێ لەخێزانەکانی: کە خۆی بیەوێ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پێغەمبەر ﷺ بۆ راگرتنی دڵی ئێمە لەرۆژی نۆرەی خۆماندا ئەگەر بیویستایە بچێ بۆ لای یەکێکی ترمان پرسی پێ دەکردین‌و رای وەردەگرتین.

﴿ومن ابتغيت ممن عزلت فلا جناح عليك﴾ هەر کامێ لەخێزانەکانت داوا بکەی بۆ شەو لەگەڵ نوستن لەوانەی وازت لێ هێناون‌و لەوەپێش خۆت لەشەو لەگەڵ نووستنیان پاراستووە، هیچ تاوان‌و حەرەج‌و رەخنەیەکت لەسەر نیە. لەسەر ئەوە، هەروا هیچ رەخنەیەکت لەسەر نیە: کە ریجعەی ئەو هاوسەرانەت بکەیەوە: کە تەڵاقت داون، بەکورتی چ خراپەیەکت لەسەر نیە ئەگەر ریجعەی ئەو هاوسەرانەت بکەیەوە: کە لەوەپێش بەهۆی تەڵاقەوە لەخۆت دوور خستونەوە.

ئەبو رەزین دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ویستی بڕێ لەخێزانەکانی تەڵاق بدا، هاوسەرەکانی عەرزیان کرد خۆت خاترخۆیە بەئارەزۆی خۆت سەرەمان بۆ دابنێ، ئیتر ئەویش لەفکرەکەی خۆی دابەزی، هەندێك لەوانەی خستنیەوە ژێر باڵی خۆی عائیشەو حەفصەو ئوموسەلەمەو زەینەب بوون، پێغەمبەر بەیەکسانی نۆرەی شەو لەلانوستن‌و مانەوەی خۆی لەلایان پەیڕەو کرد. هەندێکیش لەوانەی دوای‌خستن (سەودەو جووەیرییەو ئوموحەبیبەو مەیمونەو صەفییە) بوون بۆ ئەمانە چۆنی بویستایە ئاوا سەرەی بۆ دادەنان‌و شەو لایان مایەوە..

﴿ذلك﴾ ئەو خاتر خۆكردنە لەخوداوە بۆ تۆ ئەی پێغەمبەر! یان زانینی ئەوە: كە تۆ خاترخۆو سەرپشك كراوی، بتەوێ سەرەو نۆرەی شەو لەلا نوستن بۆ خێزانەكانت دادەنێیو بتەوێ دایناینێو خودا حەرەجی لەسەر لابردوی، كەچی وێڕای ئەوەش ئەتۆ بەئیختیاری خۆت (قەسم)یان بۆ دادەنێی‌و بەنۆرە شەو لای خێزانەكانت دەمێنیەوە. ئائەوە ﴿أدنى أن تقر أعينهن﴾ نزیكترە بۆ ڕەزامەندی ئەوان، چونكە خێزانەكانت ئەی پێغەمبەر! ئەگەر بزانن ئەو خاترخۆو سەرپشك كردنە لەخوداوە یەباشتر سەردەكێشێ بۆ ڕەزامەندی ئەوان‌و دەزانن: كە تۆ مافیان پێشێل ناكەی‌و بەویژدانەوە هەڵس‌و كەوتیان لەگەڵ دەكەی. چونكە سروشتی ئادەمیزاد وایە: ئەگەر بزانێ مافی لەشتێكدا نیە، هەرچی بیدرێتێ پێی ڕازی دەبێ، ئەگەر بزانێ مافی لەو شتەدا هەیە مافی خۆشی بدرێتێ تەماعی تری دەمێنێ، كەوابێ ئەوەی خودا ڕەخساندی بۆ پێغەمبەری خۆی لەوەدا: كە خاترخۆو سەرپشكی كرد دەربارەی سەرەو نۆرە لامانەوە لەلای خێزانەكانی، نزیكترە بۆ دەستەبەر كردنی ڕەزامەندی خێزانەكانی‌و دڵ ئارامییان وقنیات كردنیان بەو ماوەیەی پێغەمبەر لایان دەمێنێتەوە، جا وەكوو لەوەپێش ئاماژەمان پێ كرد، هەرچەندە پێغەمبەر ﷺ خاترخۆو سەرپشك كرا بوو، كەچی زۆر پابەندی سەرەو نۆرە شەو مانەوەی لای خێزانەكانی بوو، دەیەویست یەكسانی بخا لەنێوانیاندا.. هەر هاوسەرەو بەنۆرەی خۆی شەو لای بمێنێتەوەو دڵیان ڕابگرێ‌و بەرواڵەت‌و بەظاهیر جوداوازیی نەكا لەگەڵیان!

نەسائی‌و ئەبو داوود لەعائیشەوە ڕیوایەت دەكەن دەفەرموێ: پێغەمبەر دەیفەرموو: (اللهم هذه قدرتي فيما أملك، فلا تلمني فيما تملك ولا أملك) خودایە! ئەمە توانای منە، هەرئەوەندەم دەسەڵات هەیە، لۆمەم مەكە لەسەر

شتێك تۆ دەسەڵاتت هەیە بەسەریداو من دەسەڵاتم بەسەریدا نیە! مەبەستی مەیلی دڵی بووە. چونکە لەدڵدا عائیشەی لەخێزانەکانی تری زیاتر خۆش ویستووە بەلاَم بەکردەوەو بەرواڵەت لەگەڵ هاوسەرەکانی تریدا جوداوازی نەدەکرد، تەنانەت لەکاتی ئەو نەخۆشینیەشدا: کە کۆچی دوایی تێدا کرد بەسەر خێزانەکانیدا دەگەڕاو هەر شەوە لەماڵی یەکێکیاندا دەمایەوە، هەتا روخصەتی لەخێزانەکانی وەرگرت: کە ئیتر لەماڵی عائیشەدا بمێنێتەوە.

بوخاری فەرمودەیەکی لەعائیشەوە ریوایەت کردوە، دەفەرموێ: سەرەتا: کە پێغەمبەر ﷺ تووشی ئەو نەخۆشییە بوو، لەماڵی مەیوونە بوو، ئیتر دوایی روخصەتی لەخێزانەکانی وەرگرت: کە لەماڵی عائیشەدا بمێنێتەوە، ئەوانیش ئیزنیاندا، بەنەخۆشی مایەوە تا گیانی پاکی سپارد.

﴿ولا يحزنّ ويرضين بما آتيتهن كلهن﴾ خەفەت ناخۆنو رازی دەبن بەو خۆدابەشکردنەی تۆو دان دەنێن بەچاکەو چاکەکاری تۆ بەسەریانداو دەزانن تۆ بەویژدانەوە هەڵسو کەوتیان لەگەڵ دەکەیو عەداڵەتکاری لەنێوانیاندا. ئاژاوەو دڵەراوکێیان بۆ دروست نابێ.

ئەمجار پەروەردگار خیطاب ئاڕاستەی پێغەمبەر ﷺو هاوسەرەکانی دەکاو دەفەرموێ: ﴿والله يعلم ما في قلوبكم﴾ بێگومان پەروەردگار دەزانێ چی لەدڵتان دایە، دەزانێ: کە پێغەمبەر مەیلی دڵی بۆ هەندێ لەهاوسەرەکانی زیاترە لەهەندێکیان، مەیلی دڵیش شتێکە دەسەلاَتی ئادەمیزادی تێدا نیەو شتێکی لەتوانابەدەرە، دەزانێ تا چ ئەندازەیەك هاوسەرەکانی پێغەمبەر رازین بەوەی دەرحەقیان بریار دراوە لەخۆدابەشکردنی پێغەمبەر بۆیانو خاترخۆکردنی پێغەمبەرو سەرپشك کردنی.

﴿وكان الله علیماً حلیماً﴾ هەمیشە خودا دەزانێ دڵەکان چییان تێدایەو چییان حەشار داوە، حەلیمو لێبوردوە، پەلە لەسزادانی تاوانباران ناکا، مۆڵەتیان دەدا بۆ ئەوەی تۆبە بکەنو بگەڕێنەوە! ئایەتەکە هەڵنانی تێدایە بۆ ئەوەی ئادەمیزاد هەوڵ بدەنو لەگەڵ نەفسی خۆیان خەریك بن رامی بکەنو چاکی بکەن، هەڕەشەشی تێدایە بۆ ئەوانەی رازی نین بەو نەخشەو پلانەی خودا بۆی داناونو پێیان ناخۆشە: کە پێغەمبەر خاترخۆکراوە، هانیان دەدا بۆ ئەوەی دڵی خۆیان رام بکەن.

ئەمجار پەروەردگار باسی پاداشی هاوسەرەکانی پێغەمبەر ﷺ دەکا: کە لەپاداشی ئەوەدا: کە لایەنی خودایان هەڵبژاردو بەژیانی زبرو کولەمەرگیو مانەوەیان لەژێر نیکاحی پێغەمبەردا رازی بوون خودا جڵەوگیری لەوە کرد: کە پێغەمبەر تەلاقیان بدا، یان ئافرەتی تریان بەسەر بێنێ. دەفەرموێ: ﴿لایحل لك النساء من بعد﴾ یاساغە لەسەر تۆ ئەی پێغەمبەر: کە جگە لەو هاوسەرانەت: کە ئێستا لەژێر نیکاحت دان ئیتر ئافرەتی تر مارەبکەی، ئەمەش لەپاداشی ئەوەدا کاتێك سەرپشك کران لەنێوان ژیانی نەرمو نۆڵو بەناز پەروەردەییو جودابونەوەیان لەپێغەمبەر ﷺ یان رازی بونو بەمانەوەیان لەژێر نیکاحی پێغەمبەرو ژیانی زبرو کولەمەرگی، ئەبو داودو ئیبنو مەردەوەیهیو بەیهەقی لەسونەنەکەیدا لەئەنەسەوە دەفەرموێ: کاتێك خودا هاوسەرەکانی پێغەمبەری ﷺ خاترخۆ کردن ئەوانیش بەئیختیاری خۆیان خوداو پێغەمبەریان هەڵبژارد، ئیتر خودا دو حوکمی بڕیاردا.

یەکەم: پێغەمبەری تایبەت کرد بەوانەوەو بۆ ئەوانی قۆرغ کردو مارەکردنی ئافرەتی تری لێ قەدەغە کرد.

دووەم: حوکم ئەوەیە: کە دەفەرموێ: ﴿ولا أن تبدل بهن من أزواج ولو أعجبك حسنهن، الا ماملکت یمینك﴾ بۆ تۆ حەلاڵ نیە ئەی پێغەمبەر: کە جگە لەو ئافرەتانەی ئێستا لەژێر نیکاحتدان ئافرەتی تر مارە بکەی، یان ئافرەتی تر بخەیە شوێنیان بەمجۆرە یەکێکیان تەلاق بدەییو ئافرەتێکی تر لەجیاتی مارە بکەی. هەرچەندە جوانی ئافرەتەکەی تر سەرەنجت رابکێشێ، مەگەر ئەو ئافرەتە ئەمەتە بێ (کۆیلە بێ) ئەوە مولکولیەمینەو لێت قەدەغە نەکراوە. وەکوو ماریەی قیبطییە: کە (المقوقس) بەدیاری بۆی ناردو ئەویش کردیە جارییەی خۆیو کوڕێکی لێ بوو ناوی نا ئیبراهیمو بەشیرەخۆرەیی مردو پێغەمبەر زۆری بۆ بەپەرۆش بوو.

رستەی ﴿ولو أعجبك حسنهن﴾ بەڵگەیە لەسەر ئەوە دروستە پێش مارە کردن پیاو سەیری دەستگیرانی خۆی بکا. ئەبو داود فەرموودەیەکی ریوایەت کردوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (إذا خطب أحدکم المرأة فان استطاع أن ینظر إلى مایدعوه إلى نکاحها فلیفعل) کاتێك یەکێ لەئێوە ویستی خوازبێنی ئافرەتێك بکا، ئەگەر دەیتوانی سەیری بکا بۆ ئەوەی دڵی پێدا بچێو هاندەری بێ بۆ خواستنو مارەکردنی با سەیری بکا!

موغەیرەی کوڕی شوعبە دەڵێ: خوازبێنی ئافرەتێکم کرد پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموم: ئایا سەیرت کردوە؟ منیش وتم: نەخەیر، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (أنظر إلیها فإنه أحرى أن یؤدم بینکما) بچۆ سەیری بکەو ببینە، چونکە بینین دەبێتە هۆی ئەوەی: کە دوا مارە کردن بەیەکەوە ژیانی ژنو مێردایەتی درێژە پێ بدەنو پەیوەندی خۆشەویستیتان بەردەوام بێ.

﴿وكان الله على كل شيء رقيباً﴾ هەمیشە پەروەردگار ئاگای لەهەموو شتێکە چاودێرو زانایە بەهەموو کارو قسەو هەڵسو کەوتێکتان، کەوابێ خۆتان لەسەرپێچی فەرمانەکانی بپارێزن، بێگومان خودا رۆژی قیامەت بەگوێرەی کردەوەکانتان سزاو پاداشتان دەداتەوە.

ئەمجار زانایان راجیاییان تێدایە لەوەدا چۆنی سەیر بکاو سەیری کوێی بکا.

ئیمامی مالیك فەرموویەتی: بۆی هەیە سەیری دەستو دەمو چاوی بکاو دەبێ ئافرەتەکەش رازی بێ..

شافیعیو ئەحمەد دەفەرموون: ئەگەر ئافرەتەکە (مستترة) بوو کەم دەبینراو داپۆشراوبوو بەئیزن وبێ ئیزن دەتوانێ سەیری بکا.

ئیمامی ئەوزاعی دەفەرموێ: بۆی رەوایە سەیری بکاو دیققەتی بداتێو بەتایبەتی سەیری جێگای گۆشتەمەنی بکا، بڕوانێتە ئەو شوێنانەی: کە گۆشت جوانی کردون.

داودی (الظاهري) دەفەرموێ: بۆی هەیە بڕوانێتە هەموو جەستەیو دیققەتی لێ بکا، بەڵام رای ئەم لەگەڵ بنەمای شەریعەتدا یەك ناکەون چونکە سەیر کردنی شەرمگای غەیر حەرامە.

تێبینی:

ژمارەی هاوسەرەکانی پێغەمبەر ﷺ نۆ ئافرەت بوون، کەوەفاتی کرد نۆ ئافرەتی بێوەژن کرد، ئاشکراشە ئەم فرە خێزانیەی پێغەمبەر ﷺ بۆ داخوازیو مەبەستی شەهوانی نەبوو، بەڵکوو بۆ مەبەستێکی پیرۆزی تر بوو: کە ئەویش بڵاوکردنەوەی ئایینی ئیسلام بوو، خزمایەتی بەستن بوو لەگەڵ هۆزە

عەرەبەکانی دەوروبەردا بەمەبەستی هاندانیان بۆ ئیمان هێنانو هاتنە ژێر ئاڵای ئیسلامەوە، بەڵگەش لەسەر ئەم راستیە ئەوەیە: پێغەمبەر ﷺ تا کۆتایی تەمەنی (٥٤) ساڵی تەنها یەك ژنی هەبووە، بەرواڵەتیش لەم تەمەنەدا پیاو حەزو ئارەزۆی جینسی کەم دەبێتەوە.

لەلایەکی ترەوە پێغەمبەر لەتەمەنی (٢٥) ساڵیدا ژنی هێناوە، کە ژنیشی هێناوە بیوەژنێکی تەمەن چل ساڵی مارە کردوە، ئەویش خاتو خەدیجەی کچی خوەیلید بوو، هەر ئەویشی هاوسەر بوو، خەدیجە لەتەمەنی (٦٥) ساڵی کۆچی دوایی کرد، دوای خەدیجە سەودەی کچی زەمعەی مارە کرد!

تەنها خێزانی کە کچ بووبێو مارەی کردبێ، خاتو عائیشە بوو، لەبەر رێزگرتن لەباوکیو پاساوی هەوڵو تێکۆشانیو فیداکاریی لەرێگەی ئیسلامدا ئەوی مارە کردوە.

خاتو حەفصەی مارە کرد هەرچەندە ناشیرینیش بوو لەبەر خاتری باوکی (حەزرەتی عومەر) بوو. ئوموسەلەمەی مارە کرد دایکی کۆمەڵێك منداڵی هەتیو بوو، پیرەژنێك بوو بۆ خۆی. مارەکردنی بۆ پڕ کردنەوەی کەلێنی مێردمردنەکەی بوو، کە لەمەککەوە کۆچی کرد بۆ حەبەشەو دوایی بۆ مەدینەو وەفاتی کرد. سەودەی کچی زەمعەی مارە کرد پیرەژنێکی بەساڵاچوو بوو، لەپێش خێزانی (السکران)ی کوڕی عەمر بوو، کە لەپێناو ئایینی ئیسلامدا گیانی خۆی بەخت کرد، زەینەبی کچی جەحشی مارە کرد بۆ هەڵوەشاندنەوەی یاسای (التبني) بەکوڕ کردنی منداڵی کەسانی دیکە. ئوموحەبیبەی مارە کرد چونکە کچی ئەبو سەفیان (سەرۆکی قورەیش بوو) پێش باوکی کۆچی کرد بۆ حەبەشەو نەجاشی چوارسەد دیناری مارەیی بۆ پێغەمبەردا بەئوموحەبیبە، ئەمەش لەروانگەی رێزگرتن لەو فیداکاریو هەوڵو تێکۆشانەیدا.

صەفییەی کچی (حویەی)ی کوڕی ئەخطەب (سەرۆکی جولەکە)ی بۆیە مارە کرد چونکە فڕێندرابوو، بەزەیی پێدا هاتەوەو دڵنەوایی کرد، جووەیرییەی کچی (الحارث)ی سەرۆکی هۆزی (المصطلق)ی مارە کرد دوای ئەوەی لەشەڕو هەڵمەتی موسوڵماناندا فڕێندرابوو کرابووە کۆیلە، ئازادی کردو مارەی کرد. تەمەنی ئافرەتەکە پەنجا ساڵ بوو، بەهۆی ئەوەوە هۆزی (المصطلق) موسوڵمان بوون، هەر ئەوەش بووە هۆی موسوڵمانبوونی خالیدی کوڕی وەلید.

ئائەمانە برێك هۆکار بوون لەو هۆکارە تایبەتمەندییانەی فرە ژنی پێغەمبەر ﷺ. هۆکارە گشتییەکانیشی لەوەدا دەبینرێن: کە ژنو ژنخوازیی‌و زاواو خەزوری گرنگترین رۆڵیان هەیە لەیەکیەتی تاکەکانی کۆمەڵ‌و هاریکاری کردن لەنێوانیاندا، بانگەوازی ئیسلامیش لەسەرتادا پێویستی بەیارمەتیدەرو هاریکار هەبوو. لەلایەکی ترەوە موسوڵمانان بەلایانەوە گەورەترین شەرەف‌و رێزبوو کە ببنە خەسوو خەزوری پێغەمبەر ﷺ لەسەرێکی ترەوە یاساو شەریعەتی تایبەت بەئافرەتان پێویستی بەوە هەبوو: کە پێغەمبەر هاوسەری زیاد لەئافرەتێك بکا، بۆیە خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ لەم بارەوە گەورەترین مامۆستا بوون‌و ئەم حوکمانەیان فێری موسوڵمانان دەکرد.

بیانووی فرەژنی بۆ غەیری پێغەمبەر ﷺ زۆرن: لەوانە:

١- ئەگەر ئافرەتەکە نەزۆك بێ، یان تووشی نەخۆشییەکی وا ببێ بەکەڵکی سەرجێیی لەگەڵ کردن نەیە.

٢- ئەگەر وا رێکەوت لەو کۆمەڵگایەدا ژمارەی ئافرەت لەژمارەی پیاو زۆرتر بێ، وەکوو ئەوە زۆر جار لەئاکامی شەڕو جەنگی خوێناویدا ژمارەی پیاو کەم دەبن‌و ئافرەت زۆر ئالەم بارودۆخەدا چارەسەری راست‌و دروست جگە لەفرەژنی هیچی تر نیە. ئەگینا فەساد بەرپادەبێ.

٣- برێ پیاو ئارەزۆو شەهوەتی جینسییان زۆر بەهێزە بەتاقە ژنێك قنیات ناکەن.

ئاداب و چۆنیەتى دیدەنى كردنى ماڵى پێغەمبەر ﷺ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتَ ٱلنَّبِيِّ إِلَّآ أَن يُؤۡذَنَ لَكُمۡ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيۡرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنۡ إِذَا دُعِيتُمۡ فَٱدۡخُلُواْ فَإِذَا طَعِمۡتُمۡ فَٱنتَشِرُواْ وَلَا مُسۡتَـٔۡنِسِينَ لِحَدِيثٍۚ إِنَّ ذَٰلِكُمۡ كَانَ يُؤۡذِي ٱلنَّبِيَّ فَيَسۡتَحۡيِۦ مِنكُمۡۖ وَٱللَّهُ لَا يَسۡتَحۡيِۦ مِنَ ٱلۡحَقِّۚ وَإِذَا سَأَلۡتُمُوهُنَّ مَتَٰعٗا فَسۡـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٖۚ ذَٰلِكُمۡ أَطۡهَرُ لِقُلُوبِكُمۡ وَقُلُوبِهِنَّۚ وَمَا كَانَ لَكُمۡ أَن تُؤۡذُواْ رَسُولَ ٱللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓاْ أَزۡوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعۡدِهِۦٓ أَبَدًاۚ إِنَّ ذَٰلِكُمۡ كَانَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾ إِن تُبۡدُواْ شَيۡـًٔا أَوۡ تُخۡفُوهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٗا ﴿٥٤﴾

لَّا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِىٓ ءَابَآئِهِنَّ وَلَآ أَبْنَآئِهِنَّ وَلَآ إِخْوَٰنِهِنَّ وَلَآ أَبْنَآءِ إِخْوَٰنِهِنَّ وَلَآ أَبْنَآءِ أَخَوَٰتِهِنَّ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُنَّ ۗ وَٱتَّقِينَ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدًا

دەربارەی هۆكـاری نـازڵبوونی ئايـەتی ژمـارە (٥٣)ی ئێـرە گـەلێك ريوايـاتی جيا جيا گێڕدراونـەوە، بـەڵام جگـە لـەو ريوايەتـەی ئەحمـەدو موسليمو بوخـاریو تيرميـذی: كـە لەئەنەسـەوە ريوايـەتيان كـردوە، ئـەوانی تـر هـەموويان زەعـيفنو هەندێكيان مۆركی دەمـارگيری ومـەذهەبيـشيان پێوەيـە. لەبـەر ئـەوە تـەنها ئـەو ريوايەتە راگـوێزی ئێـرە دەكـەين: كـە بەلامانـەوە راسـتە، ريوايەتەكـەش ئەوەيـە: دەفەرموێ: ئەحمەدو هـەردوو پـيری فـەرمودە موسـليمو بوخـاریو ئيبنـو جـەريرو بەيهـەقیو ئيبنـو مـەردەوەيهی لەئەنەسـی كـوڕی ماليكـەوە ريوايـەتيان كـردوە دەفـەرموێ: كاتێـك پێغەمبـەر ﷺ زەينـەبی كـچی جەحـشی مـارە كـرد داوەتـی موسـوڵمانانی كـرد، هـاتنو دانيـشتنو كەوتنـە گفـتو گـۆ، پێغەمبـەر ﷺ وای نيشاندا: كـە دەيـەوێ هەڵـسێ بـۆ ئـەوەی ئـەوان هەڵـسن بـڕۆن، بـەڵام جوڵـەيان نەكرد، جا: كە پێغەمبـەر ﷺ ئـەو حاڵـەی بينـی، هەڵـسا: كـە هەڵـسا خەڵكەكـە هەڵسان، سێ پێـر مانـەوە هەڵنەسـان، پێغەمبـەر ﷺ هاتـەوە بـۆ ئـەوەی بـچێتە ژووری، هێشتا ئەو كۆمەڵە هـەر دانيـشتبوون، دوايـی هەڵـسان رۆيـشتن، (ئەنـەس دەڵێ:) هـەواڵم دا بەپێغەمبـەر ﷺ: كـە رۆيـيـشتن، ئـيتر پێغەمبـەر ﷺ هـاتو

چووە ژوور، منیش ویستم بچمە ژوورەوە ئیتر پەردەی لەنێوان منو خۆیەوە دادایەوەو ئایەتی ﴿یاأیها الذین آمنوا لاتدخلوا بیوت النبي... الآیة﴾ نازڵ بوو.[1]

ئایەتەکان چەند ئاداب‌و رەوشتێکی سەردەمی نەفامی عەرەبەکان دیاری دەکا: کە پێی ئاشنابوون، خەڵك بەبێ پرس دەچوونە ناو خانووی یەکترییەوە، بۆ ماڵی پێغەمبەر زیاتر ئەم دیاردەیە دەبیندرا، بەتایبەتی: کە ماڵی خێزانەکانی بوبوونە کانگای سروش‌و زانیاری. جا هەندێ لەموسوڵمانان: کە دەچوونە ماڵی پێغەمبەر ﷺو دەیانبینی وا مەنجەڵ بەسەر ئاگردانەوەیە، دادەنیشتن‌و چاوڕوانی پێگەییشتنی خواردەمەنییەکە بوون، بۆ ئەوەی بەبێ فەرموو کردن لێی بخۆن، هەندێکیان دوای خواردنەکەش دەمانەوە، دەکەوتنە قسە گێڕانەوەو گفت‌و گۆ. بەبێ ئەوە هەست بەوە بکەن: کە چونیان‌و مانەوەیان بەو شێوە دەبێتە هۆی ئەزیەتدانی پێغەمبەر ﷺو خێزانەکانی، لەریوایەتێکی تردا هاتووە: کە ئەو سێ کۆمەڵەی لەماڵی پێغەمبەردا دوای نانخواردنیش مانەوەو درێژەیان بەوت‌و وێژو حیکایەت گێڕانەوە دا، لەکاتێکدا بوو: کە بووکی پێغەمبەر ﷺ زەینەبی کچی جەحش دانیشتبوو روی لەدیوار کردبوو، پێغەمبەریش شەرمی دەکرد: کە لەرویان بداو پێیان بفەرموێ: هەستن بڕۆن‌و مانەوەتان دەبێتە هۆی دلگرانی ئێمەو نەیدەیست دڵی میوانەکانی بەوە بشکێنێ‌و ئەو حەقیقەتەیان پێ رابگەیەنێ. هەتا پەروەردگار سروشتی نازڵ کردو ئەو حەقیقەتەی ئاشکرا کرد.

---

(١) في ظلال القرآن ج٦/٦٠٦-٦٠٧، ریوایەتەکەی بوخاری بەشێوەیەکی تر هێناوەو تۆزێ جوداوازی تێدایە.

په‌یوه‌ندی ئه‌م کۆمه‌ڵه ئایه‌ته به‌هی پێشه‌وه له‌م روه‌وه‌یه: که له‌وه‌پێش حاڵو وه‌زعی پێغه‌مبه‌ری له‌گه‌ڵ ئومه‌ته‌که‌ی‌دا رون کرده‌وه، ئه‌وه‌ی راگه‌یاند: که پێغه‌مبه‌ر موژده‌ده‌رو ترسێنه‌ره، بانگی ئومه‌ته‌که‌ی ده‌کا بۆ لای ئایینی خودا، ئه‌مجار حاڵو وه‌زعی موسوڵمانان له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ردا رون ده‌کاته‌وه. باسی ئه‌وه ده‌کا چۆن موسوڵمان بوونیان به‌بانگه‌وازی پێغه‌مبه‌ر ده‌سته‌به‌ر ده‌بێ، چونیشیان بۆ ماڵی پێغه‌مبه‌ر ده‌بێ به‌ده‌عوه‌تو بانگ کردنی پێغه‌مبه‌ر بێ، ده‌بێ ئه‌و بانگیان بکاو ده‌عوه‌تیان بکا ئه‌مجار بچنو که چوشن ئیزعاجی نه‌که‌نو ئه‌وه‌نده نه‌مێننه‌وه لێیان وه‌ڕز بێ!

وێڕای ئه‌وه‌ش ئه‌ده‌بو ئه‌خلاقێکی تریان فێر ده‌کا، ئه‌ویش بریتییه له‌وه: که ده‌بێ هه‌ر کاتێ داوای شتێکیان له‌خێزانه‌کانی پێغه‌مبه‌ر ﷺ کرد، له‌پاش په‌رده‌وه داوایان لێ بکه‌نو له‌نێوان ئه‌وانو هاوسه‌رانی پێغه‌مبه‌ردا ناوانێك هه‌بێ، راسته‌وخۆ شتیان لێ داوا نه‌که‌ن!

به‌کورتی:

ئه‌م کۆمه‌ڵه ئایه‌ته کۆمه‌ڵه ئادابێکی گشتییان له‌خۆگرتووه، ده‌رباره‌ی چونیان بۆ ماڵی پێغه‌مبه‌رو مانه‌وه‌یان له‌وێو هاتنه ده‌ره‌وه‌یانو په‌رده‌گرتنه‌وه له‌نێوان ئه‌وانو هاوسه‌ره‌کانی پێغه‌مبه‌ردا، جڵه‌وگیری له‌تێکه‌ڵبوونی نێرو مێ، جڵه‌وگیری له‌ئه‌زیه‌تدانی پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌روا جڵه‌وگیری له‌ماره‌کردنه‌وه‌ی هاوسه‌ره‌کانی دوا خۆی، ده‌گوترێ: عومه‌ری کوڕی خه‌تتاب به‌هه‌سْتی ناسكو تیژی هه‌میشه پێشنیاری ئه‌وه‌ی بۆ پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کرد: که په‌رده هه‌بێ له‌نێوان موسوڵمانانو هاوسه‌ره‌کانی‌دا هه‌تا ئایه‌تی قورئان به‌گوێره‌ی پێشنیاره‌که‌ی ئه‌و نازڵ بوو، بوخاری (به‌ئیسنادی خۆی)له‌ئه‌نه‌سی کوڕی

مالیکەوە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: عومەری کوڕی خەتتاب وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! چاكو خراپ رو لەماڵت دەکەن، ئەگەر فەرمانت بەهاوسەرەکانت بکردایە بەپەردەگرتنەوە، ئیتر پەروەردگار ئایەتی حیجابی نازڵ کرد.

واقیدی [illegible] قەتادە دەفەرموون: ئایەتی حیجاب لەبەیانی ئەو رۆژەدا نازڵ بووە کە پێغەمبەر ﷺ زەینەبی کچی جەحشی گواستەوە، خودا خۆی لێی مارە کردبوو، ئەمەش لەمانگی ذیلقەعدەی ساڵی پێنجەمی کۆچیدا بوو، سەرەتا ئایەتەکە بەشیکردنەوەی ئەخلاقو رەوشتێکی کۆمەڵایەتی دەست پێ [illegible] رموێ: ﴿یاأ[illegible] الذین آمنوا لا تدخلوا بیوت النبي إلا أن یؤذن لکم إلی طعام غیر ناظرین اناه﴾ ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بەخودایەتی خوداو پێغەمبەرایەتی موحەممەد هەیە، نەکەن بەبێ پرس بچنە ماڵێك لەماڵەکانی پێغەمبەر ﷺ رێگە بەخۆتان مەدەن هیچ کاتێك بچنە ماڵەکانی پێغەمبەر مەگەر ئیزن [illegible] بەم رەنگە بانگ بکرێن بۆ نان خواردنو خواردنەکە پێش وەخت ئامادە کراو بێ، نەك بچن دابنیشنو چاوەڕوانی پێگەییشتنی خوار[illegible]ن، هەر کاتێ بانگ کرانو خواردنەکە ئامادە بوو بچن بیخۆنو دوا خواردنەکە ئەوەندە مەمێننەوە پێغەمبەر وەڕز ببێو هاوسەرەکانی جاڕز بکەن! وەکوو دەفەرموێ: ﴿ولکن إذا دعیتم فادخلوا﴾ وەلێ ئەگەر لەلایەن پێغەمبەرەوە بانگهێشت کران بۆ ماڵێك لەماڵەکانی، ئەوە بچنە ئەو ماڵەی بانگ کراون بۆ دەعوەتەکەو ئیزنی چوونە ژوورەوەتان دراوە، ﴿فإذا طعمتم فانتشروا﴾ کە خۆراکی ئامادەکراوو بانگ بۆ سەرکراوتان خوارد، ئیتر بڵاوەی لێ بکەن ﴿ولا مستأنسین لحدیث﴾ دوای نانخواردنەکەتان مەمێننەوە بەمەبەستی وتو وێژو سەرگوزشتە گێڕانەوە بۆ یەکتری!

ئایەتەکە ئادابی ئەوە فێری موسوڵمانان دەکا: کە بەبێ ئیزنی پێغەمبەر ﷺ کەس نەچێتە ماڵی‌و خۆ بەماڵیدا نەکا. ئەگەر دەعوەت کران بچن، وەلێ ئەگەر دەعوەت نەکرابوون، نەچن پێش وەخت دابنیشن‌و چاوەڕوانی دروستکردنی خواردەمەنی بکەن، ئەمجار ئەگەر دەعوەتیش کران‌و چوون، دوای نانخواردن بەقسەکردنی دونیایی‌و کات بەسەربردن خۆیان نەهێڵنەوە، پێغەمبەر ﷺ لێیان وەڕزبێ‌و دڵی ئازاری پێ بگا!.

بێگومان موسوڵمانان (تا بەئەمرۆش) زۆر پێویستییان بەپەیڕەوکردنی ئەم ئاداب‌و ڕەوشتە جوانانە هەیە، زۆر زەرورییە لەخۆیان دا بەرجەستەیان بکەن‌و داب‌و نەریتی هاموشۆکردنیان، دیدەنی‌و دەعوەتکردن‌و نانخواردنیان بەگوێرەی ڕێنمویی قورئانی پیرۆز بێ.

ئەمجار پەروەردگار باییسی ئەوە دێنێتەوە: کە دوای نانخواردن زۆر نەمێننەوە، دەفەرموێ: ﴿ان ذلكم كان يؤذي النبي فيستحي منكم، والله لايستحي من الحق﴾ بێگومان مانەوەتان دوای نانخواردن‌و دەستکردنتان بەقسەو باس‌و چونتان بۆ ماڵی پێغەمبەر پێش وەخت‌و چاوەڕوان کردنتان بۆ پێگەیشتنی خواردن، دەبنە هۆی ئەزیەتدانی پێغەمبەر ﷺ ئەزیەتدانی پێغەمبەریش حەرامە، ئەم داب‌و نەریت‌و هەڵس‌و کەوتەتان پێغەمبەر چارز دەکاو پێی ناخۆشە، چونکە زۆر لەئیشە گرنگەکانی بۆ ئەنجام نادرێن، بەرنامەی ژیانی خۆی لێ تێکدەچێ، خێزانەکانی تەنگیان پێ هەڵدەچنرێ، پێغەمبەریش بۆ خۆی شەرم دەکا لەو بارەوە جڵەوگیریتان لێ بکا، بەڵام خودا شەرم ناکا لەوەی حەق بەیان بکاو فەرمان بەحەق بکا، بۆیە ئایەتی نازڵ کردو جڵەوگیری ئەو عادەت‌و هەڵس‌و کەوتەی لەموسوڵمانان کرد هەڵبەتە ئەمە داب‌و ڕەوشتێکی گشتییەو پێویستە هەموو موسوڵمانان پێوەی پابەند بن‌و

پـەیڕەوییان بکـەن، بەتایبـەتی ئەگـەر مانـەوەی دوا نانخواردنەکـەیان ببێتـە هـۆی ئیزعاجکردنی خاوەن ماڵو خاوو خێزانیو ئیشو کاریان لـێ تێك بدا.

ئـەمجار قورئـان فـەرمان بـەوە دەکـا: کـە پـەردە لـەنێوان خێزانـەکانی پێغەمبـەرو موسـوڵمانانـدا هـەبێو دەفـەرموێ: ﴿وإذا سـألتموهن متاعـاً فاسألوهن من وراء حجاب﴾ ئـەی موسـوڵمانینە! وەکـوو جڵـەوگیریتان لـێ کـرا لەوەی: کە بـەبێ پـرسو دەعـوەتکردن بـچنە مـاڵی پێغەمبـەر ﷺو پـێش وەخـت بـچن دابنیـشن چـاوەڕوانی پێگەییـشتنی خـواردن بکـەنو دوا نـانخواردنیش بەقسەو باسی دونیـاوە خـەریك بـن، وەکـوو جڵـەوگیری ئـەو شـتانەم لـێ کـردن، جڵـەوگیری ئەوەشـتان لـێ دەکـەم: کـە تەماشـای خێزانـەکانی پێغەمبـەر ﷺ بکەن، هەر کاتێك ویـستتان داوای قاپێـك، ئامێرێـان لـێ بکـەن لـەدوا پـەردەوە داوایان لـێ بکەن، بـا پەردەیـەك هـەبێ لـەنێوان ئێـوەو ئـەواندا چـاوتان بەیـەکتر نەکـەوێ. ﴿ذلكـم أطهـر لقلـوبكم وقلـوبهن﴾ ئـەو فـەرمانو جڵەوگیریانـەی ئاڕاسـتەم کـردنو پـەیڕەوی کردنیـان، ئـەو شـەریعەتو یاسـایەی بـۆم دانـاونو پابەندبوون پێیانەوە، پاكو خـاوێن تـرە بـۆ دڵو دەروونتـان، زیـاتر توهمـەو شـكو گومانتـان لـێ دوور دەخاتـەوە، پـتر ئـارامی دەخاتـە نـاو دڵەکانتانـەوەو وەسوەسەو خەیاڵاتی شەیتانی قەڵاچۆ دەکا.

پاش ئەوەی پـەروەردگار موسـوڵمانانی فێـری ئـادابی چـوونە ژوورەوە بـۆ نـاو خانوو خێـزانو هاتنـە دەرەوە لێیـان کـردو فـەرمانی کـرد کـە گوێـچکەو چـاویان لەتەماشاکردنی شـتی حـەرام بپـارێزن، ئـەمجار فـەرمانێکی تریـان ئاڕاسـتە دەکـا: کـە لەمـەعنادا جـەخت لەسـەر فـەرمانو جڵەوگیرییـەکان دەکاتـەوەو دەفـەرموێ: ﴿وماكان لكم أن تؤذوا رسول الله، ولا أن تنكحوا أزواجـه مـن بعـده﴾ ڕەوا نیـە بـۆ ئێـوەی موسـوڵمان: کـە ئەزیـەتی پێغەمبـەر بـدەن، نابـێ کارێـك بکـەن

قسەیەك بلێن: پێغەمبەر ﷺ خەفەتی پێ بخوا، وەکوو ئەوە بەبێ پرس بچنە ماڵی، یان دوای نانخواردن بکەونە قسەو بێننەوە، هەرچی جلەوگیریتان لێ کراوە، ئەگەر پێیەوە پابەند نەبن، پێغەمبەر پێی خەفەتبار دەبێ، خۆی لێ بپارێزن، شتێك مەکەن ببێتە هۆی دڵگرانی پێغەمبەر ﷺ ئەو سوورە لەسەر دەستەبەر کردنی ژیانی بەختەوەری دونیاو قیامەت بۆتان، ئەدی چۆن ئێوە رێگە بەخۆتان دەدەن ئەو خەفەتبار بکەن؟! بەهیچ جۆرێ بۆ ئێوە رەوا نیە دوا خۆی هاوسەرەکانی مارە بکەنەوە، هاوسەرەکانی دایکی موسوڵمانانن، دوا ئەوەی پێغەمبەر ﷺ لێیان جیا دەبێتەوە بەمردن یان بەتەڵاق بۆ ئێوە دروست نیە مارەیان بکەنەوە، چونکە ئەوە ئەزیەتدانی پێغەمبەری تێدایەو زۆری پێ ناخۆشە! ﴿ان ذلكم كان عند الله عظيماً﴾ بێگومان ئەزیەتدانی پێغەمبەرو مارە کردنەوەی هاوسەرەکانی دوای خۆی تاوانێکی گەورەیە لای خوداو نەکەن توخنی بکەون.

﴿ان تبدوا شيئاً أو تخفوه، فان الله كان بكل شيء عليماً﴾ ئەگەر شتێك لەئەزیەتدانی پێغەمبەر ﷺ دەربخەنو ئەنجامی بدەن، یان هەر لەدڵی خۆتاندا بیشێرنەوە ئەوە باش بزانن: کە خودا زانیارییەکی تەواوی هەردوو حاڵەتەکەی هەیە، دەزانێ چی لەدڵتاندایەو هیچی لێ گوم نابێ. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿يعلم خائنة الأعين وما تخفى الصدور﴾(غافر:١٩) کەوابێ هەر خودا شیاوی ئەوەی هەیە تەشریع دابنێ، هەر ئەو زانایە بەئاشکراو پەنامەکی، ئاگاداری هەموو بیرو تێفکرینو نەخشەو پلانێکە، جا: کە ئەزیەتدانی پێغەمبەر ﷺ بەهەر جۆرێك بێ لای خودا تاوانی گەورە بێ، ئێوە ئاگاتان لەخۆتان بێو خۆتانی لێ بپارێزن.

ئەمجار دوای ئـەو هەڕەشـەو فـەرمانو جلەوگیرییانـە هەنـدێ کـەس لـەحوکمی پەردە لـێ گرتنـەوەو حیجـاب چـەرت دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿لاجنــاح علــيهن في آبائهن ولا أبنائهن ولا اخـــواهن ولا أبنـــاء اخـــواهن ولا أبنـــاء أخـــواهن ولا نسائهن ولا ماملكت أيماهن واتقين الله، ان الله كان على كــل شـــيء شـــهيداً﴾ واتە: چ خراپ یەك نیە: کە پەردەنەگرنـەوە لـەباوكو باپیرانیـان، بەنەسـەب بـن یـان بەهۆی شیرخواردنەوە بێ، هـەروەها لـەکوڕەکانیان بەنەسـەب یـان بەشـیر خـواردن، هەروەسا لەبراکانیان بەگـشتی (بـرای بـاوكو دایکـی بـرای بـاوکی بـرای دایکـی) هەمدیسان کوڕانی براکانیـان. هـەروەها پـەردە گرتنـەوەیان لەسـەر پێویـست نیـە لە ئافرەتـانی موسـوڵمان بـەخزمو ناخزمـەوە. هـەروەها پێویـست ناکـا پەردەبگرنـەوە لەئاسـت کۆیلـەکانیاندا بـەنێرو مێیانـەوە چـونکە پـەردە گرتنـەوە لەم جۆرە ئادەمیزادانـە دەبێتـە ئـەرکێکی قـورسو حـەرەجو ئەزیەتـدانی تێدایـە. بـەنهێنیو بەئاشـکرا لەسـزای سـەختی خـودا بترسـن، چـونکە خـودا ئاگـاداری هـەموو شـتێکەو هـیچ نهێنییـەکی لـێ گـوم نابـێ، لەسـەر هـەموو کـارو کردەوەکتان پاداشو سـزای بـۆ ئامـادەکردون" چـاکە بەچـاکەو خراپـە بەخراپـە. ئەمە هەڕەشـەیەکی تونـدی لـەخۆ گرتـووە، دەرحـەق بەئەوانـەی سەرپێـچی فەرمانو جلەوگیرییەکانی دەکەن!

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: نـەمتوانی بەتـەواوی بگەمـە راسـتی ئـەوە ئایـا کام لەئایـەتی ئێـرە: کـە تایبەتـە بەخێزانـەکانی پێغەمبـەرەوەو ئایـەتی سـورەتی (نوور): کـە بـۆ گـشت ئافرەتـانی موسـوڵمانە، لـەپێش ئـەوی تـردا نـازڵ بـووە؟؟ ئـەوەی پەسـندو وێـچووە ئەوەیـە: کـە سـەرەتا فەرمانەکـە تایبـەت بـووە بەهاوسەرەکانی پێغەمبەرەوەو دوایی تەعمیم کراوە.

ڕێزو قەدری پێغەمبەر ﷺو سزای توند بۆ ئەوانەی ئەزیەتی پێغەمبەرو موسوڵمانان دەدەن

إِنَّ ٱللَّهَ وَمَلَٰٓئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى ٱلنَّبِيِّۚ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ صَلُّواْ عَلَيۡهِ وَسَلِّمُواْ تَسۡلِيمًا ﴿٥٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُؤۡذُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٥٧﴾ وَٱلَّذِينَ يُؤۡذُونَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ بِغَيۡرِ مَا ٱكۡتَسَبُواْ فَقَدِ ٱحۡتَمَلُواْ بُهۡتَٰنًا وَإِثۡمًا مُّبِينًا ﴿٥٨﴾

ئیبنو ئەبو حاتەم لەئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەت دەكا، دەفەرموێ: ئایەتی ﴿ان الذین یؤذون الله ورسوله...﴾ دەربارەی كەسانێك نازڵ بووە تانەو تەشەریان لەپێغەمبەر ﷺ دەدا كاتێك صەفییەی كچی حویەی كردە هاوسەری خۆی. جوەیبیر لەضەححاكەوە لەئیبنو عەبباسەوە دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: ئەم ئایەتە دەربارەی عەبدوڵڵای كوڕی ئوبەیو كەسانێكی دی كە لەگەڵیدا بوختانیان بەخاتو عائیشە كرد، پێغەمبەر ﷺ بەم باسو خواسە زۆر نارەحەت بوو، هەڵسا وتەیەكی بۆ موسوڵمانان خوێندەوە فەرمووی: (من یعذرني من رجل یؤذیني ویجمع في بیته من یؤذیني) ئیتر ئەو ئایەتە نازڵ بوو.

لەریوایەتێکی تری ئیبنو عەبباسدا هاتووە دەفەرموێ: ئایەتی ژمارە(٥٨) دەربارەی عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەیی‌و هاوکارەکانی بۆ بوختانکردن بەعائیشە نازڵ بووە.

لەوەپێش پەروەردگار فەرمانی بەموسوڵمانان کرد بەوە کە بۆ چوونە ژوورەوەی ماڵی پێغەمبەر ئیزن وەربگرن، سەیری دەم‌و چاوی هاوسەرەکانی نەکەن، ئەمەش بۆ ڕێزگرتن‌و شکۆمەندی پێغەمبەر ﷺ ئەمجار پلەو پایەی پێغەمبەر ﷺ لەعالەمی بالادا بەیان دەکاو ئەوەش دەست نیشان دەکا: کە پێویستە لەعالەمی پاییندا ڕێزی لێ بگیرێ‌و هەڵس‌و کەوتێکی بەرامبەر [illegible] بەی نارەحەت بێ‌و زیانی پێ بگا تانەو تەشەر لەخۆی‌و ماڵ‌و خێزان‌و نژادی نەدرێ.

دەفەرموێ: ﴿ان الله وملائكته يصلون على النبي، ياأيها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليماً﴾ واتە: پەروەردگار ڕەحمەت‌و ڕەزامەندی خۆی دەڕێژێ بەسەر پێغەمبەری خۆیدا، فریشتە دوعای بۆ دەکەن بەلێخۆشبون‌و پلەو پا[illegible] بەرز، نەواتە: ئێوەیش ئەی موسوڵمانینە دوعاو پاڕانەوەی ڕژانی ڕەحم[illegible] سەر پێغەمبەر بکەن داوای بەرزبوونەوەی پلەو پایەو شکۆمەندی بۆ بکەن، ئایەتەکە وەکوو عیللەت‌و باییس وایە بۆ ئایەتی پێشوو، واتە: کە لەئایەتی پێشوودا فەرمووی: ئەزیەتی پێغەمبەر مەدەن‌و هەڵس‌و کەوتێك ئەنجام مەدەن ئەو پێی دڵگران بێ چونکە پێغەمبەر ﷺ خودا ڕەحمەتی بەسەردا دەڕێژێ فریشتە داوای لێخۆشبون‌و شکۆمەندی بۆ دەکەن، جا کەوابێ ئەو شیاوی ڕێزو نرخ پێدان‌و شکۆمەندییە، ئایەتەکە بەجوملەی ئیسمی دەستی پێکرد بۆ ئەوەی دەوام‌و ثبوت بگەیەنێ، کۆتایی ئایەتەکەش جوملەی (فیعلی)یە تا تازەبوونەوەی صەلات‌و سەلام بگەیەنێ! چۆنیەتی صەڵاوەتدان لەسەر پێغەمبەر ﷺو سەلام لێ کردنی بەفەرمودەی جۆراو جۆر چەسپاوە.

١- هەردوو پیری فەرمودەو موسلیمو بوخاری، ئەحمەدو هی تریش لەکەعبی کوڕی عوجرە ریوایەتیان کردوە دەڵێ: پیاوێك وتی: ئەی پێغەمبەری خودا دەزانین سەلامت لێ بکەین بەڵام نازانین چۆن صەڵاواتت لەسەر بدەین؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (قولوا: أللهم صل علی محمد وعلی آل محمد كما صليت علی إبراهيم انك حميد مجيد، أللهم بارك علی محمد وعلی آل محمد كما باركت علی ابراهيم انك حميد مجيد).

٢- ئیمامی مالیكو ئەحمەدو بوخاریو موسلیمو هی تریش لەئەبو حومەیدی (الساعدي)یەوە ریوایەت دەكەن" دەڵێن: هاوەڵانی عەرزی پێغەمبەریان کرد وتیان: ئەی رەوانەکراوی خودا! چۆن چۆناهی صەڵاواتت لەسەر بدەین؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (قولوا: اللهم صل علی محمد وأزواجه وذريته كما صليت علی آل ابراهيم، وبارك علی محمد وأزواجه وذريته كما باركت علی إبراهيم إنك حميد مجيد).

سەلامکردن لەپێغەمبەر ﷺ بەم شێوەیە: بڵێ: (السلام عليك يا رسول الله) دوورە پەرێزیو سەلامەتی لەهەموو کەمو کورییەکی رێزو پلەو پایە بۆ تۆ ئەی رەوانەکراوی خودا! دەربارەی گەورەیی صەلاتو سەلام لەسەر پێغەمبەر ﷺ زۆر ریوایەتو فەرموودە هاتوون.

١- ئەحمەدو ئیبنو ماجە لەعامیری کوڕی رەبیعەوە ریوایەت دەكەن دەفەرموێ: لەپێغەمبەرم ژنەوت دەیفەرموو: (من صلی علي صلاة لم تزل الملائكة تصلی عليه ما صلی علي فلـيُقلّ عَبْدٌ من ذلك أو ليكثر).

٢- ئەحمەدو نەسائی لەعەبدوڵڵای کوڕی ئەبوطەلحەوە لەباوکیەوە: کە ریوایەت دەکا دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ رۆژێك لەرۆژان هات بۆنامان نیشانەی خۆشیو روگەشی پێوەدیار بوو، هاوەلان وتیان: ئەی فروستادەی خودا، ئێمە

ئـه‌مڕۆ ڕوگه‌شـی‌و دڵخۆشـیت پێـوه‌ ده‌بیـنین؟ پێغه‌مبـه‌ر ﷺ لـه‌وڵامدا فـه‌رمووی: (انـه أتـاني الملك فقـال: يـا محمـد أمـا يرضـيك أن ربـك عزوجـل يقـول: انـه لايـصلی عليـك أحـد مـن أمتـك إلا صـليت عليـه عـشراً، ولا يـسلم عليـك أحـد مـن امتـك إلا سلمت عليه عشراً قلت بلى).

هـه‌روه‌ها موسـلیم‌و ئـه‌بو داودو تـیرمیـذی‌و نه‌سـائی له‌ئـه‌بو هـوره‌یره‌وه‌ ڕیوایـه‌ت ده‌کـه‌ن، ده‌ڵـێ: پێغه‌مبـه‌ر ﷺ فـه‌رمووی: (مـن صلى علي واحـدة صـلى الله به عليه عشراً).

ده‌ربـاره‌ی صـه‌ڵاواتدان‌و سـه‌لامکردن له‌پێغه‌مبـه‌ر ﷺ ڕیوایـات‌و فـه‌رمووده‌ زۆرن، ئیبنو کـه‌ثیر (ڕه‌حمـه‌تی خـودای لـێ بـێ) زۆر لـه‌و ڕیوایاتانـه‌ی هێنـاون‌و به‌راورد به‌یه‌کتری کردون، که‌سێك بیه‌وێ لـه‌م بـاره‌وه‌ ئاگـادار بـێ بابگه‌ڕێتـه‌وه‌ بـۆ ئـه‌و ته‌فـسیره‌ پـیرۆزه‌.[1] ئیمـامی شـافیعی لـه‌تێڕوانینی ئـه‌و فه‌رمودانـه‌ گه‌یـشتۆته‌ ئـه‌و ئاکامـه‌: کـه‌ صـه‌ڵاواتدان له‌سـه‌ر پێغه‌مبـه‌ر ﷺ واجبـه‌و له‌ته‌حیاتی ته‌خیری نوێژدا ڕوکنـه‌، که‌سـێك نـه‌یڵێ نوێژه‌کـه‌ی به‌تاڵـه‌. له‌تـه‌حیاتی یه‌که‌مدا سوننه‌ته‌.

زانایانی ئوصول‌و شـه‌رعزانان له‌رسـته‌ی ﴿صـلوا عليـه وسـلموا﴾ حـوکمی وجوبیـان ده‌رهێنـاوه‌، فه‌رموویانـه‌ صـه‌ڵاواتدان‌و سـه‌لامکردن له‌پێغه‌مبـه‌ر ﷺ له‌ته‌مه‌ندا جارێـك واجبـه‌، که‌سـێك له‌هـه‌موو ته‌مه‌نی دا ئـه‌و ڕسـته‌یه‌ی بـه‌ده‌مدا نـه‌هات به‌موسـوڵمان نـاژمێردرێ. چـه‌ندێکیش دووبـاره‌ بکرێتـه‌وه‌ سـوننه‌ته‌و کارێکی په‌سندو خێرئاوه‌ره‌.

---

(١) ته‌فسیری ئیبنو که‌ثیر ج٣/١٥٠٠-١٥٠٩.

لەشـــەوو رۆژی جومعـــەدا زۆر صـــەڵاوەتدان لەپێغەمبـــەر ﷺ ســـوننەتە. هـــەروەها لـــەكاتی دیـــدەنی كردنـــی گـــۆڕی پـــیرۆزی، لـــەدوای بـــانگو لەنوێژی مردودا.

ئیمـام ئەحمـەدو نەسـائیو ئیبنـو ماجـە لەئەوسـی (الثقفـي)یـەوە ریوایـەت دەكـەن، دەفـەرموێ: پێغەمبـەر ﷺ فەرموویـەتی: (مـن أفضل أيـامكم يـوم الجمعـة، فيـه خلـق آدم وفيـه قـبض، وفيـه النفخـة وفيـه الصعقة فـاكثروا علـي مـن الـصلاة فيه، فان صلاتكم معروضة علي).

ئیمام ئەحمەدو موسـلیمو ئـەبوداودو تـیرمیـذی لەعەبدوڵڵای كـوڕی عـەمری كـوڕی (العـاص)ەوە ریوایـەت دەكـەن" دەڵـێ: لەپێغەمبـەرم ﷺ ژنـەوت دەیفـەرموو: (إذا سمعتم مؤذنـاً فقولـوا مثـل مـايقول، ثـم صلوا علي، فانـه مـن صلى علـي صـلى الله عليـه بهـا عـشراً، ثـم سـلوا الله الوسـيلة، فانهـا منزلـة في الجنـة لا تنبغـي إلا لعبـد مـن عبـاد الله، وأرجـو أن أكـون أنـا هـو فمـن سـأل لـي الوسـيلة حلـت عليه الشفاعة).

هـەر كاتـێ گوێتـان لـەدەنگی بانگبێـژ بـوو، ئـەو چـی گـوت ئێـوەش بـۆی بستێننەوە، ئـەجار صـەڵاوەتم لەسـەر بـدەن، چـونكە هـەر كەسـێ صـەڵاواتم لـێ بـدا، خـودا بـەو صـەڵاواتە دە صـەڵاواتی لـێ دەدا، ئـەجار داوای پلـەو پایـەو بـەرزی قیامـەتم بـۆ بكـەن، بڵـێن: خودایـە (وەسـیلە) بەموحەمـەد ببەخـشە، بێگومـان وەسـیلە پلـەو پایـەو مەنزڵگایەكـە لەبەهەشـتدا دەدرێ بەیـەكێك لەبەندەكانی خودا، هیـوادارم مـن ئـەو بەندەیـە بم. كەسـێك داوا بكـا خـودا پلـەو پایەی (وەسیلەم) بداتێ منیش شەفاعەتی بۆ دەكەم.

نەسـائی لەئـەبو نومامـەوە ریوایـەت دەكـا، دەفـەرموێ: پـەیڕەوی رێبـازی پێغەمبەر دەكا كەسێك نوێژی جەنازە بەم شێوە ئەنجام بدا:

(الله أكبر)ی نوێژ دابەستن بڵێ: ئەمجار دوای ئەڵلاهو ئەكبەری یەكەم لەبەر خۆیەوە فاتیحە بخوێنێ، پاشان صەڵاوات لەسەر پێغەمبەر لێ بداو بەدڵسۆزی دوعا بۆ مردووەكە بكا، لەئەڵلاهو ئەكبەرەكاندا هیچ ناخوێنێ. پاشان لەبەر خۆیەوە سەلام بداتەوە.

شافیعی دەفەرموێ: سوننەتو پەیڕەوی كردنی ڕێبازی پێغەمبەر بەم جۆرەیە. لەدوای ئەڵلاهو ئەكبەری یەكەم فاتیحە دەخوێنێ لەدوای ئەڵلاهو ئەكبەری دووەم صەڵاوات لەسەر پێغەمبەر لێ بدا، لەدوای ئەڵلاهو ئەكبەری سێیەم دوعا بۆ مردووەكە دەكا، لەدوای ئەڵلاهو ئەكبەری چوارەم دەڵێ: (اللهم لا تحرمنا أجره ولا تفتنا بعده).

ئەبو داود ڕیوایەتی كردوەو نەوەوی لەكتێبی (الأذكار)دا بەصەحیحی داناوە، لەئەبو هورەیرەوە ڕیوایەت كراوە" دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (مامنكم من أحد يسلم عليَ إلا ردّ الله عليَ روحي حتى أرد السلام).

تیرمیذی لەئەبو هورەیرەوە ڕیوایەت دەكا" دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (رغم انف رجل ذكرت عنده فلم يصل علي. ورغم أنف رجل دخل عليه شهر رمضان، ثم انسلخ قبل أن يغفر له، ورغم أنف رجل أدرك عنده أبواه الكبر، فلم يدخلاه الجنة) دەك ملی بشكێو ڕیسوا بێ كەسێك ناوی منی لەلا براو صەڵاواتی لەسەر لێ نەدام، داوەشێ كەسێك مانگی ڕەمەزانی بەسەردا هاتو تێپەڕیوو پێش ئەوەی لێخۆشبوونی بۆ دەستەبەر ببێ، دەك ملی شكێو داوەشێ كەسێك باوكو دایكی لەلای گەییشتنە حاڵەتی پیریو ئەوەندە لەگەڵیان باش نەبوو خودا بەهۆی ئەوانەوە بیخاتە بەهەشتەوە.

ئـەمجار دوای جلـەوگیریکردن لەئەزیەتـدانی پێغەمبـەر ﷺ دەگەڕێتـەوە بـۆ سـەر جلـەوگیری ئەزیەتـدانی خـوداو پێغەمبـەری خـودا بـەوە کـە سەرپێـچی، فەرمانـەکانی خـودا بکـەن، عـەیبو خـەوش پـاڵ پێغەمبـەر بدەن، دەفـەرموێ: ﴿ان الذين يؤذون الله ورسوله لعنهم الله في الدنيا والآخرة، وأعـد لهـم عـذاباً مهيناً﴾ بێگومـان ئەوانـەی ئەزیـەتی خـوداو پێغەمبـەری خـودا دەدەن بـەوە: کـە سەرپێـچی فەرمانـەکانیان دەکـەن، کارێـك ئـەنجام دەدەن کـە دەبنـە جێگـای نارەزامەندی ئەوان، شتێك پاڵ خـودا دەدەن کـە شیاوی خـودا نیـە، وەکـوو ئـەوە بڵێن: ﴿يد الله مغلولة﴾(المائدة:٣٠) یان دەڵـێن: عـوزەیر کـوڕی خودایـە، یـان دەڵـێن: عیـسا کـوڕی خودایـە، یـان دەڵـێن: فریشتە کـچی خـودان، یـان ئیـدیعای ئـەوە دەکـەن: کـە بتـەکانیان هاوشـانی خـودان، یـان دەربـارەی پێغەمبـەر جۆرەهـا پڕوپاگەندەو درۆو دەلەسـە بـڵاو دەکەنـەوە، وەکـوو ئـەوە: کـە دەمێـك دەیـانگوت شـاعیرە، چـەڵێك دەیـانگوت کـاهینو کۆڵەوەنانیـیە، وەختێکـیش بـوو بەشـێتیان دەزانی، جا ئەوانـەی: کـە بـەو جـۆرە سەرپێـچی فەرمانـەکانی خـوداو پێغەمبـەر دەکەنو ئەوە کارو هەڵسو کەوتیانـە خـودا لـەدونیاو قیامـەتدا لەرەحمـەتی خـۆی دووری خـستوونەوە، سـزای بـەئێشو ریـسواکەری بـۆ ئامـادە کـردون، ئـاگری دۆزەخ چاوەڕوانیانە.

﴿والذين يؤذون المؤمنين والمؤمنات بغير ما اكتـسبوا فقـد احتملـوا بهتانـاً وإثمـاً مبينـاً﴾ هـەروەها ئەوانـەی ئەزیـەتی پیـاو گـەلی موسـوڵمانو ئـافرەتی موسـوڵمان دەدەن، بـەکردەوە یـان بـەگفتار زیـان بەموسـوڵمانان دەگەیـەنن، شـتێکیان پـاڵ دەدەن نـەیانکردوەو نـەیان گوتـووە، یـان جـوێن بەموسـوڵمانان دەدەن، لێیـان دەدەن، پیلانیـان دژ دادەڕێـژن. دەیـانکوژن...هتـد. بێگومـان ئەوانـەی ئـەوە کـارو هەڵوێـستیانە، بوختـانی ئاشـکرا ئـەنجام دەدەن، درۆ دەکـەن

تاوانی گەورەو سزا ئاوەرو ئاشکرا دەکەن، بەدەستی خۆیان بەویستی خۆیان بەدبەختی دونیاو قیامەت بۆ خۆیان دەستەبەر دەکەن، مالّی خۆیان وێران دەکەن.

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی تره دەفەرموێ: ﴿ومن يكسب خطيئة أو إثماً، ثم يرم به بريئاً فقد احتمل بهتاناً وإثماً مبيناً﴾(النساء:١١٢) بوهتان: واتە: کردەوەی ناشیرین، یان درۆی گەورەو ناشیرین.

ناشیرین تر ئەزیەتدانی موسولّمانانو گەورەترین جۆری ئەو تاوانە تانەلێدانە لەهاوەلانی پێغەمبەر ﷺ غەیبەتکردنە، بەرەوادانانی دەستدرێژیکردنە بۆ سەر ناموسی موسولّمانان.

ئیمام ئەحمەدو تیرمیذی لەعەبدوللای کوڕی (المغفل المزني)یەوە ریوایەت دەکەن، دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (الله الله في أصحابي لا تتخذوهم غرضاً بعدي فمن أحبهم فبحبي أحبهم، ومن أبغضهم فببغضي أبغضهم، ومن آذاهم فقد آذاني ومن آذاني فقد آذى الله ومن آذى الله يوشك أن يأخذه) لەخودا بترسن لەخودا بترسن دەربارەی هاوەلانم لەدوا خۆم مەیانکەنە نیشانەی تیری خۆتان، کەسێك خۆشی بوێن بەخۆشەویستی من خۆشی دەوێن، کەسێك رقی لێ بێ ئەوە رقی لەمنە، بەسۆنگەی رقبوونی لەمن رقی لەوانە، کەسێك ئەزیەتی ئەوان بدا ئەوە ئەزیەتی منی داوە، کەسێکیش ئەزیەتی من بدا ئەوە ئەزیەتی خودای داوە، کەسێکیش ئەزیەتی خودا بدا، خودا دەیگرێ.

ئەبو داودو تیرمیذی لەئەبو هورەیرەوە ریوایەت دەکەن" دەفەرموێ: عەرزی پێغەمبەر ﷺ کرا: غەیبەت چیە؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (ذكرك أخاك بما يكره) ئەوەیە باسی برای موسولّمانی خۆت بکەی بەشێوەیەك پێی ناخۆش بێ، عەرزیان کرد ئەی ئەگەر ئەوەی دەیلێم راست بێو لەبراکەمدا هەبێ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەگەر ئەوەی دەیلێی لەبراکەتدا هەبێ ئەوە غەیبەتت کردوە، ئەگەر ئەوەی تێدا نەبوو ئەوە بوختانت پێ کردوە.

ئەگەر ئەزیەتدانەکە بەحەق بوو، لەسەر حەق بوو ئەوە ئەزیەتدان واجبەو کارێکی پێویستە، وەکوو تۆڵەستاندنەوە لەبکوژ. برینی دەستی دز، جەڵدەلێدان لەسەر داوێن پیسیو مەی خواردنەوە، شەڕکردن لەگەڵ یاخی بوو هەڵگەڕاوەکان، بەبەڵگەی ئەو فەرمودەیەی بەتەواتور خاوەنانی شەش کتێبە مەشهورەکانی فەرمودە لەخۆیان گرتووەو لەئەبو هورەیرەوە ریوایەتیان کردوە، دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا لا إله إلا الله، فإذا قالوها عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحقها) فەرمانم پێکراوە شەڕ لەگەڵ ئادەمیزاددا بکەم هەتا شایەتومان دەهێننو دەڵێن: (لا إله إلا الله) هەر کاتێ ئەوەیان گوت ئیتر گیانو ماڵیان لەمن دەپارێزن، بۆم نیە شەڕیان لەگەڵ بکەم مەگەر بەحەق. حەزرەتی ئەبو بەکر لەم فەرمودەیە وا حاڵی بویوو: کە زەکات حەقی ماڵو سامانە، بۆیە شەڕی لەگەڵ زەکات نەدەرەکان کردو وتی: (والله) ئەگەر وشترێکم لەو وشترانە نەدەنێ: کە لەوەپێش دەیان دا بەپێغەمبەر ﷺ شەڕیان لەگەڵ دەکەم، حەزرەتی عومەر رایەکی تری هەبوو لەم بارەوە، پێی وا بوو هەر کەسێ شایەتومان بێنێ شەڕی لەگەڵ ناکرێ، بەڵام حەزرەتی ئەبو بەکر وشەی (إلا بحقها)ی بۆ عومەر دوبارە کردوەو فەرموی: (إلا بحقها) مانای خۆی هەیە، ئیتر حەزرەتی عومەر لەمەوزوعەکە حاڵی بوو رای ئەبوبەکری پەسەند کرد.

باسی پەچەو چارشێوو باڵاپۆشی ئافرەت

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزۡوَٰجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَآءِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ يُدۡنِينَ عَلَيۡهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّۚ ذَٰلِكَ أَدۡنَىٰٓ أَن يُعۡرَفۡنَ فَلَا يُؤۡذَيۡنَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ٥٩﴾

لەوەپێش باسی ئەوەی کرد هەر کەسێك ئەزیەتی موسوڵمانێك بدا ئەوە بوختانو تاوانێکی گەورەی ئەنجام داوە، فەرمانی بەموسوڵمانان کرد: کە خۆیان لەو تاوانانە بپارێزن، ئەمجار فەرمانی بەموسوڵمانان کرد: کە خۆیان لەشوێنی گومانــاوی بپارێزن، کارێك نەکەن رێخۆشکەرەبێ بۆ ئەزیەتدانی موسوڵمانان، ئافرەتان خۆیان باڵاپۆش بکەنو پەچەی خۆیان بەرێكو پێکی دابدەنەوە، هەڵسو کەوتیان پێچەوانەی ئافرەتانی سەردەمی نەفامی بێ: کە بەبێ پە..ەو حیجاب دەرۆیشتنە دەرەوەو پیاوی داوێن پیس شوێنیان دەکەوتن.

دەفەرموێ: ﴿ياأيها النبي قل لأزواجك وبناتك ونساء المؤمنين يدنين عليهن من جلابيبهن ذلك أدنى أن يعرفن فلا يؤذين﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست! فەرمان بەهاوسەرەکانتو کچەکانتو ئافرەتانی موسوڵمان بکەو پێیان بڵێ: با پەچەو چارشێوەکانیان بەسەر خۆیاندا بدەنو دایبدەنەوە بەسەر دەمو چاوو گەردن ملیاندا، چونکە ئەم شێوە نزیکترە بەوە: کە ئەوانە بناسرێنو بزاندرێ کێنو چ کەسن، دوروو شەقاوەو چاوبرسیو داوێن پیسەکان تێبگەن: کە ئەوانە ئافرەتانی روسوورو خاوەن حەیاو داوێنپاكو خاوەن رێزن،

لەو ئافرەتانە نین سەرەڕێیان لێ بگیرێو تەماعی بێ ڕەوشتییان لێ بکرێ. ئیتر لێیان دوور دەکەونەوەو ئافرەتەکان بەقسەی ناشیرینو نابەجێ ئازار نادرێن، ﴿وكان الله غفور رحيماً﴾ پەروەردگار لەکەمتەرخەمی لەوەپێشیان خۆش دەبێ: کە بەباشی پەچەو چارشێوی خۆیان دانەداوەتەوەو پاشگوێیان خستووە، هەروەها لێخۆشبووە بۆ ئەوانەی پابەندی فەرمانی پەروەردگارن دەربارەی پەچەو چارشێو، وەلێ بەهەڵە وا ڕێ دەکەوێ کەمتەرخەمی تێدا دەکەن، ڕەحمەتو میهرەبانی خودا واسیعو بەرفراوانە، لەروانگەی ئەو ڕەحمەتەوە بەرژەوەندی بەندەکانی بەرچاوگرتوەو شارەزای کردون بۆ ئاداب ڕەوشتیو جوان.

ئیبنو سەعد لە(الطبقات الكبرى)دا دەڵێ: ئەحمەدی کوری عیسا: کە یەکێکە لەشەرعزانەکانی ڕێبازی شافیعی، دەفەرموێ: ئەوەی ئێستا زانایانو سەیید نژادەکان پەیڕەوی دەکەن لەوەدا کە بەرگی خۆیان دەگۆڕن، پۆشاکو مێزەریان لەخەڵکی تر جیایە هەرچەندە زانایانی سەلەف ئەو عادەتەیان پەیڕەو نەکردوە. بەڵام ئەو پۆشاك جیایی‌یە کارێکی باشە، چونکە ئەوانە بەو پۆشاك جودایی‌یە دەناسرێنو گوێ بۆ قسەیان رادەگیرێ.

هەڕەشە لەدوڕووەکان و تۆڵە لێ ستاندنیان

﴿لَّئِن لَّمْ يَنتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ مَّلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾﴾

لەوەپێش قورئان باسی ئەوانەی کرد: کە سەرپێچی فەرمانی خودا دەکەنو هەڵسوکەوتیان بەشێوەیەکە کە خودا حەزی پێ ناکاو پێغەمبەر پێی دڵگیر دەبێو خەفەتی پێ دەخوا، هەروەها باسی ئەوانەشی کرد: کە بەئاشکرا ئەزیەتی موسوڵمانان دەدەنو درۆو بوختانی گەورەیان بۆ هەڵدەبەستن، ئەمجار لێرەدا موناسیبو گونجاوە کە باسی پێری سێیەم بکا: کە بریتین لەوانەی دوڕوون، بەئاشکرا خۆیان بەموسوڵمان حسێب دەکەنو لەدڵدا کافرن، دەفەرموێ: ﴿لئن لم ينته المنافقون والذين في قلوبهم مرض والمرجفون في المدينة لنغرينك بهم﴾ سوێندم وا بێ ئەگەر دوڕووەکانی مەدینە" عەبدوڵلای کوڕی ئوبەیو هاوڕێنەکانیو شوێنکەوتوانی، ئەوانیش کە نەخۆشی کوفرو سەرپێچیو بەربەرەکانی کردن لەگەڵ موسوڵمانان لەدڵیاندایە، هەروەها ئەوانەیش کە هەمهەو پروپاگەندە لەناو مەدینەدا بڵاو دەکەنەوە، ئەگەر

دەست بەردار نەبنو واز نەهێنن، تۆ بەسەریاندا زاڵ دەکەینو فەرمانت پێ دەکەین بەشەڕ لەگەڵ کردنیانو وەدەرنانیان لەمەدینە ﴿ثم لايجاورونك فيها إلا قليلاً﴾ پاشان ناتوانن لەگەڵ تۆدا هەڵبکەنو بەهاوسێیی ئێوە بمێننەوە مەگەر ماوەیەکی کەم نەبێ!

ئەم سێ رەوشتە: دووڕوویی، نەخۆشی دڵ، هەمهەمە بڵاوکردنەوە هەرسێکیان لەدوڕووەکاندا هەن، هەر کەسێ دوڕوو بێ ئەم سێ رەوشتە ناشیرینەی تێدا بەرجەستەن! هەریەکێ لەم رەوشتانە خەتەرن لەسەر کۆمەڵگای ئیسلامی، هەر کۆمەڵگایەك ئادەمیزادی وای تێدا بوو بەرواڵەت موسوڵمانو بەدڵ کافر، هەر کۆمەڵگایەك فیسقو فوجوری تێدا بڵاو بووە، دەست درێژی تێدا کرابەسەر ئافرەتو تەنگی پێ هەڵچنراو توانجو قسەی ناشیرینی ئاڕاستە کراو کردەوەی ناشیرینی تێدا لەگەڵ ئەنجام درا. درۆ دەلەسەو بوختانو چاوو راوی تێدا باو بوو، ئاشوبو هەراو هۆریای تێدا بڵاوکرایەوە، کۆمەڵگایەکی نائیسلامیو داوەشاوو لێك هەڵوەشاوە.

ئەنجار پەروەردگار سزاو تۆڵەی ئەوانە لەدونیاو قیامەتدا دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿ملعونين أينما ماثقفوا أخذوا وقتلوا تقتيلاً﴾ واتە: ئەوانە مانەوەیان لەناو مەدینەدا کاتێکی کەمەو دەبڕێتەوە، لەهەمان کاتدا لەرەحمەتی خودا دوور خراونەوەو قێزەونو لەهەر شوێنێك دەست بکەون دەگیرێنو شەڕیان لەگەڵ دەکرێو دیل دەکرێنو دەکوژرێنو کەس نیە پەناگاو پشتیوانیان بێ.

ئایەتەکە بەڵگەیە لەسەر بەدیل گرتنیانو فەرمان بەکوشتنیان ئەگەر بەردەوام بن لەسەر کوفرو دوڕوویی خۆیان!

دەگوترێ: ئەم حوکمە لەئاخرو ئۆخری ژیانی پێغەمبەردا نازڵ بووە..

﴿سنة الله في الذين خلوا من قبل ولن تجد لسنة الله تبديلاً﴾ ئەو حوکمو بڕیارە: کە بریتییە لەنەفرینکردن لەدووڕووەکانو دیل کردنیانو کوشتنیانو زاڵبوونی موسوڵمانان بەسەریاندا، دابو نەریتی خودایە لەبوونەوەردا لەهەموو چەرخو ڕۆژگارێکدا.. ئەگەر بەردەوام بن لەسەر دوڕوویی خۆیانو تۆبە نەکەنو واز نەهێنن، دابو نەریتی خوداش گۆڕانی بەسەردا نایە، چونکە دابو نەریتی خودا لەسەر حەق دامەزراوەو حیکمەتو بەرژەوەندی کۆمەڵی تێدایە.

وەلێ ئەم سزادانو تۆڵەستاندنەیان دەست بەجێ نیەو مەرج نیە خێرا ئەوحوکمانەیان بەسەردا تەنفیذ بکرێ. چونکە ئەوەتا مونافیقەکان لەگەڵ پێغەمبەردا لەکۆمەڵگای مەدینەدا دەژیان، تا پێغەمبەر ﷺ لەدونیا دەرچوو، هەموو ئەو حوکمانەیان لەسەر تەنفیذ نەکران، بەفیعلیش سزادانی مونافیقەکان دواکەوت تا ئاخرونۆخری ژیانی پێغەمبەر ﷺ ئەوە بوو: کە سورەتی (براءة) نازڵ بوو، مونافیقەکان کۆکرانەوەو پێغەمبەر ﷺ یەکە یەکە ناوی دەهێنانو دەیفەرموو: ئەی فلان هەستە برۆ دەرەوە ئەتوو دوڕوی، هەڵسە فلان برۆ دەرەوە. ئیتر موسوڵمانەکان لەپیلیان ڕۆهاتنو لەمزگەوت وەدەریان نان.

هەڕەشەکردن لەدووڕووەکان بەنزیکبوونەوەی قیامەت و دەست نیشانکردنی جۆری سزاکەیان

يَسْـَٔلُكَ ٱلنَّاسُ عَنِ ٱلسَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ ٱللَّهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ ٱلسَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ لَعَنَ ٱلْكَـٰفِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَـٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِى ٱلنَّارِ يَقُولُونَ يَـٰلَيْتَنَآ أَطَعْنَا ٱللَّهَ وَأَطَعْنَا ٱلرَّسُولَا۠ ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا۟ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا۠ ﴿٦٧﴾ رَبَّنَآ ءَاتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ ٱلْعَذَابِ وَٱلْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾

پەیوەندی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بەهی پێشەوە لەم ڕووەوەیە: لەوەپێش حاڵو وەزعی هەرسێ تاقمەکەی بەیان کرد (هاوەڵدانەران، ئەوانەی کارێك ئەنجام دەدەن خوداو پێغەمبەری خودا پێیان ناخۆشە، دەم پیسو جنێوفرۆشو بوختانکەران، دووڕووی بەرواڵەت موسوڵمانو بەدڵ کافر) ئەمانە هەر هەموویان ئەفرین لێکراوو بێ نرخو بێ ڕێزن، ئەمجار لێرەدا وەزعو حاڵی قیامەتیان بەیان دەکاو هەڕەشەی ئەوەیان لێ دەکا کە نزیکە قیامەت رابێو

تووشی سزای سەختی خۆیان ببنەوە. دەفەرموێ: ﴿یسألك الناس عن الساعة قل إنما علمها عند الله وما یدریك لعل الساعة تكون قریباً﴾ ئەی پێغەمبەر! خەڵكی پرسیارت لێ دەكەن دەربارەی قیامەتو دەڵێن: كەی رادەبێ، كافرەكان پرسیارەكە بەگاڵتەو شێوە قەشمەرییەوە ئاراستە دەكەن، دووڕووەكان بەشێوەی بەریەرەكانیو تەعەننوتەوە پرسیار دەكەن، جولەكەكانیش بۆ تاقیكردنەوە پرسیارەكە ئاراستە دەكەن، ئیتر پێغەمبەر ﷺ لەسەر رۆشنایی نیگاو سروش وڵامیان دەداتەوەو دەفەرموێ: زانیاری لەو بارەوە تایبەتە بەخوداو هیچ كەسی تر تەنانەت پێغەمبەرانو فریشتەكانیش ئەو زانیارییەیان نەدراوە ﴿وما یدریك لعل الساعة تكون قریباً﴾ تۆ چوزانی لەئایندەدا چی دەبێو لەو رۆژەدا، لەوانەیە هاتنی قیامەت نزیك بێو بەم زوانە رابێ. وەكوو لەئایەتێكی تردا دەفەرموێ: ﴿اقتربت الساعة وانشق القمر﴾(القمر:١) یان دەفەرموێ: ﴿واقترب للناس حسابهم وهم في غفلة معرضون﴾(الأنبیاء:١)

پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: (بعثت أنا والساعة كهاتین) من كراوم بەپێغەمبەرو رەوانەكراوم لەگەڵ قیامەتدا ئاواین، قامكی شایەتومانو قامكی ناوەڕاستی پێكەوە جوت كردبوون.

﴿ان الله لعن الكافرین واعد لهم سعیراً﴾ بێگومان خودا نەفرینی لەكافرەكان كردوە، لەرەحمەتی خۆی دووری خستونەوە، لەقیامەتیش ئاگرێكی بڵێسەداری بۆ ئامادەكردون، ﴿خالدین فیها أبدا﴾ لەناو ئەو عەزابە سەختەدا بۆ هەتا هەتایە دەمێننەوە، هیچ هیوایەكی رزگاربوونیان نیە ﴿ولا یجدون ولیاً ولا نصیراً﴾ هیچ دۆستو یارمەتیدەرێكیان دەست ناكەوێ، كەس نیە شەفاعەتكارو پشتیوانیان بێ، ئەمجار وەصفی عەزابەكەیان دەكاو دەفەرموێ: ﴿یوم تقلب وجوههم في النار یقولون: یالیتنا أطعنا الله وأطعنا الرسولا﴾ لەو

رۆژەدا کە لەسەر رویان بەناو ئاگردا رادەکێشرێن، لەناو ئاگردا ئەم دیوو ئەو دیو دەکرێن، جا لەو کاتانەدا ئاواتە خوازنو دەڵێن: خۆزگە ئێمە لەژیانی دونیاماندا گوێڕایەڵی فەرمانی خودا بووینایەو شوێن پێغەمبەر بکەوتینایە، بڕوامان بەپەیامەکەی بکردایە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ویوم یعض الظالم علی یدیه یقول: یالیتني اتخذت مع الرسول سبیلا﴾(الفرقان:٢٧)

ئەمجار عوزر دەهێننەوە ﴿وقالوا: ربنا انا أطعنا سادتنا وکبراءنا فأضلونا السبیلاْ﴾ لەو کاتەدا: کە لەناو ئاگردان، دەڵێن: پەروەردگارا! بێگومان ئێمە گوێڕایەڵی فەرمانو ئامۆژگاری گەورەو پیاو ماقوڵانی خۆمان بووین، ئەوان دەرزیان داداوین، لەرێگەیان لاداوین، گومڕایان کردینو بەم دەردەیان بردین ﴿ربنا آتهم ضعفین من العذاب وَلْعَنْهُم لعناً کبیراً﴾ پەروەردگارا! دەی دوقاتی ئێمە سزایان بدەو تۆڵەیان لێ بسێنە، قاتێک لەبەر کوفری خۆیانو قاتێکیش لەبەر ئەوە: کە بوون بەهۆی گومڕابوونی ئێمە. لەعنەتی گەورەو بەتینیان لێ بکە. بەتەواوی لەرەحمەتی خۆت دووریان بخەرەوە!

هەموو ئەزیەتدانێک حەرامە، با ئەزیەتدانەکە نەگاتە رادەی کوفر

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ ءَاذَوْا۟ مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُوا۟ ۚ وَكَانَ عِندَ ٱللَّهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ

لَكُمْ أَعْمَٰلَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

دوای ئـەوەی پـەروەردگار لـەوەپێش جڵـەوگیری کـرد لەئەزیەتـدانی خـوداو پێغەمبـەری خـوداو ئـەوەی راگەیانـد هـەر کەسـێ کـاری وا ئـەنجام بـدا نـەفرین لێکـراوەو حیـسابی کـوفری بـۆ دەکـرێ، ئـەمجار موسـوڵمانان ئاگـادار دەکاتـەوە لەوەی: کە پێویستە موسـوڵمانان خۆیـان لـەو ئەزیـەتو کردەوانـەش بپـارێزن کـە تاوانی ناگەنە رادەی کوفر.

دەفـەرموێ: ﴿یاأیها الذین آمنوا لا تکونوا کالـذین آذوا موسـی فـبرأه الله قـالوا، وکـان عنـد الله وجیهـاً﴾ ئـەی ئـەو کەسـانەی بڕواتـان بـەخوداو بـە پێغەمبەر هەیە، بـەگوفتارو کـردەوە ئەزیـەتی پێغەمبـەر مـەدەن، شـتێك مەکـەن پێغەمبەر دڵی پێی ناڕەحەت بێو خەفـەتی پـێ بخـوا، نەچـن وەکـوو ئـەو کەسـانە بن: کە موسایان ئەزیـەت دا، بـەدرۆ عـەیبی جەسـتەییان وەپـاڵ دا، یـان داوایـان لـێ کرد خودایان نیـشان بـدا، یـان وتیـان بـڕۆ تـۆو خوداکـەت شـەڕ بکـەن ئێمـە لێـرەدا دادەنیـشین، یـان وتیـان: ئێمـە بـەو خواردەمەنییـە رازی نـینو دەمانـەوێ خواردنی ترمان بـۆ دەسـتەبەر بکـەی. ئـیتر خـودا دەریخـست کـە لـەو عەیبانـە بەرییە، ئەو شتانەی ئەوان بەدرۆو بوختـان پاڵیـان دابـوو بـێ بناغـەو لەراسـتییەوە دووربوون حەزرەتی موسا لای خودا خاوەن پلەو پایەو رێزو نرخ بوو.

حەسەنی بەصری دەفەرموێ: حەزرەت موسا دوعای قبوڵو وەرگیراو بوو.

هەندێ لەزانایانی سـەلەف دەفـەرمووون: حـەزرەتی موسـا هـەر شـتێکی داوا کردبێ خودا بۆی هێناوەتە دی جگە لەو داوایـەی: کـە وتـی: خودایـە خـۆتم نیـشان

بدە. خودا لەبەر حیکمەتێك: کە خۆی دەیزانێ، بۆی نەهێنایەدی. هەندێ لەدیاردەی ئەزیەتدانی پێغەمبەر ﷺ ئەوەیە: کە بوخاریو موسلیمو ئەحمەد لەعەبدوڵلای کوڕی مەسعودەوە ریوایەتیان کردوە دەفەرموێ: رۆژێك پێغەمبەر ﷺ دەسکەوتێکی جەنگی بەسەر هاوەڵانی‌دا دابەش کرد، پیاوێکی ئەنصاری وتی: سوێندم وابێ ئەم دابەشکردنە لایەنی خودای تێدا بەر چاو نەگیراوە، ئیتر پێغەمبەر ﷺ رەنگی سوور هەڵگڕاو تورەبوونی پێوە دیاربوو، پاشان فەرمووی: رەحمەتی خودا لەموسا بێ بێگومان زۆر لەمەزیاتر ئەزیەت دراو خۆی گرت.

دووبارە ئیمام ئەحمەد لەئیبنو مەسعودەوە ریوایەت دەکا، دەڵێ: پێغەمبەر بەهاوەڵانی فەرموو: (لايبلغني أحد عن أحد من أصحابي شيئا فاني احب أن أخرج إليكم وانا سليم الصدر) بالەیەکێکتانەوە قسەیەکی ناشیرین دەرحەق بەمن کراوم پێ نەگاتەوە، یەکێکتان قسەیەکی ناشیرین دەرحەق بەمن نەکاو یەکێکی ترتان بۆم بگێڕێتەوە، چونکە من دەمەوێ بێمە ناوتان دڵم دەرحەق بەئێوە بێگەرد بێو رقم لەهیچتان نەبێتەوە.

ئەمجار رەهنومایی موسوڵمانان دەکا: کە هەڵسو کەوتیان دەرحەق بەپێغەمبەر چۆن بێو دەفەرموێ: ﴿ياأيها الذين آمنوا اتقوا الله وقولوا قولاً سديدا﴾ ئەی ئەو کەسانەی: کە ئیمانتان هەیە بەخوداو بەپێغەمبەر، لەهەموو شتێکدا خۆتان لەنارەزامەندیو سزای خودا بپارێزن، هەرچی جڵەوگیری لێ کردون خۆتانی لێ دوور بخەنەوە، پابەندی فەرمانەکانی بنو راستاڵانە پەرستشی بۆ ئەنجام بدەن، وەها عیبادەتی بۆ بکەن وا بزانن ئێوە خودا دەبینن خۆ ئەگەر ئێوە ئەو نابینن بزانن ئەو ئێوە دەبینێ. لەهەموو شتێکدا قسەی راستو حەق بکەن، شتێك بڵێن سودی هەبێ، ذیکرو یادی خودا بێ، یان

بەرژەوەندی کۆمەڵی تێدابێ، جا ئەگەر ئێوە قسەی راست بکەن‌و لەسەر وتاری بەسوود بڕۆن ﴿يصلح لكم أعمالكم، ويغفر لكم ذنوبكم﴾ خودای خاوەن بەزەیی کردەوەکانتان بۆ باش دەکا، لێتان قبووڵ دەکا، پاداشی باشتان دەداتەوە، چونکە راستی، مرۆڤ دەخاتە سەر ئەنجامدانی کردەوەی باش، کردەوەی باشیش مرۆڤ دەبا بۆ بەهەشت ﴿ومن يطع الله ورسوله فقد فاز فوزاً عظيماً﴾ کەسێك ئیطاعەی خودا بکاو شوێن پەیامی پێغەمبەرەکەی بکەوێ، خۆی لەخراپەکاری‌و سەرپێچیکردنی فەرمانەکانی خودا بپارێزێ ئەوە لەئاگری دۆزەخ رزگاری بووەو بەبەهەشت شاد دەبێ، سەرفرازی تەواوی بۆ دەستەبەر دەبێ!

پابەندبوون بەجێ بەجێکردنی ئەرکە شەرعییەکان

إِنَّا عَرَضْنَا ٱلْأَمَانَةَ عَلَى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱلْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا ٱلْإِنسَٰنُ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ لِّيُعَذِّبَ ٱللَّهُ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتِ وَٱلْمُشْرِكِينَ وَٱلْمُشْرِكَٰتِ وَيَتُوبَ ٱللَّهُ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٣﴾

لەوەپێش ئەوەی راگەیاند: کە هەر کەسێك ئیطاعەی خوداو پێغەمبەری خودا بکا بەمراز دەگاو سەرفرازی دەست دەکەوێ. ئەمجار لێرەدا ئەو هۆکارانە بەیان دەکا: کە ئیطاعەیان پێ دەستەبەر دەبێ، ئەویش بریتییە

لەجێبەجێکردنی ئەرکە شەرعییەکانو دەفەرموێ: ﴿انـا عرضـنا الأمانـة علـى السموات والأرض والجبال فأبين أن يحملنها واشفقن منـها وحملـها الإنـسان، انه كان ظلوماً جهولاً﴾ ئێمـە ئەرکـە شـەرعییەکانمان بەسـەر ئاسمانـەکانو زەویو کێوەکـاندا رانوانـدو پێمـان گـوتن دەتـوانن ئـەو ئەرکـە شـەرعییانە هـەڵبگرنو بـەرێكو پێکـی ئـەنجامیان بـدەن؟؟ نـەیانتوانی خۆیـان بکەنـە بـەرپرسو ئـەو ئەرکانە بخەنە سەرشانی خۆیان، ترسان لـەوەی نـەتوانن جـێ بـەجێیان بکـەن، ئـەو ئەرکانـە خرانـە سەرشـانی ئـادەمیزاد، هەرچـەندە لاوازو کـەم توانایـە، قبـووڵی کـردن، بێگومـان ئـادەمیزاد سـتەمی لـەخۆی کـرد بـەوەی ئـەو ئەرکـە گرانـەی خستە سەرشانی خۆی، نەیزانی تواناو وزەی خۆی چەندە!

رای پەسـند ئەوەیـە: کـە مەبەسـت بـە(الأمانـة) لەئایەتەکـەدا تـەقواو خوداپەرستی‌یە. چـونکە لەراستی‌دا تـەقوا سەرچـاوەی هـەموو خێـرو فەرێکـە، بەتـەقوا ئیمـان زیـاد دەکـا، دەبێتـە لەمپـەرو ئینـسان دەپـارێزێ لـەتاوان، هـەر کاتێ ئادەمیزاد ئەرکەکانی سەرشانی بـەجێ هێنـان مانـای ئەوەیـە وەفـای کـردوە بەنوێژوو رۆژوو زەکاتو حەجو جیهاد لەپێناو ئایینی خودادا.

ئاشکراشـە لـەپاش ئیمـانو عـەقیـدە، بـەجێهێنانی ئەرکـە ئیـسلامیەکانو نەکردنی کارە حەرامـەکان دەبـن بەپایـەی مانـەوەی ئـایین، راسـتی لـەوتارو وادەو پـەیمانو بـەڵێنو دڵـسۆزی لـەعیبادەتدا دەکـرێن بەئەمانـەتیان لەقەڵـەم بـدەی، ئـەو ئەمانەتـە بـن: کـە خـودا راینوانـد بەسـەر ئاسمانـەکانو زەویو کێوەکـاندا نـەیانتوانی هـەڵیان گـرنو شـانی خۆیـانی بەربـدەن، ئـادەمیزاد قبـووڵی کـردو خستنیە سەرشانی خۆی.

ئەمجار ئایا ئەو ئەمانەتە حەقیقەتە یان جۆرێکە لە مەجاز؟

١- هەندێك لەزانایانی ئیسلام پێیان وایە ئەو ڕانواندنی ئەمانەتە حەقیقەتەو لەسەر مانای خۆیانن، واتە: پەروەردگار ئیدراكو تێگەیشتنی لەئاسمانەكانو زەویو كێوەكاندا دروست كردوە خیطابی ئاڕاستە كردون!

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: مەبەست بەئەمانەت طاعەتو ئەركە پێویستەكانی ئایینە، پەروەردگار پێش ئەوەی بەسەر ئادەمدا ڕایان بنوێنێ بەسەر ئاسمانو زەویو كێوەكاندا ڕاینواندنو نەیانتوانی هەڵیان بگرن، ئەمجار بەئادەمی فەرموو ئەمن ئەم ئەركانەم بەسەر ئاسمانەكانو زەویو كێوەكان دا ڕانواندوە نەیانتوانی بچنە ژێری ئایا تۆ دەتوانی بچیە ژێریانو هەڵیان بگری؟ ئادەم فەرمووی خودایە! ئەو ئەركانە چییان تێدایە؟ پەروەردگار فەرمووی ئەگەر چاكە بكەی پاداش وەردەگریو ئەگەر خراپە بكەی سزا دەدرێی. ئیتر ئادەم خێرا وتی: بەڵێ دەتوانم بچمە ژێریانو هەڵیان بگرم، قورئان: كە دەفەرموێ: ﴿وحملها الإنسان انه كان ظلوماً جهولاً﴾ ئاماژە بەو سەرگوزشتە دەكا. مەبەست بەئینسان لەئایەتەكەدا ئادەمیزادو جندۆكەیە، بۆیە بەتەنها ناوی ئادەمیزادی هێنا چونكە شوێنەكە شوێنی ڕیز كردنی تاوانەكانی ئادەمیزادە.

٢- بڕێكی تر لەزانایان فەرموویانە: ئایەتەكە كینایەو دركەیە لەوە: ئەگەر زەویو ئاسمان خاوەن فامو ئیدراك بوونایە ئەم ئەركانەیان بخرایەتە ئەستۆ ماندو دەبوونو نەیاندەتوانی هەڵیان بگرنو ئەنجامیان بدەن، مەبەستەكەش ئەوەیە باری ئەمانەت زۆر قورسەو ئەركێكی گرانەو كەسێك بیەوێ هەڵیان بگرێ دەبێ خۆیان بۆ ئامادە بكاو بۆ ئەنجامدانیان لێ بڕێ.

ئەمانەت زۆر شت دەگرێتەوە: بەندایەتیکردن بۆ خودا، جێ بەجێکردنی ئەرکە پێویستەکان بەشێکن لەئەمانەت، هەروەها دەستپاکیو زمانپاکیو داوێنپاکی دەگرێتەوە، پابەندبوون بەوادەو بەڵێنەوە، فەرمان بەچاکەو نەهی لەخراپە، راستگۆیی لەقسەو هەڵویستدا، دڵسۆزی لەکارو وەزیفەدا، لەهاوڕێیەتیو هاوسەریدا، لەپەروەردەکردنی منداڵو قوتابیـ دا، ئەمانەو گەلێ شتی تر دەچنە چوارچێوەی هەڵگرتنی ئەمانەتەوەو لقو پۆپی ئەمانەتن.

ئەنجار پەروەردگار ئاکامی جێبەجێ کردنو جێ بەجێ نەکردنی ئەو ئەرکانە دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿ليعذب الله المنافقين والمنافقات والمشركين والمشركات ويتوب الله على المؤمنين والمؤمنات، وكان الله غفوراً رحيماً﴾ واتە: سەرەنجامی هەڵگرتنی ئادەمیزاد بۆ تەکالیفە شەرعییەکان ئەوەیە ئادەمیزاد دەبنە دوو پێڕ:

١- کۆمەڵی دووڕووەکان، ئەو ئافرەتو پیاوانەی بەرواڵەت خۆیان بەموسوڵمان نیشان دەدەنو لەدڵدا کافرن، هەروەها کۆمەڵی هاوەڵدانەران ئەو ئافرەتو پیاوانەی بەئاشکراو نهێنی کافرن، لەدڵدا بڕوایان بەتاکو تەنهایی خوداو راستی پەیامی پێغەمبەر نیە، ئەم تاقمو پێڕە، خودا سزایان دەدا لەسەر ئەوە خیانەتیان لەئەمانەت کردوە، بڕوایان بەخودا نیە، پێغەمبەرانیان بەدرۆ خستونەوە، وادەو بەڵێنی خۆیان هەڵوەشاندونەوە.

٢- پێڕی دووەم پێڕی موسوڵمانانە" ئەوانەی بڕوایان بەتاکو تەنهایی خوداو هەبوونی فریشتەو راستی نامە ئاسمانیەکانو پەیامی پێغەمبەرانی

خـودا هەیـە. ئەوانـە خـودا تۆبـەیان لـەتاوان لـی قبـوڵ دەکـا ئەگـەر تۆبـەی راستاڵانە بکەن، ئەرکەکانی سەرشـانیان جـێ بـەجێ بکـەن، بەدڵـسۆزی بەندایـەتی بـۆ خـودا بکـەنو شـوێن پـەیامی پێغەمبـەر بکـەون، پـەروەردگار خـاوەن لێخۆشـبوونی زۆرو رەحـمو بـەزەیی رەهایـە بـۆ بەنـدەکانی ئەگـەر تۆبـە لەتاوانەکانیان بکەن تۆبەیان لـێ وەردەگیرێو لێیان خۆش دەبێ.

بەیارمەتی خودا لەراڤەکردنی سورەتی (الأحزاب) تەواو بووم

خودا پشتیوانمان بە بۆ تەواو کردنی سورەتەکانی تر...

بسم الله الرحمن الرحيم

سورة السبأ

بەناوی خودای بەخشندەو میهرەبان

سورەتی سبأ

ئەم سورەتە (جگە لەئایەتی شەشەمی) مەکییەو پەنجاو چوار ئایەتە، دوای سورەتی (لقمان) نازڵ بووە.

ناوی سەبەئی لێ نراوە چونکە چیرۆکی (سبأ)ی لەخۆگرتووە، چیرۆکی سەبەء، روداوی پاشاکانی یەمەن دەگێڕێتەوە، ئەو پاشاو مەلیکانەی خودا نازو نیعمەتی جۆراو جۆری بەسەردا رشتبوون، باغی جوانو رازاوەو میوەجاتی هەمەجۆرو کانیاوی سازگارو زەویو زاری بەپیتو بەرەکەتو هەوای فەرەح بەخشو ئەمنو ئاسایشی تەواو، بەلاّم لەجیاتی ئەوەی سوپاسی خودا بکەنو شوکرانە ژمێر بن، سپڵەوپێنەزان دەرچوونو کوفرانی نیعمەتیان کرد. خودا بەلافاوی مەشهوور بە(سیل العرم)، لەناوی بردنو بوونە پەندی زەمانە.

پەیوەندی ئەم سورەتە بەهی پێشەوە لەسێ رووەوەیە:

١- ئەم سورەتە دەستپێکراوە بەبەیانکردنی ئەو صیفاتانەی: پێویستە فرمانڕەوای موتلەقو پەروەردگاری بوونەوەر هەیبێ، کە بڕێ لەو صیفاتانە دەسەلاّتی رەهاو گشتگیرە، بۆ ئەوەی گونجاو بێ لەگەڵ کۆتایی سورەتی پێشوو: کە سزادانی تاوانبارانو پاداشدانەوەی خوداپەرستانە، چونکە کەسێ دەسەلاّتی رەهای نەبێ ناتوانێ تۆڵە لەتاوانباران بستێنێو پاداشی چاکەکاران بداتەوە.

٢- کۆتایی سورەتی (الأحزاب) رستەی ﴿وکان الله غفوراً رحیما﴾ بوو کۆتایی ئایەتی دووەمی سەرەتای سورەتی (سبأ)یش بەرستەی ﴿وهو الرحیم الغفور﴾ تەواو بووە.

٣- لەسورەتی (الأحزاب)دا باسی ئەوە دەکا: کە کافرەکان بەلاقرتێوە پرسیاریان لەچۆنیەتی قیامەتو زەمانی هاتنی کردوە، لەم سورەتەشدا باسی ئەوە دەکا: کە کافرەکان بەصراحەتو رەپەورپ ئینکاری هاتنی قیامەت دەکەن.

ناوەرۆکی سورەتەکەش وەکوو هەموو سورەتە مەککییەکانی تر، باسە سەرەکییەکانی یەکتاپەرستیو پێغەمبەرایەتیو رابوونی قیامەتە!

سەرەتا بەحەمدو ثەنای پەروەردگار دەست پێ دەکاو ئەوە رون دەکاتەوە: کە هەر خۆی بەدیهێنەری ئاسمانەکانو زەویو نێنەری فریشتەکانە بۆ ئەنجامدانی زۆر ئیشو کاری پەیوەست بەئادەمیزادەوە.

ئەمجار بەشوێن ئەوەدا. باسی ئینکاریکردنی موشریکەکان دەکا: کە بروایان بەهاتنی قیامەت نەبوو، بۆیە بەجەختەوە رابوونی قیامەت دەچەسپێنیو سوێندی گەورەی لەسەر دەخواو تۆمەتو بوختانی کافرەکان: کە پاڵ پێغەمبەریان دەدا رەت دەکاتەوە، ئەمجار جەخت لەسەر بەتوانایی پەروەردگار دەکاتەوە: کە دەتوانێ بەناخی زەویدا ئەو ستەمکارە موشریکانە رۆبەرێتە خوارێ، یان ئاسمانیان بەسەردا بخاتە خوارێ.

ئەمجار باسی نیعمەتە جۆراو جۆرەکانی خودا دەکا: کە بەخشینی بەحەزرەتی داودو بەسولەیمانو دانیشتوانی سەبەء، بۆ حەزرەتی داود باڵندەو پەلەوەرو کێوی ژێربار کردبوو، کە لەتەکیا تەسبیحات بکەن، (با)ی بۆ

حەزرەتی سولەیمان ژێربار کردبوو، بەویستی ئەو دەهاتو دەچوو، ئەگەر سولەیمان بیویستایە سەفەر بکا خۆیو سوپاکەی لەسەر فەرشێکی گەورە دادەنیشتنو ئەمجار (با) هەڵی دەگرتن، هەتا نیوەڕۆ مانگە ڕێیەك ڕێگای دەبڕی. لەنیوەی دووهەمی ڕۆژدا مانگەڕێیەك دەگەڕایەوە! بۆ پاشاو دانیشتوانی وڵاتی (سەبەء)یش ئەو هەموو باغو میوەجاتو زەویو زاری بەپیتو هەوای سازگارو کانیاوی شیرینو گوارای پێ بەخشیبون.

ئەمجار دێتە سەرباسو ڕانواندنی بەڵگە جۆراو جۆرەکانی هەبوونو تاكو تەنهایی خوداو پوچەڵ کردنەوەی بیروڕای موشریکەکانو بتپەرستی.

هەروەها باسی کێشەو دەمەدەمێی نێوان سەرانی کوفرو شوێنکەوتوانیان دەکا: کە لەرۆژی قیامەتدا دەکەونە قسە بەیەکتر گوتنو تۆمەتبارکردنی یەکتری.

ئەوەش ڕون دەکاتەوە: کە پەیامی ئیسلامی پەیامێکی گشتیو بۆ هەموو ئادەمیزادو هەموو کاتو شوێنێکە. سزای توندو ڕیسوایی بۆ سەرپێچیکارانە، لەهەموو سەردەمو ڕۆژگارێکیشدا سامانداروبەنازو پەروەردەکان دژی پەیامی پێغەمبەران دەبنو کۆسپو لەمپەر دروست دەکەن لەبەرامبەر بانگخوازانی ئیسلامیداو بۆیە خودا خۆشی ناوێنو بەدۆزەخ تۆڵەیان لێ دەستێنێ.

ئاماژەش بۆ ئینکاریکردنی موشریکەکان دەکا: کە قورئانی پیرۆز ڕەت دەکەنەوەو دەڵێن: کەلامی خودا نیەو هەڵبەستراوی موحەممەدە، لەسەر ئەمە قورئان لۆمەیان دەکاو داوایان لێ دەکا: کە بەوردی بیر بکەنەوە تا بزانن: کە موحەممەد ﷺ قسە هەڵبەستو شێت نیە، بەڵکوو ترسێنەرو بەئاگاهێنەرەوەی ئادەمیزادە پێش ئەوەی عەزابی سەخت یەخەیان بگرێو لەهەموو لایەکەوە

دەوریان بدا، موحەممەد فروستادەی خودایەو بەلێبڕانەوە بانگەوازی خۆی دەکا، داوای کرێو پاداش لەئێوە ناکاو بەتەما پاداشی خودایە.

ئەمجار کۆتایی سورەتەکە بەوە دەهێنێ: کە بانگەوازی موشریکەکان دەکا بۆ ئیمان هێنانو خوداپەرستی، پێش ئەوەی ڕۆژی قیامەت دابێو کافرەکان داوای گەڕانەوە بۆ ژیانی دونیا بکەن.

صیفاتی پاشایەتی و بەتوانایی خودای مەزن

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَهُ ٱلْحَمْدُ فِى ٱلْءَاخِرَةِ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْخَبِيرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ ٱلرَّحِيمُ ٱلْغَفُورُ ﴿٢﴾

﴿الحمد لله الذي له مافي السموات وما في الأرض﴾ حەمدو ثەنای هەمیشەو بێ ئەندازەو بێ سنور بۆ خودایێکە خاوەنی ئاسمانەکانو زەویو هەرچی تێیاندایە، هەر ئەو خوداو خاوەنی بوونەوەرە، هەڵسوڕێنەرو بەڕێوەبەری کاروباریەتی، هەرچی ئەو بیەوێ دێتە جێو چۆنی بوێ ئاوا بەڕێوە

دەچێ. خاوەنی دەسەڵاتی تەواوە بەسەر بوونەوەردا، هەرچی نازو نیعمەتە هەمووی لەخوداوەیە.

﴿وله الحمد في الآخرة﴾ هەر بۆ خودایە حەمدو سوپاس لەقیامەتدا هەر وەكوو چۆن لەدونیادا هەر ئەو شیاوی حەمدو سوپاسە. چونكە هەر خودا خاوەن فەضلو نیعمەتە لەدونیاو قیامەتدا. وەكوو لەئایەتێكی تردا ئاماژە بەوە دەكاو دەفەرموێ: ﴿وهو الله الذي لا إله إلا هو له الحمد في الأولى والآخرة، وله الحكم وإليه ترجعون﴾(القصص:٧٠) جا: كە ئەو سوپاسكراوی هەمیشەو هەردوجیهان بێ هەر ئەویش پەرستراوو عیبادەت بۆ كراوە لەهەموو كاتێكدا.

﴿وهو الحكيم الخبير﴾ خودا حەكیمو دانایە لەگوفتارو كرداری‌دا، لەشەریعەت دانانو نەخشەو پلانی دا، كاروباری بونەوەر بەگوێرەی حیكمەتو دانایی خۆی هەڵدەسوڕێنێ، ئاگاداری ناوەڕۆكی هەموو شتەكانەو، هیچی لێ گوم نابێ.

﴿يعلم مايلج في الأرض ومايخرج منها﴾ دەزانێ چی دەچێتە ناو زەوییەوە، وەكوو باران لەشوێنێكەوە دەچێتە ناو زەوییەوە وەكوو گەنجو خەزێنەو مردوو: كە دەخرێتە ناو زەوییەوە دەزانێ چی لەزەوی دێتە دەر، وەكوو گیانلەبەرانو گژوگیاو درەخت كە لەزەوی دێنە دەرێ. ﴿وما ينزل من السماء ومايعرج فيها﴾ دەزانێ چ لەئاسمان دێتە خوارێ وەكوو فریشتە نیگاوو سروشو رزقو رۆژییو بارانو هەورەبروسكەو گەلێ شتی تر: كە ئێمە لێیان بێ ئاگاین. هەروەها ئەو شتانەی لەزەوییەوە بەرز دەبنەوە بۆ ئاسمان وەكوو فریشتەو كردەوەی بەندەكانی خوداو گازو دوكەڵو گەلێ شتی تر.

﴿وهو الرحیم الغفور﴾ پەروەردگار خاوەن رەحمو بەزەییە بۆ بەندەکانی: کە تاوانیان کرد خێراو دەس بەجێ سزایان نادا بەڵکوو مۆڵەتیان دەدا بۆ ئەوەی تۆبە بکەن، لێخۆشبووە لەو تاوانانەی تۆبەیان لێ دەکرێ..

بەراستی ئەم دیمەنەی ئایەتەکە بەو چەند رستەیە نمایشی دەکا دیمەنێکی سەرسوڕهێنەرو بەربڵاوە، شتانێکن لەئەژمار نایەنو خەیاڵ پەییان پێ نابا، جۆرەها جمو جۆڵو قەبارەو شێوەو دیمەنو ماناو چۆنیەتین، لەهەموو چرکەو ساتێکدا بێ ئەژمار روودەدەنو پەیدا دەبنو دێنە وجود.

ئەگەر دانیشتوانی سەر زەوی هەموویان هەموو هێزو توانای خۆیان بخەنە کارو بیانەوێ سەرژمێری ئەو شتانە بکەن: کە لەچرکەیەکدا روودەدەن ناتوانن بەتەواوی دەست نیشانیان بکەنو کۆنترۆڵیان بکەن!

دەبێ چەند شت لەچرکەیەکدا بچنە ناو زەوییەوە؟ چەند شت لێی دەرچێ؟ چەند شت لەئاسمان بێتە خوارەوەو چەند شت بەرز ببنەوە بۆ ئاسمان؟ چەند شت بەزەوی دا رۆدەچن؟ چەند دەنکە تۆمو دانەوێڵە لەزەوی دا نەدیو دەبنو دادەپۆشرێن؟ چەند کرمو جروجانەوەرو خشۆکو پیرۆ، دەچنە ژێر گڵەوەو دەخرێنە ناو زەوییەوە؟ چەند دڵۆپە بارانو گەردیلەی گازو تیشکی کارەباو شەپۆلی روناکی دەچنە ناو زەوییەوە؟ چەند لەم شتانەو غەیری ئەو شتانە لەزەوی دێنە دەرێ؟ چەند بورکان دەتەقنو گاز بەرز دەبێتەوە؟ چەند داپۆشراو دەردەکەونو پەردەی لەسەر هەڵدەدرێتەوە؟ چەند گیانلەبەر لەلانەی خۆی دێتە دەرو دەکەوێتە گەڕان؟ چەند شت لەئاسمانەوە دێنە خوار؟ چەند دڵۆپە باران؟ چەند کولوە بەفرو دەنکە تەرزە؟ چەند پارچە ئەستێرەو نەیازیک؟ چەند گڕو نوورو بلێسەی خۆرو مانگو باقی ئەستێرەکانی تر کە هەر خودا ژمارەیان

دەزانێ؟ چەند نازو نیعمەتو بەلاو موصیبەتو قەضاو قەدەرو بڕیاری یەزدانی؟ چەند رەحمەتو میهرەبانی خودا؟ چەند رزقو رۆزیی؟

چەند شت بۆ ئاسمان بەرز دەبێتەوە؟ لەهەناسەی ئادەمیزادو باقی گیانلەبەران، هەروا هەناسەی گژوگیاو دارو درەخت؟ چەند نزاو پاڕانەوەو داوای نهێنیو ئاشکرا: کە جگە لەخودا کەس نایان بیسێو کەس پێیان نازانێ بەرز دەبنەوە؟ چەند قەترە هەڵمو بوخار لەدەریاکانەوە بەرز دەبنەوە؟ چەند گەردیلە گاز لەقەبارەیەك لەقەبارەكان بەرز دەبێتەوە؟ چەند لەمانەی ئاماژەیان پێ کراو شتێکیان لێ دەزانین یان لەوانەی نایان زانینو لێمان نهێنین دێنە خوارو بەرز دەبنەوە؟ لەچرکەیەکدا، لەساتێکدا لەساڵێکدا لەهەموو تەمەنی بوونەوەردا، کێ دەتوانێ (غەیری خودا) کۆنترۆڵیان بکاو سەرژمێریان بکا؟ زانیاری ئادەمیزاد لەکوێو سەرژمێرکردنی ئەو شتانە لەکوێ.؟ ئەوە هەر زانیاری خودایە دەتوانێ ئەو سەرژمێرییە بکاو کەسی تر تەنانەت جندۆکەو ئادەمیزاد هەموویان بەپێشکەوتووترین ئامێرو لەدرێژترین زەمەندا ئەو کارەیان بۆ ئەنجام نادرێو پەی پێ نابەن!!!

بێگومان ئایەتێکی قورئان لەم جۆرە ئایەتانە بەسە بۆ ئەوەی ببێتە بەڵگە لەسەر ئەوەی: کە قورئان لەخوداوە هاتووەو کەلامی ئادەمیزاد نیە! کەی ئەم تەصەوورو خاطیراتە بەووردیو رەهاو گشتگیرییە بەسەر دڵی ئادەمیزاددا گوزەر دەکەن؟ ئادەمیزاد هەرچەند وردەکاری بکاو بیری تیژی هەبێ هەرگیز ئەم جۆرە تەصەوورانەی بەخەیاڵدا نایەن! ئەمە کەلامی خودایە لەو چەند رستانەدا ئەو حەمکە ئاماژەو تەصەوورو حەقائیقەی بەو شێوە تۆکمەیە دەربڕیوە!!!

کافرەکان بڕوایان بەهاتنی قیامەت نیە، هەڵوێستی ئادەمیزاد بەرامبەر قورئان دوجۆرە

وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَا تَأْتِينَا ٱلسَّاعَةُ ۖ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّى لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَـٰلِمِ ٱلْغَيْبِ ۖ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَآ أَصْغَرُ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْبَرُ إِلَّا فِى كِتَـٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٣﴾ لِّيَجْزِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ وَٱلَّذِينَ سَعَوْ فِىٓ ءَايَـٰتِنَا مُعَـٰجِزِينَ أُو۟لَـٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ وَيَرَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ هُوَ ٱلْحَقَّ وَيَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَمِيدِ ﴿٦﴾

لەوەپێش ئەوەی چەسپاند: کە حەمدو ئەنا هەر بۆ خودایەو کەسی تر شیاوی حەمدو سوپاس نیە، ئەمجار ئەوە بەیان دەکا: کە کافرەکان ئینکاری رابوونی قیامەت دەکەن، یان بەلاقرتێوە پەلە لەهاتنی عەزاب دەکەنو گاڵتە بەهەڕەشەو وادەی پێغەمبەر دەکەن. پاشان ئەوە رون دەکاتەوە: کە ئادەمیزاد بەرامبەر بەقورئان دوو تاقمن، تاقمێکیان ئینکاری ئایەتەکانی قورئان دەکەنو هەوڵ دەدەن پوچەڵی بکەنەوە، بەشیعرو سیحرو چیرۆکە کۆنی پێشینانی لەقەڵەم بدەن، سزای ئەوانە ئاگری دۆزەخە، تاقمێکیشیان دەزانن: کە قورئان لەخوداوە هاتووەو کەلامێکی حەقەو رەهنومایی ئادەمیزاد دەکا بۆ رێگای سەرفرازی دونیاو قیامەت.

﴿وقال الذين كفروا: لا تأتينا الساعة﴾ ئەوانەی بڕوایان بەنامە ئاسمانییەکان نیەو ئینکاریان دەکەن، گاڵتە بەو وادەو هەڕەشانە دەکەن: کە نامە ئاسمانییەکان لەخۆیان گرتوون، دەڵێن: قیامەت رانابیٚو زیندوبوونەوەو حیسابو لێکۆڵینەوە درۆیەو ژیان تەنها ژیانی دونیایەو بەس! ئیتر پەروەردگار رەدیان دەداتەوەو بیرو باوەڕیان بەپوچ دادەنیٚو دەفەرموێ: ﴿قل: بلى وربي لتأتينكم﴾ ئەی پێغەمبەر! پێیان بڵیٚ: بەڵیٚ سوێندم بەخودای خۆم قیامەت دیٚو گومان لەهاتنیدا نیە.

ئیبنو کەثیر دەفەرموێ: ئەم ئایەتە یەکێکە لەسیٚ ئایەت: کە چوارەمیان نیەو تێیاندا پەروەردگار فەرمان بەپێغەمبەر دەکا: کە سوێند بەخودای مەزن بخواو جەخت بکا لەسەر هاتنی رۆژی قیامەتو رەدی موشریكو مونافیقەکان بداتەوە، یەکێکیان ﴿ويستنبئونك احق هو؟ قل إى وربي إنه لحق وما أنتم بمعجزين﴾(یونس:٥٣) دووەمیان: ئایەتەکەی ئێرەیە: کە دەفەرموێ: ﴿وقال الذين كفروا لا تأتينا الساعة، قل: بلى وربي لتأتينكم﴾ ئایەتی سێیەم

ئەوەیە" دەفەرموێ: ﴿زعم الذين كفروا ان لن يبعثوا، بلى وربي لتبعثنّ ثم لتنبؤن بما علمتم، وذلك على الله يسير﴾(التغابن:٧).

ئەمجار پەروەردگار وەصفی خۆی دەکا بەوە: کە زانیاری تەواوی هەیە بەسەر هەموو شتێکدا، هەبوونی ئەو زانیارییە رەهایەش بەڵگەیە لەسەر هاتنی قیامەت. دەفەرموێ: ﴿عالم الغيب لا يعزب عنه مثقال ذرة في السموات ولا في الأرض ولا أصغر من ذلك ولا أكبر إلا في كتاب مبين﴾ بێگومان ئەو خودایەی کە دەتوانێ قیامەت هەڵسێنێ، ئاگاداره بەسەر [illegible]ا، هیچ شتێکی لەبوونەوەردا لێی نادیار نیە، تەنانەت ئەگەر ئەو شتە ئەندازەی گەردیلەیەکیش بێ، یان لەگەردیلەش پچوکتربێ یان گەورەتر بێ، ئیللا ئەگەر هەبێ لەلەوحولمەحفوظدا تۆمار کراوەو چەسپاوە، زانیاری بەو شێوەش داخوازی ئەوەیە: کە رابوونی قیامەت مومکینە.

حیکمەتو بابیسی رابوونی قیامەتیش پاداشدانەوەو تۆڵەستاندنەوەیە لەسەر کردەوەی خێرو باوەڕ. دەفەرموێ: ﴿ليجزي الذين آمنوا وعملوا الصالحات﴾ واتە: قیامەت رادەبێو زیندوبوونەوەی دوا مردن دێتە جێ، بۆ ئەوەی خودا پاداشی باشی ئەوانە بداتەوە: کە بڕوایان بەخوداو بەپێغەمبەرانیو بەهاتنی رۆژی قیامەت هەیە، ئەو کەسانەی وێڕای هەبوونی بیرو باوەڕی پەسەند کردەوەی چاك دەکەن، ئەو ئەرکانە بەجێ دەهێنن کە فەرمانیان پێ کراوە ئەنجامی بدەن، خۆیان دەپارێزن لەو شتانەی جلەوگیرییان لێ کراوە، ﴿أولئك لهم مغفرة ورزق كريم﴾ ئەوانە لێخۆشبوونیان بۆ هەیە، خودا لەتاوانەکانیان خۆش دەبێ، رزقو رۆزیی بەهەشتیان دەدرێتێ، بێ ماندوبوونو منەت بەسەراکردن بۆیان دەستەبەر دەبێ.

ئەمەیە ئاکامی پێری خاوەن باوەڕان‌و خوداپێداوان، دەربارەی پێری کافرو دووڕووەکانیش دەفەرموێ: ﴿والذين سعوا في آياتنا معاجزين﴾ ئەوانەی کافرو بێ بڕوان، هەوڵ دەدەن قورئان پەك بخەن‌و بەڵگەو ڕاستی هاتنی قیامەت ڕەت بکەنەوەو پێیان وایە دەتوانن بەربەرەکانی ئێمە بکەن‌و دەتوانن لەدەستمان ڕزگاریان بێ، ﴿أولئك لهم عذاب من رجز أليم﴾ ئەوانە سزای بەئێشیان بۆ دانراوە لەناو ئاگری دۆزەخدا، سزایەکی دادپەروانەو پڕاوپڕی بیرو باوەڕو کردەوەکانیانە. پاداشدانەوەی چاکەکاران بەبەهەشت‌و سزادانی تاوانباران بەدۆزەخ حەق‌و عەدالەتەو بۆ ئەوەیە چاکەکارو خراپەکار بەیەك چاو سەیر نەکرێن. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿أم نجعل الذين آمنوا وعملوا الصالحات كالمفسدين في الأرض، أم نجعل المتقين كالفجار﴾(ص:٢٨) یان دەفەرموێ: ﴿لايستوي أصحاب النار وأصحاب الجنة أصحاب الجنة هم الفائزون﴾(الحشر:٢٠).

بەکورتی:

مەبەست لەهێنانی قیامەت ئەوەیە: چاکەکاران بەمزار بگەن‌و کافرو تاوانباران سزا بدرێن بەئاگری دۆزەخ.

ئەمجار بەبۆنەی دڵنیابوونی کافرەکان لەنەهاتنی قیامەت،: کە نهێنی‌یەکە لەنهێنی‌یەکانی خوداو جەختکردنەوەی خودا لەسەر هاتنی‌و بۆخۆیشی (عالم الغیب)ەو پێغەمبەریش کەفروستادەی خودایە ئەوەی ڕاگەیاندوە: کە قیامەت ڕادەبێ، ڕاستییەکی زانیاری دەچەسپێنی‌و ئەوە ڕون دەکاتەوە: کە ئەوانەی خاوەنی زانیاری تەواون بڕوایان بەوە هەیە: کە ئەو قورئانە حەقەو لەخوداوە هاتووەو ئادەمیزاد هیدایەت دەدا بۆ ڕێبازی حەق‌و ڕاست.

دەفەرموێ: ﴿ويرى الذين أوتوا العلم الذي أنـزل إليـك مـن ربـك هـو الحق ويهدي إلى صـراط العزيـز الحميـد﴾ بێگومـان ئەوانـەی ئيمانيـان بـەو نامانـە هەيـە: کـە نێـردراون بـۆ پێغەمبـەران بەگـشتی لەموسـوڵمانو ئـەهلی کيتاب، بـۆ نموونـە هـی وەکـوو عەبـدوڵلای کـوڕی سـەلامو کـەعبو هاوەڵانيـانو کەسـانی ديکـەش، هـەر کاتـێ رابـوونی قيامـەتيان بينـی، پاداشـی چـاکەکارانو تۆڵەسـتاندن لـەتاوانبارانيان ديـت، دڵنيـابوون لـەوەی: کـە لـەدونيادا لـەقورئاندا پێيـان راگەيانـدرابوو، بەچـاوی خۆيـان بينيـانو لێيـان مـەعلوم بـوو ئيتر بۆيـان دەر... ێ قورئان حەقەو لەحەقـەوە هـاتووە. ئـەو رۆژە دەڵـێن: بێگومـان ئـەوەی پ...مبەران هێنابوويان بۆ گەلەکانيان حـەقو راسـت بـوو، ئـەو قورئانـەی بـۆ تـۆ نازڵ کـراوە شـارەزايی ئـادەميزاد دەکـا بـۆ رێبـازی خـودای بـاڵا دەسـتو خـاوەن دەسەڵاتو سوپاسکراو.

يان دەتوانين بەش...ەيەکی کـورت مانـای ئايەتەکـە بکـەينو بڵـێين: ئەوانـەی خـودا نيعمـ...ی ...ـەری پـێ بەخـشيون ئـەمثـالی عەبـدوڵلای کـوڕی سـەلامو هـاوەڵانی، دەزانـنو دڵنيـان: کـە ئـەو قورئانـەی لـەخودای خۆتـەوە بـۆ تـۆ نـازڵ کراوە، کەلامێکی حـەقو راسـتەو گومـانی تێـدا نيـەو ئـادەميزاد هيدايـەت دەدا بـۆ رێبـازی پەسـند لـەلای ئـەو خودايـەی بەسـەر هـەموو شـتێکدا بالادەسـتەو شياوی هەموو حەمدو سوپاسێکە.

کافرەکان هاتنی قيامەت بەدوور دەزانن و گاڵتە بەپێغەمبەر دەکەن

وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾

أَفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَم بِهِۦ جِنَّةٌۢ ۗ بَلِ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْـَٔاخِرَةِ فِى ٱلْعَذَابِ وَٱلضَّلَـٰلِ ٱلْبَعِيدِ ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا۟ إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ ۚ إِن نَّشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ ٱلْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿٩﴾

دوای ئـەوەی هـەواڵی لـەئینکاریکردنی کافرەکـاندا: کـە قیامـەتیان بـەلاوە راسـت نیـە، پـاداش‌و سـزای چـاکەکارو خراپـەکارانی دەسـت نیـشان کـرد، بیروبۆچونی کافرەکان دەربارەی رابـوونی قیامـەت بـەیان دەکـاو قـسەو تانـەدانیان لەپـەیامی پێغەمبـەرو بوختانکردنیـان بەپێغەمبـەرو پەیامەکـەی، ئـەمجار بەڵگـە دەهێنێتەوە لەسەر رابوونی قیامـەت بـەوە کـە ئاسمانـەکان‌و زەوی بـەدی هێنـاون، ئـەوە دەچەسـپێنێ: کـە کەسـێك بتوانـێ ئاسمـان‌و زەوی دروسـت بکـا دەشـتوانێ قیامـەت هەڵـسێنێ‌و مـردوان زینـدو بکاتـەوەو پـاداش بداتـەوەو تۆڵـە بـستێنێ. ئەمجار هەڕەشە لـەکافرەکان دەکـا بەعـەزابی سـەخت‌و دژوار، بـۆ ئـەوەی لـەکوفرو بێدینی خۆیان بگەڕێنەوە.

دەفەرموێ: ﴿وقال الذين كفروا هل ندلكم على رجـل ينبـئكم إذا مـزقتم كل ممزق انكـم لفـي خلـق جديـد﴾ بڕێـك لـەکافرەکان بـەبڕێکیان دەگـوت بەشـێوەی سەرسـوڕمان‌و گاڵتـەپێکردن ئـەرێ کابرایـەکتان پـێ نـەڵێین: نـاوی موحەممـەدەو لافـی پێغەمبـەرێتی لـێ دەدا، بانگـەوازی ئـەوە دەکـا: کـە هـەر کاتـێ ئێـوە مـردن‌و جەسـتەتان رزی‌و بوونـەوە بـەگڵ‌و خـۆڵ‌و لێـك بڵاوبـوون

جارێکی تر سەرلەنوێ زیندوو دەکرێنەوە!! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وضرب لنا مثلا ونسي خلقه وقال من يحي العظام وهي رميم﴾(يس:٧٨).

تا ئەو ئەندازەیە سەرسوڕمان رویان تێ دەکاو دەڵێن: ﴿أفترى على الله كذباً أم به جنة﴾ ئایا لەسەر خودا درۆ هەڵدەبەستێ یان شێت بووە؟! واتە: حاڵی لەم دوو شێوە بەدەر نیە، یان بەئەنقەست درۆ هەڵدەبەستێو دەڵێ لەخوداوە نیگام بۆ هاتووە، یان شێتیەکی وەهای پێوەیە نازانێ دەڵێ: چیو ناڵێ چی؟ ورێنە دەکاو لائیرادی قسە دەردەپەڕێنێ.

ئەمجار خودا رەدیان دەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿بل الذين لا يؤمنون بالآخرة في العذاب والضلال البعيد﴾ وا نیە وەکوو ئەوان دەڵێن، بەڵکوو موحەممەد پیاوێکی راستگۆو دڵسۆزو فروستادەیە، حەقی هێناوەو حەق بڵاو دەکاتەوە، ئەوان درۆزنو بوختانکەرن، گێلو نەفامو تێنەگەییشتون، بڕوایان بەقیامەت نیەو کافرن، بۆیە لەقیامەتدا لەعەزابی دژواردا دەبنو ئەمڕۆش لەدونیادا لەناو گومڕاییدا ژیان بەسەر دەبەنو لەحەق دوور کەوتوونەوە!

ئەمجار پەروەردگار سەرنجیان رادەکێشێ بۆ ئەوەی بیر لەدەسەڵاتی خودا بکەنەوە تێبفکرن، خودا چۆن ئاسمانەکانو زەوی دروست کردونو هەڵیان دەسووڕێنێ، دەفەرموێ: ﴿أفلم يروا إلى مابين أيديهم وما خلفهم من السماء والأرض﴾ ئەوە بۆ ناڕوانن و بیر لەدروستکردنی ئاسمانەکانو زەوی ناکەنەوە؟ بۆ سەیری دەووبەری خۆیان ناکەن؟ تا ئەو شتە سەرسوڕهێنەرانە ببینن کە نیشانەو بەڵگەی دەسەڵاتی خودان، نیشانەی تاکو تەنهایی خودان، ئەوان ئەگەر سەیری ئاسمان بکەن دەزانن دەبێ بەدیهێنەرێکی بەتوانای هەبێ، زەویش ئەگەر تێی بفکرن بەئاشکرا هەبوونی خودا دەگەیەنێو نیشانەی تاکو تەنهایی بەدیهێنەرە.

بێگومـــان ئەگـــەر بـــەوردی ســـەیری ئاسمـــانو زەوی بکـــەن دەزانـــن بەدیهێنەرەکەیان دەتوانێ بەزوترین کـات عـەزابیان بـۆ بێنـێ ﴿ان نـشأ نخـسف بهم الأرض، أو نسقط علیهم کـسفاً مـن الـسماء﴾ ئەگـەر بمانـەوێ بەزەوی‌ـدا دەیانبەینە خـوارێ، وەکـوو چـۆن قارونمـان بەزەوی‌ـدا رۆچـواند، یـان پارچـەیەکیان لـــەئاسمان بەســـەردا دەدەیـــن، وەکـــوو چـــۆن هەنـــدێ لـــەئاسمانمان بەســـەر ئەصحابولئەیکەدا خستە خوار.

بـەکورتی ئەگـەر بمانـەوێ بـەهۆی سـتەمکارییان ئـەو عەزابانـەیان بەسـەردا دەدەین، وەلـێ مۆڵەتیان دەدەین تا کاتی خۆی.

﴿ان في ذلك لآیة لکل عبـد منیـب﴾ بێگومـان لـەتێفکرین لەئاسمانـەکانو زەوی بەڵگەو نیشانە هەن بۆ هـەموو بەندەیـەکی تۆبـەکارو گـەڕاوە بـۆ لای خـودا، بەڵگەو نیـشانە هـەن لەسـەر بـەتوانایی خـوداو دەسـەڵاتی رەهـای لەسـەر زینـدو کردنەوەی ئادەمیزادو رابوونی قیامـەت، چـونکە کەسـێك بتوانـێ ئاسمانـەکان بـەو هەموو بەرزیو بەرفراوانیانـەوە، ئـەم زەوییـە پـانو پـۆڕە بەهـەموو ئـەو شـتانەی لەخۆی گرتوون دروست بکاو بـەدییان بێنـێ، بێگومـان دەتوانـێ جەسـتەکان پـاش مردنو رزین سەرلەنوێ دروسـت بکاتـەوە، وەکـوو لەئایـەتێکی تـردا ئامـاژە بـەوە دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿لخلـق الـسموات والأرض اکبر مـن خلـق النـاس ولکـن أکثـر النـاس لایعلمـون﴾(غـافر:٥٧) یـان دەفـەرموێ: ﴿أو لـیس الـذي خلـق الـسموات والأرض بقادر علی أن یخلق مثلهم؟ بلی﴾(یس:٨١).

بـــڕوا بەقیامـــەت رەحمـــەتو نیعمەتـــە، خـــودا دەیبەخـــشێ بەکەســـانێك لەبەنـدەکانی: کـە شـیاوی ئـەو رەحمـەتو نیعمەتـە بـن، دڵـسۆزو حـەقخواز بـن، حەزیان لەهیدایەتو خوداپەرستی بێ. بۆیـە هـەر کەسـێ بـڕوای بەقیامـەت نـەبێ

لەگومڕاییدایەو سزای قیامەتی بۆ ئامادەیە. هەر کەسێ تۆبە بکاو بۆ لای خودا بگەڕێتەوە ئەوە رزگار بووە.

نیعمەتەکانی خودا: کە بەخشیبوونی بەداود ﷺ

﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ مِنَّا فَضْلًا يَٰجِبَالُ أَوِّبِى مَعَهُۥ وَٱلطَّيْرَ وَأَلَنَّا لَهُ ٱلْحَدِيدَ ﴿١٠﴾ أَنِ ٱعْمَلْ سَٰبِغَٰتٍ وَقَدِّرْ فِى ٱلسَّرْدِ وَٱعْمَلُوا۟ صَٰلِحًا إِنِّى بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾﴾

لەوەپێش پەروەردگار باسی ئەوانەی کرد: کە بۆ لای خودا دەگەڕێنەوە، ئەمجار نموونەی هەندێك کەس لەوانە دەهێنێتەوە: کە بۆ لای خودا گەڕاونەوە، یەکێك لەوانە حەزرەتی داودە ﷺ. ئەوە بەیان دەکا: کە خودا لەپاساوی گەڕانەوەی دا بۆ لای خودا، پلەی پێغەمبەرایەتیو پاشایەتیو سوپای بەهێزو نامەی ئاسمانیو دەنگی خۆشی پێ بەخشیبوو، هەر کاتێك تەسبیحاتی بکردایە کێوەکانو باڵندەکانیش هاوکارییان دەکردو لەگەڵی دا تەسبیحاتیان ئەنجام دەدا، هەروەها خودا فێری دروستکردنی زرێی کرد.

دەفەرموێ: ﴿ولقد آتينا داود منا فضلاً ياجبال أوبي معه والطير﴾ بێگومان بەخشیمان بەداود لەلایەن خۆمانەوە فەضلو رێزی تایبەتی. پلەو

پایەی پێغەمبەرێتیو ملكو سەڵتەنەتی پاشایەتی، دەنگی خۆشو كاریگەر بەجۆرێك هەر كاتێك تەسبیحاتی كردبێ كێوەكانو باڵندەكان لەگەڵیدا دەیانگوتەوە.

لەصەحیحی بوخاری دا هاتووە دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ شەوێك گوێی لەدەنگی ئەبو موسای ئەشعەری بوو قورئانی دەخوێند، پێغەمبەر ﷺ هەڵوێستەیەكی كردو گوێی لەقورئان خوێندنەكەی راگرتو فەرمووی: بێگومان ئەمە جۆرێك لەمیزمارەكانی داودی پێ بەخشراوە.

﴿وألنا له الحديد﴾ ئێمە ئاسنمان بۆ داود نەرم كرد، بەئارەزۆی خۆی شتی لێ دروست دەكرد. بەبێ ئەوەی چەكوشو ئاگر بەكاربێنێ، بەڵكوو ئەو ئاسنە رەقو پتەوەمان لەدەستیدا وەكوو داوەدەزو یان وەكوو هەویرو مێوو رۆنو قوڕی صەناعی نەرمو بەیدەست كردبوو، فەرمانمان پێ كرد ﴿أن أعمل سابغات وقدر في السرد﴾ كە چەند كراسێكی زرێی رەساو گونجاو بۆ جەستەی شەڕكەران دروست بكە، ئەندازەی هەڵقەكانیان مام ناوەندی بن نەزۆر گەورە نەزۆر پچوك بن، هەروەها داوەكان ئەوەندە باریكو رەوێڵە نەبن مەبەستی پاراستنەكە نەگەیەنن، ئەوەندەش ئەستورو گەورە نەبن جەنگاوەرەكان نەتوانن لەبەریان بكەن.

حەزرەتی داود ﷺ یەكەم كەس بووە بەو شێوە زرێی بۆ جەنگاوەران داهێناوە.

قەتادە دەفەرموێ: لەپێش سەردەمی داودا زرێ لەسەر شێوەی (لەوحە) دروست دەكران جەنگاوەر نەیدەتوانی لەبەری بكا، ئەگەر لەبەریشی بكردایە زۆر پێی ماندودەبوو. بۆیە پەروەردگار پێی فەرموو: ئەندازەی بگرە نەوەندە تەنكی دروست بكە: كە جەستە نەپارێزێ، نە ئەوەندە ئەستوریشی دروست بكە: كە نەتواندرێ لەبەر بكرێ.

﴿واعملوا صالحاً اني بما تعملون بصير﴾ ئەی خانەوادەی داود! کردەی چاك بکەنو دڵسۆزانە ئەنجامی بدەن، سوپاسی نیعمەتەکانی خودا بکەن بەسەرتانەوە. سپڵەیی مەنوێنن ﴿اني بما تعملون بصير﴾ من چاودێرم بەسەرتانەوە، کردەوەکانتان دەبینمو وتەکانتان دەبیسم، هیچ شتێکم لێ گوم نابێ، ئاگاداری هەموو شتێکم.

ئایەتەکە ئاماژە بەوە دەکا: کە کردەوەی چاكو دڵسۆزانە بەسوپاسگوزاریو نیعمەت دەژمێردرێ، چونکە کردەوەی چاك نەفس پاڵفتەو گیان مشتو ماڵ دەکاو لەهەڵخسلیکانو لادان دەیانپارێزێ.

نیعمەتی خودا بەسەر سولەیماندا

وَلِسُلَيْمَٰنَ ٱلرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۖ وَأَسَلْنَا لَهُۥ عَيْنَ ٱلْقِطْرِ ۖ وَمِنَ ٱلْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِۦ ۖ وَمَن يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١٢﴾ يَعْمَلُونَ لَهُۥ مَا يَشَآءُ مِن مَّحَٰرِيبَ وَتَمَٰثِيلَ وَجِفَانٍ كَٱلْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَّاسِيَٰتٍ ۚ ٱعْمَلُوٓا۟ ءَالَ دَاوُۥدَ شُكْرًا ۚ وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِىَ ٱلشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ ٱلْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِۦٓ

إِلَّا دَابَّةُ ٱلۡأَرۡضِ تَأۡكُلُ مِنسَأَتَهُۥۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ ٱلۡجِنُّ أَن لَّوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ ٱلۡغَيۡبَ مَا لَبِثُواْ فِي ٱلۡعَذَابِ ٱلۡمُهِينِ ﴿١٤﴾

دوای ئەوەی باسی ئەو نیعمەتانەی کرد: کە بەخشیبوونی بەحەزرەتی داود ﷺ لەپلەو پایەی پێغەمبەرێتیو دەسەڵاتی فرمانڕەوایی، ئەمجار باسی ئەو نیعمەتانە دەکا: کە بەخشیبوونی بەحەزرەتی سولەیمان: کە بریتی بوون لەوەی بای بۆ ژێربار کرد بوو، بەنیوە ڕۆژێك مانگەڕێیەکی دەبڕی، هەر کاتێ بیویستایە خۆیو سوپاکەی سواری فەرشەکە دەبوونو با بەنیو ڕۆژ مانگەڕێیەکی دەگواستنەوەو تاقی ئێوارەش مانگەڕێیەکی دەبڕیو دەیهێنانەوە شوێنی خۆیان. کانی مسمان بۆ ڕام کردبوو بەئارەزۆی خۆی بەکاری دەهێنا. جندۆکەی بۆ ژێربار کرابوون چی بیویستایە بۆیان ئەنجام دەدا. باڵندەمان بۆ ڕام کردبوون بەویستی ئەو هەڵسو کەوتیان دەکرد. دەفەرموێ: ﴿ولسليمان الريح غدوها شهر ورواحها شهر﴾ واتە: هەر وەکوو بەمیهرەبانی خۆمان ئەو نیعمەتانەمان بەحەزرەتی داود بەخشیبوون، بۆ سولەیمانیش چەند نیعمەتێکی بەرچاوو گەورەمان تەرخان کردبوو.

١- هێزێکی هەوایی تایبەتمان دابوویە، بامان بۆ ڕام کردبوو، تاقی بەیانی مانگەڕێیەك دەیگواستەوە، تاقی ئێوارەش مانگەڕێیێ دەیهێنانەوە شوێنی خۆی.

حەسەنی بەصری دەفەرموێ: حەزرەت سولەیمان خۆیو داورودەستەی دەچوونە سەر فەرشەکەو لەدیمەشقەوە با هەڵی دەگرتن لەشاری ئیستەخر دادەبەزین بۆ ناخواردنی نیوەڕۆ، ئەمجار لەئیستەخرەوە بۆ ئێوارە دەیگەیاندنە شاری (کابل)ی ئەفغانستان، لەنێوان دیمەشقو کابلدا مانگەڕێیەك بوو. نیوان ئیستەخرو کابولیش مانگەڕێیەك بوو.

٢- نیعمەتی مس توانەوە. دەفەرموێ: ﴿وأسلنا له عين القطر﴾ کانی ئاسنمان بۆ رام کردبوو، بەئارەزۆی خۆی بۆ هەر شتێك بیویستایە دروستی بکاو پێویستی بەئاسنی تواوە بوایە لەلای ئامادە بوو، بەبێ ئەوەی پێویستی بەکورەی ئاگرو چەکوچ هەبێ، ئەو مسە تواوەی لەژێر دەستا بوو چۆنی بویستایە ئاوا بەکاری دەهێنا، وەکوو چۆن بۆ حەزرەتی داود ئاسنمان بۆ نەرم کردبوو!!

٣- ژێربار کردنی جندۆکە بۆ سلێمان. دەفەرموێ: ﴿ومن الجن من يعمل بين يديه باذن ربه﴾ بۆ سولەیمانمان ژێربار کردبوو لەجندۆکە کەسانێك: کە [illegible]استو فەرمانی ئەو کاریان دەکردو میحرابو قەصرو باڵەخانەو مەنجەڵو قازانو شتی تریان بۆ دروست دەکرد. بەفەرمانو ویستی ئەو جینیانە گوێڕایەڵی سولەیمان بوون ﴿ومن يزغ منهم عن أمرنا نذقه من عذاب السعير﴾ هەر کەسێك لەو جندۆکانە سەرپێچی فەرمانی ئێمەیان بکردایەو گوێڕایەڵی [illegible]ـمانی سولەیمان نەبوایە، بەسزای ئاگر سزامان دەدان، لەدونیاو لەقیامەتدا تووشی سزای سەختو دژوارمان دەکردن.

﴿يعملون له ما يشاء من محاريب وتماثيل وجفان كالجواب وقدور راسيات﴾ ئەو جندۆکانە هەمیشە گوێڕایەڵو ملکەچ کاریان بۆ حەزرەتی سولەیمان دەکردو هەرچی بیویستایە لەدروستکردنی کۆشكو تەلارو مزگەوتو مینبەرو منارەو قەڵاو باڵەخانە، پەیکەری گیانلەبەرو مەنجەڵو قازانی گەورەی وەها لەبەر گەورەیی و فراوانی لەشوێنی خۆیاندا دادەمەزرێندرانو جوڵەیان پێ نەدەکرا، هەروەها گەلێ شتی تریان بۆ دروست دەکرد وەکوو گۆزەو دیزەو کاسەو کەوچكو سەعەندو لەگەنو دەوریو بەلەم. ئەمانەیان بۆ دروست دەکرد لەمسو شوشەو روخامو مەرمەڕو گەلێ کانی تری بەنرخ.

﴿اعلموا آل داود شكراً وقليل من عبادي الشكور﴾ خیطابمان ئاڕاستەی خانەوادەی داود کردو پێمان گوتن ئەی بنەماڵەی داود، بەردەوام بن لەسەر سوپاسگوزاری نازو نیعمەتەکانی خودا، هەمیشە سوپاسی خودا بکەن: کە پلەو پایەی پێغەمبەرێتیو دەسەڵاتو فەرمانڕەوایی پێ بەخشیون، لەدونیاو قیامەتدا سەرفرازو بەختەوەرن، بێگومان بەندەی سوپاسگوزار کەمن، زۆر کەمن ئەوانەی صیفەتی (شکور)یان هەیە، چونکە (شکور) صیفەی موبالەغەیەو ئەوە دەگەیەنێ لەهەموو حاڵو وەزعێکیدا، لەخۆشیو ناخۆشیدا سوپاسی خودا دەکا. وەکوو لەئایەتێکی تر ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿إلا الذين آمنوا وعملوا الصالحات وقليل ماهم﴾(ص:٢٤).

لەصەحیحەینی موسلیمو بوخاریدا هاتووە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (ان أحب الصلاة إلى الله تعالى صلاة داود، كان ينام نصف الليل، ويقوم سدسه، وأحب الصيام إلى الله تعالى صيام داود كان يصوم يوما ويفطر يوما، ولا يفر إذا لاقى) خۆشەویسترین نوێژ بەلای خودای مەزنەوە نوێژی داودە، ئەوە بوو نیوەی شەو دەنوستو شەشیەکیشی نوێژی دەکرد، خۆشەویسترین ڕۆژو بەلای خوداوە ڕۆژوگرتنی داود بوو، ڕۆژێك بەڕۆژو دەبوو ڕۆژێك پێ نەدەبوو، هەر کاتێکیش بەرەنگاری دوژمن ببوایەوە هەڵنەدەهاتو خۆی دەگرت.

لێرەدا چەند تێبینییەك هەیە موفەسسرین لێی دواون:

١- ئەو بایەی: کە خودا بۆ حەزرەتی سولەیمانی ڕام کردبوو ئایا بایەکی تایبەتی بووەو هەر کاتێ حەزرەتی سولەیمان ویستبیەتی ئامادەبوو؟ یان ئەو بایە عادەتی بووە، وەك ئەوە بایەی کە ئێمە هەستی پێ دەکەین؟ بۆ ئەو بەو جۆرە موسەخەر بوو؟!

٢- سەرچاوەی ئاسنەتواوەکە شاری سەبەء بووە، یان شوێنێکی تربوو؟

٣- ئەو جندۆکانەی بۆ سولەیمان ژێربار بوون ئایا سولەیمان بۆخۆی بینیونیو خەڵکی تر نەیدیون؟

هەموو ئەم تێبینییانە راوو بۆچونی راڤەکەرانی قورئانن‌و بەدورو درێژی لێی دواون‌و نامانەوێ راگوێزی ئێرەیان بکەین.

٤- دروستکردنی پەیکەری گیانلەبەر لەئایینی ئەواندا رەوابووە، بەویستی سولەیمان جۆرەها پەیکەریان بۆ دروست دەکردن!

تیرمیذی لەئەبو هورەیرەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ پێغەمبەر ﷺ چووە سەر دوانگەو ئەم ئایەتەی خوێندەوە پاشان فەرمووی: (ثلاث من أوتيهن فقد أوتي مثل ماأوتي آل داود) سێ خەصلەت هەن کەسێك ئەو خەسڵەتانەی پێ دران، ئەوە وەکوو خانەوادەی داود فەضل‌و رێزی پێدراوە، هاوەڵان عەرزیان کرد ئەو سێ خەسڵەتە چین؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (العدل في الرضا والغضب، والقصد في الفقر والغني وخشية الله في السر والعلانية) میانەڕەوی لەرەزامەندیو رق هەڵساندا، میانەڕەوی لەهەژاریو دەوڵەمەندیدا، ترسان لەخودا بەئاشکراو نهێنی.

وێڕای ئەو هەموو دەسەڵات‌و رێزەی درابوو بەسولەیمان لەدەستی مردن رزگاری نەبوو، بۆیە قورئان ئاماژە بەدیمەنی کۆتایی ژیانی حەزرەتی سولەیمان دەکاو دەفەرموێ: ﴿فلما قضينا عليه الموت مادلهم على موته إلا دابة الأرض تأكل منسأته، فلما خرّ تبينت الجن أن لو كانوا يعلمون الغيب مالبثوا في العذاب المهين﴾ کاتێ بڕیارماندا مەرگ بەسەر سولەیماندا بدەین‌و مراندمان، لەحاڵێکدا مرد: کە بەراواستانەوە خۆی بەسەر عەصاکەیدا دابوو،

جندۆکەکان بەمردنەکەی سولەیمانیان نەزانیبوو، لەترسانی هەر خەریکی ئیش کردن بوون‌و نەیاندەوێرا پشوێك بدەن، نەیانزانی: کە مردوە هەتا مۆرانە لەگۆچانەکەی دا گۆچانەکەی: کە خۆی بەسەردا دابوو کرمۆڵ بوو، خۆی بۆ نەگیراو کەوتە سەرزەوی، ئیتر ئەو کاتە جندۆکە بۆیان دەرکەوت: کە نهێنی نازانن، چونکە ئەگەر نهێنیان بزانیایە ئەو هەموو ماوە دوور دوورو درێژە لەژێرباری بێگاری سولەیماندا نەدەمانەوە، هەر لەگەڵ حەزرەتی سولەیمان گیانی دەرچوو خێرا پێیان دەزانی‌و لەو هەموو ماندوبوونەی ئەو ماوە درێژەی دوا مردنی سولەیمان رزگاریان دەبوو، ئەو سوخرە کێشیەیان لەکۆڵ دەبوەوە.

تێبینی:

لەوەپێش وەکوو زانیمان ئایەتەکە بەئاشکرا ئەوەی لێ وەرگیرا کە جندۆکەکان پەیکەری گیانلەبەرانیان بۆ حەزرەتی سولەیمان بۆ دروست دەکردن‌و ئەویش لەشوێنی تایبەتی نمایشی دەکردن. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە وێنە دروستکردن‌و پەیکەرتاشی لەسەردەمی ئەودا رەوا بووەو ئایینی ئیسلام ئەو شەریعەتەی نەسخ کردۆتەوەو پەیکەرتاشی‌و وێنەکێشانی حەرامکردوە، هۆی ئەم حەرامکردنەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی رەگ‌و ریشەو تارمایی بتپەرستی لەبێخ هەڵکەنێ‌و دیاردەی دزێوی بت‌و صەنەم نەمێنێ.

ئیبنولعەرەبی لە(أحكام القرآن)دا پێنج فەرمودەی صەحیحی هێناون‌و کردونی بەبەڵگە لەسەر ئەوە: کە وێنەکیشان‌و پەیکەرتاشی حەرامە:

١- فەرمودەیەکە موسلیم لەئەبوطەلحەوە ریوایەتی کردەوە دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (لاتدخل الملائكة بيتا فيه كلب ولا صورة) فریشتەکان ناچنە ماڵێکەوە سەگی تێدا بێ، یان وێنەی تێدابێ. زەیدی کوڕی خالیدی

جوهەنی: کە ئەو فەرمودەیەی ریوایەت کردوە رستەی (إلا ماکان رقماً في ثوب)ی لێ زیاد کردوە. ئەم چەرتکردنە ئەوە دەگەیەنێ: کە وێنە لەسەر قوماش حەرام نیە، وەلێ ریوایەتی تر هەن ئەوە دەگەیەنن کە وێنەی سەر قوماش مەکروهە. هەروەها فەرمودەی تر هەن: کە نەسخی مەنع کردنی (وێنەکێشانو پەیکەرتاشی)یان کردۆتەوە زانایانی ئیسلام دوای پێك گرتنو بەرامبەری کردنی فەرموودەکان بەیەکتری، هاتوونە سەر ئەوە: کە وێنەکێشانو پەیکەرتاشی بەهەموو جۆرەکانیەوە حەرامە.

٢- فەرمودەیەکی تر لەو فەرمودانە: ئەوەیە: کە بوخاریو موسلیم لەعائیشەوە ریوایەتیان کردوە دەفەرموێ: پەردەیەکمان بەسەر دەرگاکەوە بوو وێنەی باڵندەی لەسەر بوو، هەر کەسێ بچوویایە ژوورەوە پەردەکە بەرەو روی دەبوو، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (حولي هذا فاني كلما دخلت فرأيته ذكرت الدنيا) پەردەکە ئەم دیواودیو بکە، چونکە من هەر کاتێ: دێمە ژوورەوە دونیام بیر دەکەوێتەوە..، فەرموودەیەکی تر لەخاتو عائیشەوە ریوایەت کراوە دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ هاتە لام من بەپارچە قوماشێکی تەنك خۆم داپۆشیبوو هەندێ وێنەی تێدا بوو، ئیتر کە پێغەمبەر منی بینی رەنگی گۆڕا، دوایی پارچە قوماشەکەی دەست دایەو وێنەکانی شێواند، پاشان فەرمووی: (ان من أشد الناس عذابا يوم القيامة الذين يشبهون بخلق الله عز وجل) بێگومان کوشندەترین سزای رۆژی قیامەت بۆ ئەو کەسانەیە: کە لاسایی دروستکردنی خودا دەکەنەوە.

بەم جۆرە ئیبنولعەرەبی[١] و قورطوبی[٢] پێیان وایە بەشێوەیەکی گشتی وێنەکێشان حەرامە، ئەمجار لەم قاعیدەو یاسا گشتیە چەند شتێکیان چەرت کردوەو فەرموویانە حەرام نین، بۆ نموونە منداڵ خافڵێنەی وەکوو بووکە شوشەو ئەم جۆرە شتانە، ئاماژە بەو فەرموودەیەی لەعائیشەوە ریوایەت کراوە دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ عائیشەی مارە کرد تەمەنی حەوت ساڵ بوو، گواستیەوە تەمەنی نۆ ساڵ بوو، بووکەشوشەو منداڵ خافڵێنەکانی لەگەڵ خۆی برد.[٣]

هەر خاتو عائیشە دەفەرموێ: من لای پێغەمبەر ﷺ یاریم بەبووکەشوشە دەکردو کۆمەڵێك دەستەخوشکم هەبوون یارییان لەگەڵ دەکردم: کە پێغەمبەر ﷺ وەژوور دەکەوت شەرمیان دەکرد وازیان لێ دەهێنا، پێغەمبەر ﷺ هەڵیدەنان بۆ ئەوەی بەردەوام بن ئەوانیش دەستیان دەکردەوە بەیاری کردن لەگەڵ مندا.[٤] بڕێ لەزانایان فەرموویانە ئەو دەقانەی وێنەکێشان حەرام دەکەن مەبەست لێیان وێنەی گیانلەبەرانە بەشێوەیەك: کە رێكو پێك کرابێ تەنها گیانی تێدانەبێ، ئاماژە بەو فەرمودەیەی: کە دەفەرموێ: (أشد الناس عذابا يوم القيامة الذين يشبهون خلق الله) لەریوایەتێکی تردا دەفەرموێ: (يقال لهم أحيوا ما خلقتم) کەوابێ مەنع کردنی وێنە کێشانەکە رودەکاتە کێشانی وێنەی گیانلەبەران بەمەبەستی لاسایی کردنەوەی دروستکردنی خودا، ئەمەش کاتێك وا دەبێ کە وێنەکە کەمو کوڕی نەبێو هەر گیانی کەم بێ! کەوابوو وێنەکێشانی کێوو دارو درەختو هەر شتێك کە بێ گیان بێ ئەوە حەرام نیە.

---

(١) احکام القرآن ج٤/١٥٨٩.

(٢) تفسیر القرطبي ج١٤/٢٧٢-٢٧٤.

(٣) ئیمامی موسلیم لەباسی (النکاح)دا ٧/١٤٢٢ باب١٠ دەسەڵاتی باوك مارەکردنی کچی بچکۆلەدا ریوایەتی کردوە.

(٤) ئیمامی بوخاری لە(الأدب)دا (٦١٣٠ باب/٨١) ریوایەتی کردوە.

هەروەها هەموو وێنەیەك كەوا دابنرێ قەصدی رێزلێ گرتنی لێ نەكرێ.

بەكورتی وێنەكێشانی هەموو گیانلەبەرێك حەرامە جگە لەمندالّ خافلّێنەی وەكوو بووكەشوشە، بەلاّم تەصویری شەمسیو فوتوغرافی چ خراپیەكیان تێدا نیەو بەحەرام حسێب ناكرێن، بەلّكوو لەواقیعدا ئەو جۆرە وێنانە وێنەكێشان نین بەلّكوو حەبسكردنی شێوەیەكیە یان بلّێین بەند كردنی سێبەرەكەیە. وەكوو حەبسكردنی وێنە وایە لەناو ئاودا یان لەئاوێنەدا.

چیرۆكی سەبەء و لافاوەكەی

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ ءَايَةٌ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا۟ مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَٱشْكُرُوا۟ لَهُۥ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَأَعْرَضُوا۟ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ ٱلْعَرِمِ وَبَدَّلْنَٰهُم بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَىْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَىْءٍ مِّن سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾ ذَٰلِكَ جَزَيْنَٰهُم بِمَا كَفَرُوا۟ وَهَلْ نُجَٰزِىٓ إِلَّا ٱلْكَفُورَ ﴿١٧﴾ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ ٱلْقُرَى ٱلَّتِى بَٰرَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَٰهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا ٱلسَّيْرَ سِيرُوا۟ فِيهَا لَيَالِىَ وَأَيَّامًا ءَامِنِينَ ﴿١٨﴾

فَقَالُوا۟ رَبَّنَا بَـٰعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَجَعَلْنَـٰهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَـٰهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَـٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُۥ فَٱتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُۥ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَـٰنٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِٱلْـَٔاخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِى شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

لەوەپێش باسی سوپاسگوزارانی نیعمەتی خودای کرد، پاداشی تۆبەکاران و پابەندبوانی فەرمانی خودای دیاری کرد: کە برێك لەو خوداپێداوانە حەزرەتی داود و حەزرەتی سولەیمان بوون.

ئەمجار دوا بەدوای ئەوە حاڵی ئەو کافرانە رون دەکاتەوە: کە سپڵەو پێنەزانن بەنیعمەتەکانی خودا، چیرۆکی خێڵی سەبەئیش دەکاتە ئاوێنەی باڵانوماو نموونەی ئەو کافرانەی خودا لەدونیادا قارێ لێ گرتن و نازو نیعمەتی لێ ستاندنەوە، بەمەش هەڕەشە لەقورەیشییەکان دەکاو هەموو ئەوانە دەترسێنێ: کە سپڵەن بەرامبەر بەنیعمەتی خودا. بابزانین (سبأ) کێن و چۆن بون و چییان بەسەر هات؟

سەبەء ناوە بۆ گەلو هۆزێك لەباشووری یەمەندا نیشتەجێ بوون، تەبابیعەکان لەمان بوون، هەروەها بەلقیسیش لەمانە. لەزەوی‌و زارێکی پڕ پیت‌و بەرەکەتدا دەژیان، تا ئەمڕۆش زەوی‌و زارەکەیان‌و شوێنەوارێکی ئەم پیت‌و فەڕەی پێوەدیارە، پێشکەوتنیان بەدەست هێناو لەبواری ژیاردا گەییشتنە ئاستێك بتوانن سەیتەرە بەسەر ئاوی روبارو بارانی زۆردا بکەن، توانییان بەربەستی قایم‌و بەرفراوان لەبەردەم ئەو روبارانەدا بکەن: کە لەلای باشوورو خۆرهەڵاتەوە بۆیان دەهاتن. ئەوە بوو بەربەستێکی سروشتیان لەنێوان دوو کێودا لەسەر روبارەکە دروست کرد، لەناو دەربەندەکەدا بەربەستەکەیان هەڵچنی‌و هەندێ کونیان لێ هێشتەوە بۆ ئەوەی بەئەندازەی پێویست ئاویان بۆ بێ‌و هەر کاتێ پێویستیان بەئاوی زۆر بوایە ئاویان زۆرتر بەردەدایەوەو پێویستیشیان نەبوایە ئاوەکەیان دەگرتەوە، بەم جۆرە توانیان ئەندازەیەکی زۆر ئاو پەزمەندە بکەن‌و بەگوێرەی پێویستی خۆیان لێی کار بکەن. بەم جۆرە بەحراوێکی باش [illegible] بۆخۆیان دروست کردبوو، ئەم بەنداوە بەبەنداوی مەئرەب مەشهوورە، بەهۆی ئەم بەربەستەوە ئاوی روبارو لافاوو باران کۆدەبوەوەو لەکاتی پێویستدا کشت‌و کاڵی خۆیان پێ ئاودێر دەکردو بوبوە هۆی خێرو فەڕو هاتی ئەو ولاتە.

ئەم بەنداوە کەوتبوە ولاتی مەئرەب: کە سێ قۆناغ لەشاری صەنعاء دوورە. ساڵی ١٩٨٧ی‌ز ئەم بەربەستە مێژوویی‌یە سەرلەنوێ تازەکرایەوە.

دەی با گوێ بۆ قورئانی پیرۆز بگرین بزانین چۆن وەصفی ولاتی سەبەء دەکاو وێنەی کشت‌و کاڵ‌و دارو درەختی جۆراو جۆری ئەو دەڤەرە بەیان دەکا؟.

دەفەرموێ: ﴿لقد كان لسبأ في مسكنهم آية جنتان عن يمين وشمال، كلوا من رزق ربكم، واشكروا له بلدة طيبة ورب غفور﴾ بێگومان هەبوو بۆ گەلی سەبەء لەزێدو نیشتمانی خۆیاندا، ئاوەدانیو خێرو فەڕو ژیانی خۆشو شانو شەوکەوتو دەسەڵاتی فەرمانڕەوایی: کە بەڵگەبوو لەسەر بەتوانایی خودا: کە ئەو هەموو دەسەڵاتو نازو نیعمەتەی پێ بەخشیبوون دەوڵەتوحوکمەتیان هەبوو، کشتو کاڵو بەروبوومی زۆرو ئاوو هەوای سازگارو میوەجاتی زۆرو جۆراو جۆریان بۆ فەراهەم هاتبوو، بەهۆی ئاوی پەزمەندەکراوی ئەو بەنداوە: کە بەبەنداوی مەئرەب بەناوبانگە هەموو خێرو فەڕێکیان بۆ هاتبوە دی.

لەنزیکی پایتەختی خۆیان دوو باخی زۆر گەورەو فراوانو سەرنج ڕاکێشیان دروست کردبوو، یەکێکیان لەلای ڕاستی شارەکەوە بوو، ئەوی تریان لەلای چەپی شارەکەیان بوو، لەم باخانەدا جۆرەها میوە هەبوو، زمانی حاڵی وڵاتو بانگکەری مەعنەوی، یان پەیڕەوکارانی پێغەمبەرەکەیان فەرمانیان پێ کردن: کە لەززەتو خۆشی وەربگرن لەو نازو نیعمەتەی خودا بۆی فەراهەم هێناونو سوپاسی بکەنو یەکتاپەرستی بکەنو گوێڕایەڵی فەرمانو جڵەوگیرییەکانی بن. پێیان گوترا: ئەم شوێنەی کە ئێوە تێیدا نیشتەجێ بوون شارێکی خۆشو هەوا سازو خاوەن پیتو بەرەکەتو ڕزقو ڕۆژی زۆرو هەمە جۆرە، خودایەکی میهرەبانو تاوانبەخشتان هەیە، لەتاوانتان خۆش دەبێ ئەگەر بەردەوام بن لەسەر یەکتاپەرستیو فەرمانبەرداری.

وەلێ ئەو گەلو هۆزە سپڵەبوونو سوپاسی پەروەردگاریان نەکرد ﴿فأعرضوا فأرسلنا عليهم سيل العرم، وبدلناهم بجنتيهم جنتين ذواتي أكل خمط، وأثل وشيء من سدر قليل﴾ پشتیان لەیەکتاپەرستیو خوداناسی

هـەلگرد، گوێڕایـەڵی فـەرمانو جڵـەوگیری پـەروەردگاریان نـەبوون رویـان کـردە بێـدینیو خۆپەرسـتیو شـوێن پـەیامی شـەیتان کـەوتن، گومڕابـوونو رێبـازی ژیانیان لـێ تێکچوو وەکوو لەچـەند ئایـەتێکی تـردا ئامـاژە بـەوە دەکـاو لەسـەر زوبـانی پەپوسـلێمانکەی سـولەیمان دەفـەرموێ: ﴿وجئتـك مـن سبأ بنبـأ يقـين، انـي وجـدت امـرأة تملكهـم، وأوتيـت مـن كـل شـيء ولهـا عـرش عظـيم، وجـدتها وقومهـا يـسجدون للـشمس مـن دون الله، وزيـن لهـم الـشيطان أعمـالهم فـصدهم عن السبيل فهم لايهتدون﴾(النمل:٢٢-٢٤).

ئیتر لەتۆڵـەی کـوفرانی نیعمـەتو سـپڵەییياندا بـەهۆی سەرپێـچی فـەرمانی پەروەردگاریان ژیانمان لـێ تاڵ کردن، پیـتو فـەڕو بەرەکـەتمان لـێ گرتنـەوە، ئـەو بەنـداوەی: کـە سەرچـاوەی خێـرو خۆشـییان بـوو تێکمـان دا، بەربەسـتەکەیان روخاند، لافاوی بەنداوی بەربەست روخاو کـشتو کـاڵو مڵـكو مـاڵی تێـكو پێـك دانو هـەموو زەویو زاری داپۆشـینو خانووبـەرەی رامـاڵینو خۆشـیان تێـدا چـونو خنکـان، مەگـەر تاقتاقـەیان نـەبێ: کـە رزگاریـان بـوو رەهەنـدەی وڵاتـان بـوونو بوونـە پەنـدی زمانـەو، خـەڵکی بەنمونـەو پەنـدو مـەتەڵ باسـی پەراگەنـدەیی دانیـشتوانی سـەبەء دەهێننـەوە. دەڵـێن: (تفرقـت أيـدي سـبأ)! لەشـوێنی ئـەو کیـشوەرە خـۆشو رازاوەو ئـەو بـاخو باخاتـە جـوانو دڵگـیرو خـاوەن بـەرو میوەجاتـە، بـاخو باخـاتی سـوتەمەڕۆو بـێ بـەرو چـقڵاویو ناشـیرینمان پێـدان دەڵێن: تەنها درەختی ئەراكو ئەثلو سیدری تێـدا بـوو، کـە بێبـەرو کەمبـەرو بـێ سود بوون. نەدیمەنیان جوان بوو نەبەروبوومیان هەبوو.

﴿ذلك جزيناهم بما كفروا وهـل نجـازي إلا الكفـور﴾ ئـەم گۆڕانکارییـەی لەژیانی ئەو گەلە ستەمکارە سپڵەیەدا کردمـانو بـەو شـێوە سـزامان دان بـەهۆی ئـەوە بـوو کـوفرانی نیعمـەتیان کـرد، هاوەڵیـان بـۆ خـودا دانـاو حـەقیان بـەدرۆ

خستەوەو لایاندا بۆ لای باطلو گومڕا بوون، لەسەر کوفریان سزامان دان، ئایا ئێمە جگە لەکافرو ستەمکار سزای کەسی تر دەدەین؟

ئەمجار پەروەردگار دوای ژماردنی نیعمەتەکانی خۆی بەسەر سەبەئییەکاندا لەشوێنی خۆیان، چەند نیعمەتێکی تریان باس دەکا: کە خودا بۆی فەراهەم هێنابوون، لەکاتی گەشتو گوزارو بازرگانی کردنو هاتوچۆیاندا بۆیان دەستەبەربوبوو دەفەرموێ: ﴿وجعلنا بينهم وبين القرى التي باركنا فيها قرى ظاهرة﴾ لەنێوان سەبەئییەکانو گوندەکانی ولاتی شامو خاکی خاوەن فەرو بەرەکەتدا، چەند گوندێکی بەرزو بەرچاوو نزیك لەیەکتریو خاوەن باغو باغاتو سەرچاوەی ئاوی ساردو سازگارو کشتو کالی بەپیتو فەرو میوەی جۆراو جۆرو بەتامو لەززەت هەبوو، بەجۆرێك رێبوار لەوولاتو هەرێمانە پێویستی بەئاو هەلگرتنو تێشوو نەدەبوو بەلکوو لەهەر شوێنێك بیویستایە ئاوو خواردەمەنی ئامادەبووە.

﴿وقدرنا فيها السير﴾ رێگاو بانەکانی نێوان ولاتی سەبەئو شام قۆناغ قۆناغو مەنزل مەنزل کردبوو، بەگوێرەی پێویستیاتی رێبوارەکان ئەندازەدار کرابوون، نیوەڕۆ لەگوندێك پشوویان دەداو ئێوارە لەگوندێکی ترو بەم جۆرە تا دەگەییشتنە شام.

﴿سيروا فيها ليالي وأياما آمنين﴾ بەزوبانی حال یان بەشێوەی راستەوخۆو گوفتار، پێیان گوترا: بەدلنیاییو دلخۆشی بەشەوو بەرۆژ هاتوچۆ بکەن، لەکەس مەترسن غەمی برسییەتیو تینوایەتی ترسی چەتەو رێگرتان نەبێ.

بەکورتی دوو هۆکاری سەرەکی ژیانخۆشییان بۆ دەستەبەر بوبوو، دلنیایی لەژیانو مالو تێرو تەسەلیو رەوینەوەی تارمایی برسیایەتی.

کەچی بەو نیعمەتانەش وەندەی تر لەخۆیان بایی بوونو ئەو ژیانە نەرمو نۆڵەیان بەخۆیان رەوانەبینیو ﴿فقالوا: ربنا باعد بين أسفارنا، وظلموا أنفسهم﴾ لەنازو نیعمەتی جۆراو جۆرو ژیانی نەرمو نۆڵ وەڕز بوونو وتیان: خودایە نێوان ئێمەو ئەو ولآتەی بۆی دەچین دوور بخەرەوە، چۆڵەوانیو بیابانی تێدا دروست بکە بۆ ئەوەی جوداوازی نێوان هەژارو دەوڵەمەند هەبێ، بابای دەوڵەمەند دەتوانێ ئاوی ساردو تێشووی باش بۆ خۆی دابین بکا، هەژاریش بەکولەمەرگی ئەو رێگایە دەبڕێ. بەمەش دەوڵەمەندەکانیان دەیانتوانی تەکەببورو شانازی بەسەر هەژارەکانیاندا بکەن، ئەمە نیشانەی ئەوپەڕی بێ عەقڵییان بوو: ئەو ژیانە خۆشەیان بۆ دەستەبەر بوبوو کەچی ئاواتەخوازی ژیانی کولەمەرگیو چەرمەسەریبوون، هەروەکوو چۆن نەتەوەی ئیسرائیل خۆشترین خواردەمەنییان بۆ دەستەبەر بوبوو، کە گۆشتی باڵندەی شەلاقەو گەزۆ بوو، کەچی داوای خواردەمەنی پاقلەو خەیارو نیسکو پیازو ئەم جۆرە خواردەمەنییانەیان دەکرد.

ئەو نەفامانەی سەبەئیش، ئەو ژیانە خۆشو ولآتە ئاوەدانو پڕپیتو بەرەکەتو ئاوەدانو قۆناغ لێك نزیکانەیان هەبوون، گوندییان لێك نزیكو رێگای سەفەرو هاتوچۆیان ئارامو بێ ترس، کەچی داوای ئەوەیان دەکرد گوندەکانیان لێك دوور بکەونەوە، رێگای هاتووچۆی سەفەریان ناخۆش ببێو پێویستیان بەتێشوو ولآغی سواریو بارەبەر هەبێو وای لێ بێ هەموو کەس نەتوانێ سەفەر بکا. بۆیە خودا بەستەمکاری ناوبردون، چونکە لەسروشت لایانداو هەوڵی وێرانکردنی ولآتی خۆیان دا، خۆیان خستەبەر قارو غەزەبی خوداو بەدبەختو چارە رەش بوون!

دەفـەرموێ: ﴿وجعلناهم أحاديث ومزقناهم كـل ممـزق﴾ کردماننـە پەنـدی زەمانـەو پەرتـەوازەمان کـردن، بەسـەرهاتی ئـەوان بـووە چـیرۆکی بـەرئاگردانو حیکایەتخوانان کۆرو ئەنجومەنیان پێ گەرم دەکەن. ﴿ان في ذلـك لآيـات لكل صـبار شـكور﴾ بێگومـان لەبەسـەرهاتو روداوی گـەلەکـەی سـەبەءدا ئامۆژگاری هەیە بۆ هەموو ئەوانەی خـۆگرو پـشوو درێـژن لەسـەر بـەلاو تەنگانـەو سوپاسگوزارن لەسەر نیعمەتە جۆراو جۆرەکانی پەروەردگاریان.

ئایەتەکە ئـادەمیزاد هەڵـدەنێ بـۆ سوپاسـگوزاری لەسـەر نیعمـەتو خـۆگری لەبەرامبەر نیعمەتدا.

لەصـەحیحەیندا فەرمودەیـەك هەیـە ئـەبو هـورەیرە دەیگێڕێتـەوە دەفـەرموێ: پێغەمبـەر فەرموویـەتی: (عجبا للمؤمن، لايقضي الله تعالى له قضاء إلا كـان خـيرا لـه، ان أصـابته سـراء شـكر، فكـان خـيرا لـه، وان أصـابته ضـراء صـبر فكان خيرا له وليس ذلك لأحد إلا للمؤمن) کـاری موسـوڵمان سـەیرە، خـودا هـەر قەزاو قەدەرێکی بەسەر بێنێ بۆی دەبێتـە خێـرو بێـر، ئەگـەر تووشـی خۆشـی بـوو سوپاسی خودای کـرد، ئـەوە دەبێتـە خێـر بـۆی. ئەگـەر تووشـی ناخۆشـییەك بـوو خۆی راگرتو بەصەبر بوو ئەوەش دەبێتـە خێـر بـۆی. ئـەم حـاڵو وەزعـەش تـەنها بۆ موسوڵمان دەستەبەر دەبێ.

بەڵێ بەندەی باشو نموونـەیی ئـەو کەسـەیە: هـەر کاتێـك نیعمـەتی بەسـەردا رژان سوپاسگوزار بێ، ئەگەر بەلایەکی توش بوو بەصەبرو خۆڕاگر بێ.

دوابـەدوای چـیرۆکی ئـەهلی سـەبەء ئـەوەمان پـێ رادەگەیـەنێ کـە ئـەوانو وێنەی ئەوان کەسـانێکن شـوێن شـەیتان کـەوتونو ملکەچـی هـەواو هەوەسـبازیی خۆیان بوونو لەرێگـەی حـەقو راسـتی لایـان داوە، دەفـەرموێ: ﴿ولقـد صـدق عليهم إبليس ظنه فاتبعوه إلا فريقا من المـؤمنين﴾ واتـە: شـەیتان گومـانی وابـوو

ئەگـەر هـەوڵ بـدا دەتوانـێ سـەبەئییەکان لەخـشتەبەرێو گومڕایـان بکـا، گومانەکـەی راسـت دەرچـوو، ملکەچـی گـومڕایی کردنەکـەی بـوون، لـەخودای خۆیـان یـاخی بـوون کۆمـەڵێکی کـەمیان نـەبێ، دەسـتیان کـرد بەخۆرپەرستیو بەندایەتی کردنیان بۆ خودا وەلا ناو بوونە شوێنکەوتەی شەیتانی نەگریس!

﴿وما كان له عليهم من سلطان إلا لنعلم مـن يـؤمن بـالآخرة ممـن هـو منها في شك وربك على كل شـيء حفـيظ﴾ شـەیتان هـیچ دەسـەڵاتێکی نـەبوو بەسـەر ئـەو گەلەسـتەمکارەی سـەبەئدا، هـیچ بەڵگەیـەکی پـێ نـەبوو بتوانـێ لەرێگـەی بەڵگـەو دەلیلـەوە ئـەوان گـومڕا بکـا، بـەڵکوو تـەنها ختوکـەو هەڵخەڵەتانـدنی پـێ دەکـرێ، بەوەسوەسـەو جـوانکردنی کـاری ناشـیرین بۆیـان گومڕای کـردن، دەسـەڵاتی شـەیتان بەسـەر ئـادەمیزاددا هـەر ئەوەندەیـەو زەختـی پێ لەکەس ناکرێ.

حەسـەنی بەصـری دەفـەرموێ: بـەخودا شـەیتان کوتـەکی نیـەو بـەتۆپزی تاوانی بەکەس نەکردوە، بەڵکوو تـاوانی لـەپێش چـاو جـوان کـردونو دەنـە دەنـەی داون بۆ ئەنجامدانی، ئەوانیش بەپیر بانگەوازییەکەیەوە هاتوون.

خـودا دەفـەرموێ: ئێمـەیش ئـەوانمان بـەتاقیکردەوە بەوەسوەسـەو ختوکـەی شەیتان، بۆ ئەوەی دەری بخەین کـێ ئیمـانی پتـەوی بـەخودا هەیـەو کـێ گومـانی هەیە، ویستمان بەو ختوکـەدانو هەڵخەڵەتاندنـەی شـەیتان واقیعـی ئـادەمیزاد بـۆ خۆیان دەربکەوێ، خاوەن باوەڕو بـێ بـاوەڕ لێـك جـودا ببنـەوە، ئـەگینا خـودا بـۆ خۆی هـەموو شـتێك دەزانـێ پـێش ئـەوەی بـۆ خـەڵکی دەربکـەوێ. دەزانـێ کـێ ئیمـانی بـەخوداو بـەهاتنی رۆژی قیامـەت هەیـەو کـار دەکـا بـۆ سـەروەری ئـەو دونیایـەو کـێ بـڕوای پـێ نیـەو بەتـەمای پاداشـی بـاش لەسـەر کـردەوەی چـاكو سزای دۆزەخ لەسەر تاوانکردن نیە.

بێگومان خودای تۆ ئەی موحەممەد! ئاگادارو زانایە بەسەر هەموو شتێكداو هیچی لی گوم نابێ، كردەوەی كافرو ستەمكارانیش بێ شك لەژێر كۆنترۆڵی زانیاری خودا دەرناچن.

خودا درۆزنەی موشریكەكان شەفاعەتیان بوچەو ئەگەر بیشی كەن لێیان وەرناگیرێ

قُلِ ٱدْعُوا۟ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُۥ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنفَعُ ٱلشَّفَٰعَةُ عِندَهُۥٓ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُۥ ۚ حَتَّىٰٓ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ قَالُوا۟ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا۟ ٱلْحَقَّ ۖ وَهُوَ ٱلْعَلِىُّ ٱلْكَبِيرُ

لەوەپێش باسی سوپاسگوزارانی كردو پاداشو ئەوابیانی رونكردەوە، داودو سولەیمانی كردە نموونەی شوكرانەژمێرانو حاڵی كافرو سپڵەو پێنەزانانی وەكوو سەبەئو هەڵوێستو كردەوەكانیانی وەكوو نموونە هێنایەوە، ئەمجار سەرلەنوێ خیطاب ئاراستەی موشریكەكان دەكاو موناقەشەیان لەگەڵ دەكاو بەلاقرتێوە داوایان لی دەكا كە هانا بۆ خوداكانیان بەرن، بۆ ئەوەی سزایان

لەسەر لابەرن، دەفەرموێ: ﴿قل ادعوا الذين زعمتم من دون الله﴾ ئەی موحەممەد! بەو موشریکانەی قورەیش بڵێ: بانگی ئەو خودا درۆزنانەتان بکەن: کە پێتان وایە شیاوی پەرستن‌و بەندایەتی بۆ کردنن‌و لەجیاتی خودای گەورەو میهرەبان عیبادەتیان بۆ دەکەن، داوایان لێ بکەن با ئەو برسیایەتی‌و قات‌و قڕیەی تووشتان بووە لەسەرتان لابەرن، یان سودو قازانجتان بۆ کێش بکەن.

ئەمجار پەروەردگار بۆ خۆی وڵامیان دەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿لا يملكون مثقال ذرة في السموات ولا في الأرض﴾ ئەو شتانەی ئێوە بەخودایان دەزانن دارایی هیچ شتێك نین، لەئاسمانەکان‌و زەویەدا، تەنانەت ئەگەر بەئەندازەی گەردیلەیەکیش بێ، توانای هیچ خێرو شەڕێکیان نیە، هیچیان پێ ناکرێ، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿والذين تدعون من دونه مايملكون من قطمير﴾(فاطر:١٣).

﴿وما لهم فيهما من شرك وما له منهم من ظهير﴾ ئەو بت‌و صەنەمانەی ئێوە بەخودایان دەزانن دەسەڵاتی هیچیان نیە، نە بەهاوبەشی‌و نە بەسەرخۆیی، نەخۆیان بەدیهێنەرن نەهاوبەشن لەبەدیهێناندا، بەدیهێنەر هەر خودایە، کەس هاوەڵ‌و هاوبەش‌و یارمەتیدەری نیە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ماأشهدتهم خلق السموات والأرض ولا خلق أنفسهم، وما كنت متخذ المضلين عضداً﴾(الکهف:٥١).

ئەمجار نەفی شەفاعەت لەو خودا درۆزنانە دەکاو دەفەرموێ: ﴿ولا تنفع الشفاعة عنده إلا لمن أذن له﴾ لەلای پەروەردگار شەفاعەت سودی نیە، مەگەر شەفاعەتی کەسێك: کە لەلایەن خوداوە رێگای شەفاعەتکردنی پێ درابێ. وەکوو شەفاعەتی فریشتەو پێغەمبەران‌و راستگۆیان‌و شەهیدان‌و پیاوچاکان...هتد. ئەمانەش: رێگەی شەفاعەتکردنیان پێ دراوە، شەفاعەت بۆ کەسێك دەکەن شیاوی شەفاعەت بۆ کردن بێ، کەسێك کافرو موشریك

بووبێ لەژیانی دونیای دا، خودا ئیزن نادا شەفاعەتی بۆ بکرێ، ئەوانیش شەفاعەتی بۆ ناکەن، وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿من ذا الذي يشفع عنده إلا بإذنه﴾(البقرة:٢٥٥) یان دەفەرموێ: ﴿وكم من ملك في السموات لا تغني شفاعتهم شيئاً إلا من بعد أن يأذن الله لمن يشاء ويرضى﴾(النجم:٢٦). یان دەفەرموێ: ﴿ولا يشفعون إلا لمن ارتضى، وهم من خشيته مشفقون﴾(الأنبياء:٢٨) یان دەفەرموێ: ﴿لايتكلمون إلا لمن أذن له الرحمن وقال صواباً﴾(النبأ:٣٨).

بەکورتی ئایەتەکان ئەوە دەگەیەنن: کە شەفاعەت پابەندە بەوەی خودا رەزامەندی لەسەر بێ، هۆکارو ئەسبابی شەفاعەتەکەش حەقو راستو بەجێ بێ.

لەصەحیحەین‌دا بەچەند جۆرێك لەبارەی شەفاعەتەوە فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ هەن، یەکێك لەو فەرمودانە ئەوەیە: لەو کاتەدا پەروەردگار دەیەوێ بڕیاری خۆی دەربارەی ئادەمیزاد دەربکا، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: من لەو کاتەدا (فأسجد لله تعالى فيدعني ما شاء الله ان يدعني، ويفتح على بمحامد لا أحصيها الآن ثم يقال: يا محمد ارفع رأسك وقل تسمع وسل تعطه واشفع تشفع) لەو کاتەدا من دەچمە سوژدە، وەندێکی خودا خۆی حەز بکا لەسوژدەدا دەمهێڵێتەوە، لەنیعمەتو فەضلی خۆی ئەوەندەم بەسەردا دەرێژێ ئێستا بۆم هەژمار ناکرێ، پاشان پێم دەگوترێ: ئەی موحەممەد! سەرت هەڵبڕە، بڵێو قسەت وەردەگیرێ، داوا بکەو داواکەت دێتە جێ، شەفاعەت بکەو شەفاعەتت قبووڵە. ئەمجار دوای ئەوەی: کە خودا ئیزنی شەفاعەتکردن دەدا بەوانەی شەفاعەتیان وەردەگیرێ، مەوقیفەکە هەر بەسامناکی دەمێنێتەوە، دیمەنەکە تا بڵێی سەرنج راکێشەو پڕە لەهەیبەتو جەلال، دەفەرموێ: ﴿حتى إذا فزع عن قلوبهم قالوا: ماذا قال ربكم؟ قالوا: الحق وهو العلي الكبير﴾ واتە: ئادەمیزادو فریشتەکان لەسارای مەحشەردا رادەوەستن دڵەکوتەیانەو ترسو بیم دایپۆشیون، چاوەڕوانی ئیزنی شەفاعەت وەرگرتنن، جا: کە رێگە

بەشەفاعەتکاران درا بۆ شەفاعەتو ئەو ترس‌و لەرزە رەوییەوە، هەندێکیان بەهەندێکیان دەڵێن: ئەرێ خودای مەزن دەربارەی شەفاعەت چی فەرموو؟ لەوەڵامیدا ئەوانی تر دەڵێن: خودای ئێمە، فەرمودەی حەقی فەرموو: ئیزنی ئەوانەی‌دا: کە شەفاعەتیان وەردەگیرێ شەفاعەت بکەن، هەڵبەتە خودا خۆی تاك‌و تەنهایە لەبەرزی‌و شکۆمەندی‌و گەورەیی‌دا، هیچ کەس هاوشانی ئەو نیەو لەو رۆژەدا بەبێ رێگەپێدانی خودا هیچ کەس بۆی نیە قسە بکا.

بەراستی دیمەنێکی سەرنج راکێشە لەرۆژێکی ترسناکدا" لەرۆژێکدا، ئادەمیزاد راوەستێنراوە، شەفاعەتکارو شەفاعەت بۆ کراو چاوەڕوانن، چاوەڕوانن چییان، دەربارە دەردەچێ لەلایەن پەروەردگاری شکۆمەندەوە، چاوەڕوانی درێژە دەکێشێ‌و بەتەمابوون دەخایەنێ، هەموو سەریان دادەنوێنن، هەموو کەس بێ دەنگ‌و سەنگەو خوستەیان لێ دەبڕێ، دڵیان لەترسان دەلەرزێ‌و بەترسەوە چاوەڕوانی رێگەپێدانی شەفاعەتن. پاشان فەرمان دەردەچێ‌و رەهبەت شەفاعەتکارو شەفاعەت بۆکراو دادەگرێ، هەستیان لەهەستکردن دەکەوێ، ئەو فەزەع‌و ترسەی لەدڵیاندایە ئاشکرا دەبێ. سەرسامییان نامێنێ‌و واق وڕمانیان بەسەردەچێ، هەندێك لەو خەڵکە ترساوە بەئاگا هاتووە بەهەندێکیان دەڵێن: پەروەردگارتان چی فەرموو؟ چی بڕیاردا؟ پرسیارلێکراوەکان دەڵێن: حەقی فەرموو، حەقی بڕیاردا، وێدەچێ وەڵامدەرەوەکان فریشتە نزیکەکانی بارەگای ئەقدەس بن‌و ئەوان ئەم وەڵامە کورتە پڕ رەهبەتە بدەنەوە، مەوقیفەکە هێندە رەهیبە تەنیا دەتوانرێ یەك وشەی تێدا بگوترێ. ئەوە مەوقیفی شەفاعەتی ترسناك‌و سەرسوڕهێنەرە، ئەوە دیمەنی فریشتەکانە دەستەو نەظەر وەستاون، هەموو چاوەڕوانی بڕیاری یەزدانین، ئایا دوای دیتنی ئەم دیمەنە کەسێك هەیە پێی وابێ ئەوان هاوبەشی خودان؟ کەسێك هەیە خۆی بەهاوەڵی خودا بزانێ؟

داننانی موشریکەکان بەوە: کە هەر خودا رزق ڕۆزی دەرە

۞ قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قُلِ اللَّهُ ۖ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾ قُل لَّا تُسْأَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِيَ الَّذِينَ أَلْحَقْتُم بِهِ شُرَكَاءَ ۖ كَلَّا ۚ بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ

لەوەپێش پەروەردگار ئەوەی بەیانکرد: کە ئەو خودا درۆزنانەی موشریکەکان پەرستشیان بۆ دەکەن هیچ دەسەڵاتێکیان نیە لەبوونەوەردا، ئەمجار لێرەدا پەروەردگار ئەوە رون دەکاتەوە: کە ئەو موشریکانە بەناچاری دان بەوەدا دەنێن: کە رزق‌و رۆژیدەرو روێنەری کشت‌و کاڵ‌و بەدیهێنەری کان‌و هەرچی لەزەوی‌و لەئاسماندایە خودای پەروەردگارە. دەی کەوابێ پێویستە بڕوایان وا بێ: کە جگە لەخودا خودای تر نین، بزانن‌و دڵنیابن: کە پەروەردگار رۆژی قیامەت بەحەق‌و عەدالەت دادوەری ئادەمیزادان دەکا. دەفەرموێ: ﴿قل: من یرزقکم من السموات والأرض قل الله﴾ ئەی پێغەمبەری ...ت بەزمانی لۆمەو سەرزنشتەوە بەو موشریك‌و بتپەرستانە بڵێ: کێ رزق‌و رۆزی ئێوە دابین دەکا بەهۆی باران باراندن لەبەرزاییەوە بۆ سەر زەوی؟ کێ لەسەر زەوی کشت‌و کاڵ دەڕوێنێ‌و کان‌و سەرچاوەی ژیان بەدی دێنێ؟ جا ئەگەر وڵامیان نەبوو، تۆ بڵێ: ئەو کەسەی دارای ئەم جۆرە شتانەیە تەنها خودایە، هەرچەندە ه... وەڵامی تریان نیەو ناچارن بۆ خۆشیان دان بەوەدا بنێن، چونکە ...مى تر نیە.

وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿قل: من یرزقکم من السماء والأرض، أم من یملك السمع والأبصار، ومن یخرج الحي من المیت، ویخرج المیت من الحي، ومن یدبر الأمر؟؟ فسیقولون: الله، فقل أفلا تتقون؟﴾(یونس:٣١).

جا کە ئێوە ئەی گرۆهی موشریك‌و بێ بڕوا، بەدەمی خۆتان دان بەوەدا دەنێن: کە هەر خودا رزق‌و رۆژیدەرە، ئەی بۆچی‌و بەچ عەقڵێك عیبادەت بۆ شتێك دەکەن: کە دارای رزق‌و رۆژی نیە؟ بەچ عەقڵێك ئەو بت‌و صەنەمانە دەپەرستن: کە هیچیان لەدەست نایە، چۆن رێگە بەخۆتان دەدەن ئەو شتە بێ

دەسەلاتو هیچ لەبارا نەبوانە بکەنە هاوەڵی خودای خاوەن دەسەلاتو توانا؟ خۆ ئەگەر ئەوان لەروی سەررەقیو نەفامییانەوە دانیان بەوەدا نەنا: کە (الله) خاوەنو پەروەردگاری ئاسمانەکانو زەوییە، هەر ئەو رزقو رۆژیدەرە، تۆ بۆخۆت وەڵامی خۆت بدەرەوە، بڵێ: خودا پەروەردگار ی ئاسمانەکانو زەوییە، وەکوو لەئایەتێکی تردا بەشێوەی لۆمەو سەرزەنشت دەمبەستی کافرەکان دەکاو بۆریان دەدا، دەفەرموێ: ﴿قل: من رب السموات والأرض؟ قل: الله، قل: أفاتخذتم من دونه أولياء لا يملكون لأنفسهم نفعاً ولا ضراً﴾(الرعد:١٦).

ئەمجار پەروەردگار باری خیطابەکە نەرم دەکاتەوەو بەئوسلوبێکی هێدیو هێمنانە بانگەوازییان دەکا بۆ ئیمانهێنانو دەفەرموێ: ﴿وانا أو اياكم لعلى هدى أو في ضلال مبين﴾ ئەی موحەممەد پێیان بڵێ: ئێمەی موسوڵمانو یەکتاپەرست، یان ئێوەی موشریكو بتپەرست، لەسەر رێگای راستو راستین، یان لەگومڕایی ئاشکرادایین. یان ئێمە یان ئێوە لەسەر هیدایەتینو لایەنەکەی ترمان لەگومڕاییدایە. یەکێکمان لەسەر حەقینو یەکێکمان لەسەر بەتاڵین. ئەمە جۆرێکە لەئوسلوبی موناقەشەو گفتو گۆ، ئەدەبو هێمنی لەخۆگرتووە، بۆ کێشکردنی بەرامبەر بۆ ئەوەی لەماڵی خۆیو حاڵی خەڵکی تر وردبێتەوە، جۆرە ئازادییەکە دەدرێ بەرامبەر بۆ ئەوەی تێبفکرێو بەقەناعەتەوە بزانێ: کە ئەو هەڵەیەو بەرامبەرەکەی لەسەر حەقە، وەکوو چۆن جاری وا دەبێ پیاو بەهاوەڵی خۆی دەڵێ: خودا دەزانێ منو تۆ کامان راست دەکەین.

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رادەگەیەنێ: کە جوداوازی سەرەکیو بنەڕەتی هەیە لەنێوان هەردوو پیرەکاندا، هەر کەسە تاوانی خۆی لەسەر خۆیو چاکەی خۆی بۆ خۆی. بەهەمان ئوسلوبی پێشوو بەشێوەیەکی نەرمو نیان دەفەرموێ:

﴿قل: لاتسألون عما أجرمنا، ولا نسأل عما تعملون﴾ ئەی پێغەمبەر! دووبارە بەو موشریکانە بڵێ: ئەگەر خوداپەرستی‌و بەندایەتیکردنمان بۆ خودا تاوان بێ‌و بەتاوان حسێب بکرێ، ئەوە ئێوە بەرپرسیار نین. ئێمەش لەکردەوەی ئێوە بەرپرس نین‌و خێرو شەڕی خۆتان بۆ خۆتان‌و خۆتان بەرپرسیارن لێی، وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿فان كذبوك فقل لي عملي ولكم عملكم، أنتم بريئون مما أعمل وانا بريئ مما تعملون﴾(یونس:٤١).

ئەمجار خودا هەڕەشەیان لێ دەکا بەوە کە لەرۆژی قیامەتدا حیسابیان لەگەڵ دەکاو هەر کەسە بەگوێرەی چاکەو خراپەی خۆی سزاو پاداشی دادوەرانە وەردەگرێتەوە. دەفەرموێ: ﴿قل: يجمع بيننا ربنا ثم يفتح بيننا بالحق، وهو الفتاح العليم﴾ ئەی پێغەمبەر! پێیان بڵێ: بێگومان خودای ئێمە لەدەشتی مەحشەردا ئێمەو ئێوە کۆ دەکاتەوە، پاشان بەحەق‌و عەدالەت بڕیار دەربارەی هەردوولامان دەردەکا، خودا حوکمی نێوان حەق‌و بەتاڵ لەروانگەی زانیارییەوە دەکا، ئاگاداری هەموو شتێکە هیچی لێ گوم نابێ، حوکم‌و بڕیاری لەزانیاری موطلەقەوە هەڵدەقوڵێ!

بێگومان پەروەردگار لەسەرەتاوە ئەهلی حەق‌و ئەهلی بەتاڵ کۆ دەکاتەوە، بۆ ئەوەی رووبەرووی یەکتر ببنەوە حەقخوازان بانگەوازیی بۆ حەق بکەن‌و لەپێناوی‌دا تێبکۆشن، بانگخوازانی ئیسلام ئەرکی سەرشانی خۆیان ئەنجام بدەن، هەڵبەتە لەسەرەتادا حەق‌و بەتاڵ تێکەڵاو دەبن، بەبەریەك هەڵدەوەستن، زۆرانبازییان دەکەوێتە نێوانەوە، شوبهەو شك‌و گومان حەق دادەپۆشن‌و دەبنە لەمپەڕ لەبەردەم بەڵگەو نیشانەکانی حەقدا، بەڵام هەموو ئەمانە تاماوەیەکەو بۆ تاقیکردنەوەیە، پاشان خودا فەصل دەخاتە نێوان حەق‌و بەتاڵەوە، هەموو شتێك یەکالا دەکاتەوە، چاك‌و خراپ لێك جیا

دەکاتـەوە، جـا ئـەو رۆژە دەزانـن عيـزەتو سـەربەرزی بـۆ کێيـە، کێمـان بەختەوەری هـەتا هـەتاييمان دەسـت دەکـەوێ. وەکـوو لەئايـەتێکی تـردا ئامـاژە بـەوە دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿ويوم تقوم الساعة يومئذ يتفرقون، فأما الذين آمنوا وعملوا الصالحات فهم في روضة يحبرون، واما الذين كفروا وكذبوا بآياتنا ولقاء الآخرة، فأولئك في العذاب محضرون﴾(الروم:١٤-١٦).

ئەمجار پەروەردگار فـەرمان بەپێغەمبـەر دەکـا: کـە داوا لەموشـريکەکان بکـا دەسـەڵاتو دارايـی خـودا درۆزنـەکانيان دەربخـەنو بـزانن چـييان لەبارايـە. دەفەرموێ: ﴿قل: أروني الذين ألحقتم به شركاء، كلا، بل هو الله العزيز الحكيم﴾ ئـەی پێغەمبـەر! قـسەی کۆتـاييو يەکاڵاکـەرەوە بـەو موشـريکانە بڵـێ: پێنيشانم بـدەن ئـەم بـتو صـەنەمانەی ئێـوە کردوتـانن بـەخوداو پەرستـشيان بـۆ دەکـەن، نيـشانم بـدەن چـييان لەبارايـەو دەسـەڵاتی چـييان هەيـەو چـييان پـێ دەکـرێ؟ ئێـوە هەڵـەن، حـەق ئاشـکراو نومايانـە وەکـوو ئێـوە دەڵـێن وا نيـە، بەخۆتاندا بـچنەوەو پـێ لەکەللـەی شـەيتان بهێننـە خـوارێ، چـی دی بانگەشـەی بتپەرسـتی مەکـەن، هـاوەڵ بـۆ خـودا دامـەنێن. خـودا بـێ هـاوەڵو هاوشـانو هاوبەشە. بەڵکوو خـودا تـاكو فـەردو صـەمەدە، هـەر خـۆی خودايـەو هـەر ئـەو شـياوی پەرسـتش بـۆ کردنـە، باڵادەسـتو غالـبو عـەزيزو قـەهھارە، هـەموو شـتێك ملکەچـی ويـستو فەرمانيـەتی. هەرچـی بيـەوێ ببـێ دەبـێ، دانايـە لـەکرداری گوفتاريـدا، لەشـەريعەت دانـانو مەزنـدەکردنی کـارو کـردەوەی بەندەکانيـدا، داناييەکـەی رەهايـەو شـياوی خودايەتيـەتی، لەروانگـەی ئـەو دانايييـە رەهايـەو بوونـەوەر هەڵدەسـوڕێنێ، دەژێنـێو دەمرێنـێ، دەبەخـشێو دەستێنێ!

دوای سەلماندنی یەکتاپەرستی، ئەوە رون دەکاتەوە: کە پەیامی پێغەمبەری ئیسلام پەیامە بۆ گشت ئادەمیزاد، تایبەت نیە بەگەلو نەتەوەیەكو گەلو نەتەوەیەکی تر نەگرێتەوە، بۆ گشت کاتو شوێنێکە، بۆ هەموو چینو توێژێکە، تایبەت نیە بەعەرەبو بۆ ئەوان پاوان نەکراوە.

بۆیە دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيراً وَنَذِيراً وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ﴾ ئەی پێغەمبەر، ئێمە تۆمان رەوانە نەکردوە بۆ سەر گەلی عەرەب بەتایبەتی، بەڵکوو ناردومانی بۆ سەر هەموو ئادەمیزاد بەگشتی بەعەرەبو ناعەرەبییەوە، بەسوورو رەشو سپیەوە، پێغەمبەری ئادەمیزادو جندۆکەی، پێغەمبەری هەموو چینو توێژێکی، مژدە دەدەی بەوانەی خواپەرستن بەبەهەشتی رازاوە، سەرپێچیکارانیش دەترسێنی لەئاگری دۆزەخ، وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعاً﴾(الأعراف:١٥٨). لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيراً﴾(الفرقان:١)

لەصەحیحی موسلیمو بوخاریدا فەرموودەیەکی (مرفوع) هەیە: پێغەمبەر (ﷺ)فەرموویەتی: (أعطيت خمسا لم يعطهن أحد من الأنبياء قبلي) پێنج شتم دراوەتێ نەدراون بەهیچ پێغەمبەرێکی پێش من، یەکێك لەو پێنج شتانە ئەمەیە: کە دەفەرموێ: (وكان النبي يبعث الى قومه خاصة، وبعثت الى الناس عامة) ئەوە بوو پێغەمبەرانی پێشوو هەریەکەیان دەنێردرا بۆسەر گەلی خۆی بەتایبەتی. وەلێ من بۆ لای گشت ئادەمیزاد رەوانەکراوم.

ئەمە چوار چێوەی پەیامی پێغەمبەرە ،پێغەمبەری هەموو ئادەمیزاد، ئەرکی سەرشانی موژدەدانو ترساندنە، موژدەی بەهەشت بەخودا پەرستانو ترساندنی سەرپێچیکاران لە ئاگری دۆزەخ. وەلێ زۆربەی زۆری ئەو خەلکە نازانن: کە پەیامی پێغەمبەر گشتییەو ئەرکی سەرشانیشی موژدەپێدانوترساندنە..

نازانن ئەوان چەند هەلەن کە بڕوایان وایە" ئەو بتوصەنەمانە هاوەلی خودان! بێ ئاگان لە گومڕایيو سەرلێ شێواوی خۆیان.بڕوایان بە هاتنی قیامەت نیەو بەشتێکی دووری دەزانن،﴿و یقولون متی هذا الوعد ان کنتم صادقین﴾ ئەو موشریکە نەفامانە بە گالتەو لاقرتێ پێکردنەوە دەلێن: ئەوە کەی ئەو قیامەتەی هەڕەشەمان پێ لێ دەکەن رادەبێ؟ دەپێمان بلێن: با کاتەکەی بزانین ئەگەر ئێوە راستگۆن لە قسەو گوفتارتان دا، لە وادەپێدانوهەڕەشەلێکردندا. ﴿قل: لکم میعاد یوم لا تستأخرون عنه ساعة ولاتستقدمون﴾ ئەی پێغەمبەر" ولامیان بدەرەوە: بلێ: ئێوە لە زانیاریی خودادا ماوەیەکی دیاریکراوتان هەیە، رابوونی قیامەت کاتێکی بۆ مەزندە کراوە پاشوپێش ناکا،هەموو کاروبارێك لە کاتی خۆی دا دێتە جێو بەگوێرەی نەخشە بۆ دانانی خودا دێتە کایەوە، بە ویستی کەس نە پێش دەکەوێ نە دوادەکەوێ، بەلکوو لەو کاتەی خودا بۆی دیاریکردوە رادەبێو شكو گومانی تێدا نیە، پەلە کردنیان لە هەلسانی قیامەتو هاتنەدی وادەو هەڕەشە نیشانەی نەزانینیانە، نیشانەی هەست نەکردنیانە بەو حەقیقەتە کوللیە موطلەقە، پێویستە بزانن هیچ شتێکمان بە هەوانتە دروست نەکردوە،هەموو کارەکانمان پەیوەندییان بە یەکترەوە هەیە، قەزاو قەدەری خودا روداوەکان رێك دەخاو کاتوئەجەلەکان نەخشەکێش دەکا، هەموو ئەم کارانەبە گوێرەی حیکمەتی بێ سنووری خۆی کە لە ئێمە نا دیارە ئەنجام دەداو رێکیان دەخا.

موشریکەکان ئینکاری قورئان دەکەن، حیواری نێوان گومڕایان و گومڕاکاران لە رۆژی قیامەت دا.

وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ وَلَا بِٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ ٱلْقَوْلَ يَقُولُ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُواْ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُواْ لَوْلَآ أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُواْ لِلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوٓاْ أَنَحْنُ صَدَدْنَٰكُمْ عَنِ ٱلْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَآءَكُم ۖ بَلْ كُنتُم مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُواْ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُواْ بَلْ مَكْرُ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَآ أَن نَّكْفُرَ بِٱللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُۥٓ أَندَادًا ۚ وَأَسَرُّواْ ٱلنَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُاْ ٱلْعَذَابَ وَجَعَلْنَا ٱلْأَغْلَٰلَ فِىٓ أَعْنَاقِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

وه‌كوو چه‌ند جاری تر گوتوومانه بنه‌مای ئیمان سێ شتی سه‌ره‌كین: یه‌كتاپه‌رستی، پێغه‌مبه‌رایه‌تی، زیندوبوونه‌وه. قورئانی پیرۆز زۆر جار جه‌خت له‌سه‌ر ئه‌م سێ بنه‌مایانه ده‌كاته‌وه‌و ده‌یانچه‌سپێنێ، جا: كه‌له‌وه‌وپێش له‌م سوره‌ته‌دا ئه‌م سێ بواره‌ی رون كردنه‌وه‌و ئه‌وه‌ی راگه‌یاند كه كافره‌كان بڕوایان پێیان نیه، ئه‌مجار دێته سه‌ر باسی ئه‌وه:كه تاقمێك له‌و موشریكانه بروایان به قورئان‌وبه‌رنامه ئاسمانییه‌كانی پێشوو نیه، هه‌رچی تێیدایه له باسی حه‌شرو حیساب‌و لێكۆڵینه‌وه‌و پاداشت‌و سزا، به درۆو ئه‌فسانه‌ی ده‌زانن.

ئه‌مجاردیه‌نێكی گفت‌وگۆی نێوان سه‌رانی كوفرو شوێنكه‌وتوانیان نمایش ده‌كات‌و ده‌فه‌رموێ: ﴿و قال الذين كفروا:لن نؤمن بهذا القرأن ولا بالذى بين يديه﴾ كۆمه‌ڵێك له موشریكه‌كانی قوره‌یش‌و غه‌یری قوره‌یشیش به ئاشكرا وتیان: ئه‌ی موحه‌ممه‌د، ئێمه بڕوامان به‌م قورئانه نیه :كه ده‌ڵێی له خوداوه بۆم نێردراوه، هه‌روه‌ها بڕوامان به‌وه‌ش نیه:كه‌ده‌ڵێن: پێش قورئان نامه‌ی تری وه‌كوو ته‌ورت‌وئینجیل‌وزه‌بورو صوحوف بۆ پێغه‌مبه‌ری تر نێردراون،بڕوامان به‌و فه‌رمان‌وجله‌وگیرییانه‌ش نیه كه‌تێیان دایه، ئه‌و باس‌وخواسه‌ی له خۆیان گرتووه ده‌رباره‌ی زیندوبونه‌وه‌و حه‌شرو نه‌شروحه‌ق‌و حیساب‌و به‌هه‌شت‌و دۆزه‌خ هه‌مووی به ئه‌فسانه ده‌زانین بڕوامان به هیچی نیه.

ئینكه‌بەری‌و عینادێكی بێ په‌روایه، هه‌ر له سه‌ره‌تاوه هیدایه‌ت وه‌رناگرن و بانگه‌وازیی ره‌تده‌كه‌نه‌وه، له هه‌ر سه‌رچاوه‌یه‌كه‌وه ئامۆژگارییان ئاراسته بكرێ ئه‌وان پشتی لێ هه‌ڵده‌كه‌ن" له قورئانه‌وه بێ له ته‌ورات‌و ئینجیل‌و زه‌بووره‌وه بێ، هه‌ر نامه ئاسمانییه‌ك پشتگیریی قورئان بكا، ئه‌وان به دووری ده‌زانن،ئاماده‌باشی ئیمانهێنانیان تێدا نیه، سوورن له‌سه‌ر كوفرو ئیلحاد، به هیچ شێوه‌یه‌ك له به‌ڵگه‌و نیشانه‌ی ئیمانهێنان ورد نابنه‌وه!

ئـەمجارە پـەروەردگار سـەرەنجامی وەزعو حاڵیـان بـەیان دەكـاو دەفـەرمویّ: ﴿ولو تری اذ الظالمون موقوفون عند ربهم، یرجـع بعـضهم الی بعـض القـول﴾ ئـەی پێغەمبـەر! ئەگـەر تـۆ دەبینـی ئـەو كاتـەی كـافرو سـتەمكاران لـە سـارای مەحشەردا بە زەلیلیو بـێنرخی رادەگیرێـن، هـیچ دەرەتانێكیـان نیـە،جا لـە نـاو خۆیـاندا لێیـان دەبێتـە كێـشەودەمەدەمێ، هەریەكـەیان دەیـەوێ ئـەویتریان تاوانباربكا، بە یەكدا هەڵدەشاخێنو سەرزەنشتی یـەكتر دەكـەن، ئەگـەر تـۆ ئـەی پێغەمبەر، ئەم حاڵەتـە دەبینـی ئـەوە شـتێكی ترسـناكو سەرسـوڕهێنەر دەبینـی، وێنـەی ئـەم دەمەدەمێیـەیان ئەوەیـە:كـە﴿یقـول الـذین استـضعفوا للـذین استكبروا:لولا أنتم لكنا مـؤمنین﴾ شـوێن كـەوتووە گـومڕاكراوە ژێـر دەسـتەكان، بە سەرانی كوفرو گومڕاكەران دەڵـێن: خـودا بتـانگرێ" ئەگـەر ئێـوە نەبوونایـە بـە لەمپەڕ لێمانو مەنعتان نەكردینایـە لـە ئیمانهێنـان بـە خـوداو پـەیڕەوی كردنـی پێغەمبەرەكـەی، ئێمـە دەمودەسـت ئیمانمـان بـە تاكوتـەنهایی خـودا دەهێنـاو شـوێن پێغەمبەرەكـەی دەكـەوتینو شـەریعەتەكەیمان دەكـردە پـەیڕەوو پرۆگرامـی خۆمان. سەرانی كـوفرو خۆبـەزلزانو ملـهوڕەكان ولاَمیـان دەددەنـەوە داكـۆكی لـە خۆیان دەكەنو ئەو تاوانە لەسەر خۆیان لادەبـەن ﴿قال الـذین اسـتكبروا للـذین استضعفوا: أنحن صددناكم عن الهدی بعـد اذ جـآءكم، بـل كنـتم مجـرمین﴾ ئەوانەی خۆ بـەزلزانو ملـهوڕبوون، ئینكـاری ئـەوە دەكـەن ئـەو تۆمەتـە لـەخۆیان دور دەخەنەوەو دەڵـێن: ئایـا ئێمـە نەمانهێـشتوون ئیمـان بهێـننو شـوێن رێبـازی هیدایـەت بكـەون، دوای ئـەوە لـە خـوداوە بۆتـان هـاتووە؟ نەخـەیر وا نیە،ئێمـە نەبووینـە لەمپـەڕ لەبـەردەمتان، بـەڵكوو ئێـوە بۆخۆتـان خۆتـان گـومڕا كـردوە، بەوە كـە سـوور بـوون لەسـەر كـوفرو بێـدینیو سەرپێـچیكردنی فـەرمانی خـودا، ئێوە بۆ خۆتان لەگومڕاییدا نوغرۆ بوبوون خەتای ئێمە چیە؟

ئــــەمجار مـــــسکێنو ژێردەســــتەکان وڵامیـــان دەدەنـــەوەو تاوانباریـــان دەکـەن،﴿وقال الذین استضعفوا للذین استکبروا بـل مکـر اللیـل والنـهار اذ تأمرونـنا أن نکفـر بـالله و نجعـل لـه انـدادا﴾ بێدەسـەڵاتە ژێردەسـتەکان رودەکەنەملهوڕو طاغوتەکانی دونیـاو دەڵێن: بـەڵکوو مـەکرو فـرتو فێڵـی ئێـوە بە شەووڕۆژ: کە لەگەڵ ئێمەدا بەکارتان هێنـا، بـوو بـە هـۆی گومڕابـوونی ئێمـە، هەمیشە داواتـان لەئێمـە دەکـرد کـە لـە سـەر بیروبـاوەری کـوفرو هاوەڵـدانان بـۆ خودا بەردەوام بین،بتو صەنەم بکەینە هاوبەشی لە عیبادەت بۆ کردن دا.

بەڵێ بەو جۆرە ژێردەستەکان زمانیـان دەکرێتـەوەو لـە بەرامبـەر ملـهوڕەکان دا شووڵی لێ هەڵدەکێشنو لـە رویـان هەڵدەگەڕێنـەوە، خـۆ ئەگـەر لـە دونیـادا بوونایـە نەیانـدەوێرا دەم هەڵپـچڕنو خوستەیان لـێ نـەدەهات. بـەڵام ئـەوان لـە رۆژی قیامــەت دان کـەشو فـشی دەســەڵاتە کارتۆنیـەکانی جیهــان بـاوی نــەماوە، چاوبەســتەکی لــە کــەس نــاکرێو کــەس هەڵناخەڵــەتێ. راســتییە شـاردراوەکان دەردەکـەونو هـەموو شـتێك نمایانـە، بۆیـە مـسکێنەکان سـەر کـز ناکـەنو چـیدی بـێدەنگ نـابن، هەڵوێـستە ملـهوڕەکانیان بـەرودا دەدەنـەوە، فرتوفێــــڵو لەخـــــشتە بردنـــــەکانیان وەبـــــیر دەهێننەوە،هـــــەوڵو تەقەڵلابەردەوامەکانیان بۆ گومڕاکردنی ژێردەستەکانیان دەخەنەوە بەرچاو!

ئــەمجار هــەردوولایان ســەرانی ملــهوڕو مــسکێنی ژێردەســتە گومڕاکــەرو گــومراکراو بۆیـان دەردەکـەوێ:کـە ئـەم دەمەدەمێیـە بێئاکامە،هیـچیان سـوودی لێ نـابینن، موسـتەکبیرنو موستەضـعەفین لـە ئـاگر رزگـار ناکـا. هەریەکـەیان تـاوانی خـۆی هەیـەو سـزای تـاوانی خـۆی وەردەگرێتـەوە، سـەرانی کـوفرو طـاغوتـەکان تـاوانی کـوفری خۆیـانو گـومڕا کردنـی ژێردەسـتەکانیان لەسـەرە، شـوێنکەوتوەکانیش تـاوانی شـوێنکەوتنەکەیان لەسـەرە، ئـەوان بەرپرسـن لـەوە:

کە شوێن طاغوتەکان کەوتوون، بەوە رزگاریان نابێ کە لەدونیادا ژێردەستە بوون، چونکە پەروەردگار هەستی پێ بەخشیبوون، ئازادی پێدابوون، کەچی ئەوان بە ویستی خۆیان هەستەکانیان لەکار خستبوو، ئازادیو کەسایەتی خۆیان لەدەست دابوو، رازی بوون ببنە کلکو چلکاوخۆری ملهوڕەکان، رازی بوون ببنە ژێردەستە، بۆیە شیاوی سزای سەختن!

﴿و أسروا الندامة لما رأوا العذاب﴾ هەردولایان مسکێنو ژێردەستەکانو سەرانی کوفرو ملهوڕەکانیان پەشیمانی خۆیان لە یەکتر دەشێرنەوە، هەردولایان پەنجەی پەشیمانی دەگەزنو لەهەڵوێستوکردەوەی رابردووی خۆیان پەشێمانن بەڵام دەری نابڕن، پێیان ناخۆشە کەسانی دیکە پێیان خۆش بن،پەشیمانی لەسەر دەموچاویان دەردەکەوێ کاتێك: کە عەزاب دەبینن دەورەی داون، لەو کاتەش دا: زنجیری ئاگرین دەکەینە دەستوملیانو دەیانخەینە ناو دۆزەخەوە، هەڵبەتە ئەو سزا سامناکەشیان پڕاوپڕی کردەوەو هەڵوێستیانە﴿هل یجزون الا ما کانوا یعملون﴾ ئایا ئەوانە سزایان دەدرێتەوە مەگەر بە گوێرەی کردەوەکانیان نەبێ؟ واتە: ئێمە سزای ئەوانە بە ئەندازەی کردەوەکانیان دەدەینەوە، ستەم لە کەس ناکەین. هەردولایان ستەمکارن، ئەمیان ستەمکارە چونکە بەهێزو دەسەڵاتی خۆی سەرباری کوفرو گومڕایی خۆی، کەسانی دیکەشی گومڕا کردوە، ئەویشیان ستەمکارە چونکە کەرامەتو کەسایەتی خۆی لەدەست داوەو ملکەچی ستەمکارو ملهوڕان بووە، هەردولایان دەبێ سزای کردەوەو هەڵوێستیان بچێژن!

دڵدانەوەی پێغەمبەر

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا فِي قَرۡيَةٖ
مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتۡرَفُوهَآ إِنَّا بِمَآ أُرۡسِلۡتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٣٤﴾
وَقَالُواْ نَحۡنُ أَكۡثَرُ أَمۡوَٰلٗا وَأَوۡلَٰدٗا وَمَا نَحۡنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾
قُلۡ إِنَّ رَبِّي يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقۡدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ
لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُم بِٱلَّتِي تُقَرِّبُكُمۡ عِندَنَا
زُلۡفَىٰٓ إِلَّا مَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ جَزَآءُ ٱلضِّعۡفِ
بِمَا عَمِلُواْ وَهُمۡ فِي ٱلۡغُرُفَٰتِ ءَامِنُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱلَّذِينَ يَسۡعَوۡنَ فِيٓ
ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُوْلَٰٓئِكَ فِي ٱلۡعَذَابِ مُحۡضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلۡ
إِنَّ رَبِّي يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦ وَيَقۡدِرُ لَهُۥۚ وَمَآ
أَنفَقۡتُم مِّن شَيۡءٖ فَهُوَ يُخۡلِفُهُۥۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿٣٩﴾

دەربارەی سەبەب نـزولی ئایـەتی ژمـار(٣٤) ﴿ومـا أرسـلنا فی قریـة ..﴾ ئیبنولمونـذیرو ئیبنوئەبوحاتەم لـە ئەبورەزینـەوە ریوایـەت دەکـەن دەڵـێ: دوو پیـاو هاوبەش بـوون لـە بازرگـانیو مامەڵەدا،یـەکیان رۆیـشت بـۆ شـامو ئـەویتریان لـە مەککە مایەوە،جاکە حەزرەتی موحەممـەد کرایـە پێغەمبـەرو رەوانـە کـرا، کـابرای لەشـام بـوو، نامـەی بـۆ ئـەویتر نووسـی دەربـارەی پێغەمبـەر پرسـیاری لێ کرد،ئەویش بۆی نووسی:کـە تـەنها مـسکێن و هـەژار شـوێنیکەوتوونو ئیمانیـان پێهێنـاوە، کـابرای شـامی بازرگانییەکەیجێهێـشتوهاتەوە بـۆ لای هاوەڵەکـەیو وتـی: شـوێنوجێگای ئـەو پێغەمبـەرەم پـێ بڵـێ: ئـەویش شارەزایکرد،چـوو بـۆ لای پێغەمبـەر(ﷺ) عـەرزی کـرد بانگـەوازی تـۆ بـۆ چـیە؟؟پێغەمبەر (ﷺ) فـەرمووی بـۆ ئـەوەو ئـەوە،کابرا وتـی: مـن شـایەتی دەدەم:کـە تـۆ پێغەمبـەری خـودای، پێغەمبـەر(ﷺ) فـەرمووی بـە چـیدەزانی؟ کـابرا گـوتی: بێگومـان هـیچ پێغەمبـەرێك رەوانـە نـەکراوە ئـیللا: کـە رەوانـە کرابێ هەژارو مسکێن شوێنی کـەوتوون. ئـیتر دوایـی ئایـەتی﴿ومـا ارسـلنا فی قریة من نذیر الا قال مترفوها:انا بما أرسلتم بـە کـافرون﴾ی نـازڵ کـرد، ئـەمجار پێغەمبەر(ﷺ)٠ بە دوی‌دا نـاردو فـەرمووی پـەروەردگار ئایـەتێکی نـازڵ کـردوە پشتگیری قسەکەی تۆ دەکا.

پەیوەندی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بە هـی پێـشەوە لـەم روەوەیـە: کـە لـەوەو پـێش باسـی هەڵسوکـەوتی موشـریکەکانی کـرد بەرامبـەر قورئـانو کتێبـە ئاسمانییـەکانی تـر، ئـەمجار لێـرەدا دڵنـەوایی پێغەمبـەر دەکـاو دەفـەرموێ: ئـەوە دابو نـەریتی هـەموو پێغەمبـەرێکی پـێش تۆیـە. هـەر پێغەمبـەرێکمان رەوانـەکردبێ، لەلایـەن ملـهورو طـاغوتەکانـەوە بـەدرۆ خراوەتـەوەو ئەوانـەی شـوێنی کـەوتوون لاتو هـەژارو بـێ دەسـەڵات بـوون. چـونکە ئـەوەی داخـوازیی

تەکەببورو شوێن نەکەوتنی بانگەوازی حەقو راستیی دەکا خۆهەڵنانەوەو پەیوەست بوونە بە زەرقو بەرەقی کەمبایەخی دونیاوە، رۆچون لە شەهوەتو ئارەزوداو بەکەمزانینی ئەوانەی ژیانی خۆشو نازونیعمەتیان بۆ بەیدەست نەبوە.

ئەمجار پەروەردگار بیروبۆچونەکان پوچ دەکاتەوەو ئەوەیان بۆ رون دەکاتەوە:کە دەوڵەمەندیی‌و هەژاریی چ پەیوەندێکیان بە ئیمانو کوفرەوە نیە، وا رێ دەکەوێ رزقو رۆزی زۆر بەءسەر کافرێکی خودانەناس دا دەرێژێ، موسوڵمانێکی راستاڵیش بە کولەمەرگی ژیان بەسەر دەبا، هەروا بە پێچەوانەشەوە. ئەمەش بەپێی حیکمەتو بەرژەوەندییەك:کە هەر خودا خۆی دەیزانیو بەس. بەڵام لە قیامەت دا پاداشو سزای عادل دەدرێنەوە، خوداپەرستان بەبەهەشت شاد دەبنوکافرو ستەمکاران دەخرێنە ناو دۆزەخەوە.

بەم جۆرە پەروەردگار دڵنەوایی پێغەمبەر(ﷺ) دەکاو تەسەللای دەداتەوە بۆ ئەوەی خەفەت نەخوا بەوەی: کە نەتەوەکەی پشت لە بانگەوازییەکەی هەڵدەکەنو پەیامەکەی رەت دەکەنەوە، فەرمانی پێ دەکا بەوە: کەچاو لە پێغەمبەرانی پێش خۆی بکاو سور بێ لەسەر گەیاندنی پەیامی خۆی. دەفەرموێ: ﴿وما أرسلنا فى قرية من نذير الا قال مترفوها انا بما ارسلتم به كافرون﴾ واتە ئێمە پێغەمبەرو فروستادەی خۆمان نەناردون بۆ سەر دانیشتوانی هیچ گوندوشارێك بۆ ترساندنیان لە عەزابی خودا،ئیللا:کە ناردومانن، دەوڵەمەندو دەست رۆیشتوو ملهورەکانیان پشتیان لە بانگەوازیی ئەو پێغەمبەرانە هەڵکردوەو بە ئاشکرا پێیان گوتوون ئێمە بروامان بەو پەیامەی ئێوە نیە، بەدرۆزنو جادوگەرتان دەزانینو ئیمانتان پێ ناهێنین.

هەر لە مانای ئەم ئایەتەدا چەند ئایەتێکی تر هەن وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا﴾(الأنعام: ئایەتی١٢٣) یان دەفەرموێ:﴿وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيراً﴾(الاسراء:١٦) ئەم جۆرە هەڵوێستەی ملهوڕو دەوڵەمەندو خاوەن دەسەڵاتەکان دیاردەیەکی هەمیشەیی گەلو نەتەوەکان بووە لە رۆژگاری کۆنو نوێدا، هەمیشە خۆشڕابواردنو ژیانی نەرمونۆڵ دڵ رەق دەکاو هەستەکانی ئادەمیزاد دەکوژێنێتەوە. بە چڵکی مادده شەفافییەتی گیان دادەپۆشرێ نیشانەی هیدایەت نابینن، لەوەرگرتنی هیدایەت هەڵدەپەنگێنەوەو سوور دەبن لەسەر بەتاڵو دڵیان بۆ نووری خوداناسی ناکەنەوە.

بە ماڵو منداڵ لە خۆیان بایی دەبن ﴿وقالوا: نحن اكثر اموالا واولادا، وما نحن بمعذبين﴾ بەناز پەروەردەو خۆلێسەرەوە کافرەکان بە پێغەمبەرانو شوێنکەوتوانیان دەگوت: خودا ئێمەی بەسەر ئێوەدا تەفضیل داوە، ماڵوسامانو منداڵی زۆری پێبەخشیوین، دیارە خۆشی دەوێین بۆیە ئەم ژیانە خۆشەو ئەو هەموو سامانو دەسەڵاتومنداڵەی پێداوین. ئێوەشی ئاوا هەژارو زەبوون کردوە،ئەمە نیشانەی پایەبەرزیی ئێمەو پەستی ئێوەیە، بەڵگەیە لەسەر ئەوە: کە خودا ئێمەی خۆش دەوێو لەبیروباوەڕی ئێمە رازییە، هەرگیز ناشگونجی لەدونیادا ئەو نازو نیعمەتەمان بداتێو لە قیامەت دا بەئاگر سزامان بدا!!

وەلێ ئەم بیرو بۆچوونەیان هەر لە بناغەوە هەڵەیە، بەراورد کردنێکی پوچو قیاسێکی بەتاڵە، چونکە منداڵو ماڵو سامان پێدان زۆربەی کات بۆ ئیستیدراجو لەخشتە بردنە،بۆ ئەزمونو تاقیکردنەوەیە. وەکوو لە ئایەتێکی

تــردا دەفــەرموێ: ﴿أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ.نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لا يَشْعُرُونَ﴾(المؤمنون:٥٥,٥٦) یــان دەفــەرموێ: ﴿فَلا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلا أَوْلادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ﴾(التوبة:٥٥) .

ئــەنجار پــەروەردگار رەدیــان دەداتــەوەو دەفــەرموێ: ﴿قـــل)ئـەی پێغەمبــەر پێیان بڵــێ:﴿ان ربي يبسط الرزق لمن يشاء ويقـــدر﴾ بێگومــان خــودای مــن رزق‌و رۆژی دەبەخــشێ بــەو کەســەی خۆشــی دەوێ‌و بــەوەی خۆشــی نــاوێ، بــە ویــستی خــۆی ئــەم دەوڵەمەنــد دەکــاو ئــەو هــەژار، ئــەم دەکاتــە خــاوەن منــداڵ‌و وەچــەو خزم‌و کەس‌وکارو ئەو نەزۆك‌و بێکــەس دەکــا. نــە دەوڵەمەنــدکردن‌و منــداڵ پێــدان لەبــەر خۆشەویــستی‌یە، نــە هــەژارکردن‌و وەجــاخکوێری لەبــەر رق لێبــون‌و خــۆش نەویــستنە، بــەڵکوو ئــەوە لەبــەر حیکمــەتێکی یەزدانییــەو هــەر خــودا بــۆ خــۆی هۆکارەکــەی دەزانــێ. چــونکە دونیــا لای خــودا نرخــی باڵەمێــشولەیەکی نیــە، کـــەوابێ چـــون دەوڵەمەنـــدی‌و هـــەژاریی دەکەنـــە تـــەرازوی خۆشەویـــستی‌و ناخۆشەویستی خودا بۆیان.

تیرمیــذی لــە ســەهلی کــوڕی ســەعدەوە ریوایــەت دەکــا دەڵــێ: پێغەمبــەر (ﷺ) فــەرمووی(لـو كانـت الـدنيا تعـدل عنـد الله جنـاح بعوضـة مـا سـقى كـافرا منهـا شـربة مـاء.) ئەگــەر دونیــا لای خــودا نرخــی باڵەمێــشولەیەکی هەبوایــە، قومــە ئاوێکی نەدەدا بە کافرەکان. ﴿ولكـــن أكثـــر النـــاس لايعلمـــون﴾ وەلێ زۆربــەی ئـــادەمیزاد نـــازانن حەقیقــەتی دابونــەریتی خــودا لــە بونــەوەردا چــۆنەو چــۆن نیە.هەر لە خۆیانەوە رەمڵ دەهاون.

پـەروەردگار لـەم ئایەتـەدا ئـەوە دەچەسـپێنێ: کـە رزق‌وڕۆژیـی فـراوان دەکـا بەویستی خۆی بـۆ کەسـانێك بیـەوێ دەوڵەمەنـدیان بکـا، هـەر بـە ویـستی خـۆی کەسـانی تـر دەسـتکورت دەکـا. دەوڵەمەنـدی‌و هـەژاریی مەسـەلەیەکەو خۆشەویـستی خـودا بۆیـان، یـان رق لێبونیـان مەسـەلەیەکی تـرەو هـیچ پەیوەنـدییان بەیـەکترەوە نیـە، وا دەبـێ خـودا رزق‌وڕۆژیـی زۆروزەبەنـدە بـە کەسـانێك دەدا: کـە رقـی لێیانـە، یـان خۆشـی دەوێـن، جـاری وایـش دەبـێ رزق‌وڕۆژی لـە تاوانبـاران دەگرێتـەوە، وەکـوو چـۆن خوداپەرسـتان هـەژار دەکـا! وەلێ بەڵگەو مەبەستەکان جوداوازن‌و لەهەموو حاڵێك دا چون یەك نین.

جـاری وا هەیـە خـودا رزق‌وڕۆژی دەبەخـشێ بـە کـافرو خودانەناسـان بـۆ ئیستیدراج‌و لەخشتە بـردن‌و کێشکردنی زیـاتر بـۆ تـاوان ئەنجامـدان، بـۆ ئـەوەی پەزمەندەی خراپکارییان کەڵەکە ببێ‌و ئـەمجار خـودا لـە دونیـادا یـان لـە قیامـەت دا -بە گـوێرەی حیکمـەت‌و دانـایی خـۆی بـەو هـەموو تاوانـەوە بیـانگری، جـاری وایـش دەبـێ هـەژارو دەسـتکورت‌و بەدبـەختیان دەکـا، ژیـانێکی کولەمـەرگی‌و نەمرو نـەژینیان پـێ دەدا بـۆ ئـەوەی زیـاتر بێـدین بـن‌و تـاوان ئـەنجام بـدەن‌و لـە رەحمـەت‌و بـەزەیی خـودا دوور بکەونـەوە، رصـیدیان لـە گـومڕایی‌و شـەڕو نەگبەتی‌دا دووچەندانە ببێتەوە،.

لەلایـەکی تـرەوە وادەبـێ خـودای مـەزن رزق‌و وۆژیـی زۆرو نازونیعمـەتی جۆراوجۆر بەسەر خوداپەرسـتان دا دەڕیـژێنێ بـۆ ئـەوەی بتـوانن کـاری زۆرو بـاش ئەنجام بدەن، شوکرو سوپاسی خـودای لەسـەر بکـەن، بەمـەش وەنـدەی‌تر رەصـیدی خێرو چاکەیان زۆر ببێ، شیاوی زۆرتر نیعمەت‌و خۆشەویستیی خودا بن.

وایـش دەبـێ خـودا خوداپەرسـتان هـەژارو بێ‌نـاز دەکـا، بـە بـون‌و نـەبوونی ماڵ‌و منداڵ‌و لەشساغی‌و بـە نەخۆشـی تاقییـان دەکاتـەوە، لـە بۆتـەیان دەدا، تـا

دەری بخا چەند بەصەبرو ئارامن، تاچ ئەندازەیەك خۆیان بۆ دەگیرێ! بەمەش رەصیدیان لە خێرو رەزامەندیی خودا بۆ دوو چەندانە دەبێتەوە.

جا ئەگەر كەسێك خودا نازونیعمەتی زۆرو هەمەجۆری پێدا، ئەویش بە جوانی هەڵسو كەوتی كردو سوپاسگوزار بوو، ئەوە خودا پاداشو ثەوابی بۆ دووچەندانە دەكاتەوە، كەوابوو خودی ماڵو سامانومنداڵ ئادەمیزاد نە لە خودا نزیك دەكاتەوە نە دووری دەخاتەوە، بەڵكوو هەڵسوكەوتو كارو كردەوە لەو نازونیعمەتەدا پاداشو ثەواب زیاد دەكاو دەبێتە جێگای رەزامەندیی خودا!

بەم پێیە دەردەكەوێ :كە بیرو بۆچوونی ئەو بەنازپەروەردەو كافرو بێدینانە كە پێیان وایە دەوڵەمەندیو هەژاری نیشانەی خۆشەویستیو ناخۆشەویستی خودایە، بیرو بۆچونێكی هەڵەیەو بێ بناغەو ئەساسە..بەڵكوو لە تەرازوی خودادا ئەوەی: كە رۆڵی هەیە ئیمانو كردەوەی چاكە!!

ئەوەتا پەروەدگار بە رونی ئەم حەقیقەتە رادەگەیەنێو ئەم راستییە رون دەكاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وما اموالكم ولا اولادكم بالتي تقربكم عندنا زلفى، الا من آمن و عمل صالحا فأولئك لهم جزاء الضعف بما عملوا وهم في الغرفات آمنون﴾ ئەی ئادەمیزادینە زۆریی ماڵو سامانتان، هەبوونی منداڵو نازونیعمەت بۆتان، نیشانەی ئەوە نیە ئێمە خۆشمان دەوێنولێتان رازین، وامەزانن دەوڵەمەندیو منداڵداریتان لە ئێمەتان نزیك دەكەنەوە، نەخێر وانیەو بە هەڵە چوون، ماڵو منداڵ بۆ بە تاقیكردنەوەی ئێوەیە، بۆ ئەوەیە دەری بخەین كێ لە خوداپەرستیدا بەكاریان دێنێو كێ لە بێدینیدا بەكاریان دێنێ.

وەلـێ کەسـێك بـڕوای بـە تاكوتـەنهایی خـوداو بەراسـتیی پێغەمبـەرانی خـوداو نامـە ئاسمانییـەکانو ڕۆژیـی قیامـەت هـەبێ، وێـرای ئیمـانی تـەواوی، کردەوەی باش ئەنجام بداو مـاڵو سـامانی لـە پێنـاو خوداپەرسـتیدا سـەرف بکـا، ئـەوە بێگومـان ئیمـانو کردەوەکـەی لـەخودای نزیـك دەکەنـەوە، ڕەزامەنـدی پـەروەردگاری بـۆ دەسـتەبەر دەبـێو پاداشـی بـۆ چـەند چـەندانە دەبێتـەوە، تـا دەگاتـە یـەك بـە حـەوت سـەد،ئەوانە ڕۆژی قیامـەت سـەرفرازنو دەخرێنـە بەهەشتی بەرینەوەو بە دڵنیایی تێیدا دەمێننەوە.

ئیمامی ئەحمـەدو موسـلیمو ئیبنوماجـە لـە ئـەبوهورەیرەوە ڕیوایـەت دەکـەن دەڵـێ: پێغەمبـەر(ﷺ) فـەرمووی:(ان الله لا ینظـر الی صـورکم وامـوالکم ولکـن انمـا ینظـر الی قلوبکم و اعمـالکم) بێگومـان خـودا ناڕوانێتـە شـێوەو سـەرو سـیماتان، تەماشای مـاڵو منـداڵتان ناکـاو ئـەم شـتانە ناکاتـە تـەرازوی ڕێـزو نرخـی ئێـوە لـەلای خـودا، بـەڵکوو سـەیری ئیمـانو کردەوەتـان دەکـاو ئـەو دوو شـتە دەکاتـە پێوەری باشیو خراپیتان!

لـە فەرمودەیـەکی تـردا: کـە ئـەبو حاتـەم لـە ئیمـامی عەلییـەوە ڕیوایـەتی کـردووە دەفـەرموێ: پێغەمبـەر (ﷺ) فەرمویـەتی: (ان فـی الجنـة لغرفـا تـری ظهورهـا مـن بطونهـا وبطونهـا مـن ظهورهـا، فقـال اعرابـی لمـن هـی؟ قـال (ﷺ)لمـن طیـب الکـلام، واطعـم الطعـام وادام الـصیام و صـلی باللیـل والنـاس نیـام.) واتـە: لـە بەهەشـت دا چـەند ژوورێـك هەیـە لـە نـاوەوە دەرەوەیـان دەبینـدرێو لـە دەرەوە ناوەوەیان دەبیندرێ، عەرەبێکی دەشـتەکی وتـی: ئـەوە بـۆ کـێ دەبـێ؟ پێغەمبـەر (ﷺ) فـەرمووی: بـۆ کەسـێك دەموگفتـی شـیرین بـێ، نـان بـدەبێ، زۆربـەی سـاڵ بەڕۆژو بێ، شەونوێژی هەبێ، ئەو نوێژ بکاو خەڵکیی نووستووبن .

ئــەمجار پــەروەردگار هەڕەشــە لــە کافرەکــان دەکــاو حــاڵو ســەرەنجامی ڕۆژی دواییان دیاری دەکاو دەفــەرموێ: ﴿والذين يسعون فى آياتنـا معـاجزين فأؤلئـك فى العذاب محـضرون﴾ ئەوانــەی هــەوڵو تەقــەڵلای ڕەتکردنــەوەی ئایــاتی ئێمــە دەدەنو دەیانــەوێ قورئــان بــەدرۆ بخەنــەوە، تانــەی لێ بــدەنو بــەتاڵی بکەنــەوە، هەوڵ دەدەن خەڵکی لە ڕێبازەکــەی دوور بخەنــەوە. نــەهێڵن: کەســانی دیکــە ئیمــان بهێنن، پێیان وایــە: ئــەوان لەدەســت عــەزابی ئێمــە ڕزگاریــان دەبــێو دەرەقــەتیان نایەین، چاك بزانن: کە بە هەڵــە چــون، چــونکە هــەرگیز ئــەوانو غــەیری ئــەوانیش لە چنگ سزای ئێمە قوتاریــان نــابێو ســزاو پاداشــتی کردەوەکانیــان وەردەگرنــەوە. فریــشتە بەرپرســەکانی دۆزەخ کێــشیان دەکــەنو ڕاپێــچی نــاو دۆزەخیــان دەکــەنو لەناو چرقەی عەزاب دا حازر دەکرێن.

ئەمجار پــەروەردگار لــە بــارەی ڕزقورۆزییــەوە حەقیقــەت رون دەکاتــەوەو ئــەوە رادەگەیەنێ کــە هــەر خــودا خــۆی سەرچــاوەی ڕزقورۆزییــەو بــە گــوێرەی ویــستو حیکمەتی خودایانــەی خــۆی دەیــدا بــە بەنــدەکانی، دەفــەرموێ: ﴿ان ربى يبـسط الرزق لمن يشاء من عبـاده ويقدرلـه﴾ ئــەی پێغەمبــەر! بــە و موشــریکانە بڵــێ: بیگومــان خــودای مــن بــە ویــستی خــۆی ڕزقورۆزیــی بــۆ بەنــدەکانی زیــادو کــەم دەکــا، بــە گــوێرەی حیکمــەتی خــۆی بــۆ هەنــدێك زیــادی دەکــاو لــە هەندێکیش دەیگرێتەوە.

﴿وما أنفقتم من شيء فهو يخلفـه وهـو خـير الـرازقين﴾ واتــە بێگومــان بەخــششو عــەطــایخــودا بــەردەوام تــازە دەبێتــەوەو کــەمو زیــاد دەکــا، جــا لــەم روانگەوە هــەر شــتێك ببەخــشن، هــەر کــارێکی بــاش ئــەنجام بــدەن، بــە گــوێرەی قورئــانو ســوننەتی پێغەمبــەر هەڵسوکــەوت بکــەن، ئــەوەخــودا پاداشــتان دەداتــەوە، لــە دونیــادا یــان لــە قیامــەت دا یــان لــە هــەردوکیان دا، لــە دونیــادا

شوێنی پڕ دەکاتەوەو لە قیامەت دا بە نازونیعمەتی بەهەشت پاداشتتان دەداتەوە. لە راستیش دا رزق‌ورۆژییدەر هەر خودایە، هەوڵ‌وکۆششی بەندەکان هۆکاری رواڵەتین‌و بەس.

لە صەحیحی موسلیم دا فەرمودەیەك لە ئەبوهورەیرەوە ریوایەت کراوە، دەفەرموێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی(ما من يوم يصبح العباد فيه الا ملكان ينزلان فيقول أحدهما اللهم اعط منفقا خلفا وأعط ممسكا تلفا)[1] ئیمامی رازی لەسەر رستەی﴿وهو خير الرازقين﴾ فەرموویەتی: چاکی رزق لەوەدایە لە کاتی پێویست دابێ، بە ئەندازەی پێویست بێ‌وکەم‌وکورتی تێدا نەبێ، نە حیساب بکرێ‌و نە داوای پاداش‌و ثەوابی لەسەر بکرێ.

سەرزەنشت و لۆمەکردنی کافرەکان لە رۆژی قیامەت داو سەرکوتانەوەیان لەبەردەم پەرستراوەکانیان دا.

﴿وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَٰؤُلَاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم ۖ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ ۖ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ

[1] رواه مسلم في الزكاة/٣٧/٩٩٣ باب(١١) الحث على النفقة ورواه البخاري في النفقات (٥٣٥٢) باب (١) فضل النفقة على الاهل من حديث ابي هريرة ان رسول الله(ﷺ) قال (قال الله : أنفق يا ابن آدم انفق عليك)

بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾

لەوە پێش پەروەردگار ئەوەی رونکردەوە: کە وەزعو حالی پێغەمبەر (ﷺ)وەکوو وەزعو حالی پێغەمبەرانی پێش خۆیەتی ، هەڵوێستو دیدو بۆچوونی گەلەکەشی چەشنی حالی گەلە کافرەکانی رابوردوە، ئەمجار ئەوە رادەگەیەنێ کە موشریکەکان بە هەڵەدا چوون لەوەدا: کە بە دەوڵەمەندیو منداڵداری خۆیان دەنازن، دوا بە دوای ئەوە وەزعو حالی پەشێواوی قیامەتیان رون دەکاتەوە: کە چۆن خودای مەزن لە رۆژی قیامەت دا بۆ زێدە ریسواییو سەرکوتانەوەیان پرسیار ئاراستەی فریشتەکان دەکا: ئاخۆ ئەوان عیبادەتی ئێوەیان کردوە؟ دەفەرموێ: ﴿ویوم یحشرهم جمیعا﴾ ئەو رۆژەی: کە خودای بالادەست هەموو مەخلوقات کۆ دەکاتەوەو لە سارای مەحشەردا رایان دەگرێ، پەرستشکارو پەرستراوەکان بەرەوڕوی یەکیان دەکاتەوە طاغوتو ملهوڕو مسکێنو هەژارەکان بەرەو روی یەکتر دەکاتەوە، ﴿ثم یقول للملائكة﴾ ئەمجار پرسیار لەو فریشتانە دەکا: کە موشریکەکان پێیان وابوو: هاوەڵی خودان، کچی خودان، پەرستشیان بۆ دەکردن تا لە خودایان نزیك بکەنەوە، شەفاعەتیان بۆ بکەن، پێیان دەفەرموێ: ﴿أَهَؤُلاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ﴾ ئەرێ ئێوە فەرمانتان بەمانە کرد پەرستشکاریتان بۆ بکەن؟ ئێوە پێتان گوتن ئێمە بپەرستن؟ هەڵبەتە پەروەردگار بۆ خۆی باش دەزانێو ئاگای لە هەموو واقیعەکە هەیەو هیچی لێ گوم نابێ، وەلێ ئەم پرسیارە بۆ زێدە سەرکۆنە کردنو سەرکوتانەوەیانە، بۆ ریسواکردنو نائومێد کردنیانە، ئەمە دەق دەشوبهێتە ئەو ئایەتەی کە دەفەرموێ: ﴿أأنتم أضللتم عبادي هؤلاء أم

هم ضلوا السبيل؟﴾(الفرقان:١٧) هەر لە چەشنی ئەو پرسیارەیە: کە ئاڕاستەی حەزرەتی عیسای دەکاو دەفەرموێ: ﴿أانت قلت للناس اتخذونی و أمی الهین من دون الله؟ قال: سبحانك ما يكون لی أن أقول ما ليس لی بحق﴾(المائدة:١١٦) خودا بۆ خۆی دەزانێ: کە فریشتەکانو عیسا لەو تاوانە بەرینو هەرگیز ئەوان داوای ئەوەیان لە ئادەمیزاد نەکردوە بەڵکوو ئەم پرسیارو وەڵامە بۆ سەرکوتانەوەو ریسواکردنی موشریکەکانە.

﴿قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ﴾ فریشتەکان دێنە زوبانو دەڵێن: پاكو بێ هاوەڵی بۆ تۆیە ئەی پەروەردگار، زاتی پاکت بێ هاوەڵیو کەس رایەی ناکەوێ ببێتە هاوشانت، ئێمە بەندەی ملکەچی تۆین، هیچ پەیوەندێکمان بە ئەوانە نیە، ئەتۆ پەروەردگاری ئێمەی ، هەرگیز ئێمە ئەوانمان نەکردوە بە پەرستشکاری خۆمانو هیچ دۆستایەتیو خۆشەویستیەك نیە لە نێوان ئێمەو ئەوان دا، ئەوان عیبادەتیان بۆ ئێمە نەکردوە﴿بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ﴾ بەڵکوو ئەوان عیبادەتیان بۆ شەیتانو پیرەکەی کردووە، شەیتانو دارو دەستەکەی رێبازی بتپەرستییان لە پێش چاو جوان کردبوونو گومڕایان کردبوون.

زۆربەی زۆری موشریكو خودانەناسان بروا بە وەسوەسەو درۆو دەلەسەی جندۆکەو شەیاتینی دەکەن!

﴿فَالْيَوْمَ لا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعاً وَلا ضَرا﴾ لە رۆژی قیامەت دا هیچ سودو قازانجێکیان لەو بتو صەنەمانە دەست ناکەوێ، ئەوانەی هیوایان پێیانەو بەندایەتیان بۆ دەکەن، نەسودو نە قازانج هیچیان لە دەست نایەو شەفاعەتیان لێ وەرناگیرێو لە ئێوە بێدەسەڵات ترن.

﴿وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ﴾ لە ڕۆژی قیامەت دا بە موشریكو ستەمكاران دەڵێین بچێژن عەزابی ئەو دۆزەخەی بەدرۆتان دەزانی، بڕواتان پێی نەبوو، ئەوە ئێستا لە ناوەڕاستی ئاگردانو ڕزگار بونتان لێی نابێ.

هۆكاری عەزابدانی كافرەكان

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ قَالُوا۟ مَا هَٰذَآ إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَآؤُكُمْ وَقَالُوا۟ مَا هَٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ مُّفْتَرًى وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَآ ءَاتَيْنَٰهُم مِّن كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِن نَّذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا۟ مِعْشَارَ مَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ فَكَذَّبُوا۟ رُسُلِى فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾ ۞ قُلْ إِنَّمَآ أَعِظُكُم بِوَٰحِدَةٍ أَن تَقُومُوا۟ لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَٰدَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا۟ مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم بَيْنَ يَدَىْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾

قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾ قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ إِن ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي ۖ وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي ۚ إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

لەم چەند ئایەتەدا پەروەردگار هۆکاری عەزابدانی کافرەکان رون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُم﴾ کاتێ ئایاتی قورئانی ئێمە بەسەر ئەو کافرانەدا دەخوێندرێتەوە، باسی یەکتاپەرستیو زیندوبوونەوەو عەزابو پاداشیان بۆ دەکرێ، دەڵێن: ئەم پیاوە (واتە: محمد)پیاوێکە دەیەوێ ئێوە مەنع بکا لە ئایینی باوکو باپیرتان، دەیەوێ واز لە بتپەرستی بێنن، هیچ بەڵگەو نیشانەیەکیشی پێ نیە، ﴿وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا إِفْكٌ مُفْتَرىً﴾ هەروەها دەڵێن: ئەم قورئانە جگە لە درۆو دەلەسەیەکی هەڵبەستراو بەولاوە هیچی تر نیە، درۆیەکە بەدەم خوداوە هەڵبەستراوە، بۆ ئەوەی ئادەمیزادی پێ لە خشتە ببرێو گومرایان بکا.﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ﴾ هەروەها کافرەکان دەڵێن: ئەم ئایینەی موحەممەد بانگەشەی بۆ دەکا، ئەم پەیامو شەریعەتەی هێناویەتیو خەڵکی پێ شڵەژاندوە، سیحرو جادویەکی ئاشکراو نمایانە، کەس نیە ئەوەی نەزانیبێ.

ئـەنجار خـودا رەدیـان دەداتـەوەو دەفـەرموێ: ﴿وما آتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ﴾ ئێمـە لـەوە پـێش بـۆ گـەلی عـەرەب نامەی ئاسمانیمـان بـۆ نـەناردون تـا بیخوێننـەوە، ئاینێکمـان بـۆ بڕیـار نـەداون، تاپەیڕەوی بکەن‌و لەوێدا پێمان گـوتبێ هـاوەڵ بۆخـودا دابنـێن‌و بتپەرستی بکـەن، پـێش تـۆیش ئـەی پێغەمبـەر ! رەهبـەرێکمان بـۆ نـەناردوون بانگـەوازییان بکـاو بیانترسێنێ لەلادان لە ئـایینی خـۆی، هـەتا ئـەمڕۆ لـەوە بترسـن‌و بڵـێن: نـاوێرین ئاینی خۆمـان واز لـێ بێـنین! دەی کـەوابێ بۆچـی ئـەو نەفامانـە ڕێگـەی کـوفرو بێدینییان گرتۆتـە بـەرو دژایـەتی پـەیامی حـەق دەکـەن: کەئیسلامە!؟ جـا:کـە ئـایینی صـەحیح تـەنها بـە نیگـاو سـروش لـە خـوداوە بزانـرێ بـەهۆی نامـەی ئاسمـانی نـازڵ کـراو بـۆ سـەر پێغەمبـەرەوە نـەبێ دیـاریی نـەکرێ، بێگومـان ئیـدیعای موشـریکەکان: کـە دەڵـێن: هاوەڵـدانان بـۆ خـودا ئـایینێکی حـەق‌و راستە، ئیدیعایـەکی بـێ بناخـەو بـەتاڵ‌و پووچـە. نمونـەی ئـەم ئایەتـە ئایـەتێکی تـرە: کـە دەفــەرموێ: ﴿أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَاناً فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ﴾(الروم:٣٥) یـان دەفــەرموێ: ﴿أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَاباً مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ﴾(الزخرف:٢١) یـان دەفــەرموێ: ﴿أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ﴾(القلم:٣٨-٣٩) ئـەنجار هەڕەشـەی تونـد ئاراسـتەی کافرەکـان دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ﴾ ؟ بێگومـان گەلـە پێـشینەکانی پـێش ئێـوە" بـۆ نمونـە گـەلی نـوح‌و عـادو ثـەمـود پێغەمبـەران‌و نیگـاو سروشـی ئاسمانییـان بـە درۆ خـستەوە، ئیمانیـان بـە پێغەمبـەرەکانیان نـەهێناو لـە خـودا یـاخی بـوون، ئـەو گـەل‌و نەتەوانـە لـە دونیـادا زۆر لـە موشـریکەکانی قـورەیش بـە هێـزو توانـاتر بـوون، بـەڵکوو قـورەیش‌و غـەیری قورەیـشیش نەگەیـشتوونە دەیـەکی ئـەو هێـزو توانـاو مـاڵ‌و دەسـەڵاتەی دابوومـان بـە ئـەوان، دەی ئـەو هـەموو هێـزو توانـاو

ماڵو سامانو دەسەلاتەیان لەچنگ عەزابی خودا رزگاری نەکردن، نەیانتوانی عەزابی ریشەکێشکەر لە خۆیان دوور بخەنەوە، بەڵکوو تارومار کرانو بوونە پەندی زەمانە، شوێنەوارو گوندو شاری تارومار کراوی هەندێك لەو نەتەوانە لەمەڵبەندی موشریکەکانی مەککە دور نیەو لە گەشتو گوزاریان دا تێوارەو بەیانی بەلایاندا تێدەپەڕنو بە چاوی خۆیان کەلاوە کۆنو شارە روخاوی ئەوان دەبینن وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً﴾(غافر: الآية٨٢) دەی ئەوەی بەسەر ئەو گەلو نەتەوانە هات دوور نیە بەسەر ئەمانیش بێ ئەگەر سوور بن لەسەر کوفرو ئیلحادو رەتکردنەوەی پەیامی قورئان.

ئەمجار قورئان بانگەوازییان دەکا بۆ بە خۆداچوونەوەو تێفکرینو وردبوونەوە لە پەیامی قورئانو حاڵو وەزعی پێغەمبەر (ﷺ)دەفەرموێ: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفُرَادَى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ﴾ ئەی پێغەمبەر، ئامۆژگارییان بکەو پێیان بڵێ :من دەتانترسێنم لە ئاکامو سەرەنجامی ئەم هەڵوێستەی سورن لەسەری، فەرمانتان پێ دەکەمو ئامۆژگاریتان دەکەم بەوەی بە وردبینییەوە، بە دڵسۆزییەوە هەوڵ بدەن بگەنە حەقیقەتو راستی" دوو دوو یان هەریەکەتان بکەوێتە بیر کردنەوەو بە خۆداچونەوەو تێفکرین، چونکە بیرکردنەوەی بە کۆمەڵو لەناو کۆمەڵ دا فیکرو هۆش دەشێوێنیو رێگای راست نادۆزێتەوە، ئەمجار پاش بیرکردنەوەو تێفکرین هەندێکتان ئامۆژگاری هەندێکتان بکەنو هەوڵ بدەن حەقیقەتی کەسایەتی پێغەمبەر بناسنو لە ناوەرۆکی پەیامەکەی حاڵی بن" جا ئەو کاتە دەزانن: کە پێغەمبەرتان شێت نیەو ساحیرو جادوباز نیە، هیچ هەڵسو

کـــەوت‌و گوفتـــارو کـــرداری لـــەهی شـــێت‌و جادوبـــاز ناچـــێ،بەڵکوو ئـــەو پێغەمبەرێکی حەقـەو لـە خـوداوە پـشتگیری دەکـرێ‌و مـوعجیزەی قورئـانی پـێ دراوەو گـەلێ مـوعجیزەی تـری پـێ بەخـشراوە، هـەموویان نیـشانەی راسـتیی پێغەمبەرێتین .﴿إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَـذَابٍ شَـدِيدٍ﴾ ئـەو پێغەمبـەرە تـەنها ترسـێنەرو بـە ئاگاهێنـەرەوەی ئێوەیـە بـۆ خـۆ رزگـارکردن لـە عـەزابێکی سامناکی داهاتوو: کە رۆژی قیامەت تووشتان دێ‌و نزیکە یەخەتان بگرێ.

ئیمـامی بوخـاریی لـە ئیبنوعەبباسـەوە خودایـان لـێ رازی بـێ، ریوایـەت دەکـاو دەفـەرموێ: رۆژێـك پێغەمبـەر (ﷺ) چـووە سـەر تەپۆلکـەی صـەفاو بـە دەنگـی بـەرز فـەرمووی(یـا صـباحاه) ئـای بـۆ تەنگانـەی بـەیانی. ئـیتر قورەیشییەکان لێی کۆبوونـەوەو وتیـان ئـەوە چـیتە؟ پێغەمبـەر (ﷺ) فـەرمووی: ئایـا ئەگـەر مـن هـەواڵتان بـدەمێ:کـە بـەیانی یـان ئێـوارە دوژمـن غافلگیرتـان دەکاو شەبەیخونتان دەکا، ئـەرێ بـروام پـێ دەکـەن؟ هـەموویان وتیـان بـەڵێ‌بروات پـێ دەکـەین، ئـەمجار پێغەمبـەر (ﷺ) فـەرمووی(فانی نـذیر لکم بـین یـدی عـذاب شـدید)ئـیتر ئەبولەهـەب وتـی: دەك لـەناو بـچی، ئـەوە بـۆ ئەمـە کـۆت کردینەوە،ئیتر پەروەردگار سورەتی﴿تبت یدا ابی‌لهب و تب﴾ی نازڵ کرد.

ئەمجار: کـە رەوشـتی شـێتیی لێ دوور خـستەوە پێغەمبەرایـەتی بۆچەسـپاند، هۆکـارێکی تـری پێغەمبەرایـەتی حـەزرەتی موحەمـەد بـاس دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿قُل:﴾ ئەی پێغەمبەر" بەو موشریکانە بڵێ: ﴿مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْـرٍ فَهُـوَ لَكُـمْ﴾ ئـەمن لـە پاسـاوی ئـەم بانگەوازییـەم دا داوای کـرێ‌و پاداشـتان لـێ ناکـەم ﴿إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَـى اللَّـهِ﴾ بـەڵکوو پـاداش‌و کرێـی مـن لای خودایـە، مـن داوای پاداش هەر لە ئەو دەکـەم . ﴿وَهُوَ عَلَى كُـلِّ شَـيْءٍ شَـهِيدٌ﴾ پـەروەردگار زانـاو ئاگادارە بەسـەر هـەموو شـتێك دا، دەزانـێ مـن چـەند دڵـسۆزم بـۆ ئێـوەو چـەند

بەدڵ بانگەوازیتان دەکەم‌و چۆن ئەرکی سەرشانی خۆم ئەنجام دەدەم. هەروا ئاگاداری حاڵ‌و وەزعی ئێوەشەو هیچی لێ گوم نابێ .

﴿قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ ،عَلَّامُ الْغُيُوبِ﴾ ئەی پێغەمبەر بەو موشریکانە بڵێ: بێگومان خودای من بە فریشتەدا نیگاو سروش دەنێرێ بۆ لای ئەو بەندانەی خۆی: کە هەڵیان دەبژێرێ بۆ ئەو ئەرکە گرنگ‌و پیرۆزە، زاتی پاکی ئەوپەڕی زانیاری هەیە بەسەر پەنامەکییەکاندا، لە ئەرزو ئاسمانەکان دا هیچی لێ گوم نابێ، هەر لە ذەڕە تا مەجەڕەی کۆنترۆڵ کردوە.

﴿قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾ ئەی پێغەمبەر، بە موشریکەکان بڵێ: ئایینی حەق‌و راست: کە ئایینی ئیسلامە، ئایینی یەکتاپەرستی‌یە هاتۆتە کایەوە، ئەمن بانگەوازیی بۆ دەکەم، دڵنیاش بن ئەم ئایینە حەقەو سەر دەکەوێ‌و بەسەر هەموو ئایینەکان دا بالادەس دەبێ، بەتاڵ قەلاچۆ دەکاو دەیپوکێنێتەوەو ئاسەواری ناهێڵێ. وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿بل نقذف بالحق على الباطل فيدمغه فاذا هو زاهق﴾(الانبياء:١٨).

ئیمامی بوخاری‌و موسلیم‌و تیرمیذی‌و نەسائی ریوایەت دەکەن، دەفەرموون: کە رۆژی فەتحی مەککە پێغەمبەر (ﷺ) چووە ناو مەسجیدولحەرامەوەو بتەکان بەدەوری کابەدا دانرابوون بەڕێزەوە ریزکرابوون بۆ پەرستن، بە سەری کەوانەکەی تێوەی دەژەنین‌و ئایەتی ﴿وقل:جاء الحق و زهق الباطل، ان الباطل كان زهوقا﴾(الاسراء:٨١) ی دەخوێندەوە، ئەمجار پەروەردگار جارێکی تر پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد دەچەسپێنی‌و کێشەی نێوان پێغەمبەرو موشریکەکان یەکالادەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿قُلْ: إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَى نَفْسِي﴾ ئەی پێغەمبەر بەو موشریکە نەفامانە بڵێ: ئەگەر من

ڕێـی هیدایـەتو ڕاسـتیم لیٚ گـوم ببیٚ،ئـەوە تـاوانی گـومڕاییو لادانم لـە ڕێگای حەق، لە ئەستۆی خۆمە.﴿وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّـي إِنَّـهُ سَـمِيعٌ قَرِيـبٌ﴾ خـۆ ئەگـەر ڕێگـای هیدایـەتم گرتبێتەبـەر، ئـەوە بـەهۆی ئـەو نیگـاو سروشـەوەیە: کـە خـودا بـۆی نـاردوم، ئـەو ئـەو خێـرو فـەڕەی پێبەخـشیوم، بێگومـان پـەروەردگار قـسەو گفتـی منـیشو ئێـوەش دەبیـسیٚ، لـە منـیشو لەئێوەش نزیکـە، دەزانـیٚ کـیٚ گومڕایـەو کـیٚ لەسـەر هیدایەتـە، پـاداشو سـزای هـەموو کـەس بـەگوێرەی کردەوەکانی دونیای دەداتـەوە. خێـرو فـەڕ هـەمووی لـە خوداوەیـە، بـەهۆی شـوێنکەوتنی قورئانەوەیـە. کەسـێکیش گـومڕا ببـیٚ ئـەوە سوچ لەخۆیەتیو بۆ خۆی بەرپرسیارە.

هەڕەشەی توند لەکافرەکان و ئیمانهێنانیان لە ڕۆژی قیامەت دا.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا۟ فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا۟ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾ وَقَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِهِۦ وَأَنَّىٰ لَهُمُ ٱلتَّنَاوُشُ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۖ وَيَقْذِفُونَ بِٱلْغَيْبِ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ فِى شَكٍّ مُّرِيبٍۭ ﴿٥٤﴾

لـەوە پـێش هۆکـاری عـەزابی کافرەکـانی بـەیان کـرد، شـوبهەو گومـانی ڕەتکردنەوە، هەڕەشـەی تونـدی لیٚ کـردن بـە عـەزابی بـەئێش لـە ڕۆژی قیامـەت

دا، ئەمجار ئەوە رادەگەیەنێ: کە ئەو بێ بڕوایانە رۆژی قیامەت کاتێ عەزاب دەبینن ئیمان دەهێنن، بەلاّم ئەو کاتە ئیمان بێ سوودە، دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ تَرَى إِذْ فَزِعُوا فَلا فَوْتَ،وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ﴾ ئەی پێغەمبەر (هەروەها هەرکەسێك هەستی دیتنی تێدابێ) ئەگەر تۆ ئەو موشریکانە ببینی لە کاتی زیندوبوونەوەو رابوون لە گۆڕەکانیانو عەزابی سامناك دەبینن، ئەگەر لەو حالاّنەدا بیان بینی شتێکی سەرسوڕهێنەر دەبینی، رێگای هەلاّتنو قوتاربوونیان نیە، بە هیچ شێوەیەك مەجالی خۆ رزگارکردنیان لە عەزاب نیە، هەر لە ئەوەلّ جارەوە: کە لە گۆڕ راست دەکرێنەوە ترسو بیمی عەزاب دایاندەگرێو بەبێ دەسەلاّتی دەبرێن بۆ سارای مەحشەرو دەخرێنە بەر حیسابو لێکۆڵینەوە. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ولو ترى اذ المجرمون ناكسوا رؤوسهم عند ربهم، ربنا ابصرنا و سمعنا فارجعنا نعمل صالحا انا موقنون﴾(السجدة:١٢) .

﴿وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ﴾ کافرەکان ئەو کاتە دەڵێن: ئیمانمان بە خودا هەیە بەفریشتەکانی، بە نامە ئاسمانییەکانو بە پێغەمبەرانی، ئیمانمان هێنا بە قورئانو بە پێغەمبەرێتی موحەممەد، چۆن ئیمانیان دەدرێتێو وەری دەگرن؟ لە حالێك دا ئەوان لە جیهانی ئیمان قبوڵ بوون: کە دونیایە، دوور کەوتوونەتەوە، چونکە قیامەت خانووی سزا وەرگرتنەوەیە، جیهانی تەکلیفو تاقیکردنەوە نیە، ژیانی دونیا تێپەڕیو بەسەر چوو! یان چۆن ئەوان بە مراز دەگەنو ئیمانیان لێ وەردەگیرێ؟ خۆ ئیمانو کردەوەی چاك لە دونیادا دەبنو ئێستا ئەوان لە قیامەت دانو دونیاش لە قیامەت زۆر دوور کەوتۆتەوە.

﴿وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ﴾ ئەوان چۆن لە قیامەت دا ئیمانیان بۆ پەیدا دەبێ؟ خۆ ئەوان بڕوایان بە حەق نەبوو، بە هەوانتە رەملیان دەهاویشتن‌و گومانیان پەیدا دەكرد، بەبێ بەڵگە قسەیان دەكردو پێغەمبەرانیان بە درۆ دەخستنەوە، ئەوەتا موشریكەكانی قورەیش دەربارەی پێغەمبەر هەر رۆژە شتێكیان دەگوت. دەمێك دەیانگوت: شاعیرە، وەختێك دەیانگوت: كاهینە، چەڵێك دەیانگوت: شێتە، كاتێكیش بوو بە ساحیرو جادوبازیان لە قەڵەم دەدا، بە هەمان شێوە دەربارەی قورئان دەیانگوت سیحرە، یان شیعرە، یان سیحرو جادووە، یان درۆو هەڵبەستراوە، كاتی وایش دەبوو دەیانگوت زیندوبوونەوەو بەهەشت‌و دۆزەخ‌و حیساب‌و لێكۆڵینەوەو پاداش سزا هیچ كامێ لەمانە راست نیە نین‌و نابن!!

﴿وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ﴾ لەمپەرو كۆسپ خراونە نێوان ئەوان‌و ئاواتەكانیان، پەردەی حیجاب‌و مانیع دامەزرێندرا لە نێوان ئەوان‌و ئەو شتانەی: كە بریتییە لە رزگاربوون لە سزاو رەحمەت‌و گەیشتن بە بەهەشت‌و رەزامەندی خودا، یان گەڕانەوە بۆ دونیا، یان حەزی ئەوە: كە ماڵ‌و سامانیان لەگەڵ دا بێ‌و بیدەن بە فیدیە بۆ رزگار بوون.

﴿كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ﴾ وەكوو چۆن ئەو پەردە لێ درا لەگەڵ گەلە پێشینە هاو وێنەكانیان دا، ئەمثالی گەلی نوح‌وگەلی عادو ثەمود،ئەوانیش كاتێك پەشیمان بوونەوە كەكاتی پەشیمان بوونەوە نەبوو، بێگومان ئەوان كاتی خۆی لە ژیانی دونیایاندا لە دەریای دوودڵی‌و گومانی وەهادا بوون: كە خاوەنەكەی دەخستە پەریشانی‌و ناڕەحەتیەوە.

ئەمــە دابو نــەریتی خودایــە لــە بوونــەوەردا دەرحــەق بــە بەنــدەکانی لــە هەموو چەرخو زەمانێکا، هــۆی عەزابــدانیان لــە قیامــەت دا ڕەتکردنــەوەیان بــوو بۆ بانگەوازیی پێغەمبەران لە ژیانی دونیایاندا.

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی فاطر

ئەم سورەتە ناو نراوە (فاطر) چونکە لە سەرەتای‌دا ئەو وەصفەی بۆ خودا چەسپاندوە،وەصفی بەدیهێنانو دەستڕەنگینیوکاربەدەستی لە بوونەوەردا، پێشی دەگوترێ: سورەتی (الملائكة) چونکە لە سەرەتاکەی‌دا ئەوە دەگەیەنێ : کە پەروەردگار فریشتەکانی کردونە سەفیرو ناوەند بۆ لای پێغەمبەرانی، بۆ ئەوەی فەرمانی پەروەردگاریان پێ بگەیەنن.

ئەم سورەتە مەککییەو ئوسلوبو شێوازێکی تایبەتی هەیەو زۆر لە نەسەقی سورەتی(الرعد) دەکا.لە سەرەتاوە تا کۆتایی لە تەوەری دڵ دەداو هەستەکان دەهەژێنێو وە خەبەریان دێنێ، جۆرەها دیمەنی سەرنج ڕاکێشو هەست بزوێن نمایش دەکا. هەموو کارەکان دەگێڕێتەوە بۆ لای پەروەردگارو هەموو سەرە دەزووەکانو جەمسەرەکان دەخاتەوە دەستیی قودرەتو بوونەوەر بەویستی خۆی هەڵدەسوڕێنێ، لە هەموو شتێکی بوونەوەردا، لە هەموو هەڵسوکەوتو جموجوڵو گۆڕانکاری ئەم بوونەوەرەدا دەستی قودرەتی یەزدان خۆی دەنوێنێو ڕۆڵی خۆی دەگێڕێ، داوە دەزوەکان کۆ دەکاتەوە، بلاویان دەکاتەوە توندیان دەکاو شلیان دەکاتەوە، هەموو شتێك بە دەست خۆیەتیو بێشەریكو مانەندە. هەموو شتێك لە ژێر کۆنترۆڵی خودادایەو هیچ شتێك بێ ویستی ئەو نایەتە دی.

سورەتەکە لە سەرەتاوە هەتا کۆتایی بەڵگەی بەهێزو بۆڕدەری تێدان لەسەر دانایيو بە توانایی خودا، لەسەر کار دروستیو دەست ڕەنگینی پەروەردگار لە هەموو کاروبارێك دا، لە بارینی باران دا، لەرواندنی ڕوەكو

داروودرەخت دا، لە دروستکردنی ئادەمیزادا، لە جیاکردنەوەی دەریای سوێر لە دەریای شیرین، لە گۆڕینی شەووڕۆژدا، لە رامکردنی خۆرو مانگو ئەستێرەکان داو هاتووچۆیان لە فەلەکو مەودایی خۆیان دا، لە جیاوازیی دیاردەی کێوەکانو ساراکان، هەندێ کێو بەرزنو هەندێ نەوی، هەندێ روتەنو هەندێ درەختاویو زەنوێر، هەندێ سارا پڕ گیاو بە پیتو بەرەکەت، هەندێ لمبەلانو سوتەمەرۆ. ئەمانەو هەزاران هەزارو زیاتریش لە دیاردەکانی بوونەوەر: کە ئێمە دەیانزانین یان نایانزانینو هەر زانیاری خودا دەتوانێ کۆنترۆڵیان بکا نیشانەی تاکو تەنهایی زاتی پەروەردگارنو بەڵگەن لە هەبوونی خودای زاناو داناو بالادەستو کاردروست.

ئێستاش دێینە سەر راڤەکردنی سورەتەکەو بەسەر یانزە سەرەباسو کۆپلەدا دابەشی دەکەین، هەرچەندە سورەتەکە بۆ خۆی برگەو مەقتەعەکانی لێک دەچنو لە سەرەتاوە بۆ کۆتایی بەموو ناکۆکی لەنێوان ئایەتو رستەکانیدا نابیندرێو یەك نەسەقو تەرزە!

هەندێ لە بەڵگەو نیشانەکانی قودرەتی خوداو چەسپاندنی تاک و تەنهایی خوداو پێغەمبەرایەتی موحەممەد

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ جَاعِلِ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ رُسُلًا أُوْلِيٓ أَجْنِحَةٍ مَّثْنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَ يَزِيدُ فِي ٱلْخَلْقِ مَا يَشَآءُ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ مَّا يَفْتَحِ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱذْكُرُواْ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَٰلِقٍ غَيْرُ ٱللَّهِ يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿٤﴾

سورەتەکە بەوە دەست پێ دەکا: کە حەمدو سوپاس هەر بۆ خودایەو هەر ئەو شیاوی حەمدیحەقیقییە، سوپاسی بێ پایانو دڵسۆزانەو خالیص بۆ خودایە لە پاساوی نیعمەتەکانیدا، لەسەر ئەوە: کە خاوەن دەسەڵاتو بەرزو

پـیرۆزو شـکۆمەندە، دەەسـترەنگینی کاردروسـتـە. ئاسمانـەکانو زەوی بـەدیهێناوە، بـەڵکوو هـەموو بوونـەوەری لـە نـەبووەو هێناوەتـە وجـودو یاسـایتۆکمەی بـۆ داناوەو بەوپـەڕی لێزانـیو توانـاو دەسـەڵاتەوە هەڵیدەسـوڕێنیو کارەکـانی ئـەنجام دەدا! هەموو شتێکی بە ئەندازەو پلانەو کەموکوڕی لە کارەکانیدا نیە.

دەفـەرموێ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ حەمـدو سـوپاس بـۆ ئـەو خودایەبەدیهێنـەری ئاسمانـەکانو زەوییـە، ئـەو بوونـەوەرە فراوانـەی لـە نەبوەوە هێناوەتـە کایـەوە، ئـەو بوونـەوەرەی کـە هەنـدێکی دەبیـنینو زۆر کـەمی لێ دەزانینو بە خـەیاڵیش بۆمـان تـەی نـاکرێو زانیـاری ئێمـە ناتوانـێ کـۆنترۆڵی بکا. دایە زەویمان: کـە لـە چـاو قـەبارەکانی تـری بوونـەوەردا وەکـوو گەردیلەیـەك وایـە لـە فـەضـای پـانو پـۆڕدا، تـا ئێـستا ئـادەمیزاد نـەیتوانیوە بیپـشکنێو زانیـاری تـەواو دەربـارەی وە دەسـت بێنـێ، چ جـای هەسـارەکانی تـرو شـارە ئەسـتێرەو فـەضـای بـەرفراوان! ئـەو خودایـە هـەموو ئـەم بوونـەوەرەی پێکـەوە گونجاندوەو وەگەڕی خستووە.

هەڵبەتە دڵی زیندوو هۆشـیارو پەیوەسـت بـە خـوداوە پێویـستی بـە زانیـاری وردو قـوڵ نیـە دەربـارەی شـوێنی ئەسـتێرەو چـەندییەتو چـۆنیەتیانو ڕێـژەیانو ڕیـژەی فـەضـای دەوروبـەریانو چـۆنیەتی هاتوچـۆو ڕێگـاو جەمـسەریانو پەیوەنـدیان بـە یـەکترەوە بـە شـێوەیەکی زانـستییو ورد . بـەڵکوو دیمـەنێکی ئەسـتێرەی بڵاوەبـوو بـە ئاسمـان دا لـە شـەوێکی تـاریکی ئەنگوستەچـاودا، یـان وردبوونـەوە لـە نـوورو ڕونـاکی مانگەشـەوی چـواردە، یـان دەرکـەوتنی ڕونـاکی بەرەبەیان، یان داهاتنی شەوو پۆشـینی بـۆ بوونـەوەری بەرچـاو، بـەڵکوو تێفکـرین لە زەویو ئەوەی تێیدایەتی لە جۆرەها دیـمەنی جیاجیـای وەهـای کـە بـە درێـژایی تەمەن ئادەمیزاد ناتوانێ بگاتە بـنجو بنـاوانی جۆرێـك لـە جۆرەکـانی ، تەنانـەت

ئەگەر بە درێژایی تەمەن ئادەمیزاد لە تاقە گوڵێك ورد ببێتەوە سەیری رەنگو شێوەو روخساری بکاو لێکۆڵینەوەی دەربارەی ئەنجام بدا، تەمەن بەسەر دەچێو هێشتا لە لێکۆڵینەوەکە نەبۆتەوە.

مەبەست ئەوەیە خودایەك بتوانێ لە نەبونەوەوە ئەم مەخلوقاتە زۆرو هەمەجۆرو سەرسوڕهێنەرانە دروست بکا، بە ئاسانی دەتوانێ دوای مردن ئادەمیزاد زیندو بکاتەوە.

﴿جَاعِلِ الْمَلائِكَةِ رُسُلاً﴾ پەروەردگار فریشتەی کردوون بە فرستادەو ناوەند لە نێوان خۆیداو نێوان پێغەمبەرانیدا، هەروا بۆ گەلێ ئەرك و بەرپرسیاری تریشیان پێ دەسپێرێ

﴿أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَى وَثُلاثَ وَرُبَاعَ﴾ ئەو فریشتانە خاوەن باڵن، هەیانە دوباڵی هەن، هەیانە سێ باڵە، هەیانە خاوەنی چوار باڵە، هەندێکیشیان زیاد لەوە باڵیان پێوەن، بەهۆی ئەو باڵانەوە لە ئەسمانەوە دادەبەزنە سەر زەوی‌وبەرز دەبنەوە بۆ ئاسمان . لە فەرمودەی صەحیحی موسلیم دا هاتووە، ئیبن‌ومەسعود ریوایەتی کردووەو دەڵێ: پێغەمبەر (ﷺ) جوبرائیلی لەسەر حاڵی خۆی بینیوە شەش صەد باڵی هەبوە، نێوان هەردوو باڵی بە ئەندازەی نێوان خۆرهەڵاتو خۆرئاوا بووە.[1]

---

(١) بوخاری لە ترفسیری (سورە النجم)(٤٨٥٧) باب (فأوحى الى عبده ما أوحى) ریوایەتی کردوە، موسلیم لە(الایمان) /١٧٤ باب(٧٦) لە باسی (سدرة المنتهى)دا ریوایەتی کردوە لە تەفسیر(٣٢٧٧) باب(٥٣) سورەتی(النجم)دا ریوایەتی کردوە.

﴿يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ پەروەردگار لە خەلقی مەلائیکەدا چەندێکی بوێ باڵی تر زیاد دەکا، هەروەها لەخەلقی شتی تریش دا وەندێکی بیەوێ شت زیاد دەکا، چاو جوانٚ دەکا، دەمو لوتو روخسار دەرازێنێتەوە، دەنگ خۆش دەکا. بێگومان خودا دەسەلاتی رەهای هەیە بە سەر هەموو شتێك داو هیچ شتێکی لێ عاسی نابێ.

شایانی باسە لە سەرەتای قورئانەوە تا ئێرە ئەمە یەکەمجارە وەصفی فریشتە کرابێ بە جۆرێك: کە تایبەت بێ بە شێوەیانەوە، ئەو شێوەیەی ئەوانی لەسەرن: کە شێوەی باڵداریيە، لەوە پێش وەصفی خوورەوشتیان کراوە، باسی ئەركو وەزیفەیان چەند جار لە قورئان دا دووبارە بۆتەوە: کە تەکەببوریان نیە، هەمیشە سەرگەرمی تەسبیحاتی خودان، سوجدە دەبەن...هتد وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکا بۆ نموونە: کە دەفەرموێ: ﴿ومن عنده لا یستکبرون عن عبادته ولا یستحسرون یسبحون اللیل والنهار لا یفترون﴾(الانبیاء:١٩-٢٠) یان دەفەرموێ: ﴿ان الذین عند ربك لا یستکبرون عن عبادته و یسبحونه وله یسجدون﴾(الاعراف:٢٠٦) یان لە باسی دۆزەخ دا دەفەرموێ: ﴿علیها ملائکة غلاظ شداد لایعصون الله ما امرهم ویفعلون ما یؤمرون﴾(التحریم:٦)

بەلاٚم لێرەدا باسی هەیئەتو شێوەو شکلیان دەکا" ئەوە بەیان دەکا: کە خاوەنی چەند باڵن برێکیان دوو دوو، بازێکیان سێ سێ، هەندێکیان چوار چوار، وەلێ ئێمە ناتوانین (تصور)یان بکەین، چونکە نازانین ئەوانە چۆنن و باڵەکانیان چین، بەهەر جۆرێك (تصور)یان بکەین لەوانەیە وانەبێ و بکەوینە هەڵەوە. کەوابوو پێویستە لە چوار چێوەی ئەو وەصفەی قورئان بۆی کردون دەرنەچین و لەو ئەندازە تێپەڕ نەکەین، چونکە قورئان وێنەیەکی ماددییان

ناکێشێ ئێمە بتوانین لە ڕێگەی ئەو وێنە ماددییەوە (تصور)یان بکەین، ئەو فەرموودەیەش کە دەفەرموێ: پێغەمبەر (ﷺ) (رئی جبریل فی صورته مرتین)لە ریوایەتێکیشا دەفەرموێ: (له ستمائة جناح)[1] هەمدیسان شکڵو هەیئەت دیاریی ناکا. کەوابوو پێویست ناکا ئێمە خۆمان ماندو بکەین بە هەوڵدان بۆ زانینی شکڵو شێوەیان، ئەو باسو خواسە ئیسرائیلییاتانەی لەم بارەوە لەناو برێ لە تەفسیرەکان دا هاتوون پێویستە وەلایان بخەینو گوێیان پێ نەدەین. ئەگەر زانینی ئەوە پێویست بوایە قورئانو حەدیثی صەحیح رونیان دەکردەوە.

ئەمجار دوای بەیانکردنی ئەو دەسەڵاتە ڕەهاو موتڵەقە پەروەردگار ئەوە بەیان دەکا: کە ویستو ئیرادەی جێ بەجێ دەبێو هیچ لەمپەڕو سنوورێك ناتوانێ بەربەستیان بکا، هەرچی بیەوێ ببێ دەبێ ببێ ، هەرچی نەیەوێ ببێ نابێ. دەفەرموێ: ﴿مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكْ فَلا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ ئەوەی: کە خودا دەیبەخشێ لە نیعمەتەکانی حیسسی بن یان مەعنەوی، لە رزقوروزییو بارانو بەفرو هەوا، لەشساغیو ئەمنو ئاسایشو زانیاریو پێغەمبەرایەتیو حیکمەتو عەقڵو هۆش، ئەوە کەس نیە بتوانی ببێتە لەمپەڕو نەهێڵێ بێنە دی، هەر کاتێ خودا ئەو نیعمەتانەی گرتنەوە کەس ناتوانێ فەراهەمیان بێنێ، هەموو خێرو فەڕێك بەدەست خودا خۆیەتی، هەرچی خودا بیەوێ ببێ دەبێ، هەرچی بشیەوێ نەبێ نابێ، هەرچی خودا بیبەخشێ کەس نیە مەنعی بکا، هەرچی خودا بیبڕێ کەس نیە بیبەخشێ.

---

[1] فەرمودەکە ئیبنومەسعود ریوایەتی کردوەو (متفق علیە)یە وەکوو لەوە پێش رابورد.

ئیمـام ئه‌حمـه‌دو هـه‌ردوو پـیری فـه‌رموده لـه موغـه‌یره‌ی کـوڕی شـوعبه‌وه ریوایـه‌ت ده‌کـه‌ن، ده‌گێڕێتـه‌وه ده‌فـه‌رموێ: پێغه‌مبـه‌ر (ﷺ) که‌لـه نوێـژ ده‌بـوه‌وه ده‌یفـه‌رموو: (لا الـه الا الله وحـده لا شریك لـه ، لـه الملـك و لـه الحمـد وهـو علـى كـل شىء قدير، اللهم لا مانع لما اعطيت ولا معطى لما منعت ولا ينفع ذا الجد منك الجد.)

ئیمـامی موسـلیم لـه ئـه‌بو سـه‌عیدی خودرییـه‌وه ریوایـه‌ت ده‌کـا ده‌ڵـێ: پێغه‌مبه‌ر: که لـه روکـوع راسـت ده‌بـوه‌وه دده‌یفـه‌رموو (سمع الله لمن حمـده، اللهم ربنـا لـك الحمـد مـلء السماء والأرض ومـلء ماشـئت مـن شـىء بعـد ، اللهم أهـل الثنـاء والمجـد، أحـق مـا قـال العبـد و كلنـا لـك عبـد، الله لا مـانع لمـا أعطيـت، ولا معطـى لمـا [illegible] ولا ينفع ذا الجد منك الجد.)

ئه‌مجار دوای بـه‌یانکردنی ئـه‌وه: کـه خـودا سه‌رچـاوه‌ی رزق‌وڕۆژی‌و نیعمه‌تـه، فه‌رمان به ئاده‌میزاد ده‌کا: که یادی نیعمه‌تـه‌کانی خـودا بکه‌نـه‌وه، دان بـه تـاك‌و ته‌نهایی خودادا بنێن، فـه‌رمووی:﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُـرُوا نِعْمَـتَ اللَّـهِ عَلَـيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَـهَ إِلَّـا هُـوَ فَـأَنَّى تُؤْفَكُونَ﴾ ئـه‌ی ئاده‌میزادینـه، هـه‌مووتان بـه گـشتی یـادی نیعمه‌تـه‌کانی خـودا بکه‌نه‌وه به‌سـه‌رتانه‌وه، به‌رچـاویان بگـرن‌و شـوکرانه‌ژمێریی خـاوه‌ن نیعمـه‌ت بـن‌و دان به فه‌ضل‌و به‌خششی خودادا بنێن، تـه‌نها به‌ندایـه‌تی بـۆ ئـه‌و بکـه‌ن‌و ئـه‌و بـه په‌روه‌ردگاری خۆتان بزانن، هه‌ر ئـه‌و رزق‌وڕۆژیده‌رتانـه، لـه ئاسمانـه‌وه بارانتـان بـۆ ده‌بـارێنی، لـه زه‌وی کـشتوکاڵتان بـۆ ده‌ڕوێنـێ، تاکوتـه‌نهایی ئـه‌و رابگه‌یـه‌نن، بزانن جگه له ئه‌و هیچ خودای تر نین، جـا:کـه دانتـان بـه‌وه‌دا نـا، ئـیتر چـۆن دوای ئه‌و راگه‌یاندن‌و به‌ڵگـه ئاشـکراو جۆراوجۆرانـه‌و ئـه‌و دان پیانانـه ، ئـیتر چـۆن لـه حـه‌ق لاده‌ده‌ن، چـۆن رو لـه یه‌کتاپه‌رسـتی وه‌رده‌گێـڕن‌و ده‌سـت ده‌که‌ن به‌بتپه‌ستیی؟ .

ئەمجار دوای چەسپاندنی بنەمای یەکەم کە یەکتاپەرستی‌یە بنەمای دووەم دەچەسپێنێ کە مەوضووعی پێغەمبەرایەتی‌یە، بۆ چەسپاندنی ئەو بنەمایەو دڵدانەوەی پێغەمبەر (ﷺ)دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ﴾ ئەگەر ئەو موشریکانە بە درۆت بخەنەوە ئەی موحەممەد! بەربەرەکانی پەیامەکەت بکەن‌و رەتی بکەنەوە، گوێ نەگرن بۆ بانگەوازییەکەت-کە بنەمایەکی سەرەکی، یەکتاپەرستی‌یەو بەبەڵگەو نیشانە چەسپاوە، ئەوە پێ‌ی غەمناك مەبەو چاو لە پێغەمبەرانی پێش خۆت بکە، ئەوانیش وەکوو تۆ بە موعجیزەو بەڵگەی راستی‌یەوە چوونە سەر گەل‌و نەتەوەکانیان، فەرمانیان پێ کردن بە یەکتاپەرستیی‌و بەندایەتی کردنی دڵسۆزانە بۆ خودا، کەچی بە گوێیان نەکردن‌و بەدرۆیان خستنەوە، خۆیان تووشی قارو غەزەبی خودا کرد،﴿وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ﴾ سەرەنجامی هەموو کەس بۆلای خودایەو بە گوێرەی کردەوەکانیانە سزاو پاداشیان دەداتەوە، ئەی موحەممەد! پاداشی تۆ دەداتەوە لەسەر صەبرو خۆڕاگریت سزای ئەوانیش دەدا لەسەر بەدرۆخستنەوەیان بۆپەیامی تۆ!

ئەرکی سەرشانی ئادەمیزادە یەکتاپەرست بن، خودا بە تاك‌وتەنها بناسن. تاك‌وتەنهایی خودا شتێکی چەسپاوە، بوونەوەر شایەتە، لە هەموو شتێك دا نیشانەی تاك‌وتەنهایی خودا نمایانە، ویژدان‌و عەقڵ‌و هۆشی ساغ، تاك‌وتەنهایی خودا رادەگەیەنن.

لە دیباجەی حوسنی عالەم هەر وەرەق لادەم
دەبینم مەبحەثی وەصفت لەهەر فەصلێ لەهەر بابێ
(بێتوشی)

چەسپاندنی حەشر و ترساندنی ئادەمیزاد لە فرت و فێڵی شەیتان و پاداش و سزای موسڵمان و کافر

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلۡغَرُورُ ﴿٥﴾ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ لَكُمۡ عَدُوّٞ فَٱتَّخِذُوهُ عَدُوًّاۚ إِنَّمَا يَدۡعُواْ حِزۡبَهُۥ لِيَكُونُواْ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴿٦﴾ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞۖ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٞ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ فَرَءَاهُ حَسَنٗاۖ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهۡدِي مَن يَشَآءُۖ فَلَا تَذۡهَبۡ نَفۡسُكَ عَلَيۡهِمۡ حَسَرَٰتٍۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِمَا يَصۡنَعُونَ ﴿٨﴾

لەوەپێش بنەمای یەکەمو دووەمی لە سێ کوچکەو بنەما سەرەکیەکانی ئیمان رون کردەوە، ئەمجار دێتە سەر رونکردنەوەی بنەمای سێیەم: کە زیندووبونەوەو حەشرو نەشرو حیسابو سزاو پاداشە. جەخت دەکاتەوە لەسەر ئەوە: کە زیندوبوونەوەو روداوەکانی قیامەت حەقیقەتەو گومانی تێدا نیە، خۆی بۆ ئامادە بکەنو چاوەڕوانی هاتنی بن. لە هەمان کات دا ئادەمیزاد دەترسێنێ لە وەسوەسەو ختوکەی شەیتانو شوێن کەوتنی،ئەمجار ئادەمیزاد

دەکاتە دوو تاقم‌وپێڕو لێکیان جیا دەکاتەوە.دەیانکاتە دوو حیزب": حیزبی شەیتان‌و سزای بە ئێشیان بۆ بڕیار دەدا، حیزبی رەحمان‌و لێخۆشبوون‌و پاداشی نەبڕاوەیان پێ دەبەخشێ، ئەمجار ئەوە رادەگەیەنێ: کە گومڕابون‌و هیدایەت بە دەست خودایەو ئەو خەڵقیان دەکا. سەرەتا خیطاب ئاڕاستەی ئادەمیزاد دەکاو دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَق﴾ ئەی ئادەمیزادینە هەمووتان بزانن‌و دڵنیا بن: کە وادەو بەڵێنی خودا بە زیندوبوونەوەو حیساب‌و لێکۆڵینەوە حەقەو چەسپاوە، قیامەت رادەبێ‌و شکو گومانی تێدا نیە، قیامەت حەقەو حەق دەبێ بێتە جێ، حەق نافەوتێ‌و بە فیڕۆ ناڕواو بەتاڵ نابێتەوەو ناپوچێتەوە، ﴿فَلا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا﴾ بە زەخاریف‌و زەرق‌وبەرەقی دونیا هەڵمەخەڵەتێن، لەززەت‌و خۆشی کاتیی دونیا ئێوە لە هەوڵدان بۆ قیامەت غافڵ نەکا، ژیانی دونیا لە خشتەبەرەو پێویستە وریای خۆتان بن.

﴿وَلا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ﴾ وریا بن شەیتان لە خشتەتان نەبا، واتان لێ نەکا بە خەیاڵ‌و هیوای بۆش بژین‌و وای بخاتە دڵتانەوە: کەهەر تاوانێك بکەن خودا لێتان خۆش دەبێ، لەم رێگەوە لە خشتەتان بەرێ‌و بکەونە ناو زلکاوی تاوان‌و گومڕاییەوە، نەهێڵن زەفەرتان پێ بەرێ ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُو﴾ بێگومان شەیتان دوژمنی سەرەکی ئێوەیەو دوژمنایەتی خۆی بۆ ئێوە راگەیاندوە ﴿فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾ ئێوەش بە دوژمنی خۆتانی حسێب بکەن، ئەو لە کۆنەوە دژایەتی ئێوەی راگەیاندوە، ئێوەش بە توندی دژایەتی بکەن، مەیکەنە ئامۆژگاریکەری خۆتان، شوێنی مەکەون، ئەو دوژمنتانە، دوژمنیش ئەگەر عەقلی‌هەبێ شوێن دەژمنی خۆی ناکەوێ، شەیتان بانگەوازیی ئێوە ناکا بۆ خێرو خۆشی‌و سەرفرازی ﴿إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ ئەو تەنیا دەیەوی گومڕاتان بکا بۆ ئەوەی لەگەڵ خۆی‌دا بتانباتە ناو دۆزەخ دەی کەسێك عەقلی هەبێ، چۆن بە پیر بانگەوازیی کەسێکەوە دەچێ بانگەوازیی بکا بۆ ناو دۆزەخ.

ئـەنجار پـەروەردگار سـزای پێـڕی شـەیتانو پاداشـی حیزبـی ڕەحمـان دەسـت نیشان دەکاو دەفـەرموێ: ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَـدِيدٌ﴾ ئەوانـەی کـافرن بـە خوداو بڕوایان بـە پێغەمبـەرێتی پێغەمبەرەکـەی نیـە، ئینکـاری زیندوبوونـەوەیان کردوەو دەکەنو شوێن وەسوەسـەی شـەیتان دەکـەون، ئەوانـە عـەزابی بـە ئێـشیان بۆ ئامادە کـراوە ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِـرَةٌ وَأَجْـرٌ كَـبِيرٌ﴾ ئەوانـەی بڕوایـان بـە تـاكو تـەنهایی خـودا هێنـاوە، بڕوایـان بـە پێغەمبـەرێتی پێغەمبـەر هەیـە، قیامـەت بەراسـت دەزانـن وێـڕای بـڕوای دەروونیـان، کـردەوەی باشـیان ئـەنجام داوەو، پابەنـدی فـەرمانو جڵەوگیریـەکانی پـەروەردگار بـوون، پێـچەوانەی ویـستی شـەیتانو نـەفسو ئـارەزۆی خۆیـان جوڵاوێنـەوە، ئەوانـە لێخۆ[illegible]ـودا لە تاوانو بەهەشتی ڕازاوەیان بۆ بڕیار دراوە.

ئـەنجار پـەروەردگار جـوداوازیی دەخاتـە نێـوان هـەردوو تـاقمو لـە پـێش دا کردەوەی شەیتان دیاریی دەکاو دەفـەرموێ: ﴿أَفَمَنْ زُيِّنَ لَـهُ سُـوءُ عَمَلِـهِ فَـرَآهُ حَـسَنًا؟﴾ چـۆن یەکـسانن خراپـەکارو چـاکەکار؟ چـۆن دەگونجـێ ئـەو کـافرە سەرڕەقانەی: ک[illegible] شـەیتان کـردەوەی ناشـیرینی لـەلا جـوان کـردبن، بـتو صـەنەم دەپەرسـ[illegible]ـو پێیـان وایـە: کـاری بـاش دەکـەن، چـۆن دەگونجـێ لەگـەڵ هیدایەتدراوەکان دا یەکسان بن ؟؟

بەراستی کارەساتە کابرا کاری ناشیرین بکـاو پـێی وابـێ کـاری جـوانو بـاش ئەنجام دەدا، موعجەب بـێ بـە هەڵوێـستو بیروبـاوەڕی خـۆیو پـێی وابـێ هەڵـە ناکاو تا بینەقاقاشی لە هەڵەو تاوان دابێ.

ئایەتەکە: دەفەرموێ: ﴿أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِـهِ فَـرَآهُ حَـسَنًا؟﴾ بەشـێوەی پرسیار ئاراستەی کردوەو پرسـیارەکەی بـێ وەڵام هێـشتۆتەوە، بـۆ ئـەوەی هـەموو وەڵامێـك بگرێتـەوە، وەکـوو ئـەوە بڵـێ: ئایـا ئـەوە چـاوەڕوانی صـەلاحو تۆبـەو

گەڕانەوەی لێ دەکرێ؟ ئایا ئەوە وەکوو کەسێك وایە حیساب لەگەڵ خۆی بکاو ترسی خودای لە دڵدا بێ؟ ئایا نموونەی ئەوو نموونەی صاڵحان یەکسانن؟

ئەمجار قورئان ﷺ بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ وەڵامی پرسیارەکە دەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾ بێگومان خودا گومڕا دەکا ئەوانەی بیەوێ گومڕایان بکا، هیدایەتی ئەوانەیش دەدا: کە بیەوێ هیدایەتیان بدا.

بەکورتی: ئەو کەسانەی کەلەلایەن نەفسو شەیتانەوە کردەوە خراپەکانیان بۆ جوان کراوە، شكو خەیالاتی پڕوپوچ زاڵ بووە بە سەریان دا، وەکوو ئەو کەسانە نین: کە خاوەن بیروباوەڕی خوداپەسەندنو عەقڵیان بە سەر نەفسیان دا زاڵەو ختوکەو گومانی شەیتان لە خۆیان دوور دەخەنەوە، هەرگیز ئەم دوو تاقمە وەکوو یەك نینو ناچنە ریزی یەکترەوە. ئەو تاقمە یان، خودا گومڕای کردون چونکە سروشتی خۆیان داخوازیی گومڕاییە، ئەم تاقمەشیان خودا هیدایەتی داون، چونکە ئامادەباشی وەگرتنی هیدایەتیان تێدایە، ئەمەیە دووریانی لێك جیابوونەوەی خوداپەرستانو خودانەناسان. دەی کەوایە ﴿فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست" خەفەت بەسەرکەشیو کوفرو بێدینی ئەو گومڕایانە مەخۆ، وریا بە نەفسی خۆت لەبەر ئێشو خەفەتو خەمخواردن بۆ ئەوان بە زایە نەچێ، ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ بێگومان خودا زانایەو دەزانێ چی دەکەن. هیچی لێ گوم نابێو لە قیامەت دا بە گوێرەی تاوانەکانیان سزایان دەدا.

ئەم حاڵەتی خەفەت خواردنە لە گوێ پێ نەدانی بانگکراوان بۆ خوداپەرستی، حاڵەتێکە زۆر جار توشی بانگخوازانی ئیسلام دەبێ، کاتێك بە دڵسۆزیی بانگەوازیی خەڵکی دەکەنو دەزانن پەیامەکەیان چەند پیرۆزەو چەند

بە کەڵکە بۆیان، لەهەمان کات دا دەبینن کەسانێك گوێی پێ نادەنو روی خۆیانی لێ وەردەگێڕنو ئەو بەختەوەرییە بە خۆیان ڕەوا نابینن، بۆیە پێویستە داعییانی ئیسلام ئەم حەقیقەتە بزاننو تەسەللای دڵی خۆیان بەم فرمانە یەزدانییە بدەنەوە، بانگەوازیی خۆیان بگەیەنن، ئەرکی سەرشانی خۆیان ئەنجام بدەن، تەوپەڕی هێزوتوانای خۆیان خەرج بکەن، دوای ئەوە خەفەت بەوە نەخۆن:کە بانگکراوەکان بە پیر بانگەوازییەکەیانەوە نەهاتن. خەفەت نەخۆن بەوە: کە خودا هیدایەتو رزگار بوونی لە گومڕایی بۆ بڕیار نەداون. مەوزوعی هیدایەتو گومڕابوون بە دەست خودایەو ئەو دەست نیشانی دەکا! چەند جار نموونەی ئەم ئایەتە لە قورئان دا دووبارە بۆتەوە، وەکوو دەفەرموێ: ﴿فلعلك باخع نفسك على آثارهم ان لم يؤمنوا بهذا الحديث اسفا﴾(الكهف:٦) یان دەفەرموێ: ﴿لعلك باخع نفسك الا يكونوا مؤمنين﴾(الشعراء:٣) .

هەندێ بەڵگە لەسەر بەتوانایی خوداو چەسپاندنی هاتنی رۆژی قیامەت

وَٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَرۡسَلَ ٱلرِّيَٰحَ فَتُثِيرُ سَحَابٗا فَسُقۡنَٰهُ إِلَىٰ بَلَدٖ مَّيِّتٖ فَأَحۡيَيۡنَا بِهِ ٱلۡأَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَاۚ كَذَٰلِكَ ٱلنُّشُورُ ﴿٩﴾ مَن كَانَ يُرِيدُ ٱلۡعِزَّةَ فَلِلَّهِ ٱلۡعِزَّةُ جَمِيعًاۚ إِلَيۡهِ يَصۡعَدُ ٱلۡكَلِمُ ٱلطَّيِّبُ وَٱلۡعَمَلُ ٱلصَّٰلِحُ يَرۡفَعُهُۥۚ وَٱلَّذِينَ يَمۡكُرُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞۖ وَمَكۡرُ أُوْلَٰٓئِكَ هُوَ يَبُورُ

﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ (١٠-١١)

لەوە پێش هەڕەشەی توندی لە کافرەکان کرد، لێخۆشبونو پاداشی باشی بۆ موسوڵمانان بڕیار دا لە قیامەت دا، ئەمجار بەڵگەی جۆراوجۆر دەهێنێتەوە لەسەر هاتنی قیامەتو زیندوبونەوەی زەویو روانەوەی گژوگیا دوای وشکبوونو بوون بە پوش، هەروا دروستبونی ئادەمیزاد سەرەتا لە گڵودوایی لە دڵۆپە ئاوێكو تێپەڕ بوونی بە چەند قۆناغێك دا تا دەبێتە ئادەمیزادێكی رێكوپێكو تەواو.

زۆرجار پەروەردگار لە قورئان دا زیندوبونەوەی گژوگیا دوای مردنو وشکبوونی، دەکاتە بەڵگە لەسەر هاتنی قیامەتو زیندووبونەوە. هەر لەم روانگەوە لێرەدا دەفەرموێ: ﴿وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَٰلِكَ النُّشُورُ﴾ پەروەردگار خودایەكی وایە با هەڵدەکا هەور وەجموجوڵ دەخاو رایان دەدا بۆ شوێنێك: کە خودا بیەوێ، لێیان دەخورێ بۆ وڵاتێك کە وشك هەڵاتبێو گژوگیای لێ نەڕوابێ، جا باران لەو هەورانەوە دەبارێنین، زەوی زیندوو دەکەینەوە، بە گیاوگژو زەنوێر دەبێتەوە، روەك درەختی تێدا سەوز دەبنەوە، هەر بەو شێوەیە رۆژی قیامەت ئادەمیزاد زیندوودەکەینەوە،

ئـەبوروزەینی عـەقیلی دەڵـێ: بـە پێغەمبـەرم گـوت: ئـەی رەوانـە کـراوی خودا، خودا چـۆن مردوەکـان زینـدو دەکاتـەوە، نیـشانەی زیندوبوونـەوە چـیە؟ لـە وڵام دا پێغەمبـەر (ﷺ) فـەرمووی: ئـەتۆ بـەلای زەوی‌وزاری گەلەکـەت دا تێنەپـەڕیوی؟ سـەرەتا ماوەیـەك بـەلای دا تێدەپـەڕی زەوییـەکی فـشەڵ بـووەو گژوگیایەکـەی چـەکەرەی کـردوە، پـاش ماوەیـەك هـەمووی سـەری دەرهێنـاوەو سـەوز بـووە.؟ ئـەبوروزەین دەڵـێ: منـیش گـوتم: بـەڵێ، پێغەمبـەر (ﷺ) فەرمووەی: هەر بەو جۆرە خودا مردوان زیندو دەکاتەوە.[1]

ئـەمجار پـەروەردگار هەڕەشـە لـە بیروبۆچـونی کافرەکـان دەکـا، خۆبـەزلزانی‌و لوتبەرزییان رەت دەکاتەوە، دەفـەرموێ: ﴿مَنْ كَـانَ يُرِيـدُ الْعِـزَّةَ فَلِلَّـهِ الْعِـزَّةُ جَمِيعـاً﴾ واتە: کەسـێك بیـەوێ شـەرەف‌و شـکۆمەندیی بەدەسـت بـێنێ، بـا لـە رێگـەی بەندایـەتیکردن بـۆ خـودا وەدەسـتی بێنـێ، بـا هـەر لـە خـودا داوای عیززەت‌و شـکۆمەندیی بکـا، چـونکە سەرچـاوەی عیززەت‌و توانـاو باڵادەسـتی بـۆ خودای مەزنە، هەر ئـەو شـکۆمەندیی‌و بـەخت‌و ئیقبـاڵ دەبەخـشێ بـە کەسـانێك بیـەوێ پێیـان ببەخـشێ، پـەروەردگار بەمـە رەدی کافرەکـانی دایـەوە: کـە پێیـان وابوو بتپەرستیی شـکۆمەندییان بـۆ دەسـتەبەر دەکـا، وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا ئامـاژە بـەوە دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿واتخـذوا مـن دون الله آلهـة ليكونـوا لهـم عزا﴾(مريم: ٨١) یان موشـریکەکانی مەککـە دۆسـتایەتی کـافریی تریـان دەکـرد بـۆ ئـەوەی هێـزو دەسـەڵات پەیـدا بکـەن، وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا ئامـاژە بـەوە دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿الَّـذِينَ يَتَّخِـذُونَ الْكَـافِرِينَ أَوْلِيَـاءَ مِـنْ دُونِ الْمُـؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ﴾(نساء:١٣٩).

جا پەروەردگار بەم ئایەتەی ئێرە رەدی دانەوەو فەرمووی: ئەگەر ئێوە بەم کافربوونەتان بەتەمای عیززەتو شکۆمەندین ئەوە باش بزانن عیززەتو شکۆمەندیی لای خودایە، کەسێك گەردنکەچی خودا بێو بەندایەتی بۆ بکا ئەوە عەزیزە، کەسێك لێی یاخی بێ، ئەوە زەلیلەو توشی ریسوایی‌و زەلیلی زیاتر دێ. دەکەوێتە چاڵی هیلاکەتەوەو کەس فریای ناکەوێ، بەم لەشساغی‌و ژیانە کورت‌وکەمەی دونیا باغر مەبن، بەم تۆزە هێزو توانا رواڵەتیەی هەتانە هەڵمەخەڵەتێن. عیززەت هەمووی بۆ خودایەو هەر لای خودا دەست دەکەوێو هەر لەو داوای عیززەت بکەن‌و هەر بە تەمای ئەو بن عیززەت شکۆمەندیتان پێ ببەخشێ. عیززەتو شکۆمەندیی بریتی نیە لە خۆبەزلزانی‌و دەرچون لە حەق‌و بەتاڵویستی، بریتی نیە لە کەش‌وفش‌و ئارەزۆبازیی، بریتی نیە لە چەوساندنەوەی بێ‌نەوایان‌و فرمانڕەوایی بەشێوەی زوڵم‌و ستەمکاریی، پێشێل کردنی مافی مرۆڤو پەیڕەونەکردنی عەداڵەت، نەخەیر ئەمانە هیچیان عیززەت نین، بەڵکوو عیززەتی حەقیقی بریتییە لە زاڵبون بەسەر نەفس‌و ئارەزۆبازیی‌دا، بریتییە لە سەردانەواندن بۆ خوداو پابەندبوون بە فەرمان‌وجڵەووگیرییەکانی شەریعەتی خوداو ترسان لە خوداو موراقەبە کردنی خوداو سوپاسگوزاریی لەسەر نیعمەتەکانی‌و صەبرو ئارامیی لە کاتی بەڵاو کارەسات دا.

ئەمجار بۆ رەتدانەوەی کافرەکان: کە دەیانگوت: ئێمە شتێك ناپەرستین نەی بینین‌و نەتوانین بچینە لای، هەندێك دیاردەی عیززەتو شکۆمەندیی خۆی باس دەکاو دەفەرموێ: ﴿إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ ئەگەر ئێوە خودا نابینن‌و ناگەنە لای، ئەوە باش بزانن خودا ئاخاوتنی ئێوە دەبیستێ، قسەی پاك‌وخاوێن وەردەگرێ، یەکتاپەرستی‌و ذیکرو تەسبیحاتو فەرمان بە چاکەو نەهی لە خراپەو پاڕانەوە لەخوداو قورئان خوێندن پەسەند

دەكـــاو قبوولـــە لای. وتنـــی(ســبحان الله و الحمــد لله و لا الــه الا الله والله اكـبر) لـــە گــەورەترین ذیكـرو تەســبیحاتە، كـردەوەی بــاش‌و پەســەند وشــەی بــاش بــەرز دەكاتەوە بۆ لای خۆی!

هەڵبەتە پــەروەردگار قــسەی بــاش وەرنــاگرێ ئەگــەر كـردەوەی باشــی لەگــەڵ دا نــەبێ، كــردەوەی بــاش بــەوە دەبــێ ئیخلاصــی تێــدابێ، خــودا نوێــژو رۆژوو زەكــات‌و هــەموو جــۆرە عیبــادەتێكی تــر قبوڵناكــا ئەگــەر خاڵــصانە بــۆ خــودا نەبێ‌و ئەنجامدانەكەی لەبەر خاتری خودا نەبێ.

ئیبن‌وعــەبباس دەفــەرموێ(الكلـم الطیـب) بریتییــە لــە ذیكـری‌خــودا، (العمـل الصالح)یش ئەنجامدانی فەرزەكانە.

﴿وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْــرُ أُولَئِــكَ هُــوَ يَبُــورُ﴾

ئەوانە پیلانی خراپەو سەرپێــچی كردنــی خــودا دادەڕێــژن، كــردەوەی خــراپ‌و بــەد، ئەنجام دەدەن، وەكــوو ئەوانــەی پیلانــی كوشــتنی پێغەمبــەریان دارشــت، هــەروەها ئەوانەی هــەوڵی لاوازبــوونی ئــایینی ئیــسلام دەدەن‌و لەمپــەڕ دروســت دەكــەن بــۆ ئــەوەی خــەڵكیی موســوڵمان نــەبێ، وایــش نیــشان دەدەن: كــە ئــەوان عیبــادەتی خــودا دەكــەن‌و كارێــك ئــەنجام دەدەن خــودا لێــی رازییــە، ئائەوانــە عــەزابی بــە ئێش‌و سامناكیان بــۆ دانــدراوە، پــیلان‌و هــەوڵ‌و تێكۆشانیــشیان هەڵوەشاوەو بــێ ئاكــامن، رەنــج بــە خەســارو كــردەوە پوچــن، چــونكە هــەموو كــارو كردەوەیــەك ئەندازەدار كراوەو بــە فــرت‌و فێــڵ هەڵناوەشــێتەوە، هــەروەها ریبابــازو درۆزنــەكان زوو كارەكانیــان ئاشــكرا دەبــن‌و خەونــە وەنەوشــەیی‌یەكانیان نایەنــە دی‌و گێــل‌و نەفام نەبێ، كەسی تریــان پــێ هەڵناخەڵــەتێ. نــاتوانن ئــەو چــاوو راوەیــان بەســەر موسوڵماناندا تێپەڕ بكەن، خــۆ ئەگــەر هەنــدێ‌جار بتــوانن مەبەســت‌و مــەرامیان لە موسوڵمانان بشارنەوە، ئەوە بە تەئكیــد نــاتوان هــیچ شــتێك لــە خــودا حەشــار بدەن، خودا هەموو پەنامەكییەك دەزانێ‌و هیچی لێ گوم نابێ.

ئــەنجار دیــەنی پەیــدابوونی ئــادەمیزاد دەکاتــە بەڵگــە لەســەر رابــوونی قیامەتو دەفــەرموێ: ﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُــمَّ مِــنْ نُطْفَــةٍ ثُــمَّ جَعَلَكُــمْ أَزْوَاجاً﴾ پەروەردگار سەرەتا ئـادەمیزادی لـە گـڵ دروسـت کـردوە، بابـە گـەورەی ئادەمیزاد: کە باوە ئادەمە لـە گـڵ دروسـت کـراوە گڵـیش بـۆ خـۆی ماددەیـەکی بێ گیانە، پاشان ئێوەی ئادەمیزادی لە دڵۆپـە ئاوێـك دروسـت کـردوە، کـە مـەنی پیــاوەو دەڕژێتــە رەحمــی ئافرەتــەوەو لەگــەڵ ئاوی‌ئــافرەت تێکــەڵ دەبــێو ئادەمیزادی لێ پێك دێ.

گــڵ بێ‌گیانــەو (نوطفــە) ماددەیەکــە گیــانی تێدایــە. مــوعجیزەی سەرســوڕهێنەرو هــەرەگرنگ مــوعجیزەی ئــەو گیانەیــە، جگــە لــە خــودا کــەس نازانێ چۆن هاتووەوچۆن پەیوەندیی بــەو مــادە بێ‌گیانــەوە کــردوە. ئەمــە نهێنــیو پەنامەکییەکە تا ئێستا جگــە لــە خــودا کــەس پــەی پــێ نــەبردوە! ئـادەمیزاد لـە نوطفە (تۆماو) پەیدا دەبێ، نوطفەلە خـۆراك پەیـدا دەبـێ، خـوراکیش لـە ئاووگـڵ دێتە کایەوە، کەوابوو خودا بـە قـودرەتو دەسـەڵاتی لـەبن نـەهاتووی خـۆی، گـڵ دەکاتــە تۆمــاو..!! ئــەنجار ئــادەمیزادی کردوونــە دوو رەگــەزی ســەرەکی، نیوەیــان نێرینەو نیوەیان مێینەن، ئــەم گۆڕانکارییانــەو بڕینــی ئــەم قۆناغانــە لــە تەمــەنی ئــادەمیزاددا" لــەگڵی بــێ گیانــەوە بــۆ نوطفــەو لــە نوطفــەوە تــا دەبێتــە ئــادەمیزادێکی جەســتە رێكوپێــك، بەڵگەیــەکی بــەهێزە لەســەر رابــوونی قیامەتو زیندوبوونەوەی مەخلوقات!

ئــەنجار بەڵگــە لەســەر کــەماڵی زانیــاریی خــودا دەهێنێتــەوەو دەفــەرموێ: ﴿وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلا تَــضَعُ إِلَّــا بِعِلْمِــهِ﴾ هــیچ مێینــەیێك بــە ئــادەمیزادو غــەیری ئــادەمیزادەوە کۆرپــەیێك لــە منداڵانی‌دا هــەڵناگرێو داینانــێ ئــیللا بــە زانــستی‌خودا ئــەنجام دەدرێــن! خــودا خــەڵقی دەکــاو بــە قۆناغــەکانی ژیانی‌ـدا

تێپەڕی دەکا، تەنانەت هێلکەش کە جۆرە حەملێکەو لە دەرەوەی منداڵدان دا بەهۆی لەسەر هەڵنیشتنی دایکەکە، یان بەهۆی ئامێرەوە، گیانلەبەری لێ پەیدا دەبێو بێچووی لێ هەڵدێ، هەمووی بەئاگاداریی خودایەو ئەو ڕەدامیان دێنێ. زانیاریی خودا: کە ڕەهاو موطلەقەو بەو جۆرە سەرسوڕهێنەرەیە، کەی دەرکی ئادەمیزادو طبیعەتی توانای سنووورداری توانای ئەوەی هەیە تەصەوری عیلمی خودا بکا، یان تەعبیری لێ بداتەوە، زانیاری خودا خۆی لە خۆیدا بەڵگەی لەسەر ئەوەیە: کە ئەم قورئانە لە خوداوە هاتووەو ئەو نازڵی کردوە.

﴿وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ﴾ لە تەمەنی هیچ کەس درێژ ناکرێتەوە، لە تەمەنی کەس کەم ناکرێتەوەن ئیللا لە لاپەڕەی هەموو ئادەمیزادێك دا بە دوورودرێژیو بە وردی ئەو زانیارییە لە لەوحولمەحفوظدا تۆمار کراوە، لەو ئەندازەیەی لەوێ دا چەسپاوە کەمو زیاد ناکا، درێژ بوونی تەمەنو کورتبوونی بە قەضاوقەدەری خودایە، هۆکاری تایبەتی خۆی هەیەو خودا پێشوەخت زانیویەتی، ئەو کەسەی تەمەنی درێژ دەبێ، هۆکارەکەی ئەوەیە کارێك دەکا داخوازیی تەمەندرێژی بێ، کەسێکیشس تەمەنی کورت بێ، ئەوە کارێك دەکا داخوازیی تەمەنکورتی بێ،

ئیمامی بوخاریو موسلیمو ئەبو داود لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەت دەکەن، دەڵێ لە پێغەمبەرم ژنەوت:دەیفەرمو: (من احب ان يبسط له فى رزقه، وينسأ له فى أثره فليصل رحمه)[1] کەسێك پێی خۆشە رزقورۆژیی فراوان بکرێ، تەمەنی درێژ بێ، با صیلەی ڕەحم بەجێ بێنێ،

---

[1] رواه مسلم فى البر والصلة(٢٥٥٧) باب(٦) صلة الرحم وتحريم قطيعتها. ریوایەتەکەی موسلیم لەگەل ئەوانی تردا جوداوازییەکی وشەیی تێدایەو هەموو ریوایەتەکان ماناکەیان یەك دەگرێتەوە.

﴿إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ جێبەجێ کردنی ئەو یاساو نیظامە لای خودا کارێکی ئاسانەو چ گرانیەکی تێدا نیە . تۆ خەیاڵی خۆت بەرەڵلا بکە، با هەواپەرواز بێ‌و تێبفکرێ، سەرنجی ئادەمیزادو گیانلەبەرانی ترو درەخت‌و گژوگیا بدا، شێوەو روخساریان، جۆرو رەگەزو شوێن‌و کاتیان کونترۆڵ بکا، ئەمجار تەصەوری هەموو فەردێك لەو حەشاماتە زۆرو هەمەجۆرە بکە: کە هەر خودا دەزانێ چەندن‌و هەر خودا ژمارەیان دەزانێ، ئەمانە هەموو تەمەنیان دیاریی کراوە، شێوەو روخساریان نەخشەکێش کراون‌و زانیاری خودا کۆنترۆڵی کردون، ئەو پەلکە گەڵایە لەو درەختە، ئەو تاڵە مووە لەو زیندەوەرە ئەو پەڕە لەو باڵندەیە یەکەیەکە خودا تەمەنی دیاریی کردوەو چەند بەردەوام*دەبێ‌و چۆن پایەدار دەبێ چۆن کۆتایی بە تەمەنی دێ هەمووی لای خودا نمایانەو بە ئاسانی کۆنترۆڵی کردون‌و تۆقاڵێکیش پێیانەوە ماندو نەبوە.

لەلایەکی ترەوە درێژی تەمەن وەکوو بە ژماردنی ساڵ‌و ماوەی، درێژ دەبێ، بە هەبوونی بەرەکەت لە تەمەن‌و تەوفیق لە ژیان دا دەبێ، ئەگەر یەکێك تەمەنیشی بە ساڵ‌و مانگ کورت بێ، بەڵام خودا هیدایەتی دابێ کارو کردەوەی باشی تێدا ئەنجام دابێ، ئەو ماوە ژیانەی: کەخودا پێی بەخشیوە لەشتی باش‌و بەسودا خەرجی کردبێ، ئەوە بە تەمەن درێژ حسێبەو دەتوانین بڵێین: تەمەنی پان‌وپۆڕ بووە.

خۆ ئەگەر یەکێك بە ساڵ‌و مانگ تەمەنی درێژ بوبێ‌و بەڵام لە شتی بێهودەدا خەرجی کردبێ، ئاشارو ئاکامێکی باشی لەپاش خۆی بەجێ نەهێشتبێ، ئەوە بە تەمەن کورت دەژمێردرێ‌و تەمەنێکی تەسك‌و تروسکی بەسەر بردوە. زۆر سات‌و رۆژو مانگی وا هەیە بەقەدەر عومرێکی درێژ سودبەخشەو زۆر تەمەنی درێژیش هەیە لە تەرازوی ژیان دا نرخی ساتێکی نیە.

کۆمەڵو پارت و تاكو گەلو نەتەوە وەکوو فەرد هەموویان تەمەنیان زیادو کەم دەکا، بەڵکوو بێگیانو جەماداتیش تەمەنی کورتو درێژی هەیەو دەقە قورئانییەکە دەیگرێتەوەو شموولی دەکا. بەکورتی هەموو زەراتێکی بوونەوەر، هەموو گیاندارو بێگیانێکی، تەمەنی خۆی هەیەو خودا ئەو تەمەنەی بۆ مەرندەکردوە.

هەندێ لە بەڵگە و دەلیل لەسەر تاک و تەنهایی و بەدەسەلاتیی خودا

وَمَا يَسْتَوِي ٱلْبَحْرَانِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَآئِغٌ شَرَابُهُۥ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِن كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى ٱلْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ يُولِجُ ٱلَّيْلَ فِى ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِى ٱلَّيْلِ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِى لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ ٱلْمُلْكُ وَٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ مَا يَمْلِكُونَ مِن قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ إِن

تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ

لەوە پێش بەڵگەی لەسەر رابوونی قیامەت هێنانەوە، ئەمجار سیباقەکە سەرنجی ئادەمیزاد رادەکێشێ بۆ جۆرێکی تر لە بەڵگەو دەلیلو رایاندەنوێنێو دەیانکاتە نیشانەی تاکوتەنهایی خوداو تواناو دەسەلاتی بێ سنووری.

جۆرەکانی ئاو هەندێکی شیرینو گوارا، هەندێکی تاڵو سوێر، گۆڕانی شەووڕۆژ، بە شوێن یەکدیدا هاتنی خۆرو مانگ ئەمانە دەکاتە نیشانەی تاکوتەنهاییو قودرەتی بەرفراوانی خوداو دەفەرموێ: ﴿وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ﴾ زۆربەی موفەسسرین پێیان وایە مەبەست بە: ئایەتەکە پەند هێنانەوەیە دەربارەی کوفرو ئیمان، یان کافرو موسوڵمان، هەرگیز ئیمان لەگەڵ کوفردا چون یەك نین، وەکوو چۆن دەریای شیرینو خاوەن ئاویگوارا لەگەڵ دەریای تفتو تاڵو سوێردا چون یەك نین، واتە لە راستیدا ئەو دودەریایانە چون یەك نین، یەکێکیان ئاوی شیرینو گوارایە، بە گوێرەی پێویستیاتی ولاتەکان بە چۆمو جۆگاکان دا جاریی دەبێو زەویوزارو کشتوکاڵو ئاودێر دەکا، بۆ لێ خواردنەوە گونجاوەو، ئەویتریان تاڵو سوێرو راوەستاوە، بە کەڵکی خواردنەوە نایەو قوت ناچێو قورك دەسوتێنێ. بەناو هەردو دەریاکان دا کەشتی تێپەڕدەبن.

جا هەرچەندە ئەو دەریایانە جوداوازییان هەیە لە تالّی و شیرینیدا، لە گوارایی و تفتیدا، لە چەند شتێکی تردا لێك دەچن ئەمەش نیشانەی دەسەلاّت و قودرەتی خودایە: کەلە دوشتی جوداوازدا لێکچون دەخولقێنێ و لەدوو شتی لێکچوودا دژایەتی دەرەخسێنێ. وەکوو دەفەرموێ: ﴿وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْماً طَرِيّاً وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا﴾ لە هەردو جۆری دەریاکان ماسی راو دەکەن و گۆشتی تەڕو ناسك دەخۆن و لە هەردوکیان دا لوئلوئو مەرجان دەردەهێنن دەیکەنە خشلّ و خۆتانی پێ دەڕازێننەوە، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ، فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾(الرحمان:٢٢-٢٣) ئاشکرایە هەندێ خشلّ: کە لوئلوئو مەرجانەو لە دەریای تالّ و سوێر دەردەهێندرن، تا رۆژگارێکی نزیك خەلکی پێی وابوو کە ئەو جۆرە خشلاّنە لە دەریای ئاوی شیرین دا دەرناهێندرێن، بەلاّم ئەوە قورئان هەزارو چوارسەدو بیست و ئەوەندە ساڵەیە ئەم حەقیقەتەی راگەیاندوە، زانیاری سەدەی بیستەم و واقیعی حالّیش ئەو راستیەیان چەسپاندوە، لوئلوء وەکوو لە دەریا دەردەهێندرێ، لە هەندێ صەدەفیاتی چۆمیش دەردەهێندرێ، لوئلوء لە ئاوی شیرینی ولاّتانی وەکوو ئینگلتەرەو سکۆتلەندەو ئێلزو چیکۆسلۆفاکیاو یابان، دەر[illegible]ێندرێ. هەروەها هەندێ لە ئاوی چۆمەکان مەعدەنی بەنرخ لەگەلّ خۆیان دەهێنن، وەکوو مادەی (ماس)کەلە پاشماوەی کوێرە چەمەکان دا دەردەهێندرێ، یاقوتیش لە پاشماوەی چۆمەکانی ولاّتی (مۆجوك) لە نزیك (باندالاس) لە بۆرمای سەرو وەدەست دەکەوێ. لە ولاّتی سیام و سیلان و بە زۆری یاقوت لە پاشماوەی چۆمەکان دەردەکەوێ. هەروەها بەردی بە قیمەت: کە بە بەردی(تۆپاز)بەناوبانگە لەم ولاّتە دەست دەکەوێ.

﴿وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ هەندێکە لە نیعمەتی خودا بەسەر ئێوەی ئادەمیزادەوە هاتوچۆی کەشتیو گەمێکان بەناو دەریاکان دا. تۆ دەبینی ئەی بینەر! کەشتیو گەمێکان ئاوی دەریاکان شەق دەکەنو بە گوێرەی ئەو سروشتەی: کە خودا لە ئاوو مادە سەرئاوەکان دا دایناوە دێنو دەڕۆن، بژیوو جۆرە کالآی تریان لێ بارکراوە لە ولآتێکەوە دەیگوێزنەوە بۆ ولآتێکی تر، بۆ ئەوەی:کە ئێوە بەو هاتوچۆیەتان هەوڵی بازرگانی بدەنو لە هەمان کات دا سوپاسی خودا بکەن لە سەر ژێربار کردنی ئەو کەشتیو گەمێیانەو تواناتان بۆ بەکارهێنانیان، ئەوەتا ئێوە بە ئارەزۆی خۆتان دەتوانن بە ناو دەریادا رێگە ببڕنو بۆ کوێتان بوێ بە هۆی ئەو کەشتییانەوە دەتوانن بچنو مەرامی خۆتان بەجێ بێنن.بەڵکوو پەروەردگار لە روانگەی فەضلو رەحمەتی خۆیەوە بە قودرەتی خۆی هەرچی لە ئاسمانەکانو زەوی‌دا هەیە بۆ ئێوەی موسەخەر کردوە.

بەڵگەیەکی تر لەسەر تاك‌وتەنهایی‌و بە توانایی خودا ئەوەیە: کە ﴿يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ﴾ شەو دەخاتە ناو رۆژەوە، واتە لە شەو کەم دەکاتەوەو دەیخاتە سەر رۆژ، لە رۆژ کەم دەکاتەوەو دەیخاتە سەرشەو، ئەم درێژ دەکاو ئەو کورت دەبێو بە پێچەوانەوە. کاتی وایش دەبێ بەرامبەر دەبن.

﴿وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى﴾ خۆرو مانگی رام کردون، هەروا هەموو ئەستێرەکانی بە گەڕۆك‌و وەستاوەکانەوە رام کردون، هەریەکە لە خۆرو مانگ بە ئەندازەی خۆی‌و یاسایەکی یەزدانی لە هەڵخولانو هاتوچۆدان تا کاتی رابوونی قیامەت،بۆ ئەوەی ژمارەی ساڵو مانگ‌وحیسابی خۆتان بزانن، وەرزەکانی ساڵو کاتی حەجکردنو مانگی پیرۆزی رەمەزان دیاری بکەن، کاتی نوێژو جومعەو جەماعەتتان لا نومایان بێ. ﴿ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ﴾ ئەو کەسەی ئەوە تواناو دەسەلآتیەتی ئەوە کردەوەو

شوێندەسیەتی لـە دروسـتکردنی ئاسمانـەکانو زەویو دروسـتکردنی ئـادەمیزاد لـە گڵوهەڵسوڕاندنی بونەوەر بەو شێوە رێكوپێكـە، ئـەوە(اللـه)یـە، خـودای گـەورەی ئێوەیە، هیچ خودا نـین جگـە لـە ئـەو، خـاوەنی بوونـەوەرە، توانـای رەهـای هەیـە بەسەر هـەموو شـتێك دا، هـیچ شـتێکی لـێ یـاخی نابـێ، هەرچـی بیـەوێ بیکـا دەیکاو هەرچی بیـەوێ ببـێ دەبـێ. هـەموو شـتێك جگـە لـە خـۆی دروسـتکراوو بەندەی ئەوە، خودایەکی ئەزەلیو ئەبەدییە هەربووەو هەر دەبێ!

ئـەمجار پـەروەردگار لـە بەرامبـەر ئـەوەدا ئـەو شـتانە رون دەکاتـەوە کـە دژایەتییان هەیە لەگەڵ صیفاتی خودایەتیدا دەفەرموێ: ﴿وَالَّـذِينَ تَـدْعُونَ مِـنْ [illegible] ا يَمْلِكُـ [illegible] نَ مِـنْ قِطْمِـيرٍ﴾ ئـەو بـتو صـەنەمانەی ئێـوەی موشـریك دەیانپەرستو پێتـان وایـە: دەتـوانن یارمـەتیتان بـدەنو کـاتی تەنگانـە فریاتـان بکـەون، دڵنیـا بـن لـە بونـەوەردا دەسـەڵاتی هیـچیان نیـە، تەنانـەت دەسـەڵاتی هێنانـەدی شـتێکیان نیـە: کـە بـە ئەنـدازەی توێکڵـە تەنکـەی سـەر دەنکـە خورمایەك بێ.

﴿إِنْ تَدْعُوهُمْ لا يَسْمَعُوا دُعَائَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَـا اسْـتَجَابُوا﴾ ئەگـەر هـاوار بکەنە ئەو خودا درۆزنانە: کـە ئێـوە لـە جیـاتی خـودا دەیانپەرسـتن، هاوارەکـەتان نابیـسن، چـونکە مادەیـەکی بـێ گیـانو بـێ هەسـتن، لـە فـەرزی محـاڵ دا ئەگـەر گوێشیان لە هاوارەکـەتان بـێ نـاتوانن هیـچتان بـۆ بکـەن، هـیچ سـودێکتان پـێ ناگەیەنن، ئەو بتو صەنەمانە نەدەتوانن زیانتـان پـێ بگەیـەنن نـە قـازانج، ئـەدی چۆن بەندایەتییان بۆ دەکەن؟!

﴿وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ﴾ لـەرۆژی قیامـەت دا: کـەئێوە بـە هیـوان فریاتـان بکـەون، ئـەوان ئینکـاری ئـەو پەرسـتشو کردەوانـەی ئێـوە دەکـەنو ناڕەزامەنـدیی خۆیـان بەرامبـەر کردەوەکانتـان دەردەبـڕن، دەڵـێن: ئەوانـە درۆ دەکەن، ئێمە ئاگامـان لـە عیبادەتکردنیـان بـۆ ئێمـە نیـە، وەکـوو لـە ئایـەتێکی

تـردا ئامـاژە بـەوە دەكـاو دەفـەرموێ: ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ.وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ﴾(الاحقاف:٥-٦) یـان دەفـەرموێ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزّاً.كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدّاً﴾(مريم:٨١-٨٢) ئـەی پێغەمبـەر، ئـەوەی پێـت گوتراو بـۆت شـی كرایـەوە واقیـعو حەقیقەتـە، لەلایـەن خـودای زانـاو دانـاوە بـە سروش بۆت هاتووە، ﴿وَلا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ﴾ هیچ كەسێك دەربـارەی حـاڵو وەزعـی ئـەو خـودا درۆزنانـە لـە رۆژی قیامـەت داو پەرستـشكارەكانیان هـەواڵی راسـتو دروسـتت ناداتـێ، هـەر خـودا دەتوانـێ هـەواڵی راسـتو سـەرەنجامی واقیعی شتەكانت پێ رابگەیەنێ، چونكە هـەر خـودا ئـەو زانیارییـەی لایـەو هـیچ شتێكی لێ نادیار نیەو هیچی لێ گوم نابێ.

عیبادەتكردن بۆ خودا مەسئولییەتێكی شەخصیيە و هەر كەسە لە خۆی بەرپرسیارە

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ أَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿١٥﴾ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَىْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰٓ إِنَّمَا تُنذِرُ ٱلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِٱلْغَيْبِ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَمَن تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِۦ وَإِلَى ٱللَّهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

جارێکی تر پەروەردگار بانگەوازیی ئادەمیزاد دەکا بۆ ئەوەی بە خۆیان دا بچنەوە، لە پەیوەندیی نێوان خۆیانو پەروەردگاریان تێبفکرنو حەقیقەتی خۆیان بزانن. وا تێنەگەن خودا پێویستی بە عیبادەتی ئەوان هەیە. خودا لە هەموو شتێك بێئاتاجەو هەموو کەس موحتاجی ئەوە، دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾ ئەی ئادەمیزادینە" هەمووتان موحتاجی خودان، پێویستیتان بە یارمەتی خودا هەیە، هەموو هەناسەیەکی هەڵی دەمژنو دەیدەنەوە، لە هەموو جموجوڵو هەڵسوکەوتێکتان دا پێویستیتان بەوە هەیە خودا هێزو تواناتان پێ ببەخشێ، هیچ شتێکتان بێ یارمەتیدانی پەروەردگار پێ ناکرێ، بۆیە ئەرکی سەرشـ[illegible]انە بە دڵسۆزی بەندایەتی خودا بکەنو بە تاكوتەنهای بناسنو هاوەڵی بۆ دانەنێن، شوکرانەژمێری نیعمەتەکانی بنو سوپاسگوزار بن، چونکە بەروبومی عیبادەتکردنەکەتان بۆ خۆتانەو خۆتان سودی لێ وەردەگرن، پەروەردگار بێ ئاتاجە لە عیبادەتکردنی ئێوەو غەیری ئێوە ، ئێوە بەندایەتی بۆ بکەن یان بۆی نەکەن ئەو هەر خودایەو لە خودایەتی ناکەوێ. هەرچی بڕیاری د[illegible] دەیکاو دەیفەرموێ حەقەو جێگای سوپاسە، خاوەنی توانای ڕەهایەو هەرچی بیەوێ بیکا دەیکا.

﴿إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ.وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ﴾ ئەگەر بیویستایە ئێوەی لەناو دەبردو گەلو نەتەوەیەکی تری دەهێنایە کایەوەو جوداواز دەبوون لە ئێوە، ڕێكوپێك تر دەبوون لە ئێوە، ئەنجامدانی کارێکی ئاوەها بۆخودا چ گرانیەکی تێدا نیە، بەڵکوو زۆر ئاسانو بێ ئەرکە، بەمەش پەروەردگار ڕەدی ئەو وەهمو خەیاڵاتەی موشریکەکانی دایەوە: کە دەیانگوت: ئەگەر خودا ئادەمیزاد بفەوتێنێ بۆخۆی لە خودایەتی دەکەوێوسەڵتەنەتو شکۆمەندی نامێنێ .

ئـەمجار پـەروەردگار ئـادەمیزاد هەڵـدەنێ بـۆ تێفکـرینو ورد بوونـەوە لـە خۆیانو سەرەنجامیانو، پێیان رادەگەیـەنێ: کـە رۆژی قیامـەت هـەموو کـەس لـە خـۆی بەرپرسـیارەو بـە گـوێرەی کـردەوەی خـۆی حیسابی لەگـەڵ دەکـرێ، دەفـەرموێ: ﴿وَلا تَـزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْـرَى﴾ هـیچ نەفـسێکی تاوانبـار، تـاوانی یـەکێکی تـر هـەڵناگرێ، هەرکەسـە بـە تـاوانی خۆیـەوە هەڵـەوگیرە وکـردەوەی خراپی خۆی بە کۆڵیەوەیـەتی. ئەمـە چ دژایەتیـەکی نیـە لەگـەڵ ئـەو ئایەتانـەی: کـە ئـەوە دەچەسـپێنن گومراکـەران تاوانیـان دوچـەندانەیەو سزاشـیان دوو ئەوەندەو زیاتریـشە لـە هـی گـومڕاکراوان، چـونکە ئـەوەش بـە کـردەوەی خۆیـان حیساب دەکرێ،بۆ خۆیان گومڕا بـونو کەسـانی دیکەشـیان گـومڕا کـردوە. وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا دەفـەرموێ: ﴿وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالاً مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾(العنكبـوت:١٣) رۆژی‌قیامـەت رۆژی نەفـسی نەفسی‌یە، تەنگانەیەو هەر کەسە خەمی خۆیەتی﴿وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَى حِمْلِهَا لا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى﴾ ئەگـەر یـەکێکی کـۆڵ گـران بـە بـاری قورس، داوا لە یەکێکی تـر بکـا یارمـەتی بـداو هەنـدێکی لـە تاوانـەکانی بخاتـە ئەستۆی، داوالێکـراو هـیچ بـە پیریـەوە نایـەو وڵامـی ناداتـەوە، تەنانـەت ئەگـەر خزمی نزیکیشی بێ، وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا دەفـەرموێ: ﴿لا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئاً﴾(لوقمان:٣٣) یـان دەفـەرموێ: ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ. و امه وأبيه. لكل امرىء منهم يومئذ شأن يغنيه﴾ (عبس:٣٤-٣٧).

ئەمجار خیطاب ئاراستەی پێغەمبـەر (ﷺ) دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿إِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلاةَ﴾ ئـەی پێغەمبـەر نـەوەکوو بـە پەیامەکەت پەندئامێز دەبێ بۆ ئادەمیزاد، ئیللا بـۆ کەسـانێك کـە بـە نهێنـی لـە خودا دەترسن، خاوەن عـەقڵو فـامن، بڕوایـان بـە شـتە غەیبی‌یـەکان هەیـە پـێش

ئەوەی بە چاوی خۆیان بیان بینن، هەرچی شەریعەت فەرمانیان پێ بکا ئەوان بە دڵسۆزی ئەنجامی دەدەن، ئەو نوێژانەی لەسەریان فەرز کراوە بە رێكوپێکی بەجێی دێنن.

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رون دەکاتەوە کە سودی عیبادەتکردن دەگەڕێتەوە بۆ عیبادەتکەرەکانو ئەوان لێی بەهرەوەر دبن.دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ﴾ هەرکەسێك خۆ لە هاوەڵدانان بۆ خوداو تاوان پاك دەکاتەوە، سودی طاعەتەکەی‌بۆ خۆیەتی، سەرەنجام گەڕانەوە هەر بۆ لای خودایەو ئەو حیسابو لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دەکا، هەر کەسە بە گوێرەی کردەوەکانی پاداش وەردەگرێتەوەو سزا دەدرێ. چاکە بە چاکەو خراپە بە خراپە.

نموونەی موسوڵمان و کافر رون و ئاشکرایە، هەموو گەل و نەتەوەیەک پێغەمبەری بۆ ڕەوانە کراوە

﴿وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ

مِن قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَبِٱلزُّبُرِ وَبِٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

لەوە پێش پەروەردگار ڕێگای هیدایەت‌و ڕێگای گومڕایی دیاریی کردن‌و لێکی جیا کردنەوە، باسی هیدایەتودرگرتنی موسوڵمانی لە خودا ترسیی کردو، ئینکاریکردنی کافریی سەرڕەقی ڕاگەیاند،ئەمجار لەم کۆمەڵە ئایەتەدا نموونەی کافرو موسوڵمان، حەق‌و بەتاڵ، بەهەشت‌و دۆزەخ دەهێنێتەوە، چەند نموونەیەکی جیاجیا دەخاتەڕو، بۆ دەرخستنی حەقیقەتی ئەوە: کە موسوڵمان چاوکراوەو بینایە، شارەزای ڕێگای حەق‌و بەختەوەرییە، کافر کوێری ڕێگایەو هیچ نابینێ، ڕێگای سەرفرازی نادۆزێتەوە.

ئەوە ڕادەگەیەنێ: کە ئیمان‌و باوەڕ بە خودا روناکییەو موسوڵمان لێی بەهرەوەر بووە، کوفر تاریکییەو زیاتر ڕێبوارانی کوفر سەرگەردان دەکا. ئەمجار سەرەنجامی هەردوو پێڕ،دیاری دەکاو ئەوە ڕادەگەیەنێ: کە موسوڵمان بە هۆی بیروباوەڕی حەق‌و ڕاستییەوە لە ژێر سێبەرو ئارامی‌دایە؛ کافر بە هۆی کوفرەکەیەوە لە گەرماو نارەحەتی‌دایە، کافر بە هۆی تاریکی کوفرەکەیەوە لە کوێری موزمەعیل سەرگەردانترە، بەڵکوو وەکوو مردوو وەهایەو هیچی لە دەست نایە، کوێر لەوانەیە بەهۆی هەستەکانی تری بتوانێ ڕێ دەرکاو وەکوو چاوساغ بڕێ لە مرازەکانی دەستەبەر بکا، بەڵام کافر لە زلکاوی گومڕایی‌دا سەرگەردانەو بە هیچ جۆرێ پەی بە ڕێبازی سەرفرازیی نابا.

ئەمجار ئەوە ڕادەگەیەنێ: کە هیدایەت بە دەست خودایەو کێی پێ خۆشبێ دەیداتێ. بڕوبیانووی بۆ هیچ کەسیش نەهێشتۆتەوە بۆ هەموو گەل‌و نەتەوەیەك پێغەمبەری ڕەوانەکردوە، بانگەوازییان کردوون‌و ڕێگای هیدایەتیان

بۆ رونکردونەوە، جا کەسێك ئیمانی پێ هێنابن، سەرفرازەو کەسێکیش پشتی لێ هەڵکردبن مالوێرانو بە فتار چووە.دەفەرموێ: ﴿وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ.وَلا الظُّلُمَاتُ وَلا النُّورُ.ولا الظِّلُّ وَلا الْحَرُورُ﴾ کوێرو بینا وەکوو یەك نین هەروا تاریکییەکانو روناکی جوداوازن، سێبەرو گەرمایش لێك ناچن، لە لای پەروەردگار هەرگیز ئیمانو کوفر، خێرو شەڕ، هیدایەتو گومڕایی، وەکوو یەك نینو بە یەك چاو سەیریان ناکرێ، وەکوو چۆن کوێریو بینایی، تاریکیو روناکی، سێبەرو بەرهەتاوی‌گەرم، ژیانو مردن لێك جوداوازنو بە هیچ عەقڵێك ناخرێتە ریزی یەکترەوە،ئەو شتانە لە سروشت دا جوداوازنو دژایەتییان لە نێوان دایە. پەیوەندی هەیە لە نێوان سروشتی کوفرو سروشتی هەریەکێ لە کوێریو تاریکیو هالاوی گەرمای سوتێنەرو مردن، هەروەکوو چۆن لە نێوان سروشتی ئیمانو سروشتی هەریەکێ لە روناکیو بیناییو سێبەرو ژیان دا پەیوەندیی پتەو هەیە.بێگومان ئیمان نورو روناکییە، لە دڵودەروون دا لە هەستو شعوردا، لە بیرو بۆچون دا. ئیمان نورێکە لە دڵی هەرکەسێك دا جێگیر بوو، حەقائیق دەزانێ، هەموو شتێك بە گوێرەی خۆی دەنرخێنێ، هەر کاتێك ئیمان لە دڵ دا جێگیر بوو خاوەنەکەی بەو نوورە دەڕوانێو بەو نوورە خوداییە، شتەکان دەبینێو تەعامولیان لەگەڵ دەکا، هەنگاو دەهاوێو بەرچاو رون، بیر دەکاتەوەو ئاسۆی فیکری فراوانو رۆشنایە، هەرکاتێ بڕیار دەدا، دڵنیایەو پشتیوانی ئەو خودایە، هەست دەکا هێزێکی لەبن نەهاتووی لە پشتەو هەمیشە چاودێرو یارمەتیدەریەتی. ئیمان سێبەری فێنکی بەر شنەبایە. دڵ لە ژێریا دەحەسێتەوە. هالاوی هەڵپڕوزێنەری شكو دڵەڕاوکێو سەرگەردانیی لە دڵ دوور دەخاتەوە

ئیمان گیانە لە دڵ دا، لە هەستو شعوردا، لە مەبەستو بیرو بۆچون دا. بە پێچەوانەوە، کوفر کوێریە، کوێری دڵو دەروونە، حەق نەبینینو راستی نەزانینە. کوفر تاریکیە، هەرکاتێ ئادەمیزاد لە نووری ئیمان دوور کەوتنەوە دەکەونە ناو تاریکایی جۆراوجۆرەوە، کوفر هالاوی گەرمایەو دڵ هەڵدەقرچێنێ،قەلەقو نائارامی تێدا دروست دەکا، سەرەنجام ئادەمیزاد گیرۆدەی هالاوی دۆزەخ دەکا!!

﴿وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ﴾ هەرگیز وەکوو یەك نین، موسوڵمانی دڵزیندوی خاوەن هەستو کافری دڵڕەقی‌بێهەست مردوو، دوو شتیی دژ بە یەکی سروشت جیاوازنو لێك ناچن! وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا﴾(هود:٢٤) .

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رادەگەیەنێ : کە هەر خۆی سەرچاوەی هیدایەتەو هەر ئەو دەتوانێ هیدایەت بدا، دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ﴾ بێگومان خودا هیدایەتی ئەوانە دەدا کە بیەوێ هیدایەت وەربگرنو بەڵگەو دەلیل کاریان تێ بکەن، وایان لێ دەکا بەڵگە ببیسنو سودی لێ وەربگرن.

ئەمجار دڵنەوایی پێغەمبەر دەکاو چوارچێوەی کارەکەی دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ﴾ ئەتۆ ئادەمیزادیو توانات سنوردارە، ناتوانێ پەیامی خۆت بە مردوانی ناو گۆڕ بگەیەنێ، هەروا ناتوانی پەیامی خۆت بە کەسانێك بگەیەنی کە دڵیان مردوەو وەکوو ئەهلی گۆڕستاننو کوفر دڵی مراندون، ﴿إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ﴾ ئەرکی سەرشانی تۆ ترساندنو بێدار کردنەوەیە، ئەتۆ پێغەمبەریو ترساندنو گەیاندنت لەسەرە، هیدایەتدانو گومراکردن بەدەست خودایە !

﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيراً وَنَذِيراً﴾ ئێمە تۆمان بە حەق رەوانە کردوە ئەی پێغەمبەر! مزگێنی دەدەی بە خواپەرستان بەبەهەشت‌و کافرەکان دەترسێنیْ لە ئاگری دۆزەخ، ئەرکی سەرشانی تۆ مژدەدان‌و ترساندنە، هیدایەتی حەقیقی بەدەست خودایە، ناردنی پێغەمبەران بۆ سەر گەل‌و نەتەوەکان مەنهەجێکی گشتی‌یە لە ئادەمیزاددا.

﴿وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلا فِيهَا نَذِيرٌ﴾ هیچ گەل‌و نەتەوەیەك نیە پێغەمبەری بۆ سەر رەوانە نەکرابیْ، هەر گەل‌و نەتەوەیەك هاتبێتە سەر روی زەوی پێغەمبەرمان بۆ سەر ناردون، لە عەزابی سەختی ئێمە ترساندویانن، بیانوویان بڕیون، وەکوو لە ئایەتێکی تر ئاماژە بەمە دەکاو دەفەرمویْ: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولاً أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلالَةُ﴾(النحل: ٣٦) ئەمجار دڵدانەوەی پێغەمبەر دەکاو خەم‌و خەفەتخواردنی بیْ گوێیی موشریکەکانی قورەیشی لەسەر سوك دەکاو دەفەرمویْ: ﴿وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ ئەگەر موشریکەکانی قورەیش: کە قەومی خۆتن، بە درۆت بخەنەوە، ئەوە تۆ دڵگران مەبە، چونکە هەر تۆ بە درۆ نەخراوێتەوە، گەل‌و نەتەوەکانی پێش ئەوانیش پێغەمبەرانی پێش خۆیان بە درۆ خستونەوە.

﴿جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ﴾ ئەو گەل‌و نەتەوانەش پێغەمبەرەکانیان هاتوونە سەریان بە موعجیزەو نیشانەی جیاجیاوە،بە نامەو سیپارەی نووسراوەوە" وەکوو صوحوفی ئیبراهیم‌و موسا، هەروەها بە کتێبی ئاشکراو هیدایەت ئامێزەوە، وەکوو تەورات‌و ئینجیل.

﴿ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ﴾ وێڕای ناردنی ئەو پێغەمبەرانەو ناردنی ئەو نامەو کتێبە ئاسمانییانە، گەلو نەتەوەکان پێغەمبەرەکانیان بە درۆ خستنەوە، پەیامەکانیان ڕەتکردنەوە، منیش ئەو سەر ڕەقە بەدرۆخەرەوانەم بە عەزابی سەختی خۆم گرتن‌و لەناوم بردن دەسا بڕوانە چیم بەسەر هێنان‌و چیم لێ کردن!!

زانیارییە کردەوەییە سروشتی‌یەکان بەڵگەیە لەسەر تاک و تەنهایی خودا و دەسەڵاتی بەرفراوانی

أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجْنَا بِهِۦ ثَمَرَٰتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَٰنُهَا ۚ وَمِنَ ٱلْجِبَالِ جُدَدٌۢ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَٰنُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ وَٱلدَّوَآبِّ وَٱلْأَنْعَٰمِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَٰنُهُۥ كَذَٰلِكَ ۗ إِنَّمَا يَخْشَى ٱللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ ٱلْعُلَمَٰٓؤُا۟ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَٰبَ ٱللَّهِ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا۟ مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَٰرَةً لَّن تَبُورَ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

ئــەم کۆمەڵــە ئايەتــەش بريتييــە لــە جەولەيــەکی خوێندنــەوەی کيتــابی بونــــەوەر، خوێندنــــەوەی کيتــــابی بوونـــــەوەرە لــــە فەصـــــڵو لاپــــەڕە سەرسوڕهێنەرەکانی‌دا، تێفکرينە لە ڕنــگو جــۆرو ڕەگــەزی شــتەکانی، لــە ديــمەنو ديارده‌کــانی لــە ميــوەو بــەروبوومی درەخــتو ڕوەکــەکانی، لــە کێــوو دۆڵو دەشتانی ڕەنگــاورەنگی، لــە ئــادەميزادو ئــاژەڵو بــاقی گيانلەبــەرانی، بــەم جــۆرە ســەرنجی ئــادەميزاد رادەکێــشێ بــۆ وردبوونــەوە لــە کتێبــی کــراوەی بونەوەر،لــە ڕاستی‌دا دەبوايە زانايانی جيۆلــۆجی‌و کەشناسی لــە هــەموو کــەس زيــاتر هەســت بــە گــەورەيی بونــەوەر بکــەنو لــە بەديهێنــەری بترســن، خــاوەنی بپەرســتنو بەندايەتی بۆ بکەن.

ئـەمجار ئـەوە رادەگەيـەنێ: کـە زانايـان لـە هـەموو کـەس زيـاتر لـە خـودا دەترسنو ملکەچی فـەرمانو جڵەوگيرييـەکانی دەبـن، دەفـەرموێ: ﴿أَلَــمْ تَــرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَــا بِــهِ ثَمَــرَاتٍ مُخْتَلِفــاً أَلْوَانُهَــا﴾ ئـەوە تـۆ نـەتبينيوە ئـەی ئـادەميزاد: کـە خـودای بالادەسـتو بـە توانـا چـەند شـتێکی جياجياو زۆر، لە شـتێك دروسـت دەکـا؟ نـەتبينيوە لـە ئاسمانـەوە ئـاوی بارانـدوە بەو بار لە زەوی جۆرەهـا بـەروبومی جياجيـا لـە تـامو چێژو ڕەنـگو سـيمادا، لە بۆنو سودو تەمەن دا بـەدی هێنـاوە، هەنـدێکی سـورو برێکـی زەردو بەشـێکی ڕەشو جۆرێکی سـپی، هەميـشەو تێکـەڵاوو ڕەنگـاورەنگ، هـەموو ئـەم حەمکـە گـژوگياو دارو درەخـتو بـەروبوومو ميوەجاتـە لـە يـەك زەوی پەيـدا دەکـاو يـەك ئــاو دەخۆنــەوە. وەکــوو لــە ئايــەتێکی تــردا دەفــەرموێ: ﴿وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾(الرعد:٤) .

ئــەمجار لـــە رەنگـــاورەنگی گـــژوگیاو جۆرەکـــانی بـــەروبوومو میوەجاتـــەوە دەگوێزێتەوە بۆ رەنگاورەنگی کێوەکانو دەفەرموێ: ﴿وَمِنَ الْجِبَـــالِ جُـــدَدٌ بِـــيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِـــفٌ أَلْوَانُهَـــا﴾ واتــە: هــەروەها خــودا کێوەکــانی وا دروســت کــردوون رەنگو شێوەیان لێك جیایــە، رەنگــی بــەردو شــاخەکانیان جۆراوجــۆرە، هەنــدێکی سـپیو جــۆرێکی رەشو برێکــی ســورو لایــەکی ســەوزو بەشــێکی رەنگــی تــرو تێکەڵاو، بۆ نموونە ئێستا ئێمــە لەناوچــەی ســلێمانیدا دەبیــنین کارگــەکانی بــەردی مەرمــەڕ بــەردی جۆراوجۆریــان هەیــە لەناوچــەی قەرەداخــەوە بــەردی رەش دێــننو بــە مــشار قاشــی دەکــەن لــە پێنجوێنــەوە بــەردی ســەوزو لــە ناوچــەی ماوەتــەوە بــەردی ســورو لــە گونــدی دێرێــوە بــەردی رەصاصــیو...هتــد دەهێــننو قاشــیان دەکەنو دانیــشتوان تــەغلیفی نــاو مــاڵو دیــواری خانوەکانیــانی پــێ دەکــەن، بــۆ رازاندنـــەوەی جـــادەو بـــازاڕ بـــەکاریان دەهێـــننو هەندێکیـــشی لـــێ دەنێـــرن بەم لاو بەولادا.

ئێــستا کــە بــەو بــەردە رەنگاورەنگانــە دانیــشتوان، تــەختی ماڵــەکانیان کاشی دەکــەن، دیــمەنێکی جــوانو قەشــەنگ دەنــوێنن ژورو حەوشــەو بــەربێلاّیــان دەڵێی باغچەی گوڵگولاّوییە.

هــەروەها لــە کێوەکــان رێگــاو خــەتی جۆراوجــۆری دروســت کــردون، رێگــای سـپیو ســورو رەشــی تێــدا بــەدی هێنــاون، وەکــوو میــوەو گــژوگیاو درەختــەکان جۆراوجۆرو رەنگاورەنگنو هەموشــیان لــە یــەك ئــاوو گــڵ پەیــدا بــوون، هــەر بــەو جـــۆرە شـــاخو بـــەرد لـــە یـــەك مـــادە: کـــە زانایـــانی جیۆلۆجیـــا بـــە (الـصهارة)و(المجاجـا)دەسـت نیـشانیان کـردوە، پەیـدابوونو کەچـی ئـەو هـەموو رەنگو شێوەیان لێ پەیدا بووە.

سەرنج راکێشان بۆ رەنگاورەنگیی شاخ و بەردو شێوەی جۆراوجۆریان لە چوارچێوەی رەگەزێك دا، دوای باسکردن و رانواندنی رەنگاورەنگی میوەجات و هەمەجۆری لەتام و بۆن و بەرام دا، خورپە بە دڵ و دەروون دەهێنێ و هەست و زەوقی جوانیی دەبزوێنێ، ئەوە دەردەخا: کە ئیسلام بە یەك چاو سەیری جوانییەکەیان دەکاو لە هەر شتێکدا جوانیی ببینێ دەینرخێنێ، وەکوو لە باغچەی گوڵ و گوڵزارو باغی پڕ میوەدا جوانیی دەبینێ و سەرنج رادەکێشێ، لەبەردو دڕکەشاخ و شیوو دۆڵی روتەنیش دا جوانیی بەدی دەکا. هەرچەندە سروشتی بەردو شاخ لەگەڵ سروشتی میوەجات زۆر جوداوازن و نێوانیان ئاسمان و ریسمانە﴿وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ﴾ هەروەها پەروەردگار لە ئادەمیزادو زیندەوەران دا لە پاتاڵ و ئاژەڵ دا کە مەڕو بزن و حوشترو رەشەولاغە، جۆرەها شێوەی لێیان دروست کردوە، جۆرەها رەگەزی گیانلەبەرانی بەدیهێناوە، لە تاقە رەگەزێکیش دا جۆرەها رەنگ و سەروسیمای خوڵقاندوە، جۆرەها رەنگ و دەنگی تێدا رسکاندون، حەزو ئارەزۆی جۆراوجۆر، زمانی جیاجیا، رەنگی زۆرو هەمەجۆر، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ﴾(الروم:٢٢) ئەم کیتابە کەونییە جوانە، ئەم بوونەوەرە سەرسوڕهێنەرە لەبارەی پێکهاتەو رەنگاوڕەنگییەدا ، قورئانی پیرۆز دەیکاتەوەو لاپەرەکانی هەڵدەداتەوەو ئەوە رادەگەیەنێ: کە ئەو زانایانەی قورئان دەخوێننەوەو تێی دەفکرن ئەوانەن لە خودا دەترسن، ئادەمیزاد تا زاناتر بێ زیاتر لە خوداترسێ، کەسێك لە خودا نەترسێ زانای حەقیقی نیەو نەفامە چونکە﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ﴾ نەوەکو لە خودا دەترسێ بە نهێنی، ئیللا ئەوانە نەبێ کە زانیاریان هەیە بە خودا، دەزانن چ صیفەتێك شیاوی زاتی پاکیەتی، دەزانن دەسەلات و

توانـای رەهـای هەیـەو هەرچـی بیـەوێ بیکـا دەیکـاو هیـچی لـێ یـاخی نابـێ، هەرکەسێك زیاتر خوداناس بێ پتر لێـی دەترسـێ، کەسێك لـە خـودا نەترسـێ بـە زاناحـسێب نـاکرێ، هەرکەسـێك زانابـێ بـە زانیارییـە سروشـتییەکانو نهێنـی بوونەوەر، حەق وایە خودا بناسێو لێـی بترسـێ، تازانـاتر بـێ لـەو بـارەوە ، دەبـێ لە خوداترس تر بێ، ئیبنوعەبباس دەفـەرموێ: کەسـێك هـاوەڵ بـۆ خـودا دانـەنێو حەلاڵو حەرام بزانێو پەیڕەوی بکا" ئـەوەی خـواد بـە حـەلاڵی دانـاوە ئـەمیش بـە حەلاڵی دابنێ، ئەوی بـە حـەرامی دانـاوە بـە حـەرامی بزانـێ، پابەنـدی فـەرمانو جلەوگیریـەکانی خـودا بـێ، دڵنیـا بـێ : کـە رۆژی قیامـەت بـەخودا دەگاتـەوەو حیسابو لێکۆڵینەوەی لەگەڵ دەکا ئەوە بە زانا حسێب دەکر.

هـۆی ترسـانی زانایـان لـە خـودا ئەوەیـە: پـەروەردگار تۆڵـەی لـە کـافران سەختو دژوارە، لێخۆشـبوونی بـۆ موسـوڵمانانی تۆبـەکار دەریایـەکی بێسـنوورە، خودایەك تۆڵە ستێنەوەو پـاداش دەرەوەبـێ، حـەق وایـە ئـادەمیزاد لێـی بترسـێنو هەمیـشە لـە ئاسـتیدا لـە حاڵـەتی خۆفورەجـادا بـن، ترسـان لـە عـەزابیو بـە هیوای رەحمەتی.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلاَةَ وَأَنْفَقُـوا مِمَّـا رَزَقْنَـاهُمْ سِـرّاً وَعَلاَنِيَةً يَرْجُونَ تِجَـارَةً لَـنْ تَبُـورَ﴾ ئەوانـەی بـەردەوامن لەسـەر خوێندنـەوەی قورئـانو پـەیڕەوی کردنـی فـەرمانو جلەوگیریـەکانی، جێبـەجێکردنی ئـەرکی سەرشـانیان، نوێـژەکانیان بـە رێـكوپێکیو لـە کـاتی خۆیـدا ئـەنجام دەدەن، لـەو ماڵو سامانەی خودا پێی بەخشیون بـە نهێنـیو بـە ئاشـکرا بـە شـەووبەرۆژ لێـی دەبەخشن، ئەوانە بە هیـوای پاداشـی خـوداو چـاوەڕوانی ئـەوە دەکـەن خـودا لـە پاساوی طاعەتو بەندایەتی کردنیـان پاداشـی باشـیان بداتـەوە، ئاشکراشـە خـودا رەنج بە خەساریان ناکاو هیوایان دێتە جێ.﴿لِيُـوَفِّيَهُمْ أُجُـورَهُمْ وَيَزِيـدَهُمْ مِـنْ

فَضْلِهِ﴾ پابەندی فەرمانو جلەوگیرییەکانی خودان، بۆ ئەوەی خودا پاداشیان بداتەوەو لە فەضلو گەورەیی خۆیشییەوە پاداشیان بۆ زیاد بکا، شتی وایان بداتێ بە خەیاڵیش پەییان پێ نەبردبێ،﴿إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ﴾ بێگومان خودا زۆر لێخۆشبوە لە تاوانی بەندە تۆبەکارەکانی، سوپاسی ئەوانە دەکا:کە بەندایەتی بۆخودا دەکەن، واتە: لێیان رازیی دەبێ، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ﴾(النساء: ١٧٣) .

قورئانی پیرۆز پشتگیری نامە ئاسمانیەکانی پێش خۆی دەکا، پاداشدانەوەی موسوڵمانان بەبەهەشت رادەگەیەنێ

وَٱلَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ هُوَ ٱلۡحَقُّ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِعِبَادِهِۦ لَخَبِيرُۢ بَصِيرٞ ﴿٣١﴾ ثُمَّ أَوۡرَثۡنَا ٱلۡكِتَٰبَ ٱلَّذِينَ ٱصۡطَفَيۡنَا مِنۡ عِبَادِنَاۖ فَمِنۡهُمۡ ظَالِمٞ لِّنَفۡسِهِۦ وَمِنۡهُم مُّقۡتَصِدٞ وَمِنۡهُمۡ سَابِقُۢ بِٱلۡخَيۡرَٰتِ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَضۡلُ ٱلۡكَبِيرُ ﴿٣٢﴾ جَنَّٰتُ عَدۡنٖ يَدۡخُلُونَهَا يُحَلَّوۡنَ فِيهَا مِنۡ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٖ وَلُؤۡلُؤٗاۖ وَلِبَاسُهُمۡ فِيهَا حَرِيرٞ ﴿٣٣﴾ وَقَالُواْ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِيٓ أَذۡهَبَ عَنَّا ٱلۡحَزَنَۖ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٞ

شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ ٱلَّذِيٓ أَحَلَّنَا دَارَ ٱلۡمُقَامَةِ مِن فَضۡلِهِۦ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٞ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٞ ﴿٣٥﴾

لەوە پێش باسی بنەمای یەکەمی کرد لە عەقیدەدا: کە بریتییە لە بەیەك ناسینو بەیەك زانینی خودا، بە جۆرەها بەڵگە تاكوتەنهایی خودای چەسپاند. ئەمجار لێرەدا دێتە سەر بنەمای دووەمی عەقیدە:کە پێغەمبەرایەتییە، جا کە لە ئایەتی پێشوودا پاداشی خوێندنەوەوتێفکرینو کارکردن بە ناوەڕۆکی قورئانی بەیان کرد، ئەوە لەم ئایەتەدا ئەوە رادەگەیەنێ: کە ئەم قورئانە حەقو راستو بەجێیە، خوێنەرەوەی شیاوی پاداشی باشو نەبڕاوەی یەزدانە، قورئان بۆخۆی نامەی ئاسمانییەو پشتگیریی نامە ئاسمانییەکانیی پێش خۆی دەکا. ئەمجار هەڵگرانی پەیامی قورئان دەکاتە سێ بەشو پاداشی هەرسێك تاقم رون دەکاتەوە، دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ﴾ ئەو پەیامو سروشەی بۆتۆمان رەوانە کردوە کە بریتییە لە قورئان حەقو چەسپاوە، پشتگیریی نامە ئاسمانییەکانی پێش خۆی دەکا، ﴿انَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾ بێگومان پەروەردگار زانیاری تەواوی دەربارەی کارو پیشەی بەندەکانی هەیە، نهێنیو ئاشکرایانی کۆنترۆڵ کردوە، ئاگادارو بینایە بە هەموو حاڵو وەزعێکیان، هەر لە روانگەی ئەو زانیاریو ئاگادارییەوە بەگوێرەی کاتو شوێن، یاساو شەریعەتیان بۆ دادەنێ.

دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ واتە: پاشان بڕیارمان داو کردمانە حوکمێکی قەطعی: کە قورئان بکەینە میرات بۆ بەندە هەڵبژاردەکانمانو بیکەینە بەرنامەی ژیانیان بۆیان، جا ئەو بەندە هەڵبژاردانەمان سێ جۆرن:

١-هەیانە ستەم لە خودی خۆیان دەکەنو سنوورشکێنی ئەنجام دەدەن، هەندێ ئەرکی سەرشانیان ئەنجام نادەن بڕێ تاوان دەکەن،(واتە: تاوانی بچوك)

٢-هەیانە مامناوەندییە، واجبات بەجێ دێنێو خۆدەپارێزێ لەشتی حەرام بەڵام هەندێ شتی سوننەت ناکاو بڕێ کاری مەکروهیش ئەنجام دەدا.

٣-هەیانە هەوڵی ئەنجامدانی کاری خێر دەداو سووره لەسەر پابەندبوون بە فەرمانو جڵەوگیرییەکانی قورئانو ئەرکی سەرشانی جێبەجێ دەکا، خۆ دەپارێزێ لە شتی حەرامو هەندێ کاری مویاحیش ناکا،﴿ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ﴾ ئائەوە: کە قورئانی پێداونو کردویەتی بە بەرنامەی ژیانتانو هەڵبژاردەتان بۆ ئەوەی قورئانتان بۆ بنێرێ فەضلو نیعمەتی خودایە بەسەر ئێوەوە.

﴿جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا﴾ ئەو هەڵبژێراوانە رۆژی قیامەت دەچنە ناو باغچەو باغاتی بەهەشتەوە، بۆ هەتاهەتایی تێیدا دەمێننەوە، ﴿يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤاً وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ﴾ خشڵدار دەکرێنو دەڕازێندرێنەوە بە بازنو دەستبەندی ئاڵتونو بە دوڕی پرتەودارو مرواری، پۆشاکیان لە بەهەشت دا حەریری خالیصو نایابو ناسکە، بەڵام لە دونیادا بۆ پیاو حەرامە، لە فەرمودەی صەحیح دا چەسپاوە: پێغەمبەر (ﷺ)فەرمویەتی(من لبس الحرير لم يلبسه فى الاخرة) کەسێك لە ژیانی

دونیادا حەریر بپۆشێ، لە قیامەت نایپۆشێ، ظاهیری ئایەتەکە ئەوە دەگەیەنێ:کە" فەضلیگەورەو نازو نیعمەتی بەهەشت بۆ هەرسێ تاقمەکەیەو هەموویان دەگرێتەوە، زانایانی خوداپەرست لە هەمووکەس زیاتر شیاوی ئەو نازو نیعمەتەن!!

ئیمام ئەحمەدو ئەبوداودو تیرمیذیو ئیبنوماجە لە قەیسی کوڕی(کثیر)ەوە ریوایەت دەکەن دەڵێ پیاوێکی دیمەشقی هاتە مەدینەو چووە خزمەت ئەبودەرداء، وتی: من لە دیمەشقەوە هاتووم بۆ ئێرە بۆ وەرگرتنی فەرمودەیەکی پێغەمبەر (ﷺ) کەلای تۆیەو لەتۆوە ریوایەتکراوە، هاتووم بگەمە بنجو بناوانی ئەوفەرمودەیە،ئەبودەردائیش وتی، بەڵێ من بۆخۆم بەگوێی خۆم لە پێغەمبەرم شنەفتووە دەیفەرموو(من سلك طريقا يطلب فيها علما سلك الله به طريقا الى الجنة، وان الملائكة لتضع اجنحتها رضا لطالب العلم، وانه ليستغفر للعالم من فى السماوات والارض حتى الحيتان فى الماء، وفضل العالم على العابد كفضل القمر على سائر الكواكب، ان العلماء هم ورثة الانبياء، وان الانبياء لم يورثوا دينارا ولادرهما، وانما ورثوا العلم، فمن اخذ به بحظ وافر) کەسێك بچێ بۆ شوێنێك بۆ فێربوونی زانیاری، خودا ڕێگای چوونی بەهەشتی بۆ خۆش دەکا، لە هەمان کات دا فریشتەکان باڵی ڕەزامەندیی خۆیان بۆ قوتابی ئایینی دەکەنەوە، هەرچی لە ئاسمانو زەوی دا هەیە تەنانەت ماسی ناو دەریاکانیش داوای لێخۆشبوون بۆ زانای خوداپەرست دەکەن، ڕێزو نرخی زانا بەسەر عیبادەتکاردا وەکوو زێدە فەضلی مانگ وایە بەسەر باقی ئەستێرەکانی تردا، بێگومان زانایان میراتگریی پێغەمبەرانن، پێغەمبەرانیش دوای خۆیان دینارو درهەمیان بەجێ نەهێشتووە، بەڵکوو زانیارییان بەجێ هێشتووە، جا کەسێك فێری عیلم ببێ ئەوە بەشی باشی بۆخۆی لە میراتی پێغەمبەران دەست کەوتووە.

﴿وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ﴾ ئەو سێ تاقمە هەڵبژاردەی بەندەکانمان:کە دەچنە ناو بەهەشتەوەو جێگیر دەبن، دەڵێن: سوپاس‌وستایشی بێپایان بۆ ئەو خودایەی ترسی عەزابی لەسەر لابردین، لە غەمو خەفەتی دونیا رزگاری کردین، نەترسی نارەحەتی داهاتوومان هەیە، نەپەرۆشی رابواردنی دونیامانە، بێگومان پەروەردگاری ئێمە خاوەنی فەضڵو رەحمەتی بەرفراوانەو لێخۆشبووە لە تاوانی بەندەکانیو سوپاسی عیبادەتکردنیان دەکاو لێیان رازییە.

﴿الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ﴾ دەڵێن: ئەو خودایەی: کە بە فەضڵو رەحمەتی خۆی ئەم شوێنو جێگایەی بە ئێمە بەخشیوەو لێی ناگوێزینەوە، ئەگینا کردەوەکانی ئێمە بارتەقاو بەرامبەریی ئەم نیعمەتانە نین. لە فەرموودەی صەحیحی پێغەمبەردا هاتووە ئیمامی موسلیمو ئەبوداود لە جابیری کوڕی عەبدوڵلاوە ریوایەتیان کردوە دەفەرموێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی(لن یدخل احدا منکم عمله الجنة، قالوا: ولا انت یا رسول الله؟ قال ولا انا الا ان یتغمدنی الله تعالی برحمة منه وفضل) هیچ کەس لە ئێوە کردەوەکانی نایخەنە بەهەشتەوە، هاوەڵان عەرزیان کرد تەنانەت تۆیش ئەی پێغەمبەری خودا؟ فەرمووی منیش، مەگەر خودا بە فەضڵو رەحمەتی خۆی .

﴿لا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ﴾ کەش‌و هەواکە هەمووی خۆشی‌و رابواردنە، هیچ ناخۆشی‌و ماندوبونێکمان تووش نایە، ماندووشەکەتی جەستەیی‌و نارەحەتی دەروونیمان تووش نابێ!

حاڵ و وەزعی کافرەکان لە قیامەت داو هەڕەشەکردن لێیان

وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَهُمْ
نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا۟ وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُم مِّنْ
عَذَابِهَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ
فِيهَا رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَـٰلِحًا غَيْرَ ٱلَّذِى كُنَّا نَعْمَلُ ۚ
أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ ٱلنَّذِيرُ ۖ
فَذُوقُوا۟ فَمَا لِلظَّـٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٣٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ عَـٰلِمُ
غَيْبِ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٣٨﴾
هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَكُمْ خَلَـٰٓئِفَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ فَمَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُۥ ۖ وَلَا
يَزِيدُ ٱلْكَـٰفِرِينَ كُفْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۖ وَلَا يَزِيدُ ٱلْكَـٰفِرِينَ
كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾

لەوەپێش باسی پاداشی پەیڕەوکارانی پەیامی قورئانی کرد، ئەمجار دێتە سەر سزادانەوەی کافرەکان، ئەمە ئوسلوبێکی هەمیشەیی قورئانە: کە باسی شتێکی کرد دژەکەی دەهێنێ، چونکە بەرامبەرکردن و ڕانواندنیی شتێك و دژەکەی و ئاکامی هەردوکیان، خۆشی و ئارامی دەخاتە ناو دڵ و دەروونەوە، لێرەش دا کە دوابەدوای نازو نیعمەتی بەهەشت بۆ موسوڵمانان باسی سزای کافرەکان دەکا، خۆشی و ئارامییەك بە دڵی خوداپەرستان دەبەخشێ و دڵنیایان دەکا: کە فەخفەخەو نازونیعمەتی کافرەکان لە دەنیادا " لە قیامەت دا بۆیان دەبێتە غەم و ناسوورو خۆشییان لێ دەبێتە ئاخ و حەسرەت و کەس نیە لەو ڕۆژەدا یارمەتی ستەمکاران بدا، خودا ئاگاداری هەموو شتێکەو هیچی لێ گوم نابێ، پاداش و سزای هەموو کەس بە گوێرەی کردەوەکانیەتی، دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لا يُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا﴾ ئەوانەی کافرن و بڕوایان بە هەبون و تاك وتەنهایی خودا نیە، قورئان بە ڕاست نازانن، بەڵگەو نیشانەکانی ئیمان دەشارنەوە، هەوڵ دەدەن سەر لە ئادەمیزادان تێك بدەن و گومڕایان بکەن، ئەوانە ئاگری دۆزەخیان بۆ ئامادەکراوەو تێیدا دەمێننەوە بۆ هەتاهەتایەو بڕیاری مردنێکی تریان بۆ نادرێ و بمرن لەو سزا سەختە ڕزگاریان ببێ، عەزابی سەختیشیان لەسەر سوك ناکرێ، چاوتروکاندنێك عەزابیان لە کۆڵ ناکەوێ، بەڵکوو هەرکاتێ بلێسەو گڕی دابمرکێتەوە، وەنێڵە نێڵە دەخرێتەوە، هەرکاتێ پێستیان سوتا، پێستێکی تازەیان بەبەردا دەکرێتەوە، بۆ ئەوەی ئازاریان زیاتر بێ.

لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بە مانای ئەم ئایەتە دەکاو دەفەرموێ: ﴿وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ﴾(الزخرف:٧٧) یان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ. لا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ﴾(الزخرف:٧٤-٧٥)

یـــان ﴿كُلَّمَـا خَبَـتْ زِدْنَـاهُمْ سَـعِيراً﴾(الاسـراء: ٩٧) پێغەمبـــەر (ﷺ)لـــە فەرموودەیەکی‌ـدا : کەموسـلیم ریوایـەتی کـردوە، دەفـەرموێ: (امـا اهـل النـار الـذین هـم اهلـها فـلا یموتـون فیهـا ولا یحیـون.) دۆزەخیـەکان ئەوانـەی شـیاوی عەزابن لە دۆزەخ دا دەمێننـەوە، نـە دەمـرن‌و رزگاریـان ببـێ، نـە ژیانیـان ژیانـە تا بە زیندو بژمێردرێن ﴿كَذَلِكَ نَجْزِي كُـلَّ كَفُـورٍ﴾ بـەو جۆرە سزای هـەموو ئەوانە دەدەینەوە: کە زێدەڕەوی دەکـەن لـە کـوفرو بێدینی‌ـدا، لـە بنکـی دۆزەخ دا بەندیان دەکەین.

﴿وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحاً غَيْرَ الَّـذِي كُنَّـا نَعْمَـلُ﴾ ئـەو کافرانـە لـەناو دۆزەخ دا هاواریـان لـێ هەڵدەسـتێ‌و دەکەونـە زوڕەزوڕو پاڕانـەوەو لالانـەوەو هاوارهـاوارو دەڵـێن: خودایـە! لـەم تەنگانـەو عەزابـە رزگارمان بکـەو لـە دۆزەخ بمانبـەرە دەرەوەو بمـانگێڕەوە بـۆ ژیـانی دونیـا، ئەگـەر بمانگێڕییەوە بۆ ژیانی دونیا ئـیتر، ئێمـە یەکسـەر دەسـت دەکـەین بـەکاری چاک‌و خوداپەرستی‌و هەرگیز ناگەڕێینـەوە بـۆ سـەر ئـەو کـردەوە ناشـیرینانەی ئـەنجامان داون، جارێکی‌تر بیڕای بیڕای هاوەڵ بۆخودا دانانێین،

لـە شـوێنی کـوفرو بێـدینی لەوەپێـشمان، ئیمـان دەهێـنین، لـە جیـاتی یـاخی‌بوون‌و سەرپێـچی کـردن، بەندایـەتی دەکـەین . ئـیتر پـەروەردگار رەدێکـی لۆمە ئامێزیان دەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿أَوَلَـمْ نُعَمِّـرْكُمْ مَـا يَتَـذَكَّرُ فِيـهِ مَـنْ تَذَكَّرَ﴾ ؟ ئایـا ئێمـە لـە دونیـادا ئەوەنـدەمان تەمـەن نـەدانێ: کـە بتـوانن بـیر بکەنەوە؟ ئەوەندەمان لە ژیان دا نەهێشتنەوە کـە لـە حـەق تێبگـەن‌و سـوودی لـێ وەربگرن؟ نموونەی ئـەم ئایەتـە ئایـەتێکی تـرە: کـە دەفـەرموێ: ﴿فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِـنْ سَـبِيلٍ ذَلِكُـمْ بِأَنَّـهُ إِذَا دُعِـيَ اللَّـهُ وَحْـدَهُ كَفَـرْتُمْ وَإِنْ يُـشْرَكْ بِـهِ تُؤْمِنُـوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ﴾(غافر:١١-١٢) .

﴿وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ﴾ وەلحاڵ ئێوە لەژیانی دونیاتان دا پێغەمبەری ترسێنەر هاتۆتە ناوتانو بانگەوازیی کردون بۆ ئیمانهێنسان، پەیامی قورئانی پێ ڕاگەیاندون، ئاگاداری کردونەوەو لە عەزابی دۆزەخ ترساندونی، وەلێ روتان لێ وەرگێڕاو برواتان پێ نەکرد. ﴿فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ﴾ دەسا بچێژن عەزابی نەبڕاوەی دۆزەخ لە تۆڵەی کردەوە ناشیرینەکانی خۆتان، لەسەر سەرپێچیکردنتان بۆ پەیامی پێغەمبەران لە دونیادا، بێگومان ئێوە بەو هەڵوێستانەتان ستەمکار بوون، ئەمڕۆش ستەمکاران بێ پشتوپەنانو کەس نیە بتوانێ یارمەتی ئێوەی ستەمکار بدا، رزگارتان نابێو هەر دەبێ عەزابی سەختو بەئێش بچێژن.

﴿إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ بێگومان پەروەردگار هەموو پەنامەکییەکی ئاسمانەکانو زەوی دەزانێ، هیچ شتێکی لێ گوم نابێ، ئاگاداری هەموو هەڵسوکەوتو کردەوەیەکتانە، دەزانێ سروشتو خووتان چۆنە، چیتان لەناو دەروون دا حەشارداوە، تەنانەت ئەگەر بشتانگێڕێتەوە بۆ جیهان، ئێوە هەمان هەڵوێستی ناشیرینو بیروباوەڕی ناڕاستو ناحەقتان دەبێ، ئیمان ناهێنن، کاری چاك ئەنجام نادەن، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ .

ئەمجار دیاردەیەکی تری زانایی‌و قودرەتو توانایی خۆی باس دەکاو دەفەرموێ: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ﴾ پەروەردگارتان خودایەکی وەهایە، ئێوەی کردوە بە چین چین لەسەر زەوی، چینێکتان دەڕوا چینێکی ترتان جێگایان دەگرنەوە، بۆئەوەی هەمووتان سود لە خێروخێراتی زەوی وەربگرن، سوپاسگوزاری خودا بن، یەکتاپەرستی بکەن، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ﴾(النمل:٦٢) هەمووتانی

کردوە بە جێنشین لەسەر زەوی، باوکی ئەمڕۆ کوڕی دوێنێ بووە، کوڕی ئەمڕۆ باوکی سبەینێیە، یەك بەدوا یەك دا دەتانهێنێتە سەر زەوی، دەتانخاتە ناو تاقیگەی ژیانەوە. عەقڵوهۆشو هێزو تواناتان پێ دەبەخشێ، بە ویستی خۆتان هەڵسوکەوت دەکەن، جا﴿فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ﴾ کەسێك سپڵەیی بکا بەرامبەر نیعمەتەکانی خودا، هەڵسوکەوتو بیروبۆچوونی کوفرئامێز بێ،ئەوە زیانی کوفرەکەی لەسەر خۆیەتیو بۆخۆی خەسارەتمەندو بەدبەختو ماڵوێرانە.

﴿وَلا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتاً﴾ بەردەوامبوون لەسەر کوفر جگە لە قارو غەزەبی خودا چیتریان بۆ دەستەبەر ناکا، هەتا ئەوان سووربن لەسەر کوفرو بێدینی،خودا زیاتر رقی لێیان دەبێو عەزابیان بۆ سەختتر دەکا، ﴿وَلا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَاراً﴾ بەردەوامبونیان لەسەر کوفر جگە لە خەسارەتمەندیو ماڵوێرانی هیچی تریان بۆ زیاد ناکا.

موناقەشە کردنی موشریکەکان و بۆردانیان دەربارەی بتپەرستیی و هاوەڵدانان بۆخودا

قُلْ أَرَءَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ أَمْ ءَاتَيْنَٰهُمْ كِتَٰبًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِّنْهُ بَلْ إِن يَعِدُ ٱلظَّٰلِمُونَ بَعْضُهُم بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ يُمْسِكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ أَن تَزُولَا وَلَئِن زَالَتَآ إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِهِۦٓ إِنَّهُۥ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

لەوەپێش پەروەردگار باسی تۆڵەو پاداشی موسوڵمان و کافری کرد، هەڕەشەی توندی ئاراستەی ئەوانە کرد: کە کافرو سپڵەن بەرامبەر خودا، ئەمجار لێرەدا ئەو بەڵگەو دەلیلانە ئاراستە دەکا: کە دەبنە هۆی یەکتاپەرستی و دوورکەوتنەوە لە هاوەڵدانان بۆ خودا، دەفەرموێ: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ﴾ ئەی پێغەمبەر" بەو موشریکە نەفام و سەرڕەقانە بڵێ: وەرن پێم بڵێن و تێم بگەیەنن ئەو بت و صەنەمانەی کردوتانن بە هاوەڵی خوداو بە خودایان دەزانن، ئایا چییان لەزەوی ـدا بەدی هێناوە؟ کامەیە شوێندەست و کردەوەیان؟ هەتا شیاوی پەرستش بۆ کردن بن؟

﴿أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ؟﴾ ئایا هاوبەشییان هەیە لەگەڵ خودادا لە دروستکردن و بەڕێوەبردن و خاوەنیەتی ئاسمانەکان دا؟ هەتا شیاوی ئەوە بن بەندایەتییان بۆ بکەن؟﴿أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَاباً فَهُمْ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْهُ﴾ ئایا نازڵمان کردوە بۆ سەریان نامەیەکی ئاسمانی وەها پشتگیریی شیرك و کوفریان بکاو بەڵگە بێ لەسەر داواکەیان؟! نەخێر نامەیان بۆ نەنێردراوە﴿بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً إِلَّا غُرُوراً﴾ بەڵکوو لەوەدا نەوەکوو شوێن کەوتوون ئیللا شوێن هەواو هەوەس و ئاراو ئارەزۆی خۆیان کەوتوون، هەموو بیروبۆچوون و هەوەس و ئارەزۆیان بوغرایی و بوختان و بەتاڵە، وەکوو چۆن ملهوڕو ستەمکاران وادەی بێبناغەو پڕوپوچ دەدەن بە شوێنکەوتوانیان، بە چاوو ڕاو هەڵیان دەخەڵەتێنن، بە فاك و فیك لە خشتەیان دەبەن!

﴿انَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولا﴾ بێگومان پەروەردگار بە قودرەت و توانای خۆی ئاسمانەکان و زەوی ڕاگرتوون و ناهێڵی لە جەمسەری خۆیان دەرچن و هەڵخولانی فەلەك تێك بچێ، هێزی کێشندەی تایبەتی لە

نێوان ئەستێرەو مانگو خۆرو باقی قەبارەکانی تردا خولقاندوە، هەریەکەیان بە پێی خۆیو لە مەداری خۆیدا دێوو دەچێو هەڵدەخولێو تا ئەو کاتەی خودا مەزندەی کردوە چرکەیەك وەستانیان نیە.

﴿وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيماً غَفُوراً﴾ خۆ ئەگەر لە فەرزێکدا خەریك بن لە جەمسەری خۆیان دەربچن، جگە لە خودا کەسی تر توانای ئەوەی نیە نەهێڵێ لە خەت لابدەن، هەر خودا خۆی دەتوانێ پەرە بە هەڵسوڕانو هاتوچۆی ئەو ئەفلاكو قەبارانە بدا، بە فەرمانی خودا هەریەکەیان بە گوێرەی نەخشەو پلانی بۆ دیاریکراویان لە گەڕدانو بێ وەستان کاری خۆیان ئەنجام دەدەن، پەروەردگار وێڕای ئەوەی: کە خاوەنی ئەو هێزو تواناو دەسەڵاتە رەهاو بێسنوورەیە کاری بە شێنەیێو خاوەن صەبرە، مۆڵەتی موشریكو ستەمکاران دەدا، زوو بە غەزەبی خۆی نایانگرێ، لێخۆشبوو لێبوردەیە لە تاوانی ئەوانەی تۆبە دەکەنو لەگوناهەکانیان پەشیمانن، ئەمانە بەشێکن لە صیفاتی خودایەتی خۆی. حەلیمو لێخۆشبووە، پەلە لە سزادانی تاوانباران ناکا، خەتا پۆشە، هەرچەندە دەبینێ بەندەکانی سەرپێچی فەرمانەکانی دەکەنو پێی کافرن، بەلام ئەو ئاسمانو زەوی بۆ راگرتوونو ناهێڵێ بکەون.

موشریکەکانی مەککە بڕوایان بە پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحوممەد نیە، پەروەردگاریش هەڕەشەی توندیان لێ دەکا

وَأَقْسَمُوا۟ بِٱللَّهِ جَهْدَ أَيْمَـٰنِهِمْ لَئِن جَآءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى ٱلْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَآءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ ٱسْتِكْبَارًا فِى ٱلْأَرْضِ وَمَكْرَ ٱلسَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيقُ ٱلْمَكْرُ ٱلسَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِۦ ۚ فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ ٱلْأَوَّلِينَ ۚ فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَبْدِيلًا ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَكَانُوٓا۟ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۚ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُعْجِزَهُۥ مِن شَىْءٍ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾ وَلَوْ يُؤَاخِذُ ٱللَّهُ ٱلنَّاسَ بِمَا كَسَبُوا۟ مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَآبَّةٍ وَلَـٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِۦ بَصِيرًۢا ﴿٤٥﴾

دەربارەی سەبەب نـزولی ئایـەتی ژمـارە(٤٢) ئیبنـو ئـەبی حاتـەم لـە کـوڕی ئـەبو هیلالـەوە ریوایـەت دەکـا دەڵـێ: قوڕەیـشییەکان پـێش نـاردنی حـەزرەتی موحەممەد بۆ سەریان دەیانگوت: ئەگـەر خـودا پێغەمبـەرێك بنێـرێ بـۆ سـەرمان، ئێمە بە ئەوپەڕیدڵسۆزییەوە شـوێنی دەکـەوین، بـەجۆرێك هـیچ گـەلو نەتەوەیـەك نەمانگاتیوکـەس بـە ئەنـدازەی ئێمـە گوێڕایـەڵی پێغەمبەرەکـەیان نـابن،ئیتر پـەروەردگار ئـەم ئایەتـەی نـازڵ کـرد، وەکـوو لـە ئایـەتێکی تـردا ئامـاژە بـەوە دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ.لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْراً مِنَ الْأَوَّلِينَ﴾(الصافات: ١٦٧-١٦٨). هـەروەها ئایـەتی ﴿لَـوْ أَنَّـا أُنـزِلَ عَلَيْنَـا الْكِتَـابُ لَكُنَّـا أَهْـدَى مِنْهُمْ﴾(الانعام:١٥٧). جولەکـەکانیش خۆیـان هەڵدەکێـشاو دەیـانگوت: ئێمـە دەزانـین پێغەمبـەرێك دێو نیـشانەکانی دەزانـین، هـەر لەگـەڵ پەیـدابوو خێـرا دەسـت پێشخەری دەکەینو ئیمانی پێ دەهێنین.

بێگومـان قوڕەیـشییەکان دەیـانبینی جولەکـە خـاوەنی نامـەی ئاسمـانینو لـە نیوەدورگـەی عـەرەب دا جیرانیـان بـوون، لـە هـەمان کـات دا دەیـانبینی ئـەو جووانـە چـەند رەوشـت ناشـیرینو رژدو چـرۆکن، مێـژوش زۆر پـۆخلاوتی ئـەوانی تۆمـار کردبـوو، زۆر خوورەوشـتی ناشـیرینی رون کردبوونـەوە، هەمیـشە زۆربـەی زۆریـان سـتەمکارو سـەرڕەقو سەرپێـچیکار بـوون، جـا عەرەبـەکان خۆیـان هەڵدەکێـشا دەیـانگوت: ئەگـەر خـودا پێغەمبـەرێکمان بـۆ بنێـرێ شـەرت بـێ یەکـسەر ئیمـانی پـێ بهێـنین، بەجەختـەوە سـوێندیان لەسـەر ئـەوە دەخـواردو جەختیان دەکردەوە.

دەفـەرموێ: ﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَـانِهِمْ لَـئِنْ جَـاءَهُمْ نَـذِيرٌ لَيَكُـونُنَّ أَهْدَى مِنْ إِحْـدَى الْـأُمَمِ﴾ واتـە قوڕەیـشییەکان پـێش رەوانـەکردنی حـەزرەتی موحەمـەد (ﷺ) بۆسـەریان ، سـوێندی گـەورەیان دەخـواردو دەیـانگوت: ئەگـەر

خودا بکا پێغەمبەرێکمان بۆبێ مـوژدەدەرو ترسێنەر بێ، شەرتو عەهد بێ لە هەموو گەلو نەتەوەیەك زیاتر بەپیر بانگەوازییەکەیەوە بچینو یەکسەر ئیمانی پێ بێنینو وابکەین ببینە نموونەی گەلو نەتەوەکان، بە تەواویو بە دڵسۆزیی پابەندی پەیامو نامە ئاسمانییەکەی بین بە موو لەفەرمانوجلەوگیرییەکانی لانەدەین، ئەوە حاڵو وەزعی عەرەبەکان بوو، ئەوە سوێندو عەهدو پەیمانیان بوو، خەڵکیان لە خۆیان دەکردە شایەتو ئەم وادەو بەڵێنانەیان دەدان، کەچی﴿فَلَمَّا جَاءهُمْ نَذِيرٌ مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُوراً﴾: کە ئاواتەکەیان هاتەجێو خودا ترسێنەری لە رەگەزی خۆیان بۆ ناردن، بەزمانی خۆیان قورئانی بۆ پێغەمبەر (ﷺ) نارد پێیان رابگەیەنێ، زیاتر سووربوون لەسەر کوفرو بتپەرستی پێشوویان، ئەوەندەی تر کوفرەکەیان زیادی کردو پتر لە رێبازی ئیمان دوورکەوتنەوەو هەڵیان تیزاند،﴿اسْتِكْبَاراً فِي الْأَرْضِ﴾ لەبەر خۆبەزلزانیو لوتبەرزی کردن لەسەر زەوی، ئەگینا بەڵگەو دەلیلێکیان بەدەستەوە نەبوو پشتی پێ ببەستن!!)

﴿وَمَكْرَ السَّيِّئِ﴾ هەروا لەبەر مەکری خراپو فرتوفێڵی نابەجێ، بەم جۆرە خۆیان بە گومڕایی هێشتەوەو خەڵکی تریشیان گومڕا دەکردو نەیاندەهێشت بەپیر بانگەوازییەکەی پێغەمبەرەوە بچن، بەراستی هەڵوێستێکی ناشیرینو نالەبار بوو نواندیان، لە پێش دا ئەو هەموو وادەو بەڵێنو سوێندو جەخت کردنەوەیان راگەیاندنو دواییش ئاوا لێی پاشگەز بوونەوە،﴿وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ﴾ تاوانو ئاکامی فرتو فێڵی ناشیرینو کوفرو ئیلحاد هەر دەگەڕێتەوە بۆ خودی خۆیانو لە ئەستۆی خۆیان دایە، چونکە دابونەریتی خودا وایە لە بوونەوەردا، هەر گەلو نەتەوەیەك بە پیر پەیامی پێغەمبەرەکەیانەوە نەچووبن خودا لەناوی بردونو توشی سزای سەختی دۆزەخیان دەکا،﴿فهل ینظرون الا سنة ألأولین﴾ ئایا قورەیشییەکان جگە لە

عەزاب و تۆڵە لێستاندنەوە لەسەر بیروباوەڕو هەڵوێستیان، چاوەڕوانی چی ترن؟ هەردەبێ چاوەڕوانی ئەوە بن ئەوەی تووشی گەل و نەتەوە رابواردووەکان هات تووشی ئەمانیش بێ، ئەوە یاساو دابو نەریتی خودایە﴿فلن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلاً وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلا﴾ دڵنیا بە داب و نەریتی خودا گۆڕانی بەسەردا نایە، هەرکەسێ پێغەمبەری خودا بە درۆ بخاتەوە خودا سزای دەداو جوداوازیی تێدا نیە، هەرگیز رەحمەت ناخرێتە شوێنی عەزاب و بە پێچەوانەشەوە هەرگیز خودا عەزابی خۆی لەسەر بەدرۆخەرەوەکان هەڵناگرێ بۆ ئەوەی بیخاتە سەر بێتاوانێك.

ئەمجار سەرنجی قورەیشییەکان و کەسانی تریش رادەکێشێ بۆ شوێنەوارو پاشماوەی گەل و نەتەوە بەدرۆخەرەوەکانی رابردو و دەفەرموێ:﴿أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً﴾ ئەوە نەگەڕاون بەسەر زەوی دا، لە کاروانکردن و هاتووچویان بۆ وڵاتی شام و یەمەن شوێنەواری گەل و نەتەوە پێشینەکانیان نەدیوە" چۆن خودا وڵاتی بەسەردا خاپورکردون و خۆیان لەناوچون و کەلاوەکۆنی شارو گوندی وێرانبوویان بەبەرچاوەوەیە، ئێوارەو بەیانی لە گەشت و هاتووچۆیان دا دەیانبینن. هەرچەندە ئەوان زۆر لە قورەیشییەکان زۆرترو هێزدارتربوون، سامان و منداڵیان لە هی ئەوان زۆرتربوو، دەی کاتێك عەزابی خودا هاتە سەریان و یەخەی گرتن هیچ شتێك دادی نەدان، ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيماً قَدِيراً﴾ هیچ شتێك نیە لە ئاسمانەکان و زەوی دا بتوانێ خودا دەسەوەسان بکا، هەر کاتێك پەروەردگار ویستی کارێك بکا لە ئاسمانەکان و زەوی دا، هیچ لەمپەرێك نیە بتوانێ نەهێڵێ ویستەکەی بێتەدی، دەی بە تەئکید ئەو موشریکە قورەیشییانەی پێغەمبەرەکەی بەدرۆ دەخەنەوە، لە دەست عەزابی خودا رزگاریان نابێ و هیچ

شتێك نیە بتوانێ عەزابی خودایان لێ بگێڕێتەوە، بێگومان خودا زانایە بە حاڵو وەزعی هەموو کەس هیچ شتێکی لێ گوم نابێو دەزانێ کێ شیاوی سزادانە، خاوەن دەسەلاتو توانایە هەر کاتێ بیەوێو چۆنی بوێ ئاوا تۆڵە دەستێنێ.

ئەمجار پەروەردگار دابو نەریتی خۆی لە بارەی تۆڵەستاندنەوە لەتاوانباران دیاری دەکاو کارشێنەیی خۆیو حیکمەتو لێزانی خۆی رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ﴾ ئەگەر پەروەردگار بەپەلە بوایە لەسزادانی تاوانبارانو هەر لەگەڵ تاوانێکیان کرد، خێرا بیگرتنایە، لەسەررووی بوونەوەر پێرۆیەکی نەدەهێشتەوە، هەموو ئادەمیزادو ئاژەڵو پاتاڵیانی لەناو دەبرد، سەرچاوەی رزقو رۆژی تارومار دەکردنو سەرزەوی دەبوە سارایەکی سوتەمەروی بێ زیندەوەر.

﴿وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى﴾ وەلێ تۆڵە لێ ستاندنو عەزابدانەکەیان هەڵدەگرێ بۆ کاتێکی دیاریکراو: کە رۆژی قیامەتە، جا﴿فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيراً﴾ کە رۆژی قیامەت هات، ئەو کاتە زۆر بە عەدالەتکاری سزایان دەداو، هەر کەسە بە گوێرەی کردەوەکانی سزاو پاداش وەردەگرێتەوەو کەس ستەمی لێ ناکرێ، بێگومان خودا بە کردەوەی بەندەکانی بینایەو هیچی لێ گوم نابێو تێك ناچێ.

بسم الله الرحمن الرحیم

سورەتی یس

ئـەم سـورەتە نـاونراوە(یـس) چـونکە بـەو دوو پیتـە هیجائیـە دەسـتی پـێ کـراوە، ئـەم وشـەیە دەبـێ بـە پـچر پـچڕی بخوێندرێتـەوە واتـە(یـا: سـین) بخوێندرێتەوە. هەندێك پێیان وایـە: ئـەم وشـە بـە مانـا(یـا انـسان)ە ئەمـەش بـە گوێرەی زاراوەی هـۆزی (طـی)چـونکە تەصـغیری (انـسان)(انیـسین)ە، ئـیتر نیـوەی یەکەمی وشەکە قرتێنـدراوەو ئـەوی تـری هێڵدراوەتـەوە، بـەم پێیـە دەڵـێن:ئەمـە خیطـابـە لەگـەڵ پێغەمبـەرو بـانگ لێکـراو ئـەوە، چـونکە دوابـەدوای ئـەوە دەفـەرموێ: ﴿إِنَّكَ لَمِـنَ الْمُرْسَـلِينَ﴾. موناسـەبەی هێنـانی سـورەتی (یـس)بـە شوێن سورەتی (فاطر)دا لەم روەوەیە:

یەکـەم: لـە سـورەتی(فـاطر)دا فـەرمووی: ﴿و جاءکم النذیر﴾(٣٧) هـەروەها لـە ئایـەتێکی تـردا فـەرمووی:﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ﴾(٤٢) مەبەسـتیش بـەو ترسێنەرە حەزرەتی موحەممـەدە، هەڵبەتـە وەکـوو لـە شـوێنی خـۆی باسـکرا: ئـەو عەرەبانـەی وادەو بـەڵێنیان داو سـوێندیان خـوارد:کـە هـەرکاتێ ترسـێنەریان بـۆ سـەر رەوانـە بکـرێ یەکـسەر ئیمـانی پـێ دەهێـنن، وادەی خۆیـان نـەبردە سـەرو حـەزرەتی موحەممـەدیان بـە درۆخـستەوە. بۆیـە لەسـەرەتای ئـەم سـورەتەدا پـەروەردگار سـوێند دەخـواو تەئکیـد دەکاتـەوە لەسـەر راسـتی پێغەمبەرایـەتی حەزرەتی موحەممەدو ئـەوە رادەگەیـەنێ: کـە ئـەو لەسـەر رێبـازی حـەقو راسـتەو

رەوانــە کــراوە بــۆ ئــەوەی ســەرەتا پــەیامی پــەروەردگار بــە گەلەکەی بگەیەنێ‌و لە سزای دژواری دۆزەخ بیانترسێنێ.

دووەم: لێکچونێکی تـەواو هەیـە لـە نێـوان بەڵگـە کەونییـەکانی رانوێنـدراو لەناو هـەردو سـورەتەکاندا " لـە سـورەتی (فـاطر)دا فـەرمووی: ﴿وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ذَلِكُمُ اللَّهُ﴾(١٣) لـە سـورەتی (یـس)یـش دا دەفـەرموێ: ﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ﴾(یس:٣٨-٣٩) .

سـێیەم: لـە سـورەتی (فـاطر)دا فـەرمووی: ﴿وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ﴾:١٢، لە سـورەتی(یـس)یـش دا دەفـەرموێ: ﴿وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ﴾(٤١).

ئـەم سـورەتە بـە کـۆڕای زانایـان مەککییـە واتـە: لـە پـێش کۆچـکردنی پێغەمبەر (ﷺ) بۆ مەدینە نـازڵ بـووە، ژمـارەی ئایەتـەکانی هەشتاوسـێ ئایەتـە، نـاوەرۆکی ئایەتـەکانی وەکـوو بـاقی سـورەتە مەککییـەکانی تـر لـە جغـزی بنـەماکانی عەقیـدەدا دەسـوڕێنەوە، باسـی تەوحیـدو پێغەمبەرایـەتی‌و زیندوبونـەوەی تێدایـە، بـە گـەورە زانینـی قورئـان‌و بـەتوانایی پـەروەردگارو تاك‌وتـەنهایی زاتـی پـاکی رادەنـوێنێ، ئـەرکی سەرشـانی پێغەمبـەر (ﷺ): کـە بریتیە لـە موژدەدان،ترسـاندن،هەروەها سـەلماندنی زیندوبونـەوەو هـاتنی قیامـەت بـاس دەکـاو بەڵگـەو نیـشانەی مـاددی لەسـەر دەهێنێتـەوە! مەبەسـتە سـەرەکییەکەی دامەزرانـدنی بیروبـاوەڕی ئیـسلامییە لـە دڵ‌ودەرون دا هـەر لـە سەرەتاوە باسی نیگاو سروش‌و پێغەمبەرایـەتی حـەزرەتی موحەممـەد بـە سـوێندو جـەخت لەسـەرکردن دەچەسـپێنێ، ئاکـامی ئەوانـە دیـاری دەکـا: کـە بـڕوا بـە پـەیامی پێغەمبـەران دەکـەن‌و ئەوانـەش کـە بڕوایـان پـێ ناکـەن‌و بـە درۆیـان

دەخەنــەوە، هەروەهامــەوضــوعی خودایــەتی خــوداو تاكوتــەنهایی لــە زاتو صــیفات دا لــە ســەر زمــانی ئــەو پیــاوە موســوڵمانەی: كــە یەكێكــە لــە ئەكتەرەكانی چیرۆكی فروستادەكانی عیسا: كەلـە ژور شـارەكەوە بـە هەڵـەداوان هات نەتەوەكەی هەڵبنێ بۆ ئیمانهێنـان، رادەنوێنـێو نمایـشی دەكـا. ئـەمجار ئـەوە رون دەكاتەوە: كە ئـادەمیزادان لـە بەرامبـەر پـەیامی پێغەمبـەردا بـوون بـە دوو تاقمو گـرۆ، تاقمێكیـان سـەررەقو بێبـاوەڕن، هیـوای ئیمانهێنانیـان لـێ نـاكرێ، بەشێكیشیان هیوای خێریان لێ دەكـرێو ئیمـان دەهێـنن، كـردەوەی هـەردوولا لـە زانیـاری ئـەزەلی خـودادا تۆمـار كـراوەو هەركەسـەش بـە گـوێرەی كردەوەكـانی پاداشی دەدرێتەوە.

دوابــەدوای ئــەوە باســی دانیــشتوانی ئــەو شــارە دەكــا: كــە فروســتادەكانی عیــسا چــون بــۆ لایــانو بانگــەوازییان كــردن، ئــەوانیش ئیمانیــان پــێ نــەهێنان، كابرایــەك لــەخۆیان هــات ئامۆژگارییــان بكــاو كوشــتیان، ئــەو چــووە بەهەشــتو ئەوانیش دۆزەخ جێگایانە.

ئــەمجار دێتــە ســەر بــەیانكردنی چــۆنیەتی زیندوبوونــەوەو بــەتوانایی خــودا لەســــەر زیندوكردنــــەوەی زەوی ســــوتەمەرۆ، هــــەروا دەســــەڵاتیخودا لــــە هەڵــسوڕاندنی بوونــەوەردا، لــە هێنــانی شــەوو رۆژ بــە شــوێن یــەكتردا، لــە رامكردنی خـۆرو هـەیڤو بـاقی ئەسـتێرەكانی تـر: كـە هەریەكـەیان لـە مـەداری خـۆی دا دێــنو دەچــن هیــچیان رێ بــە هیــچیان نــاگرنو لێــك ناخــشێنو دەعم ناكەن.

ســورەتەكە بــە زۆری جــەخت لەســەر روداوی زیندوبوونــەوە دەكــاو چــەند جارێك بـە بۆنـەی جیاجیـاوە ئـەو باسـە رادەنوێنـێ.لـە سـەرەتاوەو بـە ئوسـلوبی تەئكیدئامێزەوە ئەو مەوضوعە دێنێو دەفـەرموێ: ﴿إِنَّـا نَحْـنُ نُحْـيِ الْمَـوْتَى

وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ﴾
لەسەرگورشتەی دانیشتوانی ئەو شارەی فروستادەکانی عیسا چونە سەریان باسی پیاوە ئامۆژگاریکەرەکە دەکاو هەردوا مردنی پاداشەکەی دیاریی دەکاو دەفەرموێ: ﴿قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُون. بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ﴾ لەناوەراستی سورەتەکەش دائەو باسە بەم شێوە دەهێنێ: کە دەفەرموێ: ﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ .مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ .فَلا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلا إِلَى أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ﴾ .

ئەمجار سیباقی سورەتەکە دیمەنێك لە دیمەنەکانی قیامەت رادەنوێنێ" لە کۆتایی سورەتەکەش دا مەوضوعی زیندوبوونەوە لە شێوەو حیوارو گفتوگۆدا دەخاتە روو، دەفەرموێ: ﴿وَضَرَبَ لَنَا مَثَلاً وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ؟ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ﴾ چۆنیەتی دروستبوونی ئادەمیزاد هەر لە نوطفەییەوە تا دەبێتە ئادەمیزادێکی تەواوو خاوەن عەقڵو هۆش. چۆنیەتی داری تەڕو سەوز:کە ئاگری تێدایە، دیمەنی کەشتی پڕ لە ئادەمیزادو کالآیان کە دەریا دەبڕیو خۆیانو شتومەکیانی پێ بگوێزنەوە. دیمەنی مانگو خۆرو شەوو رۆژو گەلێ شتی تر دەکاتە نیشانەی دەسەلأتی بێ سنووری پەروەردگارو بەڵگە لەسەر ئەوەی: کە دەتوانێ پاش مردن زیندوبوونەوە ئەنجام بدا. بەکورتی سورەتەکە هەمووی لە دەرگای دڵ دەداو هەستو شعور دەبزوێنێو هێزوتواناکانو، جموجووڵ دەخا بۆ ئەوەی ئادەمیزاد دان بە خودایەتی خوداو تاكوتەنهایی دا بنێو بڕوا بە زیندوبوونەوەو هاتنی قیامەت بکەن.

پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد (ﷺ)و هەڵوێستی ئادەمیزاد بەرامبەر پەیامەکەی

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يسٓ ﴿١﴾ وَٱلْقُرْءَانِ ٱلْحَكِيمِ ﴿٢﴾ إِنَّكَ لَمِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٣﴾ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤﴾ تَنزِيلَ ٱلْعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٥﴾ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ أُنذِرَ ءَابَآؤُهُمْ فَهُمْ غَٰفِلُونَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ ٱلْقَوْلُ عَلَىٰٓ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾ إِنَّا جَعَلْنَا فِىٓ أَعْنَٰقِهِمْ أَغْلَٰلًا فَهِىَ إِلَى ٱلْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا مِنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ ٱتَّبَعَ ٱلذِّكْرَ وَخَشِىَ ٱلرَّحْمَٰنَ بِٱلْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا۟ وَءَاثَٰرَهُمْ وَكُلَّ شَىْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ فِىٓ إِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿١٢﴾

﴿یس﴾، ئەم وشەیە دەبێ بە پچرپچری بخوێندرێتەوە واتە: بخوێندرێتەوە یاسین.﴿وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ. انَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ. عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.﴾سوێند بە قورئانی پڕ حیکمەت‌و ڕێك‌وپێك لەروی ماناو وشەوە، ئەتۆ ئەی موحەممەد، پێغەمبەرێکی لە پێغەمبەران، لە خوداوە ڕەوانەکراوی، لەسەر پەیڕەوو پڕۆگرامێکی حەق‌و ڕاست‌و بێ عەیب، ئایینەکەت تۆکمەو بێ‌خەوش‌و کەم‌وکوڕییە، شەریعەتەکەت تەواوو گونجاوە، بەکەڵکی هەموو ئادەمیزادێك دێ‌و بۆ هەموو ڕۆژگارێك‌و جێگاو شوێنێك دەبێ، بەرنامەی ژیانەو هەرکەسێك پەیڕەوی بکا بەختەوەرە.

﴿تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ﴾ ئەم قورئان‌و ئایین‌و شەریعەتەی تۆ بانگەوازیی بۆ دەکەی، نازڵکراوی خودای خاوەن عیززەت‌وشانە، خودای خاوەن ڕەحم‌و بەزەیی بۆ بەندە خاوەن باوەڕەکان. ئێمە تۆمان ڕەوانە کردوە ئەی موحەممەد! ﴿لِتُنْذِرَ قَوْماً مَا أُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ﴾ بۆ ئەوەی عەرەبەکان بترسێنی، ئەو عەرەبانەی لەوەپێش پێغەمبەریان بۆ نەهاتووە، باوك‌و باپیریان نەترسێندراون، بە شەریعەت‌و یاسای خودا ئاشنا نەبوون، کەس نەبوە بیروباوەڕی حەق‌و شەریعەتی خودایان بۆ ڕون بکاتەوە، ئەوان غافڵ‌وبێ‌ئاگان لە ناسین‌و زانینی ئایینی حەق‌و شەریعەت‌و یاسایەك: کە مایەی بەختەوەریی دونیاو قیامەتیانە. ئەمە ئەگەر وشەی (ما) نافیە بێ، خۆ ئەگەر (موصولە) یان(مصدریە) بێ ئەوە مانای تری هەیەو بەشێوەیەکی تر ئاڕاستە دەکرێ.

لەلایەکی ترەوە ناوهێنانی عەرەب بە تایبەتی‌و ئاڕاستەکردنی خیطاب بۆیان، ئەوە ناگەیەنێ: کە حەزرەتی موحەممەد هەر پێغەمبەری ئەوانەو بەس، پێغەمبەری هەموو ئادەمیزاد نیە، چونکە ئایاتی ترو فەرموودەی صەحیح هەن لەسەر گشتگیریی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد(ﷺ) بۆ هەموو

ئادەمیزاد، یەکێك لەو ئایەتانە ئەوەیە: دەفەرموێ: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعاً﴾(الأعراف:١٥٨) یان ئەو فەرموودە صەحیحە: کە هەردوو پیری فەرموودەو نەسائی لە جابیرەوە ریوایەتیان کردوە دەفەرموێ: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (وكان النبي يبعث الى قومه خاصة، وبعثت الى الناس عامة).

ئەنجار سەرەنجامی ئەو قەومە غافڵو بێئاگایە دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لا يُؤْمِنُونَ﴾ بێگومان بڕیاری سزاو عەزابی دۆزەخ بۆ زوربەی ئەو عەرەبە قورەیشییانە چەسپاوە، لە زانیاری خودادا تۆمار کراوەو بڕاوەتەوە: کە ئەوانە ئیمان بە ناوەڕۆکی قورئان ناهێننو حەزرەتی موحەممەد بە پێغەمبەر(ﷺ) نازانن، خودا زانیویەتی ئەوانە بەویستو ئیختیاری خۆیان سوور دەبن لەسەر کوفرو بانگەوازیی پێغەمبەر رەت دەکەنەوە. خودا سروشتی ئەوان دەناسێو دەزانێ: کە ئیمان ناهێنن ئەوە ئاکاموسەرەنجامی زوربەی زۆریانە، چونکە لە نێوان ئەوانو هیدایەت دا پەردە هەیە، بەڵگەو نیشانەکانی تاكوتەنهایی خوداو راستیی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد هەست پێ ناکەن، دڵیان لە ئاستیان دا کوێرو نابینایە.

ئەنجار پەروەردگار نموونەو نەزیلەیەکی تر دەهێنێتەوە لەسەر سووربوونیان لەسەر کوفرو بێدینی. دەفەرموێ: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلالاً فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ﴾ ئێمە لە ملی ئەوانەدا چەند زنجیرێکی وەهامان داناوە: کە گەردنی پڕ کردونو ئەو زنجیرانە گەیشتونە چەناگەیانو سەریان بۆ نەوی ناکرێو ناتوانن بۆ بەردەمی خۆیان بڕوانن، لەهەمان کات دا دەستیانمان بەو زنجیرانە بە ملیانەوە شەتەك داوە، هیچیان بۆ ناکرێ، سەریان بۆ حەواو چاویان بۆ خوارەوە، بەم جۆرە سەیری هیچ لایەکی خۆیان بۆ ناکرێ، هیچ شتێك

نابینن! ﴿وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدّاً وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدّاً فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لا يُبْصِرُونَ﴾ لە بەردەمیاندا لەمپەڕو پەردەمان داناوە، لە دوایشیانەوە بەربەستو لەمپەڕمان داناوە، وەکوو کەسێك وان کەوتبێتە نێوان دوو بەربەستەوەو هیچ نەبینێ، بە تەواوی بە پەردەی گومڕایی دامان پۆشیونو هیچ نابینن، لە هیچ شتێك سود وەرناگرن،

واتە: ئەو کافرە قورەیشییانە وەها لە کوفرو گومڕایی‌دا ڕۆچون، ملەمای هیدایەتیان لێ بڕاوە، وەکوو کەسێك وان هەردوستی بە ملیەوە شەتەك درابێو ئەمجار پڕاوپڕ گەردنی زنجیری تێ هاڵابێو هیچ نەبینێ. ئەوانیش وەهان.

ئایەتەکە تەشبیهو تەمثیلە، بۆ بەربەستی ماددیو حیسسی.نموونەیەکی ڕێكوپێكو گونجاوە وەکوو ئاوێنەیەکی بالانما وەزعو حاڵی ئەو نەفامو سەررەقانە رون دەکاتەوە: کە هەستو شعوری خۆیان لە کار خستون، لە هیچ شتێك حاڵی نابن.

﴿وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لا يُؤْمِنُونَ﴾ یەکسانە بۆیان بیانترسێنی یان نەیانترسێنی ئەوان ئیمان ناهێنن، هەر لەسەر کوفری خۆیان سوورن، ئاگادارکردنو ترساندن کاریان تێ ناکا، ئامادەباشی ئەوەیان تێدا نیە قبووڵی حەق بکەن.

﴿إِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ﴾ ترساندنی تۆ هەر بۆ ئەو کەسانە سودی هەیە: کە بڕوایان بە خودا هەیەو پابەندی ئەحکامەکانی دەبن، شوێن شەریعەتو یاسای خودا دەکەون، پێش‌وەخت ترسی عەزابی خودایان هەیە، نەدیدە لە خودا دەترسن، ئەوانە مزگێنی لێخۆشبوون لە تاوانەکانیان بدەیە.. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ﴾(الملك:١٢) .

ئـەمجار پـەروەردگار تەئکیـد لەسـەر هـاتنی قیامـەت دەکاتـەوە، وردیـی حیساب و لێکۆڵینەوەی ئـەو رۆژە نمایش دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ﴾ ئێمـە مـردو زینـدو دەکەینـەوە، لـە گۆڕەکانیـان دەریـان دەهێـنین، هـەر ئێمـە کـارو کردەوەیـان دەنووسـین، چـییان کردوەوچییان بەجێ هێـشتووە، لای ئێمـە عـەیانو ئاشکرایە. سـزاو پاداشـیان بـە گـوێرەی کردەوەکانیـان دەدەینـەوە، پێغەمبـەر(ﷺ) لـە فەرموودەیەکیـدا: کەموسـلیم لـە جـەریری کـوڕی عەبـدوڵلای بەجەلیـیەوە-ریوایـەتی کردوە دەفـەرموێ:(مـن سـن فـی الاسـلام سـنة حـسنة کـان لـه أجرهـا واجـر مـن عمـل بهـا مـن بعـده، مـن غـیر ان یـنقص مـن اجـورهم شـیئا، ومـن سـن فـی الاسـلام سـنة سـیئة کـان علیـه وزرهـا ووزر مـن عمـل بهـا مـن بعـده مـن غـیر ان یـنقص مـن اوزارهـم شیئا.) کەسێك دابونـەرێتێکی جـوانو بەسـود لـە ئیـسلام دا دابهێنـێ پاداشـی خۆیو پاداشی ئەوانـەش: کـە پـەیڕەوی دەکـەن لـە پـاش خـۆی وەردەگـرێ، بـەبێ ئەوەی لەپاداشـی شـوێنکەوتوەکان کـەم بکـا، کەسـێکیش دابونـەرێتێکی خـراپ دابهێنـێ لـە ئیـسلام دا، ئـەوە تـاوانی خـۆیو تـاوانی ئەوانـەش کـە دوای خـۆی پەیڕەوی ڕێبازەکەی دەکەن لەسەریەتی بەبێ ئەوەی هیچ لە تاوانی ئەوان کەم بکا.

ئیمامی موسـلیم لـە ئـەبوهورەیرەوە ریوایـەت دەکـا دەڵـێ: پێغەمبـەر (ﷺ) فەرموویـەتی(اذا مـات ابـن آدم انقطـع عملـه الا مـن ثـلاث؛ علـم ینتفـع بـه، او ولـد صـالح یـدعوا لـه، أو صـدقة جاریـة مـن بعـده)کـە ئـادەمیزاد مـرد لـە هـەموو کردەوەکانی دادەبڕێو هیچ شتێك سـودی پـێ ناگەیـەنێ مەگـەر سـێ شـت نـەبێ، زانیارییـەك سـودی هـەبێ، یـان منـداڵێکی صـاڵحو خودانـاس دوعـای بـۆ بکـا، خێرێکـی بـەردەوامو هەمیـشە، بـەم جـۆرە مەشـروعێکی دروسـت کردبـێ درێژخایەن بێ.

﴿وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ﴾ هەموو شتێكمان هەژمارو كۆنترۆڵ كردوە، كردەوەی ئادەمیزادو هەموو شتێكی ترمان لە لەحولمەحفوظدا تۆمار كردوە، سەرژمێری وردو درشتی بوونەوەر لای خودا دیارو عەیانەو هیچی لێ گوم نابێ، وەكوو لە ئایەتێكی تردا دەفەرموێ: ﴿عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لا يَضِلُّ رَبِّي وَلا يَنْسَى﴾(طـه:٥٢) یان دەفەرموێ: ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ. وكل صغير و كبير مستطر﴾(القمر:٥٢-٥٣) وێ چووترو گونجاوترین تەفسیر بۆ مەفهومی(امام مبين) (اللوح المحفوظ)ە، ئەم جۆرە تەعبیرانە زانیاری خودایە ئەو زانیارییە ئەزەلییەی گۆڕانی بەسەردا نایەو هیچی لێ گوم نابێو دیارو نادیاری لا چون یەكە.

چیرۆكی(اصحاب القرية)دانیشتوانی شاری ئەنطاكیە

وَٱضۡرِبۡ لَهُم مَّثَلًا أَصۡحَٰبَ ٱلۡقَرۡيَةِ إِذۡ جَآءَهَا ٱلۡمُرۡسَلُونَ ﴿١٣﴾ إِذۡ أَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡهِمُ ٱثۡنَيۡنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزۡنَا بِثَالِثٖ فَقَالُوٓاْ إِنَّآ إِلَيۡكُم مُّرۡسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُواْ مَآ أَنتُمۡ إِلَّا بَشَرٞ مِّثۡلُنَا وَمَآ أَنزَلَ ٱلرَّحۡمَٰنُ مِن شَيۡءٍ إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا تَكۡذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُواْ رَبُّنَا يَعۡلَمُ إِنَّآ إِلَيۡكُمۡ لَمُرۡسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيۡنَآ إِلَّا ٱلۡبَلَٰغُ ٱلۡمُبِينُ ﴿١٧﴾ قَالُوٓاْ إِنَّا تَطَيَّرۡنَا بِكُمۡۖ لَئِن لَّمۡ تَنتَهُواْ لَنَرۡجُمَنَّكُمۡ وَلَيَمَسَّنَّكُم

مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا۟ طَٰٓئِرُكُم مَّعَكُمْ ۚ أَئِن ذُكِّرْتُم ۚ
بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿١٩﴾ وَجَآءَ مِنْ أَقْصَا ٱلْمَدِينَةِ رَجُلٌ
يَسْعَىٰ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱتَّبِعُوا۟ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ ٱتَّبِعُوا۟ مَن
لَّا يَسْـَٔلُكُمْ أَجْرًا وَهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِىَ لَآ أَعْبُدُ ٱلَّذِى
فَطَرَنِى وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً إِن
يُرِدْنِ ٱلرَّحْمَٰنُ بِضُرٍّ لَّا تُغْنِ عَنِّى شَفَٰعَتُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا
يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّىٓ إِذًا لَّفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾ إِنِّىٓ ءَامَنتُ
بِرَبِّكُمْ فَٱسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾ قِيلَ ٱدْخُلِ ٱلْجَنَّةَ ۖ قَالَ يَٰلَيْتَ قَوْمِى
يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِى رَبِّى وَجَعَلَنِى مِنَ ٱلْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾

لە دوای رانواندنی (قضية)ی‌نیگاو سروش‌و جەختکردنەوە لەسەر پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد (ﷺ)، هەروەها (قضية)ی رابوونی قیامەت‌و حیساب‌و لێکۆڵینەوە، دوای بەیانکردنی حاڵ‌و وەزعی موشریکەکانی مەککەو ئیمان نەهێنانیان‌و سووربونیان لەسەر کوفرو شیرك، سیپاقی ئایەتەکان دەگەڕێتەوە بۆسەر رانواندنی ئەو (قضية)ی پێشوو لە چوارچێوەی چیرۆکێکی حیوار ئامێزدا رایاندەنوێنێ‌و دەیانخاتە ناخی دڵەوە،

پەندو نەزیلە دەهێنێتەوە بۆ شوبهاندنی حاڵو هەڵوێستی کافرەکانی قورەیش بە حاڵو هەڵوێستی دانیشتونی شاری ئەنطاکییەی شیمالی سوریاو سەرکەناری دەریای ناوەراست، بەو تیرە چەند نیشانەیەك دەپێکێ‌وچەند مەبەستێك وەدی دێنێ: هەرەشە لە کافرەکانو دڵدانەوەی پێغەمبەرە، چەسپاندنی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدو رابوونی قیامەتە. راگەیاندنی‌ئاکامی ئیمانهێنان بە پێغەمبەرانو بەدرۆ خستنەوەیانە.

دەفەرموێ: ﴿واضرب لهم مثلا اصحاب القرية اذ جاءها المرسلون﴾ ئەی پێغەمبەر! بە پەندو نەزیلە بۆ کافرەکانی مەککە، چیرۆکی دانیشتوانی شاری ئەنطاکیە بگێرەوە، ئەو حیوارو دەمەدەمێیەی نێوان فروستادەکانی عیساو ئەو دانیشتوە نەفامانەی ئەو شارە بۆ قورەیشییەکان باس بکە. کاتێك لەسەر فەرمانی خودا عیسا سێ فروستادەی خۆی ناردە سەریانو بانگەوازییان کردن بۆ ئیمان هێنان، ئەوانیش وەکوو قورەیشیەکان پێغەمبەرەکانیان بە درۆ خستنەوەو پەیامەکەیانیان رەت کردەوە!!

بەرای زوربەی موفەسسیرین، ئەو شارەی لێرەدا ناوی هاتووە شاری ئەنطاکییەیەو مەبەستیش بە (مرسلون)فرۆستادەکانی حەزرەتی عیسایە: حەزرەتی عیسا ناردنی بۆ ئەوەی شەریعەتو پەیامی ئەو بلاو بکەنەوە، بۆ خۆیان پێغەمبەری سەربەخۆ نەبوون.

ئەمجار ژمارەی فروستادەکانو چۆنیەتی چوونیان بۆ ئەو شارە بەیان دەکاو دەفەرموێ:﴿إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ﴾ ئەو دەمەی ناردمان بۆ سەر دانیشتوانی ئەنطاکیە دو فروستادە، بانگەوازییان کردن بۆ ئیمانهێنانو خوداپەرستی، ئەوانیش بەدرۆیان خستنەوە، ئێمەیش پشتگیریمان کردن بەوە:کە فەرمانمان بە عیسا کرد فروستادەیەکی

تریش بنێرێتە سەریان، بۆ ئەوەی فروستادەکان ببنە سێ کەس‌و بە کۆمەڵ بانگەوازییان بکەن بۆ خوداپەرستی، پێیان گوتن: ئێمە لە لایەن خوداوە رەوانە کراوین بۆ لای ئێوە، بانگەوازیتان دەکەین بۆ یەکتاپەرستی‌و وازهێنان لە بتپەرستی، ئا لێرەدا دانیشتوانەکان رەخنەیان گرت‌و بەگژیان دا چوونەوە، هەمان هەڵوێست‌و قسە سواوەکەی گەلە ستەمکارەکانی رابوردوویان کاوێژکردەوە،﴿قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ﴾ دانیشتوانی شارەکە گەزافیان کێشاو تێکڕا هاتنە دەنگ‌و وتیان: ئێوەش هەر ئادەمیزادن وەکوو ئێمە، چیتان لە ئێمە زیاد نیە، جەستەو روخسارتان وەکوو ئێمە وایە، وەکوو ئێمە دەخۆن‌و دەخۆنەوە، بەناو بازاڕو کۆڵانان دا دەگەڕێن، ئیتر ئێوە چ زێدەو جوداوازییەکتان لەگەڵ ئێمە هەیە؟؟ بە چ رویەکەوە لافی پێغەمبەرایەتی لێ دەدەن؟ درۆ دەکەن خودا هیچی بۆ ئێوە نەناردوەو هیچ نامەی ئاسمانی‌و پەیامی خوداییتان بۆ نەنێردراوە! لە خۆتانەوە ئەم داوایە دەکەن‌و بوختانێکە هەڵتان بەستووە.

ئەم جۆرە هەڵوێستە داب‌و نەریتی هەموو گەل‌و نەتەوە بە درۆخەرەوەکان بووە، لە دێر زەمانەوە بەم جۆرە هەڵوێستە وەڵامی پێغەمبەران دراوەتەوە، وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ، فَقَالُوا: أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا﴾(التغابن:٦).

ئەمجار پێغەمبەرەکان هەرسێکیان وەڵامیان دانەوە﴿قَالُوا: رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ﴾ وتیان: پەروەردگاری ئێمە ئاگادارەو دەزانێ ئێمە فروستادەین‌و بۆ لای ئێوە رەوانە کراوین، ئەگەر ئێمە درۆزن بوینایە، خودا تۆڵەی دژواری لێ دەستاندین، وەلێ یارمەتیمان دەداو بەسەر ئێوەدا زاڵمان دەکا، لەوە بەولاوە بۆتان دەردەکەوێ کێ دەیباتەوە!!

﴿وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلاغُ الْمُبِينُ﴾ ئەوەی ئەرکی سەرشانی ئێمەیە تەنها بریتییە لەوە پەیامی خۆمانتان پێ رابگەیەنین، جگە لە گەیاندنی پەیام، ئێمە هیچی ترمان لە ئەستۆدا نیە، جا ئەگەر بە پیر بانگەوازییەکەمانەوە هاتن ئەوە بەختەوەریی هەردو دونیا بۆ ئێوە مسۆگەرە. ئەگەر بڕواشمان پێ نەکەن ئەوە خۆتان دەزانن لەوەدوا چۆن تووشی هیلاکەت دەبن‌و سەرەنجامی بەدرۆخستنەوەتان چەند سامناکە!

ئیتر ئەهلی گوند هەڕەشەیان لێکردن‌و ﴿قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ وتیان: ئێمە بەهۆی ئێوەوە تووشی نەگبەتی بووین، لەوەتای روخساری ئێوەمان دیوە، خێرمان لەخۆ نەدیوە. دووبەرەکی‌و دژایەتیتان خستۆتە ناومانەوە، ئەگەر ئێوە واز لەو بانگەوازییەی خۆتان نەهێنن، بەردەبارانتان دەکەین، ئازارو ئەشکەنجەتان دەدەین، واتە: بەردەبارانکردنەکەتان تاوێك نابێ‌و بڕێتەوە، بەڵکوو تا گیانتان تێدابێ بەردەبارانکردنەکەمان بەردەوام دەبێ، ئەمە ئەگەر (واو)ی (ولیمسنکم)واوی عەطف بێ، هەندێ پێیان وایە(واو)ەکە بەمانا(أو)ە ئەو کاتە ماناکە بەم جۆرە دەبێ. یان دەتانکوژین، یان دەتانخەینە بەندیخانەوەو لەوێدا ئازارتان دەدەین!

پێغەمبەرەکان رەدیان دانەوەو﴿قَالُوا: طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ﴾ فەرموویان: نەگبەتی خۆتان بە خۆتانەوەیە، سوچ سوچی خۆتانە، هۆی نەگبەتیتان ئەوەیە: ئێمەتان بەدرۆ خستەوە، کوفرو بێدینیتانە، پشت هەڵکردن‌وسەرپێچیکردنتانە. هەڕەشەتان لێ کردین، وتتان: ئێوە هۆی نەگبەتین بۆ ئێمە، ئێوە بەهەڵە چون، بەڵکوو لە راستیدا ئێوە گەل‌و نەتەوەیەکی زێدەڕەوو حەق نەویست‌و گومڕان، سەرپێچیکارو ستەمکارن!

جـا وەنـەبێ ئەمـە تاكـە هەڵوێـستێك بووبـێو ئـەو گەلـە سـتەمكارە نوانـدبێتیان، بـەڵكوو هـەمان هەڵوێـستو بەهـەمان تـێنو تەوژمـەوە لـە گـەلو نەتـەوەكانی پێـشووش دا هـەبوەو دیاردەیـەكی نەتـەوە سـتەمكارەكان بـووە، بۆنموونە گەلی فیرعەون بەرامبەر حـەزرەتی موسـا هـەمان هەڵسوكـەوتیان بـووە، وەكـوو لـە ئايـەتێكی تـردا ئامـاژە بـۆ ئـەوە دەكـاو دەفـەرموێ: ﴿فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَلا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ﴾(الاعراف:١٣١) يـان گـەلی ثـەمـود روبـەڕوی حـەزرەتی صـاڵح بوونەوەو﴿قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ﴾(النمل:٤٧) .

ئـەمجار پـەروەردگار يارمـەتی فروسـتادەكانیدا بەشـايەتێك لـە ئـەهلی شارەكە، دەفەرموێ: ﴿وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى﴾ پیاوێـك لەوپەڕی شـارەكەوە بـە هەڵـەداوان خـۆی كوتـا بۆناوقەرەباڵغییەكـە، دەڵـێن: ئـەم پیاوە ناوی حەبیبی نـەججار بـووە: كـە هـەواڵی هـاتنی پێغەمبـەرەكانی بیـستوە بە خێرایی هاتووە بۆ ئـەوەی گەلەكـەی هـەڵبنێ بـۆ ئیمانهێنـان، هەركـە گەیـشتە نـاو قەرەباڵغییەكـە، خـۆی بـردە پێـشەوەو دەسـتی كـرد بـە ئامۆژگاریكردنیـان ﴿قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ﴾ وتـی: ئـەی خەڵكینـە" شـوێن ئـەم فرۆسـتادانە بكـەون، كـەهاتوون بـۆ لاتـانو بانگـەوازییتان دەكـەن بـۆ ئیمانهێنـانو دڵـسۆزن بۆتانو هەوڵ دەدەن لە گومڕایی رزگارتان بكـەن،﴿اتَّبِعُوا مَنْ لا يَسْأَلُكُمْ أَجْراً وَهُمْ مُهْتَدُونَ﴾ شـوێن بانگـەوازی كەسـانێك بكـەون: كـە لەپاسـاوی مانـدوبونو هەوڵدانیان بۆ رزگاربونتان داوای كرێتان لـێ ناكـەن، ئـەوان لەسـەر رێبـازی حـەقو راسـتن، ئێـوە شـارەزا دەكـەن بـۆ پـەيڕەوكردنی ئـەو رێبـازە خوداپەسـەندە:كـە يەكتاپەرستیو بەندايەتیكردنی پەروەردگارە.

ئـــەمجار بیروبـــاوەڕی خـــۆی رادەگەیـــەنیٚو هۆکـــاری ئیمانهێنـــانی خـــۆی رون دەکاتەوە، هەوڵ دەدا لـەناخیان دا هەستیان ببزوێنیٚو سروشتیان وەئاگا بێنیٚ.
﴿وَمَا لِيَ لا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ چ شتێك هەیە من لـە ئیمانهێنان لابداو دورم بخاتەوە لـەم مەنهەجە سروشتیٚیە؟ چ شتێك مـن مـەنع دەکـا لــە عیبـادەتکردن بـۆ ئـەو خودایـەی دروسـتی کـردومو پـیٚی گەیانـدوم؟ منیشو ئێـوەشو هـەموو ئـادەمیزاد بـۆ لای ئـەو دەگەڕێنـەوە، پـاداشو سـزای هەموو بەندەکانی دەداتـەوە، چـاکە بـە چـاکەو خراپـە بـە سـزای دۆزەخ. بەمـەش هەڵینان بۆ ئیمانهێنانو هەڕەشەی لیٚ کردن بە سزای سەخت.

ئـــەمجار راســـتیی مەنهـــەجو پرۆگرامـــی خـــۆی رادەگەیـــەنیٚو بـــە شـــێوەی ئیستیفهامی ئینکار ئامێز رویان تێدەکاو دەفـەرمویٚ: ﴿أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ لا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئاً وَلاَ يُنْقِذُونِ﴾ مـن چـۆن دەچم-لە غەیرەز خودا- خـودای تـر دەپەرسـتم؟ خـۆ ئەگـەر هـەرگا خـودا بیـەویٚ بەڵایەکم بەسەر بێنیٚ، تکاو شەفاعەتی ئـەوان هـیچ بەهرەیـەکم پـیٚ نـادا، نـاتوانن لە چنگ عـەزابی خـودا رزگـارم بکـەن، هـەرگیز مـن شـتی واناکـەمو بیروبـاوەڕی وەها پەیڕەو ناکەمو جگە لـە خـودای مـەزن بەندایـەتی بۆکەسیٚتر ناکـەم، ﴿إِنِّي إِذاً لَفِي ضَلالٍ مُبِينٍ﴾ ئەگەر مـن ئـەو بتانـە بـە خـودا بـزانمو بەندایـەتییان بکـەم ئەوە من بە ئاشکرا لە زلکاوی گومڕاییدام.

﴿إِنِّي آمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ﴾ مـن ئیمـانم بـە خـودای مـەزن هێنـاوە، بـڕوام بەو خودایە هەیە بەدیهێنەری منو ئێوەشـە، هـەر ئـەو دەپەرسـتمو بـەس، دەیـسا بژنەونو چاك بچێتە گوێتانەوە.

ئیبنوعەبباس دەفەرموێ: کە حەبیب ئەم قسانەی کردنو بەوجۆرە بیروباوەڕی خۆی ڕاگەیاند، هەموویان تێکڕا پەلاماریان داو کوشتیان، کەس نەبوو دەستیان بگرێ. قەتادە دەڵێ: بەردەبارانیان کرد، لەو کاتەش دا هەر دەیگوت: (اللهم اهد قومی فانهم لایعلمون) هەتا گیانی دەرچوو هەر ئەوەی دەگوت.

﴿قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ﴾ گوترا: وەرە ناو بەهەشتەوە، چونکە تۆ لە پێناو ئایینی حەق دا شەهید بووی. چووە ناو بەهەشتەوەو بە نازونیعمەتەکانی شاد بوو. ﴿قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ﴾ فەرمووی: بریا گەلەکەشم بیانزانیایە، سەرئجامو وەزعو حاڵی ئێستای منیان بدیایە! بۆ ئەوەی وەکوو من ئیمانیان بهێنایەو ئەوانیش سەرەنجام بەم نازونیعمەتانە شاد بوونایە.

﴿بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ﴾ خۆزگە بیانزانیایە بەوەی: کە خودا لێم خۆشبووەو خستومیە ریزی بەڕێزانو لە پێڕی شەهیدانو پیاوچاکان دا تۆماری کردومو وەکوو ئەوان شوێنی خۆشو پڕ نازونیعمەتی پێ بەخشیوم.

بەیارمەتی خودا لەپاکنووسی جزمی (٢٢) بووینەوە

خودا تۆفیقمان بدات بۆ تەواو کردنی جزمەکانی تر